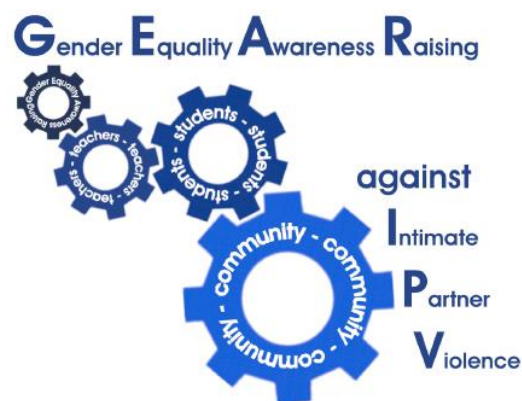

Ευαισθητοποίηση για την Ισότητα των Φύλων ενάντια στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων *II*

GEAR *against* IPV *II*

Έκθεση

**Εργαστήρια
Ευαισθητοποίησης Εφήβων
στην Ελλάδα: Έκθεση
υλοποίησης και αξιολόγησης**

Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (Ε.Δ.κ.Β.) - Ελλάδα

Νοέμβριος, 2016

Με τη συγχρηματοδότηση του
Προγράμματος DAPHNE III της
Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η παρούσα έκθεση δημιουργήθηκε από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (Ε.Δ.κ.Β.) στο πλαίσιο και για τους σκοπούς του Προγράμματος «Ευαισθητοποίηση για την Ισότητα των Φύλων ενάντια στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων» [“**Gender Equality Awareness Raising against Intimate Partner Violence II**” (**GEAR against IPV II**)]. Η δημιουργία της παρούσας έκθεσης έχει συγχρηματοδοτηθεί από το Πρόγραμμα DAPHNE III της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συγγραφείς

Κική Πετρουλάκη, Πειραματική Ψυχολόγος, Ph.D.

Αντωνία Τσιριγώτη, Ψυχολόγος, M.Sc.

Δήμητρα Πετανίδου, Ψυχολόγος, Ph.D.

Προτεινόμενη αναφορά

Πετρουλάκη, Κ., Τσιριγώτη, Α., Πετανίδου, Δ. (2016). *Εργαστήρια Ευαισθητοποίησης Εφήβων GEAR against IPV II στην Ελλάδα: Έκθεση υλοποίησης και αξιολόγησης*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας.

© 2016. Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας. All rights reserved

Παραχώρηση άδειας χρήσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπό προϋποθέσεις

Για περισσότερες πληροφορίες παρακαλούμε επικοινωνήστε με

Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (Ε.Δ.κ.Β.)

Τηλ.: 210 92 25 491

E-mail: info@antiviolence-net.eu

Ιστοσελίδα: www.antiviolence-net.eu

Ιστοσελίδα προγράμματος: www.gear-ipv.eu

Η παρούσα δημοσίευση δημιουργήθηκε με τη συγχρηματοδότηση του Προγράμματος DAPHNE III της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα περιεχόμενα αυτής της δημοσίευσης αποτελούν αποκλειστική ευθύνη των συγγραφέων και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να εκληφθεί ότι απηχούν απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Ταυτότητα του προγράμματος

Τίτλος: Ευαισθητοποίηση για την Ισότητα των Φύλων ενάντια στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων II
Gender Equality Awareness Raising against Intimate Partner Violence – II (GEAR against IPV - II)

Κωδικός: JUST/2013/DAP/AG/5408

Φορείς - Εταίροι

- Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου (MIGS), Κύπρος
- Center for Education, Counselling and Research (CESI), Κροατία
- Association for Liberty and Equality of Gender, Ρουμανία
- Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere, Ισπανία
- Το Χαμόγελο του Παιδιού, Ελλάδα

Συντονιστικός Φορέας: Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (Ε.Δ.κ.Β.), Ελλάδα

Εξωτερική αξιολόγηση: Καθ. Carol Hagemann-White

Ιστοσελίδα: www.gear-ipv.eu

Χρηματοδότηση: Με τη συγχρηματοδότηση του Προγράμματος DAPHNE III της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περισσότερες πληροφορίες

⇒ για τις δράσεις του προγράμματος στις χώρες των εταίρων του προγράμματος, παρακαλούμε επικοινωνήστε με:

Κροατία: Center for Education, Counselling and Research

E-mail: cesi@cesi.hr

Κύπρος: Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου

E-mail: info@medinstgenderstudies.org

Ρουμανία: Association for Gender Equality and Liberty

E-mail: contact@aleg-romania.eu

Ισπανία: Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere

E-mail: prouviolencia@pangea.org

⇒ για το πρόγραμμα και τις δράσεις του στην Ελλάδα ή για οποιοδήποτε άλλο θέμα, μπορείτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του προγράμματος (www.gear-ipv.eu) ή να επικοινωνήσετε με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας

Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (Ε.Δ.κ.Β.)

Τηλ.: 210 92 25 491

E-mail: info@antiviolence-net.eu

Ιστοσελίδα: www.antiviolence-net.eu

Ιστοσελίδα προγράμματος: www.gear-ipv.eu

Περιεχόμενα

Πρόλογος	I
Εισαγωγή	1
A. Η υλοποίηση των Εργαστηρίων GEAR <i>against</i> IPV	3
A.1. Προετοιμασία των Εργαστηρίων	3
A.2. Υλοποίηση των Εργαστηρίων	8
A.2.1. Συμμετέχοντες/-ουσες	8
A.2.2. Στάδια σχεδιασμού, υλοποίησης, αναφοράς, εποπτείας και παρακολούθησης των Εργαστηρίων	10
A.2.3. Σχολεία και Εργαστήρια που υλοποιήθηκαν	14
A.2.4. Διάρκεια των εργαστηρίων και οι δραστηριότητες	16
A.2.5. Έργα μαθητών/-ριών για την καμπάνια ευαισθητοποίησης συνομηλίκων	20
A.2.6. Άλλες δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν	22
B. Αξιολόγηση των Εργαστηρίων GEAR <i>against</i> IPV	23
B.1. Μέθοδος	23
B.2. Δείγμα	28
B.3. Αποτελέσματα από την αξιολόγηση των εφήβων	29
B.3.1. Σχετικότητα του Εργαστηρίου GEAR <i>against</i> IPV με την ζωή των εφήβων	29
B.3.2. Αποτελεσματικότητα του Εργαστηρίου GEAR <i>against</i> IPV	46
B.3.3. Υποκειμενική αξιολόγηση των εφήβων	73
B.4. Αποτελέσματα από την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών	89
B.4.1. Διευκολυντικοί παράγοντες και εμπόδια	89
B.4.2. Ικανοποίηση από τα Εργαστήρια και αυτο-αξιολόγηση της επάρκειας ως συντονίστριες/-στές	91
B.4.3. Οφέλη για εκπαιδευτικούς, μαθητές/-ριες και για το σχολείο	93
B.4.4. Προτάσεις των εκπαιδευτικών για τροποποιήσεις και «μαθήματα» μέσα από την εμπειρία	99
Γ. «Μαθήματα» μέσα από την Εμπειρία, Παράγοντες Επιτυχίας & Προτάσεις Βελτίωσης	103
Συμπεράσματα	109
Παράρτημα	110
Φωτογραφίες από την υλοποίηση των εργαστηρίων	111
Υλικά που δημιουργήθηκαν για τη διεξαγωγή της Καμπάνιας	125

Πρόλογος

Η παρούσα έκθεση έχει δημιουργηθεί στο πλαίσιο και για τους σκοπούς του Προγράμματος «Ευαισθητοποίηση για την Ισότητα των Φύλων ενάντια στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων» [“**Gender Equality Awareness Raising against Intimate Partner Violence II**” (**GEAR against IPV II**)].

Η Προσέγγιση GEAR against IPV

Η Προσέγγιση GEAR against IPV ξεκίνησε να αναπτύσσεται το 2009 και να υλοποιείται από το 2010. Πιο συγκεκριμένα, κατά τα έτη 2009 – 2011 δημιουργήθηκαν οι πρώτες Εθνικές Εκδόσεις GEAR against IPV για 4 χώρες (Ελλάδα, Γερμανία, Αυστρία και Κροατία) και οι δράσεις υλοποιήθηκαν σε τρεις από αυτές τις χώρες στο πλαίσιο του Προγράμματος «Ευαισθητοποίηση για την Ισότητα των Φύλων ενάντια στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων» [“**Gender Equality Awareness Raising against Intimate Partner Violence**” (**GEAR against IPV**)]. Κατά το 2014-2016, δημιουργήθηκαν 3 επιπλέον Εθνικές Εκδόσεις και η υλοποίηση των δράσεων πραγματοποιήθηκε σε 5 χώρες (Ελλάδα, Κροατία, Κύπρος, Ρουμανία και Ισπανία) στο πλαίσιο του Προγράμματος GEAR against IPV II. Και τα δύο Προγράμματα υλοποιήθηκαν με τη συγχρηματοδότηση του Προγράμματος DAPHNE III της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η προσέγγιση **GEAR against IPV** συνιστά μια συντονισμένη δράση **πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης της βίας στις σχέσεις των εφήβων** μέσω παρεμβάσεων στο σχολικό ή και σε άλλο πλαίσιο, οι οποίες καθοδηγούνται από ειδικά διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό και στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση και ενδυνάμωση μαθητών/-ριών Β/θμιας εκπαίδευσης από κατάλληλα καταρτισμένους/-ες εκπαιδευτικούς.

Κύριος στόχος είναι η προώθηση της δημιουργίας **υγιών και ισότιμων σχέσεων** ανάμεσα στα δύο φύλα και της ανάπτυξης **μηδενικής ανοχής στη βία** μέσα από ευαισθητοποίηση των εφήβων ως προς:

- α) τα χαρακτηριστικά των υγιών και μη υγιών σχέσεων
- β) την επίδραση που ασκούν στις σχέσεις τους οι στερεοτυπικές αντιλήψεις και οι κοινωνικά επιβεβλημένοι ρόλοι των δύο φύλων
- γ) τον τρόπο με τον οποίο η άνιση κατανομή ισχύος ανάμεσα στα δύο φύλα συνδέεται με την εμφάνιση ψυχολογικής, σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης των γυναικών/κοριτσιών καθώς και
- δ) τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να συμβάλλουν οι έφηβοι/-ες στην αποτροπή της εμφάνισης όλων των μορφών έμφυλης βίας.

Καθώς όλα σχεδόν τα παιδιά και οι έφηβοι/-ες πηγαίνουν σχολείο, το **εκπαιδευτικό σύστημα** όλων των βαθμίδων αποτελεί το ιδανικό πλαίσιο όπου κατάλληλα επιμορφωμένοι/-ες εκπαιδευτικοί μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην εφαρμογή τέτοιων παρεμβάσεων στο γενικό πληθυσμό. Είναι, επομένως, επιτακτική ανάγκη να υπάρχουν στα σχολεία προγράμματα που αφορούν στα στερεότυπα και στην ισότητα των φύλων, ως μέσο πρωτογενούς πρόληψης της έμφυλης βίας.

Η προσέγγιση **GEAR against IPV** αποτελεί μια πρόταση συστηματικής παρέμβασης στο σχολικό (ή και σε άλλο πλαίσιο), όπου κορίτσια και αγόρια καλούνται, μέσα από μια σειρά βιωματικών δραστηριοτήτων, να διερευνήσουν αλλά και να αναθεωρήσουν τα στερεότυπα φύλου που έχουν «κληρονομήσει» και να προσεγγίσουν τις διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα ως ατομικές διαφορές και όχι ως χαρακτηριστικά υπεροχής του ενός φύλου έναντι του άλλου.

Η Προσέγγιση GEAR against IPV απευθύνεται σε:

- **μαθητές και μαθήτριες** (12⁺ ετών) Β/θμιας εκπαίδευσης
- **εφήβους και έφηβες** αλλά και **νεαρά ενήλικα άτομα** που ανήκουν σε **ομάδες υψηλού κινδύνου** (π.χ. έχουν εκτεθεί σε ενδοοικογενειακή βία μεταξύ των γονιών τους ή υποστεί κακοποίηση και/ή παραμέληση κατά την παιδική τους ηλικία)
- **εκπαιδευτικούς Β/θμιας εκπαίδευσης** και **επαγγελματίες** που εργάζονται στο εκπαιδευτικό πλαίσιο (π.χ. ψυχολόγους, κοινωνικούς/-ές λειτουργούς)
- **επαγγελματίες** και **φορείς** που δραστηριοποιούνται στο χώρο της προαγωγής και αγωγής της υγείας, της ισότητας των φύλων και της πρόληψης της έμφυλης βίας και **επαγγελματίες** που παρέχουν υπηρεσίες σε εφηβικό πληθυσμό των ομάδων υψηλού κινδύνου
- **κέντρα λήψης αποφάσεων**, όπως υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, και υπεύθυνους/-ες χάραξης πολιτικής με ενδιαφέρον στην προώθηση της ενσωμάτωσης της παρέμβασης GEAR against IPV στα προγράμματα σπουδών της Β/θμιας εκπαίδευσης, όπως η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων του Υπουργείου Εσωτερικών.

Η Προσέγγιση αυτή διακρίνεται από κάποια μοναδικά χαρακτηριστικά, στα οποία αξίζει να δοθεί έμφαση. Πιο συγκεκριμένα, η Προσέγγιση GEAR against IPV:

- χρησιμοποιεί αποκλειστικά βιωματικές δραστηριότητες μέσω των οποίων οι έφηβοι/-ες δεν διδάσκονται αλλά καθοδηγούνται να διερευνήσουν τις προσωπικές τους στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους ρόλους των δύο φύλων και την επίδραση που ασκούν στη ζωή τους, καθώς και να «ανακαλύψουν» και να εξασκήσουν δεξιότητες που θα τους/τις βοηθήσουν να αναπτύσσουν υγιείς σχέσεις απαλλαγμένες από κάθε μορφής βία
- επιτρέπει πρόσβαση στο γενικό πληθυσμών παιδιών και εφήβων, ακόμα και σε απομακρυσμένες περιοχές
- έχει ήδη υλοποιηθεί και αξιολογηθεί πιλοτικά και φαίνεται να είναι αποτελεσματική ως προς την αύξηση των γνώσεων των εφήβων και την τροποποίηση των ανεκτικών τους στάσεων απέναντι στην έμφυλη βία
- εισάγει στην εκπαίδευση την ισότητα των φύλων ως μέσο πρόληψης της βίας, κινητοποιώντας τους/τις εκπαιδευτικούς και προσφέροντάς τους τις δεξιότητες και την τεχνογνωσία που χρειάζονται για την υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων πρωτογενούς πρόληψης
- όταν ενσωματώνεται στο σχολικό πρόγραμμα ενισχύει α) τον προληπτικό χαρακτήρα της παρέμβασης καθώς μεταφέρει το μήνυμα ότι τα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί νοιάζονται και ενεργούν για την ισότητα και την εξάλειψη της βίας από τις σχέσεις των εφήβων και β) τη βιωσιμότητα τέτοιων παρεμβάσεων καθώς οι εκπαιδευτικοί αποτελούν μια μόνιμη «ομάδα δράσης» στα σχολεία και, συνεπώς, μπορούν να υλοποιούν τέτοιες παρεμβάσεις σε μόνιμη βάση

- αποτελεί ακριβή εκπλήρωση του άρθρου 14 της Σύμβασης για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (2011), την οποία έχει υπογράψει και η χώρα μας το 2011. Σε αυτό το άρθρο που αφορά στην εκπαίδευση, αναφέρεται ρητά ότι ακριβώς τέτοιου είδους «εκπαιδευτικό υλικό για θέματα όπως η ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, οι μη στερεοτυπικοί ρόλοι των δύο φύλων, ο αμοιβαίος σεβασμός, η μη βίαιη επίλυση των συγκρούσεων στις διαπροσωπικές σχέσεις, η έμφυλη βία κατά των γυναικών και το δικαίωμα στην προσωπική ακεραιότητα, προσαρμοσμένο στις αναπτυσσόμενες δυνατότητες των μαθητών/-ριών» πρέπει να συμπεριληφθεί όχι μόνο «στα επίσημα αναλυτικά προγράμματα και σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης», αλλά και «στη μη τυπική εκπαίδευση, σε πλαίσια αθλητικών, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, και στα Μ.Μ.Ε.».

Οι Κύριες Δράσεις της Προσέγγισης GEAR against IPV είναι:

A. Σεμινάρια Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών που στοχεύουν σε:

- θεωρητική και βιωματική επιμόρφωσή τους σε θέματα στερεοτυπικών αντιλήψεων για τους ρόλους των δύο φύλων, ισότητας των φύλων και έμφυλης βίας στις σχέσεις των εφήβων
- παροχή της απαιτούμενης τεχνογνωσίας και ανάπτυξη δεξιοτήτων για την υλοποίηση και αξιολόγηση των βιωματικών εργαστηρίων ευαισθητοποίησης εφήβων σε σχολικό ή άλλο πλαίσιο
- ανάπτυξη δεξιοτήτων αναγνώρισης, χειρισμού και κατάλληλης παραπομπής τυχόν περιστατικών κακοποίησης παιδιών και εφήβων.

B. Βιωματικά Εργαστήρια Ευαισθητοποίησης Εφήβων «Χτίζοντας Υγιείς Σχέσεις ανάμεσα στα δύο Φύλα»

Μέσα από βιωματικές δραστηριότητες παρέχεται σε εφήβους/-ες η δυνατότητα α) να διερευνήσουν και να αναθεωρήσουν –μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον- τα στερεότυπα φύλου που έχουν «κληρονομήσει» και β) να διερευνήσουν την επίδραση που έχουν στις σχέσεις τους οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα δύο φύλα και οι κοινωνικά κατασκευασμένοι ρόλοι των δύο φύλων καθώς και τον τρόπο με τον οποίο σχετίζεται η άνιση κατανομή ισχύος ανάμεσα στα δύο φύλα με τη βία κατά των γυναικών και κοριτσιών. Επιπλέον, παρέχονται τα κατάλληλα εφόδια με τα οποία οι έφηβοι/-ες θα μπορούν να αναγνωρίζουν –σε πρωταρχικό στάδιο- τα μη υγιή ή ακόμη και βίαια χαρακτηριστικά μιας σχέσης αλλά και ενδυνάμωση έτσι ώστε να δημιουργούν υγιείς σχέσεις.

Ως εκ τούτου, απώτερος στόχος των εργαστηρίων είναι έφηβοι/-ες με λιγότερη ανοχή στη ΒΕΣ, περισσότερες γνώσεις για τα χαρακτηριστικά και τις συνέπειες της έμφυλης βίας, που είναι εφοδιασμένοι/-ες με «δεξιότητες προστασίας» από τη βία στις ρομαντικές και ερωτικές σχέσεις και άλλες μορφές έμφυλης βίας, τόσο όσον αφορά τον εαυτό τους όσο και άτομα του περιβάλλοντός τους.

Μακροπρόθεσμος στόχος της παρέμβασης είναι οι σχέσεις των εφήβων να είναι υγιείς και να χαρακτηρίζονται από ισοτιμία και αλληλοσεβασμό, καθώς σε μια τέτοια σχέση είναι αδύνατον να εμφανιστεί το φαινόμενο της έμφυλης βίας.

Για την επίτευξη των στόχων της Προσέγγισης GEAR against IPV, δημιουργήθηκε ένα πλήρες εκπαιδευτικό υλικό για την υποστήριξη της οργάνωσης, προετοιμασίας, εφαρμογής και αξιολόγησης επιμορφωτικών σεμιναρίων εκπαιδευτικών και παρεμβάσεων ευαισθητοποίησης εφήβων (σε σχολικό ή σε άλλο πλαίσιο) με στόχο την πρωτογενή πρόληψη της έμφυλης βίας.

Μια Πρότυπη Έκδοση GEAR against IPV –αποτελούμενη από μια **σειρά 4 Τευχών**- δημιουργήθηκε με κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από συναφείς οργανισμούς και επαγγελματίες **ως πρότυπο για την δημιουργία κατάλληλα στοχευμένων και πολιτισμικά προσαρμοσμένων Εθνικών Εκδόσεων** για κάθε χώρα.

Κατά το χρονικό διάστημα 2010 - 2015 έχουν δημιουργηθεί και αξιολογηθεί **Εθνικές Εκδόσεις** GEAR against IPV **για 7 Κράτη – Μέλη** της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Αυστρία, Κροατία, Κύπρος, Γερμανία, Ελλάδα, Ρουμανία και Ισπανία) κατόπιν μετάφρασης, συμπλήρωσης και πολιτισμικής προσαρμογής της **Πρότυπης Έκδοσης** GEAR against IPV.

Η παρούσα Έκθεση περιγράφει την υλοποίηση και αξιολόγηση των Εργαστηρίων Ευαισθητοποίησης των Εφήβων “Χτίζοντας Υγιείς Σχέσεις ανάμεσα στα Δύο Φύλα” που υλοποιήθηκαν στην Ελλάδα από κατάλληλα εκπαιδευμένους/-ες¹ εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο του Προγράμματος “GEAR against IPV II”.

Αναλυτικές εκθέσεις αναφορικά με την υλοποίηση και αξιολόγηση των εργαστηρίων στις πέντε χώρες είναι διαθέσιμες [εδώ](#) ανά χώρα ενώ μια σύνοψη για όλες τις χώρες είναι διαθέσιμη στις [προτάσεις πολιτικής](#) με τίτλο: *Χτίζοντας Υγιείς Σχέσεις ανάμεσα στα Δύο Φύλα. Ο Ρόλος του Σχολείου: Τεκμηριωμένες Προτάσεις Πολιτικής για Ενδυνάμωση Εφήβων.*

---

¹ Τα αποτελέσματα των Επιμορφωτικών Σεμιναρίων περιγράφονται σε ξεχωριστή Έκθεση με τίτλο: Teachers' Training Seminars in Greece: Implementation and Evaluation (διαθέσιμο στα Αγγλικά εδώ: <http://gear-ipv.eu/training-awareness-raising/teachers-training-seminars>)

Εισαγωγή

Υλικό

Η οργάνωση, υλοποίηση και αξιολόγηση των Εργαστηρίων Ευαισθητοποίησης των Εφήβων βασίστηκε στο **Ελληνικό “GEAR against IPV” Τεύχος III**: Εγχειρίδιο Εκπαιδευτικού και στο **Τεύχος IV**: Βιβλίο Δραστηριοτήτων για Μαθητές και Μαθήτριες.²

Επί τη βάση της αναθεωρημένης Πρότυπης Έκδοσης “GEAR against IPV” των Τευχών III και IV στα Αγγλικά, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας επικαιροποίησε τα Ελληνικά Τεύχη III και IV που είχαν δημιουργηθεί ήδη στο 1^ο Πρόγραμμα GEAR against IPV. Συνεπώς, δημιουργήθηκαν οι αναθεωρημένες Ελληνικές³ εκδόσεις των Τευχών III και IV και χρησιμοποιήθηκαν για την οργάνωση, υλοποίηση και αξιολόγηση των Εργαστηρίων.

Το **Τεύχος III** (Εγχειρίδιο Εκπαιδευτικού) παρέχει στον/στην εκπαιδευτικό όλες εκείνες τις πληροφορίες και τα υλικά που είναι απαραίτητα για την οργάνωση, βήμα-προς-βήμα υλοποίηση, τεκμηρίωση και αξιολόγηση της εφαρμογής του προγράμματος στην τάξη. Το μεγαλύτερο μέρος του Εγχειριδίου αποτελείται από μια σειρά 45 βιωματικών δραστηριοτήτων που είναι δομημένες στη βάση τριών θεματικών ενοτήτων:

Ενότητα 1. Εισαγωγή και Οριοθέτηση Στόχων (3 δραστηριότητες)

Ενότητα 2. Στερεότυπα και Ισότητα των Φύλων (27 δραστηριότητες καθώς και πέντε προτεινόμενες δραστηριότητες για ομάδες εργασίας που μπορούν να πραγματοποιηθούν είτε εντός είτε εκτός σχολείου)

Ενότητα 3. Υγιείς και μη Υγιείς Σχέσεις (6 δραστηριότητες)

Ενότητα 4. Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (12 δραστηριότητες)

Προς διευκόλυνση του/της εκπαιδευτικού, οι δραστηριότητες παρουσιάζονται με την ίδια δομή: σύντομη εισαγωγή, μαθησιακοί στόχοι, διάρκεια, υλικό και προετοιμασία, προτεινόμενη βήμα-προς-βήμα διαδικασία, αναμενόμενο αποτέλεσμα και χρήσιμες πληροφορίες για τον/την εκπαιδευτικό. Η Ενότητα «Υλικό και Προετοιμασία» παραπέμπει στα υλικά του Τεύχους IV που χρειάζονται για την υλοποίηση κάθε δραστηριότητας.

Υπό μορφή Παραρτημάτων, περιλαμβάνονται τα εργαλεία αξιολόγησης του προγράμματος καθώς και χρήσιμες θεωρητικές και πρακτικές πληροφορίες για τα επιμέρους θέματα που πραγματεύεται κάθε ενότητα του εγχειριδίου προκειμένου ο/η εκπαιδευτικός, πριν προχωρήσει στην εφαρμογή, να έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί κατάλληλα σε θέματα που ενδεχομένως δεν γνωρίζει επαρκώς [π.χ. Η (Αν)ισότητα των Φύλων στην Ελλάδα, Τι είναι η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων, Πώς να αντιδράσετε εάν υποψιάζεστε ή εάν σας αποκαλύφθηκε κακοποίηση παιδιού ή ΒΕΣ].

² Το υλικό είναι διαθέσιμο εδώ: www.gear-ipv.eu/download

³ Διατίθεται εδώ: www.gear-ipv.eu/educational-material/national-packages

Το Τεύχος IV (Βιβλίο Δραστηριοτήτων για Μαθητές και Μαθήτριες) περιλαμβάνει, έτοιμα-προς-χρήση, όλα τα υλικά (Φύλλα Εργασίας και Ενημερωτικά Φυλλάδια) που απαιτούνται για την υλοποίηση κάθε δραστηριότητας που περιγράφεται στο Τεύχος III.

Έχει δομηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να διευκολύνει τον εντοπισμό του κατάλληλου υλικού για κάθε δραστηριότητα αλλά και την αναπαραγωγή του. Τμήμα του υλικού μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην τάξη ενώ υπάρχει διαθέσιμο και υλικό που μπορεί να δοθεί στους μαθητές και τις μαθήτριες που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα για να εργαστούν στο σπίτι. Τέλος, περιλαμβάνει υλικό πληροφόρησης και αυτοαξιολόγησης, που μπορεί να δοθεί στους/στις έφηβους/-ες για δική τους χρήση, στο παρόν ή στο μέλλον.

Σεμινάρια Επιμόρφωσης

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας οργάνωσε, υλοποίησε και αξιολόγησε **τρία 3ήμερα σεμινάρια επιμόρφωσης** στα οποία συμμετείχαν **93 άτομα** από όλη την Ελλάδα.

Το **πρώτο 3ήμερο σεμινάριο** πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 1 – 3 Απριλίου 2015. Οι εκπαιδευόμενοι/-ες ήταν εκπαιδευτικοί και ψυχολόγοι που εργάζονταν σε δομές φιλοξενίας ή/και υπηρεσιών φροντίδας σε παιδιά/εφήβους/νεαρά άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες ή/και υψηλού κινδύνου κοινωνικές ομάδες. Το σεμινάριο διοργανώθηκε από τον Συντονιστικό Φορέα του προγράμματος στην Ελλάδα (Ε.Δ.κ.Β.) σε συνεργασία με τον Εταίρο του Προγράμματος «Το Χαμόγελο του Παιδιού» με τη συμμετοχή 20 επαγγελματιών (τα αποτελέσματα των εργαστηρίων που υλοποιήθηκαν από τους/τις εκπαιδευμένους/-ες επαγγελματίες του 1^{ου} σεμιναρίου επιμόρφωσης δεν συμπεριλαμβάνονται σε αυτή τη έκθεση).

Το **δεύτερο 3ήμερο σεμινάριο** πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 31 Οκτωβρίου – 2 Νοεμβρίου 2015 κι απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς της Β/θμιας εκπαίδευσης από διάφορες περιοχές σε όλη την Ελλάδα. Ο Συντονιστικός Φορέας του προγράμματος (Ε.Δ.κ.Β.) ήταν υπεύθυνος για την οργάνωση του Σεμιναρίου, στο οποίο συμμετείχαν 52 εκπαιδευτικοί.

Το **τρίτο 3ήμερο σεμινάριο** έλαβε χώρα στις 5 – 7 Δεκεμβρίου 2015 στην Αθήνα. Στο 3^ο Σεμινάριο, συμμετείχαν εκπαιδευτικοί Β/θμιας εκπαίδευσης από την Αθήνα αλλά και από άλλες περιοχές της Ελλάδας. Είκοσι ένα άτομα παρακολούθησαν το Σεμινάριο, η υλοποίηση του οποίου πραγματοποιήθηκε από τον Συντονιστικό Φορέα του προγράμματος (Ε.Δ.κ.Β.).

A. Η Υλοποίηση των Εργαστηρίων *GEAR against IPV*

A.1. Προετοιμασία των Εργαστηρίων

Χορήγηση Άδειας

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας ετοίμασε και υπέβαλε αίτηση στο **Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων** για αδειοδότηση της υλοποίησης των Εργαστηρίων σε όσα σχολεία είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον για την πραγματοποίησή του εντός του σχολικού έτους 2015-2016. Η αίτηση υπεβλήθη στο Τμήμα Γ, Μαθητικής Μέριμνας και Σχολικής Ζωής της Διεύθυνσης Σπουδών, Προγραμμάτων και Οργάνωσης της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Γενικής Διεύθυνσης Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (στις 23.10.2015). Η αίτηση προωθήθηκε από το Υπουργείο στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) το οποίο ζήτησε (τον Δεκέμβριο 2015) πρόσθετες πληροφορίες για τα Σεμινάρια επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, την υλοποίηση των εργαστηρίων και το εκπαιδευτικό υλικό. Όλες οι απαιτούμενες πληροφορίες καθώς και το εκπαιδευτικό υλικό προωθήθηκαν στο ΙΕΠ από το Ε.Δ.κ.Β.

Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής ενέκρινε την υλοποίηση του προγράμματος μέσω της προτεινόμενης μεθοδολογίας και του υλικού του προγράμματος στα σχολεία που είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον. Η σχετική άδεια εστάλη από το Υπουργείο στις 19 Φεβρουαρίου 2016 (η διαδικασία ολοκληρώθηκε σε 4 μήνες).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ήταν η πρώτη φορά που οι αρμόδιες αρχές ζήτησαν να παραλάβουν το εκπαιδευτικό υλικό *GEAR against IPV* και ενέκριναν τη χρήση του για την υλοποίηση των εργαστηρίων με ελάχιστες τροποποιήσεις (οι αλλαγές που ζητήθηκαν αφορούσαν στα Εγχειρίδια III και IV και καμία τροποποίηση δεν ήταν παρεμβατική).

Επιλογή Συντονιστών/-ριών

Κατά τη διάρκεια των επιμορφωτικών σεμιναρίων, οι εκπαιδευτικοί ενημερώθηκαν ότι η επιθυμητή ηλικία υλοποίησης των εργαστηρίων ήταν μαθητές και μαθήτριες της Β' τάξης Γυμνασίου (13-14 ετών) ή της Α' τάξης Λυκείου (15-16 ετών). Κατά την αρχική φάση εγγραφής των εκπαιδευόμενων (πριν την υλοποίηση των σεμιναρίων), 41 εκπαιδευτικοί είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον για την υλοποίηση των εργαστηρίων το σχολικό έτος 2015-2016 στις συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες.

Στο τέλος των δύο σεμιναρίων, 36 από τους 73 εκπαιδευτικούς (49.3%) δήλωσαν το ενδιαφέρον τους για την υλοποίηση των εργαστηρίων στο πλαίσιο του προγράμματος με την υποστήριξη του Ε.Δ.κ.Β. και σύμφωνα με τις προβλεπόμενες διαδικασίες.

Μετά την ολοκλήρωση των επιμορφωτικών σεμιναρίων, οι 36 εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να συμπληρώσουν πληροφορίες για το εργαστήριο που σχεδίαζαν να υλοποιήσουν και να τις αποστείλουν στο Ε.Δ.κ.Β.

(Φόρμα Αναφοράς Γ1). Συνολικά 21 εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν και έστειλαν τις πληροφορίες αυτές, οι οποίοι/-ες υλοποίησαν τα εργαστήρια στο πλαίσιο του προγράμματος⁴ και με την υποστήριξη του Ε.Δ.κ.Β. Επιπρόσθετα, 11 εκπαιδευτικοί υλοποίησαν εργαστήρια εκτός του πλαισίου του Προγράμματος και, επομένως, συνολικά, **32 εκπαιδευτικοί από τα 73 άτομα που επιμορφώθηκαν** υλοποίησαν τα εργαστήρια με ή χωρίς την υποστήριξη του Ε.Δ.κ.Β.

Προετοιμασία και οργάνωση των Εργαστηρίων από τους/τις Εκπαιδευτικούς

Για την οργάνωση των εργαστηρίων ζητήθηκε από τους/τις εκπαιδευτικούς να ακολουθήσουν τα εξής βήματα:

- διερεύνηση δυνατοτήτων υλοποίησης των εργαστηρίων εντός ή εκτός ωρολογίου προγράμματος ή συνδυασμός και των δύο
- πρόσκληση συμμετοχής και ενημέρωση των μαθητών/-ριών για το Εργαστήριο
- προετοιμασία εκπαιδευτικού για την υλοποίηση
- επιλογή των δραστηριοτήτων προς εφαρμογή
- δημιουργία του προγράμματος των εργαστηρίων

Όσον αφορά στην υλοποίηση των εργαστηρίων **εντός ή εκτός του ωρολογίου προγράμματος**, συστήνεται να διεξάγονται κυρίως εντός ωρολογίου προγράμματος, όπου είναι εφικτό. Με αυτό τον τρόπο παρέχεται η δυνατότητα σε όλους/-ες τους/τις μαθητές/-ριες να συμμετέχουν, αλλά και μεταδίδεται ένα πολύ ισχυρό μήνυμα πρόληψης, δηλαδή ότι οι εκπαιδευτικοί και τα σχολεία νοιάζονται για την πρόληψη της έμφυλης βίας και για την προαγωγή υγιών εφηβικών σχέσεων. Επιπλέον, σε ένα εργαστήριο που διεξάγεται εντός ωρολογίου προγράμματος ενθαρρύνεται η πρόσθεση κάποιων δραστηριοτήτων που θα διεξάγονται εκτός ωρολογίου προγράμματος ή ακόμη και εκτός σχολείου καθώς τέτοιες δραστηριότητες όχι μόνο αυξάνουν τη διάρκεια του εργαστηρίου αλλά και προσφέρουν στους/στις μαθητές/-ριες τη δυνατότητα να αποκτήσουν ακόμη περισσότερες γνώσεις μέσω δραστηριοτήτων που ξεπερνούν τα όρια του σχολείου (π.χ. εκπαιδευτικές επισκέψεις σε συναφείς φορείς), να διοργανώσουν και/ή να λάβουν μέρος σε εκδηλώσεις με στόχο τη διάχυση πληροφοριών σχετικών με τα εργαστήρια και την εμπειρία που αποκόμισαν από τη συμμετοχή τους σε αυτά ή να εμπλακούν σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες (π.χ. κολάζ, αφίσες, ζωγραφική, φωτογραφία, δημιουργία τραγουδιών ή βίντεο, θεατρικά δρώμενα).

Η προετοιμασία των ίδιων των εκπαιδευτικών περιελάμβανε την εξοικείωσή τους με ολόκληρο το περιεχόμενο των Τευχών III και IV που παρέλαβαν κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσής τους (προκειμένου να μπορούν να επιλέξουν ποιες δραστηριότητες θα υλοποιήσουν), μελέτη των θεωρητικών πληροφοριών (Παράρτημα Α του Τεύχους III) ειδικά σε περίπτωση που αισθάνονταν ότι έχουν κενά στις γνώσεις τους για τα ζητήματα της ισότητας των φύλων και της βίας μεταξύ ερωτικών συντρόφων και

---

⁴ Κατά τον αρχικό σχεδιασμό του προγράμματος, ο αναμενόμενος αριθμός των εκπαιδευτικών - συντονιστών/-ριών υπολογιζόταν στα 15 άτομα.

προκειμένου να είναι προετοιμασμένοι/-ες να αντιδράσουν κατάλληλα σε περίπτωση αποκάλυψης κακοποίησης από μαθητή/-ρια κατά τη διάρκεια υλοποίησης των εργαστηρίων.

Ο αριθμός των **δραστηριοτήτων** που επιλέχθηκαν για κάθε εργαστήριο “GEAR against IPV” ήταν ανάλογος με τη διάρκεια που είχε καθορίσει κάθε εκπαιδευτικός για το εργαστήριό της/του, η οποία με τη σειρά της εξαρτιόταν από τη διαθεσιμότητα χρόνου των εκπαιδευτικών και των σχολείων. Σε κάποιες περιπτώσεις η αρχική διάρκεια των εργαστηρίων χρειάστηκε να τροποποιηθεί βάσει του χρονοδιαγράμματος και των υποχρεώσεων του σχολείου. Για την επιλογή των δραστηριοτήτων είχε δοθεί η οδηγία στους/στις εκπαιδευτικούς να επιλέξουν εκείνες τις δραστηριότητες που αισθάνονταν πιο άνετα να υλοποιήσουν. Άλλα κριτήρια που τέθηκαν για την επιλογή των δραστηριοτήτων ήταν: α) να επιλέξουν δραστηριότητες από όλες τις Ενότητες του Τεύχους III [εκτός από τις δραστηριότητες Νο 1.2 και 1.3. της 1^{ης} Ενότητας (*Προσδοκίες & Στόχοι και Κανόνες*), οι οποίες ήταν υποχρεωτικές], β) να επιλέξουν μερικές “εφεδρικές δραστηριότητες”, που θα υλοποιούνταν σε περίπτωση που οι επιλεγμένες δραστηριότητες δεν «δούλευαν» καλά στην τάξη (π.χ. ενδεχομένως να μην άρεσε κάποια δραστηριότητα στα παιδιά) και γ) να επιλέξουν μόνο μια ή δύο από τις δραστηριότητες που έχουν παρόμοιο στόχο (σύμφωνα με τις οδηγίες του Πίνακα στις σελίδες 20-23 του Τεύχους III). Επίσης, δόθηκε στους/στις εκπαιδευτικούς η οδηγία να ενθαρρύνουν τα παιδιά να σχεδιάσουν και να οργανώσουν δραστηριότητες εκτός του ωρολογίου προγράμματος ή εκτός του σχολείου καθώς και να δημιουργήσουν έργα για την υλοποίηση της διαδικτυακής εκστρατείας ευαισθητοποίησης των συνομηλίκων τους σε όλη τη χώρα.

Εποπτεία, παρακολούθηση και αναφορά των αποτελεσμάτων των Εργαστηρίων

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για την εποπτεία και παρακολούθηση των εργαστηρίων από το Ε.Δ.κ.Β. περιελάμβαναν τόσο την συστηματική επικοινωνία με τους/τις εκπαιδευτικούς που υλοποιούσαν τα εργαστήρια (μέσω μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τηλεφώνου και δια ζώσης συναντήσεων, όπου κρινόταν απαραίτητο) όσο και τη συμπλήρωση σειράς σύντομων Φορμών Αναφοράς από τους/τις εκπαιδευτικούς στην αρχή, κατά τη διάρκεια, και στο τέλος της υλοποίησης των εργαστηρίων. Οι Φόρμες Αναφοράς που έπρεπε να συμπληρώνει σε διαφορετικές χρονικές στιγμές κάθε εκπαιδευτικός που συντόνιζε εργαστήριο στην τάξη ήταν οι εξής:

Γ1. Φόρμα Αναφοράς: Σχεδιασμός της Υλοποίησης του Προγράμματος. Στην φόρμα αυτή, οι εκπαιδευτικοί καλούνταν να συμπληρώσουν (πριν την έναρξη των εργαστηρίων) κάποιες γενικές πληροφορίες (π.χ. ονοματεπώνυμο, ειδικότητα, στοιχεία επικοινωνίας, ονομασία και διεύθυνση του σχολείου που διδάσκουν) καθώς και πληροφορίες σχετικά με το εργαστήριο που σχεδίαζαν να υλοποιήσουν, όπως: την τάξη υλοποίησης (π.χ. Α' Γυμνασίου), τον εκτιμώμενο αριθμό μαθητών και μαθητριών που θα συμμετέχουν, τις ημερομηνίες έναρξης και λήξης του εργαστηρίου, εάν η υλοποίηση θα γινόταν εντός ή/και εκτός ωρολογίου προγράμματος, τον εκτιμώμενο αριθμό συναντήσεων και τη συνολική διάρκεια του εργαστηρίου καθώς και τις δραστηριότητες που είχαν επιλέξει να υλοποιήσουν (συμπεριλαμβανομένων των ‘εφεδρικών’ δραστηριοτήτων). Σκοπός της φόρμας Γ1 ήταν η συλλογή από κάθε εκπαιδευτικό προκαταρκτικών πληροφοριών για τα χαρακτηριστικά και τον σχεδιασμό του

εργαστηρίου προκειμένου να καταστεί εφικτή η έγκαιρη παροχή βοήθειας από το Ε.Δ.κ.Β. προς τους/τις εκπαιδευτικούς με τη μορφή ανατροφοδότησης, προτάσεων προς βελτίωση ή ακόμη και διορθωτικών παρεμβάσεων (εάν χρειαζόταν, όπως π.χ. σε περιπτώσεις που ο σχεδιασμός του εργαστηρίου ήταν δυσανάλογος, παρέχονταν προτάσεις για προσθήκη ή απαλοιφή δραστηριοτήτων από συγκεκριμένες Ενότητες). Επιπλέον, η Φόρμα Γ1 παρείχε στο Ε.Δ.κ.Β. όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για την προετοιμασία των υλικών των επιλεγμένων δραστηριοτήτων και της αξιολόγησης του εργαστηρίου το οποίο παρέλαβε κάθε εκπαιδευτικός για την υλοποίηση του εργαστηρίου.

Γ2. Φόρμα Αναφοράς Συναντήσεων: Περιγραφή της Υλοποίησης των Δραστηριοτήτων του Προγράμματος.

Στην Φόρμα Γ2, κάθε εκπαιδευτικός καλούνταν να καταγράψει συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο κάθε συνάντησης με τους/τις μαθητές/-ριες στο πλαίσιο του εργαστηρίου. Πιο συγκεκριμένα, οι πληροφορίες που ζητούνταν αφορούσαν στον αριθμό των παιδιών που συμμετείχαν σε κάθε συνάντηση, τις δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν, τυχόν τροποποιήσεις που έγιναν είτε στο υλικό ή στη διαδικασία που ακολουθήθηκε, τυχόν δυσκολίες που αντιμετώπισαν είτε οι εκπαιδευτικοί είτε οι μαθητές/-ριες, οφέλη που αποκομίσθηκαν, άλλα σχόλια κλπ. Οι εκπαιδευτικοί καλούνταν να συμπληρώνουν τη Φόρμα Γ2 μετά από κάθε συνάντηση με τα παιδιά (μία φόρμα ανά συνάντηση). Για τις συναντήσεις που περιελάμβαναν χορήγηση ερωτηματολογίων (προ-ερωτηματολόγιο, μετα-ερωτηματολόγιο) απαιτούνταν και η συμπλήρωση του 2^{ου} μέρους της Φόρμας Γ2 με τίτλο «Γ2 Φόρμα^{α5}. Φόρμα Αναφοράς Αξιολογήσεων» (τη στιγμή που οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωναν για πρώτη φορά τη συγκεκριμένη φόρμα, έπρεπε να στείλουν στο Ε.Δ.κ.Β. τα συμπληρωμένα προ-ερωτηματολόγια των μαθητών/-ριών).

Γ3. Φόρμα Αναφοράς: Συνολική Αποτίμηση του Προγράμματος.

Στόχος της Φόρμας Αναφοράς Γ3 ήταν καθοδηγήσει την/τον εκπαιδευτικό να κάνει μια συνολική αποτίμηση των αποτελεσμάτων ολόκληρου του προγράμματος που υλοποίησε και να το αξιολογήσει στο σύνολό του. Για παράδειγμα, οι εκπαιδευτικοί καλούνταν να αναφέρουν πληροφορίες για τα εμπόδια και τους διευκολυντικούς παράγοντες που προέκυψαν κατά την υλοποίηση του εργαστηρίου καθώς και να δώσουν «χρήσιμες συμβουλές», με βάση την εμπειρία τους, σε συναδέλφους/-ισσες που σχεδιάζουν να υλοποιήσουν τέτοια εργαστήρια με τους μαθητές/-ριές τους κλπ. Η Φόρμα Γ3 έπρεπε να συμπληρωθεί το συντομότερο δυνατό αμέσως μετά τη λήξη του εργαστηρίου.

Στο τέλος των εργαστηρίων, εκτός από την συμπληρωμένη Φόρμα Γ3, κάθε εκπαιδευτικός έστειλε στο Ε.Δ.κ.Β.:

- τα συμπληρωμένα από τους/τις μαθητές/-ριες μετα-ερωτηματολόγια
- τα φύλλα σεμιναρίων (flipchart) και τα φύλλα εργασίας που συμπληρώθηκαν στις συναντήσεις
- φωτογραφίες ή/και βίντεο (εάν υπήρχαν)
- το παρουσιολόγιο των συναντήσεων
- το έργο που δημιούργησαν οι μαθητές/-ριες για την εκστρατεία ευαισθητοποίησης των συνομηλίκων τους.

Οι τρεις Φόρμες Αναφοράς ήταν ψηφιοποιημένες με τέτοιο τρόπο που επέτρεπε την διαδικτυακή συμπλήρωση και υποβολή τους σε πραγματικό χρόνο. Η επιλογή αυτή βασίστηκε στην πληθώρα των πλεονεκτημάτων της διαδικτυακής συμπλήρωσης σε σχέση με άλλες μορφές έντυπης ή ηλεκτρονικής συμπλήρωσης: η ηλεκτρονική εφαρμογή διασφαλίζει την ανυπαρξία ελλειπουσών τιμών καθώς υποδεικνύει τυχόν ερωτήσεις που δεν έχουν απαντηθεί, είναι πιο εύχρηστη (ευκολότερη συμπλήρωση - καθώς συγκεκριμένες ερωτήσεις εμφανίζονταν ή όχι ανάλογα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στις ερωτήσεις-φίλτρα και, επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέξουν τον πιο κατάλληλο για αυτούς/αυτές χρόνο συμπλήρωσης).

Τέλος, η άμεση (σε πραγματικό χρόνο) εξαγωγή των απαντήσεων σε φύλλο excel ήταν ένα επιπλέον όφελος της ψηφιοποιημένης, διαδικτυακής συμπλήρωσης.

A.2. Υλοποίηση των Εργαστηρίων

A.2.1. Συμμετέχοντες/-ουσες

Εκπαιδευτικοί – Συντονιστές/-ριες

Υλοποιήθηκαν 21 Εργαστήρια από **19 γυναίκες** και **3 άνδρες εκπαιδευτικούς**. Οι ειδικότητες των εκπαιδευτικών που συντόνισαν τα εργαστήρια ήταν οι εξής:

- ο Ξένες Γλώσσες (Αγγλικά – Γαλλικά – Γερμανικά) (9 εκπαιδευτικοί)
- ο Φιλολογία (5 εκπαιδευτικοί)
- ο Φυσική Αγωγή (2 εκπαιδευτικοί)
- ο Φυσική (1 εκπαιδευτικός)
- ο Θεολογία (1 εκπαιδευτικός)
- ο Βιολογία (1 εκπαιδευτικός)
- ο Οικιακή Οικονομία (1 εκπαιδευτικός)
- ο Επιστήμη Πολιτικών Μηχανικών (1 εκπαιδευτικός)
- ο Πληροφορική (1 εκπαιδευτικός)

Όλες/-οι οι εκπαιδευτικοί που συντόνισαν Εργαστήρια είχαν προηγουμένως εκπαιδευτεί στα σεμινάρια επιμόρφωσης⁵. Σε ένα εργαστήριο ο καταρτισμένος εκπαιδευτικός συνεργάστηκε με μη καταρτισμένη συνάδελφο που είχε τον ρόλο της συν-συντονίστριας.

Έφηβοι/-ες

Συνολικά⁶ **413** μαθητές και μαθήτριες (198 αγόρια και 215 κορίτσια) έλαβαν μέρος στα 21 Εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν. Δεν αναφέρθηκε καμία αποχώρηση μαθητών/-ριών για λόγους που να σχετίζονταν με το Εργαστήριο. Συγκεκριμένα, μόνο 7 μαθητές και μαθήτριες (4 αγόρια και 3 κορίτσια) διέκοψαν πρόωρα τη συμμετοχή τους (είτε στη μέση είτε προς το τέλος του Εργαστηρίου) για πρακτικούς λόγους, π.χ. αλλαγή σχολείου, αδυναμία παρακολούθησης του Εργαστηρίου λόγω αλλαγών στις υποχρεώσεις τους μετά το σχολείο.

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των μαθητών/-ριών προήλθαν για την πλειονότητα των παιδιών από τα προ-ερωτηματολόγιά τους. Στις περιπτώσεις που κάποιο παιδί δεν είχε συμπληρώσει το προ-ερωτηματολόγιο ή κάποιο από τα δημογραφικά του στοιχεία, οι συγκεκριμένες πληροφορίες προέρχονται από το μετα-ερωτηματολόγιό του. Η μέση ηλικία των συμμετεχόντων/-ουσών (195 αγόρια, 214 κορίτσια) ήταν τα 14,25 έτη, S.D. = 2,85 (αγόρια: $M = 14,39$, $SD = 3,36$, κορίτσια: $M = 14,11$, $SD = 2,29$).

Όταν εξαιρούνται οι μαθητές/-ριες του Εσπερινού Γυμνασίου (επειδή περιλαμβάνει ακραίες ηλικιακές τιμές), η μέση ηλικία των υπόλοιπων συμμετεχόντων/-ουσών (187 αγόρια, 210 κορίτσια) μειώνεται στα 13,87 έτη, S.D. = 0,85 (αγόρια: $M = 13,9$, $SD = 0,84$, κορίτσια: $M = 13,9$, $SD = 0,87$).

⁵ Τα αποτελέσματα των Επιμορφωτικών Σεμιναρίων των Εκπαιδευτικών παρουσιάζονται σε ξεχωριστή έκθεση (στα Αγγλικά) με τίτλο: Teachers' Training Seminars in Greece: Implementation and Evaluation (διαθέσιμη στον ιστότοπο <http://gear-ipv.eu/training-awareness-raising/teachers-training-seminars>).

⁶ Το σύνολο των παιδιών προκύπτει από τα δημογραφικά στοιχεία των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων, και έχει μικρές διαφορές από το συνολικό αριθμό των παιδιών όπως προκύπτει από τις αναφορές των εκπαιδευτικών (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων/-ουσών στα Εργαστήρια

Δημογραφικά Χαρακτηριστικά		Συμμετέχοντες/-ουσες	
		N	%
Φύλο	Αγόρια	198	47,9
	Κορίτσια	215	52,1
	Σύνολο	413	100,0
Ηλικία	12	11	2,7
	13	126	30,8
	14	165	40,3
	15	90	22,0
	16	7	1,7
	17	2	0,5
	20-43	8	2,0
	Σύνολο	409	100,0
Εθνικότητα	Άγνωστο	4	
	Ελληνική	366	90,8
	Αλβανική	21	5,2
	Μεικτή Ελληνική	7	1,7
	Άλλη*	9	2,2
	Σύνολο	403	100,0
Άγνωστο		10	

* Άλλη: Αγγλική, Γαλλική, Ινδική, Λιβανέζικη, Πολωνική, Ρουμανική, Ρωσική

Η πλειονότητα των παιδιών ήταν μαθητές και μαθήτριες Γυμνασίου (σε 11 σχολεία τα παιδιά φοιτούσαν στην Β' τάξη Γυμνασίου, σε 5 σχολεία φοιτούσαν στην Γ' τάξη του Γυμνασίου, σε 1 σχολείο οι μαθητές/-ριες προέρχονταν από τις Β' και Γ' τάξεις Γυμνασίου και σε ένα σχολείο οι μαθητές/-ριες φοιτούσαν στην Α' τάξη Γυμνασίου). Σε δύο ομάδες, τα παιδιά φοιτούσαν στην Α' τάξη του Λυκείου ενώ μία ομάδα αποτελούνταν από μαθητές/-ριες της Α' τάξης Εσπερινού Γυμνασίου. Η κατανομή των μαθητών/-ριών ανά τάξη παρουσιάζεται αναλυτικά στον Πίνακα 1^α.

Πίνακας 1^α. Κατανομή μαθητών/-ριών που συμμετείχαν στα Εργαστήρια ανά τάξη

		Συμμετέχοντες/-ουσες					
		Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
		N	%	N	%	N	%
Τάξη	Α' Γυμνασίου	14	7,1	10	4,7	24	5,8
	Β' Γυμνασίου	111	56,1	113	52,6	224	54,2
	Γ' Γυμνασίου	47	23,7	70	32,6	117	28,3
	Α' Λυκείου	17	8,6	18	8,4	35	8,5
	Α' Εσπερινού Γυμνασίου	9	4,5	4	1,9	13	3,1
	Σύνολο	198	100,0	215	100,0	413	100,0

Α.2.2. Στάδια σχεδιασμού, υλοποίησης, αναφοράς, εποπτείας και παρακολούθησης των Εργαστηρίων

Κατά τη διάρκεια των επιμορφωτικών σεμιναρίων των εκπαιδευτικών, όλοι/-ες οι συμμετέχοντες/-ουσες παρέλαβαν αντίτυπα των Ελληνικών “GEAR against IPV” Εγχειριδίων ΙΙΙ και ΙV, με βάση τα οποία οι εκπαιδευτικοί σχεδίασαν και υλοποίησαν τα εργαστήρια. Επιπλέον, ενημερώθηκαν για τη λήψη της ηλεκτρονικής μορφής των εγχειριδίων αυτών μέσω της σελίδας “download” του ιστότοπου του προγράμματος. Η διαδικασία που εφαρμόστηκε για την υλοποίηση, την εποπτεία, παρακολούθηση και αναφορά των εργαστηρίων με τους/τις μαθητές/-ριες, καθώς και για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών κατά την υλοποίηση, οργανώθηκε σε 6 στάδια.

Στάδιο 1: αμέσως μετά τη λήξη κάθε σεμιναρίου επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, το Ε.Δ.κ.Β. έστειλε ηλεκτρονικά σε κάθε εκπαιδευτικό που σκόπευε να συντονίσει Εργαστήριο την Φόρμα Αναφοράς Γ1 (διαδικτυακή συμπλήρωση) προκειμένου να παρέχει τις προκαταρκτικές πληροφορίες που χρειάζονταν για την προετοιμασία του υλικού και των ερωτηματολογίων αξιολόγησης των εργαστηρίων. Πιο συγκεκριμένα, με την ολοκλήρωση της σύστασης της ομάδας των παιδιών που θα συμμετείχαν στο εργαστήριο, ο/η εκπαιδευτικός παρείχε στο Ε.Δ.κ.Β. τις κάτωθι πληροφορίες:

- α. αναμενόμενος αριθμός συμμετεχόντων/-ουσών ανά φύλο, τάξη και τμήμα
- β. αναμενόμενες ημερομηνίες έναρξης και λήξης του εργαστηρίου
- γ. δραστηριότητες που σχεδιάζει να υλοποιήσει, συμπεριλαμβανομένων των εφεδρικών
- δ. χαρακτηριστικά των συναντήσεων του εργαστηρίου: αναμενόμενος αριθμός συναντήσεων, θα διεξαχθούν εντός/εκτός σχολικού προγράμματος ή και τα δύο, αριθμός (διδασκικών) ωρών
- ε. επιπρόσθετα υλικά που χρειάζεται για την υλοποίηση (π.χ. μαρκαδόροι, φύλλα χαρτοπίνακα, κολλητική ταινία).

Αμέσως μετά την υποβολή κάθε Φόρμας Αναφοράς Γ1 το προσωπικό του προγράμματος στο Ε.Δ.κ.Β. παρείχε, βάση της εμπειρίας του κι όπου χρειαζόταν, ανατροφοδότηση και συστάσεις στους/στις εκπαιδευτικούς σχετικά με τον σχεδιασμό του εργαστηρίου τους (π.χ., επιλογή περισσότερων ή λιγότερων δραστηριοτήτων, προσθήκη ή απαλοιφή συγκεκριμένων δραστηριοτήτων κ.ά.) ή ζητούσε διευκρινήσεις όπου κρινόταν αναγκαίο (π.χ. αναφορικά με τη σύσταση των ομάδων των μαθητών/-ριών, τον αριθμό των ωρών του εργαστηρίου).

Στάδιο 2: οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν στο Στάδιο 1 χρησιμοποιήθηκαν από το Ε.Δ.κ.Β. προκειμένου να προετοιμαστούν και να αποσταλούν σε κάθε εκπαιδευτικό – συντονιστή/-ρια τα εξής:

- α. αντίτυπα των προ- και μετα-ερωτηματολογίων (στον αριθμό που είχε δηλωθεί από τον/την εκπαιδευτικό) για τους μαθητές/-ριες. Τα ερωτηματολόγια συσκευάστηκαν με τέτοιο τρόπο (δύο ξεχωριστά πακέτα με ευκρινείς, εξωτερικές ετικέτες) ώστε να είναι ξεκάθαρο για τον/την εκπαιδευτικό ποια ερωτηματολόγια έπρεπε να διανείμει και πότε.

- β. αντίτυπα των φύλλων εργασίας και των ενημερωτικών φυλλαδίων για τους/τις μαθητές/-ριες που αντιστοιχούσαν στις δραστηριότητες που είχε επιλέξει κάθε εκπαιδευτικός να υλοποιήσει, συμπεριλαμβανομένων των εφεδρικών. Η προετοιμασία του υλικού από το Ε.Δ.κ.Β. περιελάμβανε ό,τι ήταν απαραίτητο (π.χ., χαρτοκοπτική υλικού, εκτύπωση σε αυτοκόλλητες μικρές ετικέτες ή σε χρωματιστό χαρτί) προκειμένου ο/η εκπαιδευτικός να παραλάβει όλο το υλικό που απαιτούνταν για την υλοποίηση έτοιμο προς χρήση.
- γ. αντίτυπα της Πρόσκλησης των μαθητών/-ριών για τη Συμμετοχή τους στην Καμπάνια κατά της Βίας στις Σχέσεις των Εφήβων (βλ. κεφ. Α.2.5)
- δ. φάκελοι για τη συλλογή των προ- και μετα-ερωτηματολογίων από τα παιδιά και φάκελοι για την αποστολή τους με ταχυδρομείο στο Ε.Δ.κ.Β
- στ. άλλο υλικό που ήταν απαραίτητο για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων στην τάξη (π.χ. φύλλα σεμιναρίων, χρωματιστοί μαρκαδόροι, κολλητική ταινία) σύμφωνα με ό,τι είχαν υποδείξει οι εκπαιδευτικοί – συντονιστές/-ριες στην Φόρμα Αναφοράς Γ1

Στάδιο 3: οι εκπαιδευτικοί – συντονιστές/-ριες ξεκινούσαν την υλοποίηση των εργαστηρίων με τους/τις μαθητές/-ριες. Είτε πριν είτε κατά την έναρξη της 1^{ης} συνάντησης του εργαστηρίου, διένειμαν στους μαθητές και τις μαθήτριες τα προ-της παρέμβασης ερωτηματολόγια προς συμπλήρωση.

Στάδιο 4: οι εκπαιδευτικοί έστελναν στο Ε.Δ.κ.Β. τα προ-ερωτηματολόγια αμέσως μετά τη συμπλήρωσή τους από τους/τις μαθητές/-ριες προκειμένου να κωδικοποιηθούν και να ελεγχθούν ώστε, εάν χρειαζόταν, να αποσταλούν στους/στις εκπαιδευτικούς – συντονιστές/-ριες συστάσεις ανάλογα με τις απαντήσεις των μαθητών/-ριών (π.χ. σε περίπτωση που διαφαινόταν ότι η ομάδα είχε υψηλή ανεκτικότητα στη σεξουαλική βία, το Ε.Δ.κ.Β. θα σύστηνε στην/στον εκπαιδευτικό να επιμείνει περισσότερο σε αυτό το θέμα κατά την υλοποίηση).

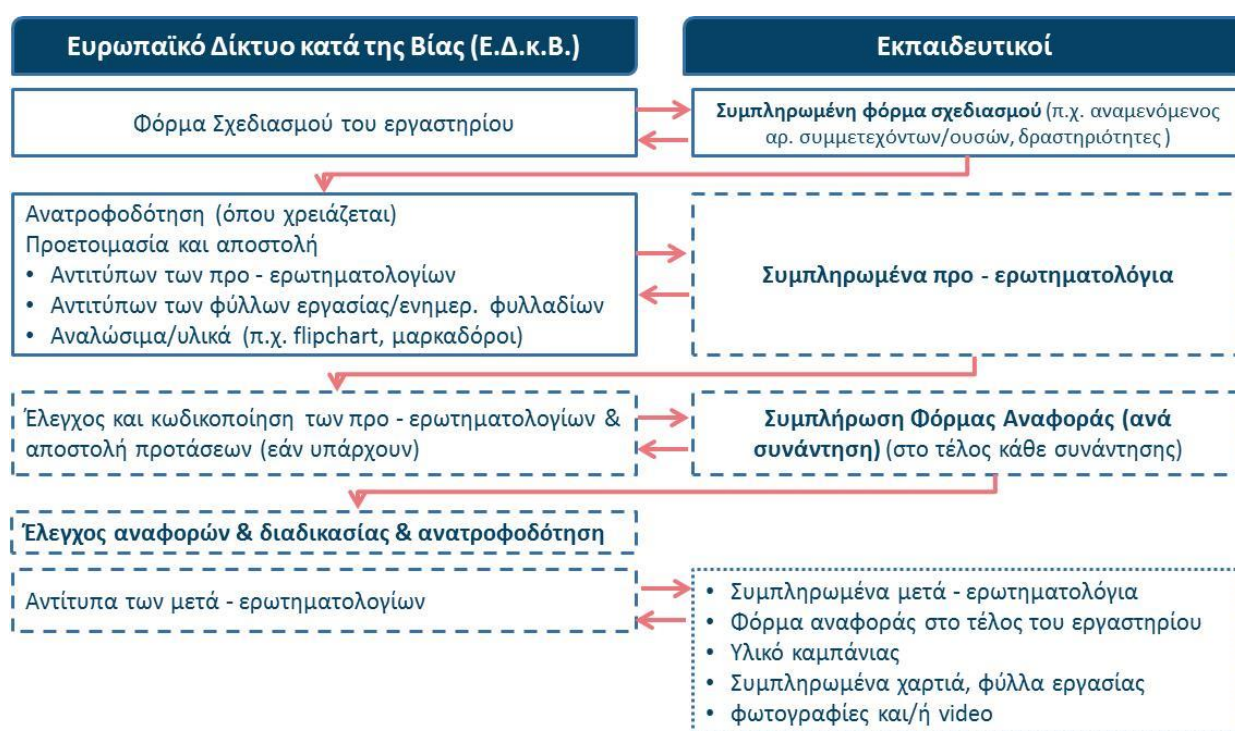
Στάδιο 5: μετά από κάθε συνάντηση με τους/τις μαθητές/-ριες, κάθε εκπαιδευτικός – συντονιστής/-ρια συμπλήρωνε και υπέβαλε την Φόρμα Αναφοράς Γ2 μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας του Ε.Δ.κ.Β. Δύο άτομα από το προσωπικό του Προγράμματος του Ε.Δ.κ.Β. είχαν αναλάβει την εποπτεία και παρακολούθηση των υλοποιήσεων των εργαστηρίων, την επικοινωνία με τους/τις εκπαιδευτικούς όταν υπήρχαν απορίες και την παροχή ανατροφοδότησης μετά το τέλος κάθε συνάντησης. Σκοπός της εποπτείας ήταν αφενός η καταγραφή της διαδικασίας σε κάθε συνάντηση του εργαστηρίου καθώς και η συστηματική παρακολούθηση της υλοποίησης με στόχο την πρώιμη αναγνώριση ενδεχόμενων προβλημάτων ή ατελειών για έγκαιρη λήψη διορθωτικών ή βελτιωτικών ενεργειών και αφετέρου η παροχή ανατροφοδότησης και στήριξης προς τους/τις εκπαιδευτικούς, όπου χρειαζόταν. Η εποπτική διεργασία περιελάμβανε επίσης και την προσωπική επικοινωνία με τους/τις εκπαιδευτικούς μέσω τηλεφώνου ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, όπου αυτό κρίνόταν απαραίτητο.

Στάδιο 6: αμέσως μετά τη λήξη κάθε Εργαστηρίου (Απρίλιος-Μάιος 2016), η/ο εκπαιδευτικός– που το συντόνιζε έστελνε στο Ε.Δ.κ.Β. τα κάτωθι:

- α. τα συμπληρωμένα μετα-ερωτηματολόγια των μαθητών-τριών που συμμετείχαν στο Εργαστήριο

- β. τα φύλλα χαρτοπίνακα και φύλλα εργασίας που είχαν συμπληρωθεί από τους/τις μαθητές/-ριες κατά τις δραστηριότητες του Εργαστηρίου⁷
- γ. το υλικό που είχαν ετοιμάσει οι μαθητές/-ριες για τη διεξαγωγή της Καμπάνιας
- δ. τυχόν άλλο υλικό που παράχθηκε κατά τη διάρκεια του Εργαστηρίου, όπως αφίσες, ζωγραφιές, κολάζ
- ε. μία λίστα με τα ονοματεπώνυμα των μαθητών/-ριών και τις παρουσίες ή απουσίες τους από τις συναντήσεις του Εργαστηρίου [για τη δημιουργία αναμνηστικών βεβαιώσεων]
- στ. φωτογραφίες⁸ και βίντεο από την υλοποίηση
- ζ. την Φόρμα Αναφοράς Γ3 συμπληρωμένη από τον/την εκπαιδευτικό – συντονιστή/-ρια

Εικόνα 1. Διάγραμμα οργάνωσης, παρακολούθησης και εποπτείας της υλοποίησης των Εργαστηρίων

Τέλος, στις 27 Ιουνίου 2016 πραγματοποιήθηκε η Ημερίδα του προγράμματος στην Αθήνα, στο οποίο συμμετείχαν πάνω από 165 άτομα. Συμμετέχοντες/-ουσες ήταν κυρίως εκπαιδευτικοί και έφηβοι/-ες καθώς και εκπρόσωποι σχετικών φορέων (π.χ. του Υπουργείου Παιδείας, της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων, του Δήμου Αθηναίων). Στο συνέδριο, κάθε εκπαιδευτικός – συντονιστής/-ρια μαζί με δύο παιδιά από 17⁹ εκ των 21 Εργαστηρίων που υλοποιήθηκαν στα σχολεία και από τα 11 εργαστήρια που υλοποιήθηκαν με τα παιδιά που ανήκαν σε ευάλωτες ομάδες παρουσίασαν στους/στις παρευρισκόμενους/-ες τα αποτελέσματα, την εμπειρία και τις εντυπώσεις που αποκόμισαν από το Εργαστήριο (28 εκπαιδευτικοί και 51 έφηβα άτομα). Στο τέλος της Ημερίδας σχηματίστηκαν τρεις ομάδες

⁷ Παραδείγματα από τα συμπληρωμένα φύλλα σεμιναρίων παρατίθενται στο Παράρτημα 1.

⁸ Δείγματα από φωτογραφίες (με αλλοιωμένα τα πρόσωπα των ανηλίκων) παρατίθενται στο Παράρτημα 1.

⁹ Εκπαιδευτικοί και μαθητές/-ριες από 4 σχολεία δεν μπόρεσαν να παρευρεθούν στην Ημερίδα.

συζήτησης, δύο με τη συμμετοχή των παιδιών που έλαβαν μέρος στα Εργαστήρια και μια με τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών – συντονιστών/-ριών. Στόχος των ομάδων συζήτησης ήταν:

- Εκπαιδευτικοί: να συζητήσουν σχετικά με α) σκέψεις για διαφορετικούς/ εναλλακτικούς τρόπους υλοποίησης του εργαστηρίου, β) τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν και πως τις χειρίστηκαν, γ) τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα υλοποίησης των εργαστηρίων εντός κι εκτός σχολικού προγράμματος και τις προτάσεις τους για την υλοποίηση των εργαστηρίων στο μέλλον και δ) ενδεχόμενες αλλαγές που παρατήρησαν στον εαυτό τους μετά την εφαρμογή του εργαστηρίου.
- Μαθητές/-τριες: να συζητήσουν σχετικά με α) προτάσεις για αλλαγή/βελτίωση του τρόπου υλοποίησης των εργαστηρίων ή τι θα ήθελαν να είχε υλοποιήσει διαφορετικά ο/η εκπαιδευτικός, β) τις δραστηριότητες που τους άρεσαν περισσότερο και δραστηριότητες που δεν τους άρεσαν και γιατί και γ) ενδεχόμενες αλλαγές που παρατήρησαν στον εαυτό τους μετά τη συμμετοχή τους στο εργαστήριο.

Επιπροσθέτως, στο τέλος της Ημερίδας παραδόθηκαν στους/στις εκπαιδευτικούς ονομαστικές βεβαιώσεις συμμετοχής για κάθε μαθητή και μαθήτρια που συμμετείχε στα Εργαστήρια, για τους/τις εκπαιδευτικούς που τα συντόνισαν καθώς για τα σχολεία που συμμετείχαν στην υλοποίηση. Στα παιδιά διανεμήθηκε επιπλέον υλικό, όπως για παράδειγμα τετράδια με μηνύματα κατά των στερεοτύπων του φύλου και κατά της βίας.

Α.2.3. Σχολεία και Εργαστήρια που υλοποιήθηκαν

Στην Ελλάδα υλοποιήθηκαν 21 Εργαστήρια με τη συμμετοχή μαθητών/-ριών από **21 δημόσια σχολεία** της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (τύπος σχολείων: 17 Γυμνάσια, 2 Λύκεια, 1 Μουσικό Γυμνάσιο και 1 Εσπερινό Γυμνάσιο με Λυκειακές Τάξεις). Έξι από τα σχολεία αυτά βρίσκονταν στην Περιφέρεια Αττικής ενώ τα υπόλοιπα 15 (71%) σε 12 διαφορετικούς νομούς, καλύπτοντας 9 από τις 13 Περιφέρειες της χώρας:

- 4 σχολεία από την Κρήτη – Νομός Χανίων (2), Ρεθύμνου και Λασιθίου
- 1 σχολείο από Ανατολική Μακεδονία & Θράκη – Νομός Ξάνθης
- 1 σχολείο από Βόρειο Αιγαίο – Νομός Χίου
- 3 σχολεία από Δυτική Ελλάδα – Νομός Αχαΐας
- 1 σχολείο από Θεσσαλία – Νομός Τρικάλων
- 1 σχολείο από τα Ιόνια Νησιά – Νομός Ζακύνθου
- 1 σχολείο από Κεντρική Μακεδονία – Νομός Ημαθίας
- 1 σχολείο από Νότιο Αιγαίο – Νομός Κυκλάδων
- 2 σχολεία από Πελοπόννησο - Νομοί Μεσσηνίας και Κορινθίας

Εικόνα 1. Τοποθεσία των Σχολείων

Συνολικά (μαζί με την Αττική), τα σχολεία βρίσκονταν σε 14 Νομούς καλύπτοντας 10 από τις 13 Περιφέρειες της χώρας.

Σε 11 σχολεία το εργαστήριο υλοποιήθηκε σε ολόκληρα τμήματα, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα σε όλους/όλες τους μαθητές και τις μαθήτριες των τμημάτων να συμμετέχουν. Σε 9 σχολεία μαθητές και μαθήτριες από διαφορετικά τμήματα προσκλήθηκαν (ή επιλέχθηκαν) να συμμετέχουν στο Εργαστήριο και σε ένα σχολείο συμμετείχαν μαθητές/-ριες από δύο διαφορετικές τάξεις.

Τα Εργαστήρια υλοποιήθηκαν είτε **εντός του ωρολογίου προγράμματος** είτε **εκτός** ή ακόμη και **συνδυαστικά**. Συγκεκριμένα, 14 Εργαστήρια υλοποιήθηκαν εντός ωρολογίου προγράμματος και 3 Εργαστήρια υλοποιήθηκαν εκτός (π.χ. στο τέλος του σχολικού ωραρίου), ενώ 4 Εργαστήρια πραγματοποιήθηκαν εντός κι εκτός του ωρολογίου προγράμματος του σχολείου.

Πίνακας 2. Χαρακτηριστικά των Εργαστηρίων GEAR against IPV ως προς τους/τις εκπαιδευτικούς και τους/τις μαθητές/-ριες, ανά σχολείο

Όνομα Σχολείου και περιοχής	N Εκπαιδευτικών - Συντονιστών/ Συντονιστριών	Ολόκληρο σχολικό τμήμα	Εντός/Εκτός ωρολογίου προγράμματος	Σχολική τάξη	Ηλικιακή κατηγορία	N ¹⁰		
						Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
1 ^ο Γυμνάσιο Ελευσίνας (Αττική)	1	Ναι	εντός	1 ^η	12-13	13	8	21
1 ^ο Γυμνάσιο Ζακύνθου	1	Ναι	εντός κι εκτός	2 ^α	13-14	11	14	25
2 ^ο Γυμνάσιο Καλαμάτας	1	Ναι	εντός	2 ^α	13-14	9	9	18
2 ^ο Γυμνάσιο Χανίων	1	Όχι	εκτός	2 ^α	13-14	9	12	21
3 ^ο Γυμνάσιο Σύρου	1	Ναι	εντός κι εκτός	2 ^α	13-14	11	9	20
3 ^ο Γυμνάσιο Τρικάλων	1	Ναι	εντός	2 ^α	13-14	15	8	23
4 ^ο Γυμνάσιο Ρεθύμνου	1	Νο	εντός	2 ^α	13-14	9	9	18
4 ^ο Γυμνάσιο Χίου	1	Νο	εκτός	2 ^α	13-14	7	8	15
5 ^ο Γυμνάσιο Ξάνθης	1	Ναι	εντός	2 ^α	13-14	10	12	22
9 ^ο Γυμνάσιο Πάτρας	1	Ναι	εντός	2 ^α	13-14	10	9	19
Γυμνάσιο Κρυονερίου Κορινθίας	1	Ναι	εντός	2 ^α	13-14	7	7	14
Γυμνάσιο Πλατεώς Ημαθίας	1	Ναι	εντός	2 ^α	13-14	8	9	17
Γυμνάσιο Λακκόπετρας Αχαΐας	1	Όχι	εντός κι εκτός	2 ^α & 3 ^η	13-15	9	11	20
1 ^ο Γυμνάσιο Αγ. Νικολάου Κρήτης	1	Όχι	εντός κι εκτός	3 ^η	14-15	7	7	14
1 ^ο Γυμνάσιο Μαρκόπουλου Μεσογαίας (Αττική)	1	Όχι	εκτός	3 ^η	14-15	6	19	25
Γυμνάσιο Άνοιξης (Αττική)	1	Ναι	εντός	3 ^η	14-15	13	10	23
Γυμνάσιο Καλαβρύτων	1	Όχι	εντός	3 ^η	14-15	9	18	27
Μουσικό Γυμνάσιο Παλλήνης (Αττική)	1	Ναι	εντός	3 ^η	14-15	11	13	24
ΓΕΛ Βουλιαγμένης (Αττική)	1	Όχι	εντός	1 ^η	15-16	7	8	15
ΓΕΛ Ελ. Βενιζέλου (Χανιά)	1	Όχι	εντός	1 ^η	15-16	10	10	20
Εσπερινό Γυμνάσιο – Λ.Τ. Ελευσίνας (Αττική)	2	Όχι	εντός	1 ^η	N/A	9	4	13
Σύνολο	22					200	214	414

¹⁰ Το σύνολο των παιδιών βασίζεται στις αναφορές των εκπαιδευτικών και έχει μικρές διαφορές από το συνολικό αριθμό όπως προκύπτει από τα δημογραφικά στοιχεία των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων (βλ. Πίνακα 1 & 7)

A.2.4. Διάρκεια των Εργαστηρίων και οι δραστηριότητες

Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 3, η διάρκεια των εργαστηρίων στην Ελλάδα κυμάνθηκε από **13 έως 26 διδακτικές ώρες** ($M = 20,14$, $SD = 4,22$) σε διαφορετικά σχολεία. Μια διδακτική ώρα στην Ελλάδα αποτελείται από 45 λεπτά, που σημαίνει ότι η **πραγματική διάρκεια** των εργαστηρίων κυμάνθηκε από **9h & 45' έως 19h & 30'** ($M = 15,11$, $SD = 3,17$) σε διαφορετικά σχολεία. Οι εκπαιδευτικοί είχαν ενημερωθεί ότι η **ελάχιστη διάρκεια** των εργαστηρίων έπρεπε να είναι 13 διδακτικές ώρες (9h & 45' πραγματική διάρκεια) ενώ δεν υπήρχε μέγιστο όριο. Η συνολική διάρκεια κυμάνθηκε από 13 έως 17 διδακτικές ώρες σε 7 εργαστήρια και από 19 έως 26 διδακτικές ώρες σε 14 εργαστήρια. Αν και σε ένα σχολείο το εργαστήριο ολοκληρώθηκε μέσα στον ελάχιστο προτεινόμενο χρόνο, σε όλα τα υπόλοιπα σχολεία αφιερώθηκαν περισσότερες, κατά το δυνατόν, ώρες, ξεπερνώντας κατά πολύ την ελάχιστη προτεινόμενη διάρκεια.

Όλα τα **εργαστήρια ξεκίνησαν** είτε στα τέλη Νοεμβρίου/αρχές Δεκεμβρίου 2015 ή στις αρχές του Ιανουαρίου 2016, εκτός από 4 σχολεία που ξεκίνησαν τον Φεβρουάριο/Μάρτιο 2016. Όλα τα εργαστήρια είχαν ολοκληρωθεί μέχρι τα τέλη Απριλίου/αρχές Μαΐου 2016.

Η υλοποίηση των εργαστηρίων διήρκεσε από **1 ή 2 μήνες (σε 3 σχολεία) έως 4-5 μήνες (σε 14 σχολεία)**. Σε 4 σχολεία τα εργαστήρια διήρκεσαν 3 μήνες. Η καθυστέρηση έκδοσης της άδειας από πλευράς Υπουργείου ήταν ο βασικός λόγος που σε κάποια σχολεία η διάρκεια των εργαστηρίων ήταν 1 έως 3 μήνες. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, η διάρκεια υλοποίησης των εργαστηρίων ήταν αρκετά εκτεταμένη μέσα στο σχολικό έτος.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι σε 17 από τα 21 σχολεία η διάρκεια των εργαστηρίων κυμάνθηκε από 16 έως 26 ώρες – με περισσότερα από τα μισά σχολεία να καταφέρνουν να αφιερώσουν από 20 έως 26 ώρες-, ειδικά αν ληφθεί υπόψη ότι τα εργαστήρια δεν ξεκίνησαν στην αρχή του σχολικού έτους (σε μερικά σχολεία, μάλιστα, τα εργαστήρια ξεκίνησαν προς το τέλος του σχολικού έτους εξαιτίας της μεγάλης καθυστέρησης κατά την έκδοση της άδειας από το Υπουργείο). Έτσι, αν και τα σχολεία είχαν αρχικά σχεδιάσει να πραγματοποιήσουν εργαστήρια μεγαλύτερης διάρκειας, οι εκπαιδευτικοί χρειάστηκε να υλοποιήσουν λιγότερες δραστηριότητες από όσες είχαν αρχικά επιλέξει (σε όλες τις περιπτώσεις υπήρξε καθοδήγηση από το Ε.Δ.Κ.Β. για την επιλογή δραστηριοτήτων που θα παρέλειπαν) προκειμένου να ολοκληρώσουν το εργαστήριο. Τέλος, το γεγονός ότι σε όλα, σχεδόν, τα σχολεία - εκτός από ένα - οι εκπαιδευτικοί όχι μόνο δεν περιορίστηκαν στην ελάχιστη προτεινόμενη διάρκεια του εργαστηρίου αλλά την υπερέβησαν κατά 1-13 ώρες αποτελεί ισχυρή ένδειξη της ικανοποίησής τους από τη διεργασία και το αποτέλεσμα του εργαστηρίου καθώς και από την ανταπόκριση των μαθητών/-ριών στο εργαστήριο.

Ο **αριθμός των δραστηριοτήτων** που υλοποιήθηκαν κυμάνθηκε από 11 έως 24 ($M = 16,29$, $SD = 3,48$) σε διαφορετικά σχολεία. Σε 11 σχολεία υλοποιήθηκαν από 11-16 δραστηριότητες και σε 10 σχολεία υλοποιήθηκαν από 17-24 δραστηριότητες. Κοινή συνισταμένη μεταξύ όλων των σχολείων ήταν η υλοποίηση λιγότερων δραστηριοτήτων από όσες είχαν αρχικά σχεδιαστεί λόγω των χρονικών περιορισμών που προαναφέρθηκαν.

Σε όλα τα σχολεία οι εκπαιδευτικοί υλοποίησαν δραστηριότητες και από τις τέσσερις Ενότητες ακολουθώντας την αλληλουχία των ενότητων. Οι δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν σε όλα τα σχολεία

παρουσιάζονται στον Πίνακα 4, όπου γίνεται εμφανές ποιες ήταν οι πιο «δημοφιλείς» δραστηριότητες, με γνώμονα τη συχνότητα χρήσης τους. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι περισσότερες δραστηριότητες που προσομοιώθηκαν στο σεμινάριο επιμόρφωσης εκπαίδευσης (δηλαδή, οι δραστηριότητες Νο, 1.2., 1.3., 2.1.1., 2.1.2, 2.1.11., 2.2.4., 3.3., 3.4., 4.1.2., 4.1.7., 4.2.1) υλοποιήθηκαν στην πλειοψηφία των εργαστηρίων. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι οι εκπαιδευτικοί, ελλείψει εμπειρίας στον ρόλο του συντονιστή/-ριας, επέλεξαν να υλοποιήσουν τις δραστηριότητες εκείνες που είχαν δει να υλοποιούνται κατά τη διάρκεια των σεμιναρίων επιμόρφωσής τους, καθώς ένιωθαν μεγαλύτερη σιγουριά κατά την υλοποίησή τους. Επιπλέον, εξετάζοντας τα κοινά σημεία των δημοφιλέστερων δραστηριοτήτων, παρατηρείται ότι οι εκπαιδευτικοί είχαν την τάση να επιλέγουν δραστηριότητες που περιελάμβαναν φύλλα εργασίας και φυλλάδια· με άλλα λόγια, αφού εξετάστηκαν όλες οι δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν σε περισσότερα από τα μισά εργαστήρια (υλοποίηση σε 11 ή περισσότερα εργαστήρια), βρέθηκε ότι όλες, εκτός από δυο, περιελάμβαναν τέτοιο υλικό. Οι δυο «δημοφιλείς» δραστηριότητες που δεν είχαν αυτά τα χαρακτηριστικά περιελάμβαναν είτε την δημιουργία ζωγραφιάς (2.1.11 Η Φυλακή του Φύλου) από τους/τις μαθητές/-ριες (διαδικασία που αρέσει πολύ στα παιδιά) είτε ένα παιχνίδι ρόλων με κίνηση (3.4 Πρόσωπα και Πράγματα). Τέλος, από τον συνολικό αριθμό των 53 δραστηριοτήτων που περιλαμβάνονταν στο Εγχειρίδιο ΙΙΙ, μόνο δύο δραστηριότητες δεν επιλέχθηκαν από κανέναν/καμία εκπαιδευτικό και τέσσερις από τις 5 ασκήσεις των ομάδων εργασίας (παρόλο που οι εκπαιδευτικοί τις είχαν συμπεριλάβει στον αρχικό τους σχεδιασμό, αποφάσισαν τελικά να μην τις υλοποιήσουν λόγω έλλειψης χρόνου και μετά από υπόδειξη του Ε.Δ.Κ.Β. προκειμένου να αφιερώσουν τον εναπομείναντα χρόνο στην πιο εντατική ενασχόληση με τα θέματα των Ενότητων 3 και 4).

Πίνακας 3. Χαρακτηριστικά των Εργαστηρίων GEAR against IPV (διάρκεια, δραστηριότητες), ανά σχολείο

Σχολείο & Τοποθεσία	Διάρκεια Εργαστηρίων					Δραστηριότητες									
	Ημερομηνία έναρξης ¹¹	Ημερομηνία λήξης ¹²	Αρ. συναντήσεων	Αρ. διδ/ών ωρών ¹³	Διάρκεια σε πραγματικό χρόνο	Προγραμματισμένες					Υλοποιημένες				
						Ενότητα				Συνολικός αρ. δραστηριοτήτων ¹⁴	Ενότητα				Συνολικός αρ. δραστηριοτήτων
						1	2	3	4		1	2	3	4	
1 ^ο Γυμ/σιο Ελευσίνας	9 Δεκ 15	15 Απρ 16	15	17	12h & 45'	2	10	2	4	18	2	7	1	4	14
1 ^ο Γυμ/σιο Ζακύνθου	14 Ιαν 16	13 Απρ 16	13	14	10h & 30'	2	5	3	3	13	2	6	3	3	14
2 ^ο Γυμ/σιο Καλαμάτας	9 Μαρ 16	5 Απρ 16	8	25	18h & 45'	3	10	3	6	22	2	10	3	6	21
2 ^ο Γυμνάσιο Χανίων	25 Νοε 15	18 Απρ 16	15	25	18h & 45'	2	16	4	8	30	2	13	1	3	19
3 ^ο Γυμνάσιο Σύρου	11 Δεκ 15	4 Απρ 16	18	24	18h	2	8	2	4	16	2	8	2	5	17
3 ^ο Γυμνάσιο Τρικάλων	17 Δεκ 15	9 Μαι 16	14	23	17h & 15'	2	12	4	5	23	3	8	5	8	24
4 ^ο Γυμνάσιο Ρεθύμνου	30 Νοε 15	20 Απρ 16	14	15	11h & 15'	2	14	2	5	23	3	5	2	3	13
4 ^ο Γυμνάσιο Χίου	4 Δεκ 15	22 Απρ 16	15	24	18h	2	7	2	6	17	2	7	1	4	14
5 ^ο Γυμνάσιο Ξάνθης	12 Ιαν 16	15 Φεβ 16	12	13	9h & 45'	2	5	2	2	11	2	5	2	3	12
9 ^ο Γυμνάσιο Πάτρας	20 Ιαν 16	1 Απρ 16	13	16	12h	3	6	3	3	15	3	7	1	3	14
Γυμνάσιο Κρουονερίου Κορινθίας	1 Δεκ 15	22 Απρ 16	9	19	14h & 15'	3	9	3	5	20	3	9	2	3	17
Γυμνάσιο Πλατεώς Ημαθίας	4 Δεκ 15	9 Μαΐου 16	18	23	17h & 15'	3	14	3	3	23	3	9	3	2	17
Γυμνάσιο Λακκόπετρας Αχαΐας	5 Φεβ 16	10 Μαΐου 16	13	19	14h & 15'	2	20	4	4	30	2	10	2	3	17
1 ^ο Γυμνάσιο Αγ. Νικολάου Κρήτης	16 Δεκ 15	19 Απρ 16	15	23	17h & 15'	2	8	3	4	17	2	7	4	3	16
1 ^ο Γ/σιο Μαρκ/λου. Μεσογαίας (Αττική)	26 Φεβ 16	17 Μαΐου 16	11	20	15h	2	5	3	4	14	2	6	4	4	16
Γυμνάσιο Άνοιξης	4 Δεκ 15	22 Απρ 16	15	17	12h & 45'	2	9	2	6	19	2	10	2	4	18
Γυμ/σιο Καλαβρύτων	26 Φεβ 16	22 Απρ 16	12	14	10h & 30'	2	13	5	4	24	2	7	1	2	12
Μουσικό Γυμνάσιο Παλλήνης (Αττική)	4 Δεκ 15	18 Απρ 16	18	22	16h & 30'	2	4	2	3	11	2	4	2	3	11
ΓΕΛ Βουλιαγμένης	10 Δεκ 15	11 Απρ 16	13	25	18h & 45'	2	13	3	9	27	2	8	5	5	20
ΓΕΛ Ελ. Βενιζέλου (Χανιά)	27 Νοε 15	13 Απρ 16	14	26	19h & 30'	2	10	4	10	26	2	10	2	8	22
Εσπ. Γ/σιο –Λ.Τ. Ελευσίνας (Αττική)	27 Νοε 15	8 Απρ 16	18	19	14h & 15'	2	10	3	8	23	2	7	2	3	14
Ελάχιστο Μέγιστο Σύνολο			8	13	9h & 45'	2	4	2	2	11	2	4	1	2	11
			18	26	19h & 30'	3	20	5	10	30	3	13	5	8	24
			293	423	317 h 15'	46	208	62	106	422	47	163	50	82	342

¹¹ Με βάση την ημερομηνία που συμπληρώθηκε το Ε(προ) ερωτηματολόγιο

¹² Με βάση την ημερομηνία που συμπληρώθηκε το Ε(μετά) ερωτηματολόγιο

¹³ Μια διδακτική ώρα αποτελείται από 45 λεπτά

¹⁴ Συμπεριλαμβάνονται οι προγραμματισμένες εφεδρικές δραστηριότητες.

Πίνακας 4. Συχνότητα υλοποίησης των δραστηριοτήτων στα 21 Εργαστήρια

Αριθμός & Τίτλος Δραστηριότητας	Συχνότητα
Ενότητα 1	
1.1: Παιχνίδι με Ονόματα: Τι Σημαίνει το Όνομά σου;	5
1.2: Προσδοκίες και Στόχοι	21
1.3: Κανόνες	21
Ενότητα 2	
Μέρος 1	
2.1.1 Πώς Είναι να Είσαι Κορίτσι...Πώς Είναι να Είσαι Αγόρι...	21
2.1.2 Κοινωνικοί Ρόλοι των Φύλων	10
2.1.3 Τι μου Αρέσει - Τι δεν μου Αρέσει	16
2.1.4 Άνδρες, Γυναίκες και Κοινωνία	3
2.1.5 Ανακαλύπτοντας τον Εαυτό μας	2
2.1.6 Βιολογικό και Κοινωνικό Φύλο	10
2.1.7 Συμφωνώ - Διαφωνώ	9
2.1.8 Quiz: Επαγγέλματα, Ρόλοι & Δραστηριότητες Ανδρών και Γυναικών	11
2.1.9 Στο Τέλος Λέει...	1
2.1.10 Κοινωνικό, Όχι Βιολογικό Φύλο	1
2.1.11 Η «Φυλακή» του Φύλου μας	20
2.1.12 Αληθινός Άνδρας και Αληθινή Γυναίκα	1
2.1.13 Βήμα Μπροστά	0
2.1.14 Μύθοι για τις Γυναίκες και τους Άνδρες και οι Επιπτώσεις τους	1
2.1.15 Το Μονοπάτι της Ζωής	1
2.1.16 Παροιμίες και Αποφθέγματα	6
2.1.17 Δημιουργία Στερεοτύπων Φύλου	4
2.1.18 Η Βιομηχανία της Διαφήμισης	2
2.1.19 Αυτή είναι η Μουσική μου	1
2.1.20 Απόδοση του Κοινωνικού Φύλου	0
2.1.21 Παιχνίδι Ρόλων	4
2.1.22 Για Φαντάσου να...	1
Μέρος 2	
2.2.1 Τα Πλεονεκτήματα του να Είσαι Άνδρας	10
2.2.2 Ο Χάρτης της Ισχύος	3
2.2.3 Παγωμένες Εικόνες	1
2.2.4 Το Συνεχές των Επώδυνων Συμπεριφορών για Κορίτσια και Αγόρια	18
2.2.5 Κυριαρχική Συμπεριφορά	5

Αριθμός & Τίτλος Δραστηριότητας	Συχνότητα
Ομάδες Εργασίας – Ασκήσεις	
Άσκηση 1: «Τα δύο φύλα μέσα από τα μάτια του Τύπου»	0
Άσκηση 2: «Τα δύο φύλα μέσα από τα μάτια του Σχολείου»	1
Άσκηση 3: «Τα δύο φύλα μέσα από τα μάτια των ΜΜΕ»	0
Άσκηση 4: «Τα δύο φύλα μέσα από τα μάτια του Διαδικτύου»	0
Άσκηση 5: «Παίζοντας ρόλους...σχετικά με την ισότητα και...την ανισότητα»	0
Ενότητα 3	
3.1. Τι Είναι Αγάπη;	4
3.2. Εφηβικές Σχέσεις	7
3.3. Υγιείς και μη Υγιείς Σχέσεις -Αναγνωρίζοντας τις Προειδοποιητικές Ενδείξεις	21
3.4. Πρόσωπα και Πράγματα	15
3.5. Η Πραγματοστική Αντιμετώπιση ενός Προβλήματος	2
3.6. Γνωρίζοντας το Σώμα μας	1
Ενότητα 4	
Μέρος 1	
4.1.1. Ορισμός και Τύποι της Βίας στις Σχέσεις/ Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων	4
4.1.2. Η Άννα και ο Δημήτρης	16
4.1.3. Τι Είναι η Έμφυλη Βία	7
4.1.4. Περιστατικά Βίας	7
4.1.5. Ο Τροχός της Ισχύος και του Ελέγχου και ο Τροχός της Ισότητας	2
4.1.6. Ευαισθητοποίηση των Νέων στις Προειδοποιητικές Ενδείξεις της ΒΕΣ και στους Τρόπους που Μπορούν να Προσφέρουν Βοήθεια	5
4.1.7. Μύθος ή Πραγματικότητα;	16
4.1.8. Μύθοι για τη Βία	1
Μέρος 2	
4.2.1 Τι Μπορούμε να Κάνουμε Εμείς για να Σταματήσει η ΒΕΣ: μια Εργαλειοθήκη Στρατηγικών Παρέμβασης	8
4.2.2 Παίρνοντας Θέση	9
4.2.3 Από τη Βία στο Σεβασμό σε μια Ερωτική Σχέση	3
4.2.4 Κοίτα, Άκου και Μάθε-Ο Δρόμος για την Επίτευξη Καλής Επικοινωνίας	4

A.2.5. Έργα μαθητών/-ριών για την καμπάνια ευαισθητοποίησης συνομηλίκων

Μετά από τη δική τους ευαισθητοποίηση, οι συμμετέχοντες/-ουσες των Εργαστηρίων «Χτίζοντας Υγιείς Σχέσεις Ανάμεσα στα Δύο Φύλα» προσκλήθηκαν, ως εμπειρογνώμονες στις σχέσεις των εφήβων, να σχεδιάσουν και να δημιουργήσουν μηνύματα και έργα με στόχο την διεξαγωγή καμπάνιας ευαισθητοποίησης κι ενημέρωσης όλων των εφήβων της χώρας σχετικά με τα θέματα που ασχολήθηκαν στο Εργαστήριο (βλ. στο Παράρτημα 2^α την πρόσκληση που απευθύνθηκε στους/στις έφηβους/-ες που συμμετείχαν στο Εργαστήριο).

Οι μαθητές/-ριες προσκλήθηκαν να δημιουργήσουν έργα που θα μεταδώσουν τα μηνύματα της καμπάνιας στα συνομηλικά τους άτομα: μηνύματα για το πώς μπορούν να χτίζουν υγιείς και ισότιμες σχέσεις που βασίζονται στον αμοιβαίο σεβασμό και είναι απαλλαγμένες από κάθε μορφής βία καθώς και το τι μπορούν να κάνουν για να αντισταθούν σε κάθε μορφή βίας που μπορεί να συναντήσουν στη ζωή τους. Οι μαθητές/-ριες είχαν την ελευθερία να επιλέξουν το είδος του έργου που επιθυμούσαν να δημιουργήσουν (κείμενο, ζωγραφιά, κολάζ, αφίσα, τραγούδι, θεατρικό δρώμενο, βίντεο, κλπ.).

Από τα 21 Εργαστήρια που υλοποιήθηκαν στα σχολεία και τα 11 Εργαστήρια που υλοποιήθηκαν στο Χαμόγελο του Παιδιού, 26 ομάδες δημιούργησαν τουλάχιστον ένα έργο που συμμετείχε στον διαγωνισμό (διενεργήθηκε από 30 Μαΐου 2016 – 20 Ιουνίου 2016) για την επιλογή του/των) νικητήριου(ων) έργου(ων).

Πιο συγκεκριμένα, οι έφηβοι/-ες δημιούργησαν τα εξής έργα που συμμετείχαν στον διαγωνισμό:

- 9 βίντεο
- 10 έργα ζωγραφικής
- 5 κολάζ – τεχνήματα
- 1 πόστερ
- 1 ημερολόγιο

Έξι σχολεία δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα έργο για συμμετοχή στην εκστρατεία, κυρίως λόγω έλλειψης χρόνου. Μερικές ομάδες, όμως, δημιούργησαν περισσότερα από ένα έργα για την εκστρατεία. Συγκεκριμένα, το Ε.Δ.κ.Β. έλαβε 18 επιπλέον έργα ζωγραφικής από 3 σχολεία και μια ομάδα από «Το Χαμόγελο του Παιδιού».

Διαγωνισμός

Για την διεξαγωγή του διαγωνισμού όλα τα έργα των παιδιών αναρτήθηκαν στο διαδίκτυο και συγκεκριμένα στο κανάλι YouTube μέσω της πλατφόρμας YouSmile του οργανισμού «Το Χαμόγελο του Παιδιού»

(<https://www.youtube.com/playlist?list=PLPXX1PG2PILavC4s6YaVgKJCq14C15IoH>).

Η Εκστρατεία περιελάμβανε 3 φάσεις:

A. Διαγωνισμός για την επιλογή του νικητήριου έργου: τα έργα των παιδιών αναρτήθηκαν στις 30 Μαΐου 2016 για ψηφοφορία (αριθμός likes στο YouTube και ψηφοφορία ειδικής επιτροπής) και έληξε στις 20 Ιουνίου 2016.

B. Έκθεση όλων των έργων στο πλαίσιο της

Ημερίδας που πραγματοποιήθηκε στις 27 Ιουνίου 2016 και ανακοίνωση των νικητήριων έργων.

Γ. Διάρκεια της εκστρατείας: δεν υπήρχε ημερομηνία λήξης. Η εκστρατεία θα παραμείνει «ζωντανή» όσο οι έφηβοι/-ες ενδιαφέρονται για τα μηνύματά της.

Τα έργα της εκστρατείας είχαν συνολικά 18.304 προβολές από 10.599 άτομα στο διάστημα από 30 Μαΐου 2016 έως 20 Ιουνίου 2016 (κάθε μέρα 530 άτομα έβλεπαν περίπου 2 έργα). Οι προβολές ανά έργο κυμάνθηκαν από 262 έως 3281. Τα έργα έλαβαν 1.655 ψήφους (αθροιστικά στα 26 έργα) από το κοινό (1 ψήφος για κάθε 11 προβολές). Η ιεραρχική κατάταξη των έργων διαμορφώθηκε βάση των ψήφων που είχαν λάβει (1 = το έργο με τις λιγότερες ψήφους... 26 = το έργο με τις περισσότερες ψήφους). Η τελική κατάταξη των έργων βασίστηκε α) στη βαθμολογία του κοινού (1-26) και β) στην βαθμολογία της ειδικής επιτροπής (0-42; 14 μέλη της επιτροπής κλήθηκαν να επιλέξουν 3 έργα και να τα ιεραρχήσουν με σειρά προτίμησης). Η επιτροπή απαρτιζόταν από 14 μέλη, 8 από τα οποία ήταν επαγγελματίες με σχετική ειδικότητα και τα υπόλοιπα 6 γυναίκες με εμπειρίες κακοποίησης. Για την ψηφοφορία τα μέλη της επιτροπής έπρεπε να επιλέξουν τρία έργα και να τα ιεραρχήσουν με σειρά προτίμησης (1^ο – 2^ο – 3^ο).

Τα νικητήρια έργα του διαγωνισμού ήταν τα εξής:

Βίντεο

Γυμνάσιο Κρουονερίου Κορινθίας |
Ομάδα: «Σχεδία» | Εκπαιδευτικός:
Βασιλική Μίχα

**ΝΙΚΗΤΗΡΙΑ ΟΜΑΔΑ ΤΟΥ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (1η – σε ψήφους
από το κοινό και της ειδικής
επιτροπής)**

Βίντεο

1^ο Γυμνάσιο Αγίου Νικολάου
Κρήτης, Τμήμα Γ4 |
Εκπαιδευτικός: Μαρία Καρακού

**ΝΙΚΗΤΗΡΙΑ ΟΜΑΔΑ ΤΟΥ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (2η – σε ψήφους
από το κοινό και της ειδικής
επιτροπής)**

Βίντεο

Το Χαμόγελο του Παιδιού -
Καρέας | Τίτλος: «Παρεμβαίνω
τώρα»

**ΝΙΚΗΤΗΡΙΑ ΟΜΑΔΑ ΤΟΥ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (3η – σε ψήφους
από το κοινό και της ειδικής
επιτροπής)**

Βίντεο

5^ο Γυμνάσιο Ξάνθης | Εκπαιδευτικός: Σταυρούλα Μπουζιάνη
ΝΙΚΗΤΗΡΙΑ ΟΜΑΔΑ ΤΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (έλαβε 557 ψήφους από το κοινό)

Η εκστρατεία πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονικά (μέσω YouTube, των σελίδων Facebook του Ε.Δ.κ.Β. και του Χαμόγελου του Παιδιού, των σχολείων που συμμετείχαν στον διαγωνισμό και των εφήβων).

Αξίζει να αναφερθεί ότι όλα τα έργα που δημιουργήθηκαν από τα παιδιά μετέδιδαν τα επιθυμητά μηνύματα και στόχευαν ιδιαίτερα στα θέματα των στερεοτύπων του φύλου, των υγιών και μη υγιών

συμπεριφορών και της κακοποίησης, με αποτέλεσμα το Ε.Δ.κ.Β. να μην χρειαστεί να παρέμβει καθόλου αλλά κι ούτε και να απορρίψει κανένα από αυτά.

Επιπλέον, δημιουργήθηκαν βραχιόλια (με τυπωμένο το μήνυμα «ισότητα = αγάπη = σεβασμός / ζήλια # αγάπη # έλεγχος στην εξωτερική πλευρά και τα στοιχεία επικοινωνίας του Ε.Δ.κ.Β. και την πηγή χρηματοδότησης στην εσωτερική πλευρά) και τα διένειμε στους/στις εφήβους/έφηβες που συμμετείχαν στην καμπάνια. Οι μαθητές και μαθήτριες των νικητρίων ομάδων της εκστρατείας παρέλαβαν περισσότερα βραχιόλια προκειμένου να τα διανείμουν στους/στις συνομηλίκους τους.

Τη στιγμή της συγγραφής της παρούσας έκθεσης, ο συνολικός αριθμός προβολών των έργων της εκστρατείας ήταν 24.566 από 13.803 άτομα, έδειξε ότι τα παιδιά κρατούν ακόμα «ζωντανή» την καμπάνια τους, καθώς το Ε.Δ.κ.Β. δεν έχει προβεί σε πρόσθετες ενέργειες διάχυσης (βλ. όλα τα έργα της εκστρατείας στο Παράρτημα 2β).

A.2.6. Άλλες δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν

Σε ορισμένα σχολεία **επιπρόσθετες δραστηριότητες** (μη προβλεπόμενες) υλοποιήθηκαν, όπως:

- οι μαθητές/-ριες τριών σχολείων παρουσίασαν την εμπειρία που αποκόμισαν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα στην τοπική σχολική κοινότητα μαζί με έκθεση των υλικών που δημιούργησαν στο πλαίσιο του προγράμματος (π.χ. συμπληρωμένα φύλλα εργασίας)
- τα παιδιά που συμμετείχαν στο πρόγραμμα από ένα σχολείο δέχθηκαν επίσκεψη από παιδιά που συμμετείχαν στο πρόγραμμα από σχολείο άλλου Νομού και αντάλλαξαν απόψεις
- τα παιδιά που συμμετείχαν στο πρόγραμμα από ένα σχολείο προσκάλεσαν τα παιδιά ενός άλλου σχολείου και αντάλλαξαν απόψεις για τη βία γενικότερα και την έμφυλη βία ειδικότερα
- τα παιδιά ενός σχολείου παρουσίασαν το πρόγραμμα σε ραδιοφωνική εκπομπή ενός άλλου νομού, συνδυάζοντας τη δράση με εκδρομή
- πρόσκληση επαγγελματιών από ξενώνα κακοποιημένων γυναικών και συμβουλευτικού κέντρου γυναικών σε δύο σχολεία για να συζητήσουν με τα παιδιά
- άρθρα εκπαιδευτικών σε τοπικά μέσα ενημέρωσης αναφορικά με την υλοποίηση του προγράμματος και τα αποτελέσματα

B. Αξιολόγηση των Εργαστηρίων GEAR *against* IPV

B.1. Μέθοδος

Η αξιολόγηση των εργαστηρίων περιελάμβανε συλλογή δεδομένων από τους/τις **μαθητές/-ριες** καθώς και από τους/τις **εκπαιδευτικούς** που υλοποίησαν τα εργαστήρια. Ο σχεδιασμός, τα εργαλεία, η διαδικασία της αξιολόγησης και οι υποθέσεις περιγράφονται στα κεφάλαια που ακολουθούν.

Αξιολόγηση από τους/τις εφήβους/-ες

Σχέδιο αξιολόγησης. Χρησιμοποιήθηκε ένα απλό εντός υποκειμένων σχέδιο με ανεξάρτητη μεταβλητή το «χρόνο μέτρησης» (πριν και μετά το Εργαστήριο). Με άλλα λόγια, τα δεδομένα από τους/τις μαθητές/-ριες που συμμετείχαν στο εργαστήριο συλλέχθηκαν σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές, πριν και μετά το εργαστήριο, μέσω των **προ- και μετα- ερωτηματολογίων**.

Κύριος στόχος της αξιολόγησης ήταν να εξεταστεί εάν τα Εργαστήρια “GEAR against IPV” εκπλήρωσαν τους στόχους τους, να αξιολογηθεί δηλαδή εάν επέφεραν την επιθυμητή τροποποίηση στις **γνώσεις, στάσεις** και στην **αυτο-αναφερόμενη συμπεριφορά** των μαθητών/-ριών ως προς τα στερεότυπα φύλου και τα ζητήματα έμφυλης βίας. Για το σκοπό πραγματοποιήθηκε σύγκριση μεταξύ των απαντήσεων που έδωσαν οι μαθητές/-ριες στα προ- και μετα-ερωτηματολόγια.

Προβλέπεται επίσης να ελεγχθεί η **μακροπρόθεσμη διατήρηση των άμεσων επιδράσεων** που μετρήθηκαν αμέσως μετά το Εργαστήριο. Για το σκοπό αυτό θα συγκριθούν τα αποτελέσματα της μετα-μέτρησης και της επαναληπτικής μέτρησης (που παρέχουν τα παιδιά περίπου 6 μήνες μετά το τέλος του Εργαστηρίου στο οποίο συμμετείχαν). Επιπλέον, στο Ελληνικό σχέδιο έχει περιληφθεί μια ομάδα ελέγχου¹⁵, προκειμένου να ελεγχθεί ότι οι μετρούμενες τροποποιήσεις στην ομάδα παρέμβασης μπορούν να αποδοθούν με βεβαιότητα στην επίδραση του Εργαστηρίου και όχι σε οποιοδήποτε άλλο εξωτερικό παράγοντα (π.χ. μια εκστρατεία κατά της βίας, μια περίπτωση κακοποίησης που έλαβε ιδιαίτερη προσοχή από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης) που μπορεί να συνέπεσε με το Εργαστήριο και να τροποποίησε τις γνώσεις, στάσεις και συμπεριφορές των μαθητών/-ριών. Τα δεδομένα της ομάδας ελέγχου και των επαναληπτικών μετρήσεων των δύο ομάδων δεν περιλαμβάνονται στην παρούσα Έκθεση.

Εργαλεία αξιολόγησης και διαδικασία. Τα εργαλεία αξιολόγησης¹⁶ και τα στάδια της διαδικασίας που ακολουθήθηκαν για την αξιολόγηση των εργαστηρίων “GEAR against IPV” περιγράφονται στη συνέχεια: οι έφηβοι/-ες που συμμετείχαν στα εργαστήρια συμπλήρωσαν

¹⁵ Το σχέδιο της αξιολόγησης ήταν, επομένως, μεικτό (2 x 3) παραγοντικό, όπου η μεταξύ υποκειμένων μεταβλητή ήταν η «ομάδα» (παρέμβασης - ελέγχου) και η εντός υποκειμένων μεταβλητή ήταν ο «χρόνος μέτρησης» (πριν – μετά – επαναληπτική). Η επαναληπτική μέτρηση πάρθηκε περίπου 6 μήνες μετά από την ολοκλήρωση κάθε εργαστηρίου ενώ οι μετρήσεις από την ομάδα ελέγχου πραγματοποιήθηκαν στα ίδια χρονικά διαστήματα με τις μετρήσεις της ομάδας παρέμβασης (τα συγκεκριμένα αποτελέσματα δεν παρουσιάζονται στην παρούσα Έκθεση).

¹⁶ Τα ερωτηματολόγια αξιολόγησης είναι διαθέσιμα στο Εγχειρίδιο III που βρίσκεται στον ιστότοπο: www.gear-ipv.eu/download

- το **προ-ερωτηματολόγιο [Ε(προ)]** πριν την έναρξη ή κατά την 1^η συνάντηση του εργαστηρίου [το χρονικό διάστημα συμπλήρωσης του προ-ερωτηματολογίου κυμαινόταν από 25 Νοεμβρίου 2015 ως 9 Μαρτίου 2016 σε διαφορετικά σχολεία, ανάλογα με την ημερομηνία έναρξης του εργαστηρίου σε κάθε σχολείο]
- το **μετα-ερωτηματολόγιο [Ε(μετά)]** κατά τη διάρκεια της τελευταίας συνάντησης ή λίγες μέρες μετά το τέλος του εργαστηρίου. Τα μετα-ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν μεταξύ 15 Φεβρουαρίου 2016 και 17 Μαΐου 2016 σε διαφορετικά σχολεία ανάλογα με τη χρονική περίοδο λήξης των εργαστηρίων σε κάθε σχολείο.

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζονται οι ημερομηνίες συμπλήρωσης των προ- [Ε(προ)] και μετα-ερωτηματολογίων [Ε(μετά)] από τους/τις εφήβους/-ες σε κάθε σχολείο.

Πίνακας 5. Ημερομηνίες συμπλήρωσης των Προ- και Μετα- ερωτηματολογίων ανά σχολείο

Όνομα Σχολείου	Ημερομηνίες Συμπλήρωσης Ερωτηματολογίων	
	[Ε(προ)]	[Ε(μετά)]
1 ^ο Γυμνάσιο Ελευσίνας (Αττική)	9 Δεκ 15	15 Απρ 16
1 ^ο Γυμνάσιο Ζακύνθου	14 Ιαν 16	13 Απρ 16
2 ^ο Γυμνάσιο Καλαμάτας	9 Μαρ 16	5 Απρ 16
2 ^ο Γυμνάσιο Χανίων	25 Νοε 15	18 Απρ 16
3 ^ο Γυμνάσιο Σύρου	11 Δεκ 15	4 Απρ 16
3 ^ο Γυμνάσιο Τρικάλων	17 Δεκ 15	9 Μαΐου 16
4 ^ο Γυμνάσιο Ρεθύμνου	30 Νοε 15	20 Απρ 16
4 ^ο Γυμνάσιο Χίου	4 Δεκ 15	22 Απρ 16
5 ^ο Γυμνάσιο Ξάνθης	12 Ιαν 16	15 Φεβ 16
9 ^ο Γυμνάσιο Πάτρας	20 Ιαν 16	1 Απρ 16
Γυμνάσιο Κρουονερίου Κορινθίας	1 Δεκ 15	22 Απρ 16
Γυμνάσιο Πλατεώς Ημαθίας	4 Δεκ 15	9 Μαΐου 16
Γυμνάσιο Λακκόπετρας Αχαΐας	5 Φεβ 16	10 Μαΐου 16
1 ^ο Γυμνάσιο Αγ. Νικολάου Κρήτης	16 Δεκ 15	19 Απρ 16
1 ^ο Γυμνάσιο Μαρκόπουλου Μεσογαίας (Αττική)	26 Φεβ 16	17 Μαΐου 16
Γυμνάσιο Άνοιξης (Αττική)	4 Δεκ 15	22 Απρ 16
Γυμνάσιο Καλαβρύτων	26 Φεβ 16	22 Απρ 16
Μουσικό Γυμνάσιο Παλλήνης (Αττική)	4 Δεκ 15	18 Απρ 16
ΓΕΛ Βουλιαγμένης (Αττική)	10 Δεκ 15	11 Απρ 16
ΓΕΛ Ελ. Βενιζέλου (Χανιά)	27 Νοε 15	13 Απρ 16
Εσπερινό Γυμνάσιο –Λ.Τ. Ελευσίνας (Αττική)	27 Νοε 15	8 Απρ 16

Το ελάχιστο και μέγιστο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ της συμπλήρωσης των Ε(προ) και Ε(μετά) ερωτηματολογίων κυμάνθηκε από 1 έως 5 μήνες σε διαφορετικά σχολεία.

Το προ-ερωτηματολόγιο είχε ως στόχο να μετρήσει, πριν την έναρξη του εργαστηρίου, τις γνώσεις, στάσεις και την αυτο-αναφερόμενη συμπεριφορά των μαθητών/-ριών σχετικά με τα στερεότυπα φύλου και την έμφυλη βία καθώς και τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, μετρούσε:

- δημογραφικά χαρακτηριστικά

- στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα δύο φύλα και συμπεριφορές/ ανισότητα των φύλων:
  - ο προσωπικές στερεοτυπικές στάσεις των μαθητών/-ριών για τα δύο φύλα,
  - ο την αυτο-αναφερόμενη στερεοτυπική συμπεριφορά απέναντι στα δύο φύλα (για τον εαυτό τους και από άλλα άτομα απέναντί τους)
- ΒΕΣ/Εμφυλη βία: πληροφορίες για
  - ο τις γνώσεις των μαθητών/-ριών ως προς τις μορφές βίας και τους μύθους ή την πραγματικότητα για το φαινόμενο της βίας,
  - ο τις στάσεις των μαθητών/-ριών απέναντι στη βία,
  - ο την αυτο-αναφερόμενη έκθεσή τους σε βίαιες συμπεριφορές και
  - ο την αυτο-αναφερόμενη διάπραξη βίαιων συμπεριφορών.

Επιπλέον, το προ-ερωτηματολόγιο στόχευε και στη μέτρηση της ανισότητας των φύλων στην Ελλάδα, όπως αποτυπωνόταν στις απόψεις των μαθητών/-ριών σε ζητήματα σχετικά με:

- το μέγεθος της ανισότητας των φύλων στη χώρα, δηλαδή πόσο πατριαρχικά δομημένη είναι η κοινωνία και
- την έκταση των συμπεριφορών διάκρισης ανάμεσα στα δύο φύλα στο σχολείο από τους/τις εκπαιδευτικούς.

Το μετα-ερωτηματολόγιο είχε ως στόχο να μετρήσει, αμέσως μετά το τέλος του εργαστηρίου, την όποια τροποποίηση στις γνώσεις, στάσεις και την αυτο-αναφερόμενη συμπεριφορά των μαθητών/-ριών ως προς τα στερεότυπα των φύλων και την ΒΕΣ.

Το μετα-ερωτηματολόγιο της ομάδας παρέμβασης περιελάμβανε και ερωτήσεις που μετρούσαν το **βαθμό ικανοποίησης των μαθητών/-ριών από το εργαστήριο**. Πιο συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τους/τις μαθητές/-ριες να **αξιολογήσουν** τον/την **εκπαιδευτικό που υλοποίησε το εργαστήριο** καθώς και το **εργαστήριο** αυτό καθ' αυτό ως προς το βαθμό της **προσωπικής τους ικανοποίησης** από το περιεχόμενο, τη διαδικασία και τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, την προσωπική τους εμπειρία από τη συμμετοχή τους στο εργαστήριο, την χρησιμότητα του εργαστηρίου κατά τη δική τους εκτίμηση, τις γνώσεις που αποκόμισαν από τη συμμετοχή τους στο εργαστήριο και τον βαθμό στον οποίο εκπληρώθηκαν οι προσδοκίες τους.

Στον Πίνακα 6 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι θεματικές που μετρούσαν τα δύο ερωτηματολόγια κατ' αντιστοιχία με τα ερωτήματα κάθε θεματικής.

Πίνακας 6. Περιεχόμενο των Ερωτηματολογίων Αξιολόγησης των μαθητών/-ριών

Θεματικές	Ε(προ)	Ε(μετά)
	Χρονική στιγμή πριν το εργαστήριο	στο τέλος του εργαστηρίου
Σtereότυπα των φύλων/ Ανισότητα		
▪ Προσωπικές στερεοτυπικές στάσεις για τα δύο φύλα	E.1 - 2	E.6 - 7
▪ Το μέγεθος της ανισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα/ των έμφυλων στερεοτύπων στην Ελλάδα	E.3 E.5 – E.7	
▪ Η έκταση των συμπεριφορών έμφυλης διάκρισης στο χώρο του σχολείου από τους/τις εκπαιδευτικούς	E.4	
▪ Αυτο-αναφερόμενη στερεοτυπική συμπεριφορά απέναντι στα δύο φύλα (για τον εαυτό τους και από άλλα άτομα απέναντί τους)	E.8	E.8
ΒΕΣ/ Έμφυλη βία		
▪ Γνώση (μορφές βίας & μύθοι/πραγματικότητα)	E.9 E.13	E.9 E.13
▪ Στάσεις απέναντι στη σωματική, ψυχολογική και σεξουαλική βία	E.10 - 12 E.14 - 15	E.10 – 12 E.14 - 15
▪ Αυτο-αναφερόμενη έκθεση των μαθητών/-ριών σε βίαιες συμπεριφορές (έμμεση και άμεση μέτρηση)	E.16 - 17	E.16 - 17
▪ Αυτο-αναφερόμενη διάπραξη βίαιων συμπεριφορών	E.18	E.18
Δημογραφικά στοιχεία & Σχέσεις		
▪ Ηλικία, φύλο, εθνικότητα	Δ.Ε. 1-3	Δ.Ε. 1-3
▪ Ύπαρξη ρομαντικής ή ερωτικής σχέσης	Δ.Ε. 4-6	
Αξιολόγηση Εργαστηρίου (συμπληρώνεται μόνο από την ομάδα παρέμβασης)		
▪ Αξιολόγηση του/της εκπαιδευτικού που υλοποίησε το εργαστήριο, των διαδικασιών, του περιεχομένου, του υλικού, της διάρκειας		E.1-2 E.5
▪ Αυτο-αξιολογούμενη ικανοποίηση από το εργαστήριο, χρησιμότητα του Εργαστηρίου (για τον εαυτό τους και για άλλα άτομα) και εκπλήρωση των προσδοκιών τους		
▪ Αυτο-αξιολογούμενη αποκτηθείσα γνώση		E.3 - 4

Η σύγκριση της προ-μέτρησης με τη μετα-μέτρηση μπορεί να αναδείξει την αποτελεσματικότητα του εργαστηρίου, δηλαδή την όποια βελτίωση στις γνώσεις των μαθητών/-ριών καθώς και την όποια τροποποίηση των στάσεών τους και της αυτο-αναφερόμενης συμπεριφοράς τους ως προς την ανισότητα των φύλων και τη ΒΕΣ/Έμφυλη βία στο τέλος του εργαστηρίου. Η αυτο-αναφερόμενη συμπεριφορά (Ε.8, 16, 17, 18-προ και -μετά) μετρήθηκε δύο φορές προκειμένου να διασφαλιστεί η κατά το δυνατόν ακριβέστερη αποτύπωσή της (καθώς η αντίσταση των μαθητών/-ριών ενδέχεται να είναι μεγαλύτερη πριν την έναρξη του Εργαστηρίου παρά στο τέλος του).

Οι μετρήσεις των γνώσεων και των στάσεων των μαθητών/τριών αναμένεται να βελτιώνονται (περισσότερες σωστές απαντήσεις, στάσεις λιγότερο στερεοτυπικές και λιγότερο ανεκτικές στη βία) στο Ε(μετά) ερωτηματολόγιο σε σύγκριση με το Ε(προ) ερωτηματολόγιό τους.

Κωδικοί. Προκειμένου να συζητηθούν τα 2 ερωτηματολόγια που συμπλήρωνε το ίδιο παιδί διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ανωνυμία του/της, υπήρχαν οδηγίες για τους/τις μαθητές/-ριες στο επάνω δεξιά μέρος κάθε ερωτηματολογίου προκειμένου να δημιουργήσουν τον προσωπικό τους κωδικό. Οι οδηγίες καθοδηγούσαν τους/τις μαθητές/-ριες να δημιουργήσουν τον προσωπικό 6-ψήφιο κωδικό τους συμπληρώνοντας:

- το 3^ο γράμμα του ονόματος της μητέρας του/της
- το 3^ο γράμμα του ονόματος του πατέρα του/της
- το μήνα γέννησής του/της (01-12)
- τα 2 τελευταία ψηφία του τηλεφώνου του/της

Οδηγίες δημιουργίας προσωπικού Κωδικού					
Συμπλήρωσε κάθε πλαίσιο με τα αντίστοιχα στοιχεία					
α.	3 ^ο γράμμα του ονόματος της μητέρας σου	α	β	γ	δ
β.	3 ^ο γράμμα του ονόματος του πατέρα σου				
γ.	μήνας γέννησης (01-12)				
δ.	2 τελευταία ψηφία του τηλεφώνου σου				

Αξιολόγηση από τους/τις εκπαιδευτικούς

Οι εκπαιδευτικοί – συντονιστές/-ριες των εργαστηρίων κλήθηκαν να αξιολογήσουν τα εργαστήρια στο τέλος της υλοποίησής τους [Φόρμα Αναφοράς Γ3, διαθέσιμη στο Εγχειρίδιο ΙΙΙ].

Πιο συγκεκριμένα, μετά το τέλος των εργαστηρίων, ζητήθηκε από τους/τις εκπαιδευτικούς να περιγράψουν:

- τυχόν εμπόδια και διευκολυντικούς παράγοντες που συνάντησαν κατά τη διάρκεια υλοποίησης των εργαστηρίων (βλ. Κεφ. Β.4.1),
- προτάσεις για τροποποιήσεις και μαθήματα μέσα από την εμπειρία τους (βλ. Κεφ. Β.4.4)
- τυχόν οφέλη από την υλοποίηση των εργαστηρίων για τους/τις μαθητές/-ριες, για τις/τους εκπαιδευτικούς που τα υλοποίησαν και για το σχολείο (βλ. Κεφ. Β.4.3).

Επίσης, ζητήθηκε να βαθμολογήσουν σε μία 11-βάθμια κλίμακα (0=καθόλου ... 10=απόλυτα) διάφορες πλευρές του Εργαστηρίου (βλ. Κεφ. Β.4.2) σχετικά με:

- την ικανοποίησή τους από το εργαστήριο
- την επάρκειά τους ως συντονιστές/-ριες και
- την ικανοποίηση των μαθητών/-ριών τους από το εργαστήριο (από τη δική τους οπτική γωνία).

B.2. Δείγμα

Έφηβοι/-ες

Στον Πίνακα 7 παρουσιάζεται το σύνολο των εφήβων που έλαβαν μέρος στα Εργαστήρια GEAR against IPV (βλ. Κεφ. Α.2.1), καθώς και ο αριθμός όσων απάντησαν στα ερωτηματολόγια αξιολόγησης πριν [Ε(προ)] και μετά [Ε(μετά)] τη λήξη των Εργαστηρίων.

Πίνακας 7. Αριθμός συμμετεχόντων/-ουσών στα 21 Εργαστήρια, αριθμός συμπληρωμένων προ- και μετα-ερωτηματολογίων και ποσοστό απόκρισης, ανά φύλο μαθητών/-τριών

		Συμμετέχοντες/- ουσες στα Εργαστήρια (N)	[Ε(προ)]		[Ε(μετά)]	
			N	Ποσοστό απόκρισης	N	Ποσοστό απόκρισης
Φύλο	Αγόρια	198	195	98,48%	186	93,94%
	Κορίτσια	215	210	97,67%	207	96,28%
	Σύνολο	413	405	98.06%	393	95.16%

Τα ποσοστά απόκρισης αγοριών και κοριτσιών είναι εξαιρετικά υψηλά όχι μόνο στο προ- αλλά και στο μετα-ερωτηματολόγιο, γεγονός που αποτελεί μία ακόμα ένδειξη για το ιδιαίτερα έντονο ενδιαφέρον των παιδιών για το θέμα του Εργαστηρίου.

Οι λόγοι για τη μη συμπλήρωση ήταν ότι κάποια παιδιά απουσίαζαν τη συγκεκριμένη ημέρα και δεν τους δόθηκε το ερωτηματολόγιο σε επόμενη μέρα. Υπήρξε μόνο μία άρνηση συμπλήρωσης του μετά-ερωτηματολογίου ενώ ένα δεύτερο παιδί αρνήθηκε να συμπληρώσει και τα δύο ερωτηματολόγια.

Συνολικά 383 παιδιά συμπλήρωσαν και τα δύο ερωτηματολόγια, εκ των οποίων συνδέθηκαν μεταξύ τους κατά ζεύγη τα 382 (180 αγόρια και 202 κορίτσια). Μόνο το προ-ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν 20 παιδιά (12 αγόρια και 8 κορίτσια) ενώ μόνο το μετα-ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 8 παιδιά (3 αγόρια και 5 κορίτσια). Από το δείγμα **εξαιρέθηκαν 15 παιδιά**: τα 13 παιδιά του Εσπερινού Γυμνασίου (9 αγόρια και 4 κορίτσια) επειδή ήταν ενήλικες καθώς ένα αγόρι και ένα κορίτσι που, παρότι είχαν συμπληρώσει προ-μετα ερωτηματολόγια, είχαν παρακολουθήσει πολύ λίγες συναντήσεις από το Εργαστήριο της ομάδας τους.

Κατά συνέπεια, η βάση δεδομένων με την οποία διεξήχθησαν όλες οι αναλύσεις που ακολουθούν περιελάμβανε **398 παιδιά (210 κορίτσια και 188 αγόρια)**. Από αυτά, 18 παιδιά (10 αγόρια και 8 κορίτσια) συμπλήρωσαν μόνο το προ-ερωτηματολόγιο, 8 παιδιά (3 αγόρια και 5 κορίτσια) συμπλήρωσαν μόνο το μετα-ερωτηματολόγιο και 372 (175 αγόρια και 197 κορίτσια) συμπλήρωσαν και τα δύο ερωτηματολόγια. Από τα παιδιά που συμπλήρωσαν και τα δύο ερωτηματολόγια, τρία δεν είχαν κωδικούς στο προ- και, επομένως, συνδέθηκαν κατά ζεύγη τα ερωτηματολόγια **369 παιδιών (172 αγοριών και 197 κοριτσιών)**, τα οποία και χρησιμοποιούνται **στις κατά ζεύγη αναλύσεις του Κεφαλαίου B.3.2. (Αποτελεσματικότητα του Εργαστηρίου GEAR against IPV)**. Στις υπόλοιπες αναλύσεις, χρησιμοποιούνται τα δεδομένα όλων των παιδιών, δηλαδή, στις αναλύσεις των ερωτήσεων που περιλαμβάνονται **μόνο στο προ-ερωτηματολόγιο (Κεφάλαιο B.3.1. Σχετικότητα του Εργαστηρίου GEAR against IPV με την ζωή των εφήβων)** τα δεδομένα προέρχονται από **390 παιδιά (185 αγόρια και 205 κορίτσια)** ενώ στις αναλύσεις των ερωτήσεων που περιλαμβάνονται **μόνο στο μετα-ερωτηματολόγιο (Κεφάλαιο B.3.3. Υποκειμενική Αξιολόγηση Εφήβων)** τα δεδομένα προέρχονται από **381 παιδιά (178 αγόρια και 203 κορίτσια)**.

Εκπαιδευτικοί – συντονιστές/-ριες

Οι 22 εκπαιδευτικούς συντονίστριες και οι συντονιστές των εργαστηρίων, κλήθηκαν να συμπληρώσουν την Φόρμα Αναφοράς Γ3 αμέσως μετά την ολοκλήρωση των εργαστηρίων τους. Στις περιπτώσεις που το Εργαστήριο συντόνιζαν δύο εκπαιδευτικοί, συμπλήρωναν από κοινού μια φόρμα. Συνολικά, συλλέχθηκαν 21 φόρμες από 21 σχολεία στα οποία υλοποιήθηκαν εργαστήρια (100% ποσοστό απόκρισης).

B.3. Αποτελέσματα από την αξιολόγηση των εφήβων

Προκειμένου να ελεγχθεί η ύπαρξη επίδρασης του φύλου των εφήβων, δηλαδή για να διαπιστώσουμε εάν πριν από το Εργαστήριο οι ομάδες αγοριών και κοριτσιών ήταν ισοδύναμες ως προς τη γνώση και τις στάσεις τους, διεξήχθη έλεγχος με t-test ή χ^2 σε κάθε ερώτηση του προ-ερωτηματολογίου. Τα έδειξαν μεγάλη επίδραση του φύλου: σε 52 από τις 122 ερωτήσεις που ελέγχθηκαν με χ^2 , βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα και το ίδιο συνέβη σε 41 από τις 64 ερωτήσεις που ελέγχθηκαν με t-test. Επειδή οι απαντήσεις αγοριών-κοριτσιών διαφέρουν στο 50% των ερωτήσεων (οι οποίες υποδεικνύονται με **μπλε γραμματοσειρά** στους Πίνακες που ακολουθούν), στις περισσότερες αναλύσεις το φύλο των εφήβων περιλαμβάνεται ως μεταβλητή.

Κάτι που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι η κατεύθυνση της διαφοράς ήταν πάντα υπέρ των κοριτσιών: δηλαδή, όπου οι απαντήσεις διαφέρουν σημαντικά, τα αγόρια εμφανίζουν πιο στερεοτυπικές ή πιο ανεκτικές απέναντι στη βία στάσεις ή χαμηλότερο επίπεδο γνώσης (λιγότερες σωστές απαντήσεις), από ότι τα κορίτσια.

B.3.1. Σχετικότητα του Εργαστηρίου GEAR against IPV με την ζωή των εφήβων

Στο προ-ερωτηματολόγιο των μαθητών/-ριών περιλαμβάνονταν ερωτήσεις που μετρούσαν τον βαθμό στον οποίο οι στόχοι του Εργαστηρίου GEAR against IPV ανταποκρίνονται πράγματι στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των εφήβων.

Συγκεκριμένα μετρήθηκαν, και θα παρουσιαστούν στις ενότητες που ακολουθούν, οι αντιλήψεις των εφήβων για τις κοινωνικές προσδοκίες για τους άνδρες και τις γυναίκες και την έκταση της ανισότητας των φύλων στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου στην Ελλάδα. Επιπλέον μετρήθηκαν οι αυτο-αναφερόμενες εμπειρίες των εφήβων σχετικά με το αν έχουν υποστεί ή διαπράξει συμπεριφορές διακριτικής μεταχείρισης λόγω φύλου και/ή ΒΕΣ. Τέλος, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, διερευνήθηκε το ποσοστό των εφήβων που έχουν ήδη αρχίσει τις πρώτες τους ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις καθώς και η έκθεσή τους σε συμπεριφορές ΒΕΣ στο πλαίσιο των δικών τους σχέσεων ή των σχέσεων των φίλων τους. Περιπτώ να επισημάνουμε ότι, ιδανικά, οι παρεμβάσεις πρωτογενούς πρόληψης της ΒΕΣ πρέπει να ξεκινούν σε όσο το δυνατόν μικρότερη ηλικία, πριν ακόμα ξεκινήσουν οι έφηβοι/-ες να έχουν σχέσεις και, οπωσδήποτε, πριν προλάβουν να διαπράξουν ή να υποστούν ΒΕΣ.

Τα αποτελέσματα που ακολουθούν όχι μόνο αποκαλύπτουν την υψηλή σχετικότητα του Εργαστηρίου GEAR against IPV αλλά και παρέχουν μια σαφή εικόνα για την πραγματική κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα σε ότι αφορά στην έκταση της ανισότητας των φύλων και στην ύπαρξη ΒΕΣ στις σχέσεις των εφήβων.

Έκταση της ανισότητας των φύλων στην Ελλάδα

Κοινωνικές προσδοκίες. Οι έφηβοι/-ες κλήθηκαν (Ερ. 6-προ) να βαθμολογήσουν (σε μια κλίμακα από 0 = καθόλου ως 10 = απόλυτα) την σπουδαιότητα που αποδίδει η κοινωνία μας στην επίτευξη τεσσάρων στόχων από τους άνδρες και από τις γυναίκες.

Τα ευρήματα δείχνουν πως η «**γυναικεία ιεραρχία**» έχει στην κορυφή της την μητρότητα και μετά το γάμο ενώ η επαγγελματική και οικονομική επιτυχία μοιράζονται την τρίτη θέση. Αντίστροφα, στην κορυφή της «**ανδρικής ιεραρχίας**» τοποθετείται η επαγγελματική μαζί με την οικονομική επιτυχία, ενώ η πατρότητα και ο γάμος δεν φαίνεται να θεωρούνται και τόσο σημαντικοί στόχοι για τους άνδρες.

Οι συγκρίσεις (paired t-tests) των αξιολογήσεων της κοινωνικής σημαντικότητας του ίδιου στόχου «για γυναίκα» και «για άνδρα» δείχνουν στατιστικά σημαντικές διαφορές και για τους 4 στόχους, τόσο στο σύνολο των παιδιών όσο και όταν αναλύθηκε κάθε φύλο χωριστά (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 8).

Πίνακας 8. Μέση αξιολόγηση σημαντικότητας της επίτευξης 4 στόχων από γυναίκες και άνδρες (Ερ. 6-προ)

Παρακαλώ βαθμολογήστε από το 0 ως το 10 (0= καθόλου σημαντικός ... 10= απόλυτα σημαντικός) καθέναν από τους παρακάτω στόχους ανάλογα με το πόσο σημαντικούς τους θεωρεί η κοινωνία μας	Μέσος όρος	
	για μια γυναίκα (N=383)	για έναν άνδρα (N=384)
να παντρευτεί ¹⁷	8,3	7,2
να γίνει γονιός (μητέρα ή πατέρας) ¹⁸	8,6	7,4
να επιτύχει επαγγελματικά ¹⁹	7,7	9,0
να επιτύχει οικονομικά ²⁰	7,7	8,9

Στη συνέχεια συγκρίθηκαν (t-tests) οι αξιολογήσεις αγοριών και κοριτσιών (βλ. Διάγραμμα 1) για κάθε στόχο χωριστά. Αγόρια και κορίτσια φαίνεται να «εισπράττουν» με τον ίδιο τρόπο τις κοινωνικές προσδοκίες για την επίτευξη των 5 από τους 8 στόχους καθώς οι αξιολογήσεις τους δεν διέφεραν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο. Οι τρεις στόχοι στους οποίους εμφανίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις αξιολογήσεις αγοριών-κοριτσιών είναι: το να **επιτύχει επαγγελματικά μια γυναίκα**²¹, που βαθμολογείται σημαντικά υψηλότερα από τα κορίτσια (8,1) παρά από τα αγόρια (7,2) και το να **παντρευτεί²² και να κάνει παιδιά²³ ένας άνδρας**, τα οποία βαθμολογούνται υψηλότερα από τα αγόρια (7,6 και 7,9) παρά από τα κορίτσια (6,8 και 7). Φαίνεται δηλαδή ότι για αυτούς τους τρεις στόχους, το φύλο στο οποίο απευθύνεται η κοινωνική προσδοκία αισθάνεται μεγαλύτερη κοινωνική πίεση από αυτήν που πιστεύει το άλλο φύλο: τα κορίτσια αισθάνονται μεγαλύτερη κοινωνική πίεση να επιτύχουν επαγγελματικά από όση πιστεύουν τα αγόρια και τα αγόρια αισθάνονται μεγαλύτερη κοινωνική πίεση από αυτήν που πιστεύουν τα κορίτσια να παντρευτούν και να κάνουν παιδιά.

¹⁷ **Σύνολο:** t(382) = -10,266, p = ,000

¹⁸ **Σύνολο:** t(382) = 10,154, p = ,000

¹⁹ **Σύνολο:** t(382) = -10,412, p = ,000

²⁰ **Σύνολο:** t(382) = -9,655, p = ,000

²¹ t(381) = -3,972, p = ,000

²² t(382) = -3,427, p = ,001

²³ t(382) = -3,931, p = ,000

αγόρια: t(178) = 5,369, p = ,000

αγόρια: t(178) = 4,348, p = ,000

αγόρια: t(178) = -9,792, p = ,000

αγόρια: t(178) = -7,792, p = ,000

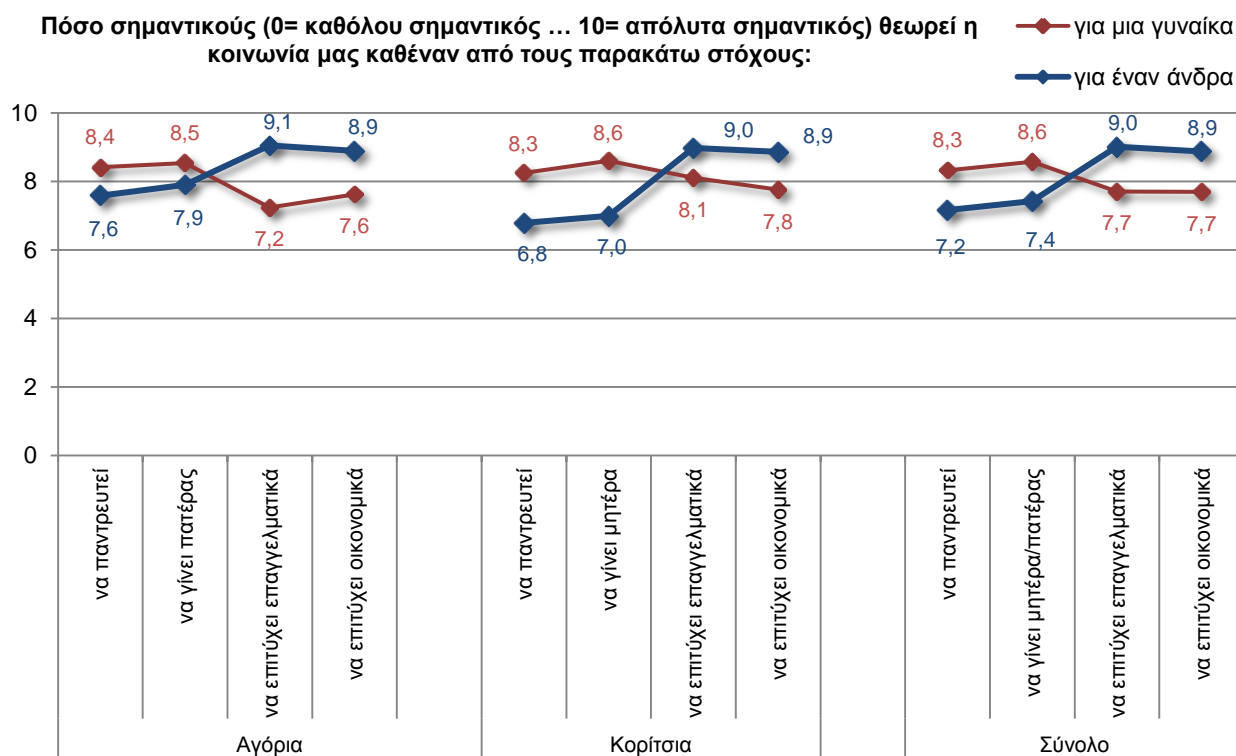
κορίτσια: t(203) = 9,009, p = ,000

κορίτσια: t(203) = 9,779, p = ,000

κορίτσια: t(203) = -5,234, p = ,000

κορίτσια: t(203) = -6,112, p = ,000

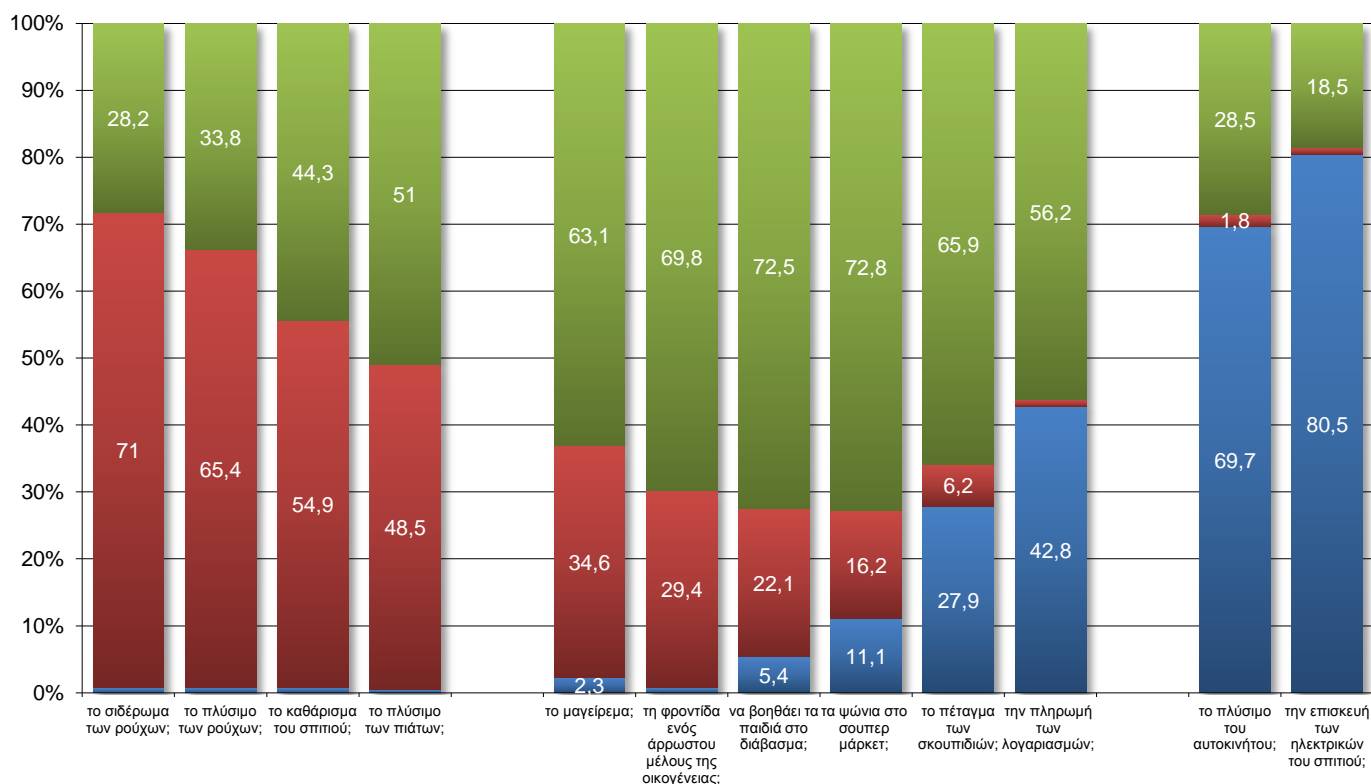
Διάγραμμα 1. Μέση αξιολόγηση σημαντικότητας της επίτευξης 4 στόχων από γυναίκες και άνδρες, συνολικά και ανά φύλο εφήβων (Ερ. 6-προ, N_{αγόρια}=179-180, N_{κορίτσια}=204).

Ανισότητα των φύλων στην οικογένεια. Προκειμένου να μετρήσουμε τις αναπαραστάσεις των εφήβων για τους ρόλους και την (αν)ισότητα των φύλων στην Ελλάδα του 2015, ζητήσαμε από τους μαθητές και τις μαθήτριες να απαντήσουν σε τρεις ομάδες ερωτήσεων για το πώς, κατά τη γνώμη τους, κατανέμονται τα καθήκοντα (Ερ. 3-προ) και η εξουσία (Ερ. 7-προ) μέσα στην οικογένεια καθώς και για το κατά πόσο διαφοροποιείται η μεταχείριση κοριτσιών/γυναικών και αγοριών/ανδρών (Ερ. 5-προ) μέσα στην οικογένεια.

Στις περισσότερες οικογένειες στη ΧΩΡΑ ΜΑΣ, ποιος/-α νομίζεις ότι έχει την ευθύνη για:

■ Πατέρας ■ Μητέρα ■ Και οι δύο εξίσου

Διάγραμμα 2. Κατανομή των απαντήσεων των εφήβων αναφορικά με την (άν)ιση κατανομή των καθηκόντων μέσα στην οικογένεια (Ερ. 3-προ, N=387-390).

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εφήβων (βλ. Πίνακα 9 και Διάγραμμα 2) στην ερώτηση ποιο άτομο (μητέρα, πατέρας ή και οι δυο εξίσου) έχει την ευθύνη για διάφορες δουλειές του νοικοκυριού φαίνεται ότι, στις περισσότερες οικογένειες στην Ελλάδα, το σιδέρωμα, το πλύσιμο των ρούχων και των πιάτων και το καθάρισμα του σπιτιού είναι ξεκάθαρα **ευθύνη της μητέρας**. Μόνο **ευθύνη του πατέρα** φαίνεται να είναι η επισκευή των ηλεκτρικών του σπιτιού και το πλύσιμο του αυτοκινήτου. Οι **ευθύνες που αναλαμβάνονται και από τους δύο εξίσου** σχετίζονται με καθήκοντα, όπως το μαγείρεμα, η φροντίδα ενός άρρωστου μέλους της οικογένειας, η βοήθεια των παιδιών στο διάβασμα και τα ψώνια στο σουπερ μάρκετ, το πτέταγμα των σκουπιδιών και η πληρωμή των λογαριασμών. Όμως, στο ποσοστό που τις συγκεκριμένες δουλειές τις αναλαμβάνει μόνο ένα άτομο, ο πατέρας φαίνεται να αναλαμβάνει την πληρωμή των λογαριασμών, το πτέταγμα των σκουπιδιών και ίσως τα ψώνια στο σουπερ μάρκετ ενώ όλες τις υπόλοιπες δουλειές, η μητέρα.

Πίνακας 9. Κατανομή των απαντήσεων των εφήβων αναφορικά με την (άν)ιση κατανομή των καθηκόντων μέσα στην οικογένεια (Ερ. 3-προ, N=387-390)

Στις περισσότερες οικογένειες στη ΧΩΡΑ ΜΑΣ, ποιος/-α νομίζεις ότι έχει την ευθύνη για:	Απάντηση (%)		
	μητέρα	πατέρας	και οι δύο εξίσου
το πλύσιμο των πιάτων;	48,5	0,5	51,0
το πλύσιμο των ρούχων;	65,4	0,8	33,8
το σιδέρωμα των ρούχων;	71,0	0,8	28,2
το μαγείρεμα;	34,6	2,3	63,1
να βοηθάει τα παιδιά στο διάβασμα;	22,1	5,4	72,5

τα ψώνια στο σούπερ μάρκετ;	16,2	11,1	72,8
τη φροντίδα ενός άρρωστου μέλους της οικογένειας;	29,4	0,8	69,8
το καθάρισμα του σπιτιού;	54,9	0,8	44,3
την πληρωμή των λογαριασμών;	1,0	42,8	56,2
το πέταγμα των σκουπιδιών;	6,2	27,9	65,9
το πλύσιμο του αυτοκινήτου;	1,8	69,7	28,5
την επισκευή των ηλεκτρικών του σπιτιού;	1,0	80,5	18,5

Αγόρια και κορίτσια φαίνεται να έχουν κοινές αναπαραστάσεις για τον τρόπο κατανομής των «οικογενειακών βαρών», καθώς στατιστικά σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν μόνο σε 3 (με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα 9) από τις 12 ερωτήσεις:

- να βοηθάει τα παιδιά στο διάβασμα [χ^2 (2, N=389) = 11,610, p = ,003], όπου τα κορίτσια επιλέγουν τη μητέρα συχνότερα από ότι τα αγόρια (25,5% έναντι 18,4%) και τα αγόρια τον πατέρα συχνότερα από ότι τα κορίτσια (9,2% έναντι 2%)
- τη φροντίδα ενός άρρωστου μέλους της οικογένειας [χ^2 (2, N=388) = 6,831, p = ,033] όπου τα κορίτσια επιλέγουν τη μητέρα συχνότερα από ότι τα αγόρια (33,7% έναντι 24,6%) και τα αγόρια τον πατέρα συχνότερα από ότι τα κορίτσια (1,6% έναντι 0%)
- το καθάρισμα του σπιτιού [χ^2 (2, N=389) = 8,580, p = ,014], όπου τα κορίτσια επιλέγουν την μητέρα συχνότερα από ότι τα αγόρια (60,8% έναντι 48,4%) και τα αγόρια τον πατέρα ή και τους δύο συχνότερα από ότι τα κορίτσια (1,6% έναντι 0% και 50% έναντι 39,2%)

Παρόμοια είναι τα ευρήματα και στις ερωτήσεις που αφορούν στην **κατανομή της εξουσίας** μέσα στην οικογένεια (βλ. Πίνακα 10 και Διάγραμμα 3): τα παιδιά ήδη, σ' αυτή την ηλικία, έχουν αντιληφθεί ξεκάθαρα ότι τα ζητήματα και οι αποφάσεις που σχετίζονται με το σπίτι και τα παιδιά είναι ευθύνη των γυναικών ενώ τα οικονομικά ζητήματα και αποφάσεις είναι ευθύνη των ανδρών.

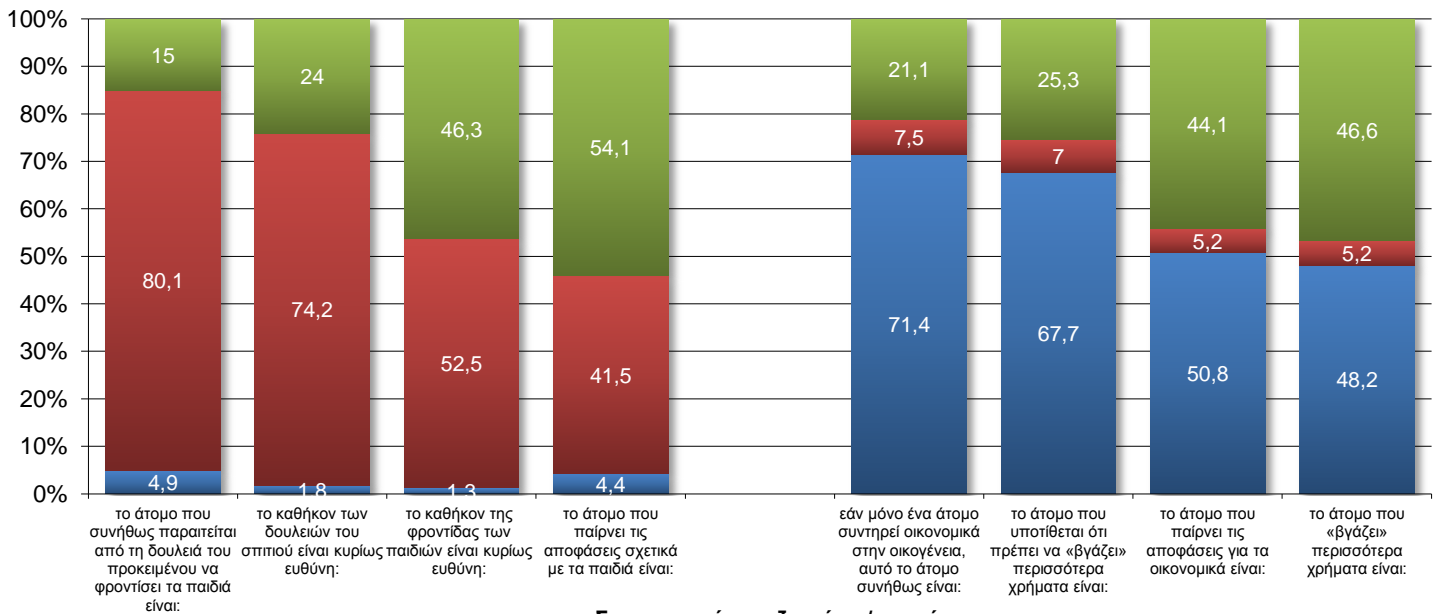
Πίνακας 10. Κατανομή των απαντήσεων των εφήβων αναφορικά με την (άν)ιση κατανομή της εξουσίας μέσα στην οικογένεια (Ερ. 7-προ, N=387-388)

Για κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις, παρακαλώ τσέκαρε το κουτάκι που, κατά τη γνώμη σου, περιγράφει καλύτερα την κατάσταση στη ΧΩΡΑ ΜΑΣ	Απάντηση (%)		
	Μητέρα	Πατέρας	Εξίσου
Στις περισσότερες οικογένειες:			
το άτομο που παίρνει τις αποφάσεις για τα οικονομικά είναι:	5,2	50,8	44,1
το άτομο που παίρνει τις αποφάσεις σχετικά με τα παιδιά είναι:	41,5	4,4	54,1
το καθήκον της φροντίδας των παιδιών είναι κυρίως ευθύνη:	52,5	1,3	46,3
το άτομο που συνήθως παραιτείται από τη δουλειά του προκειμένου να φροντίσει τα παιδιά είναι:	80,1	4,9	15,0
εάν μόνο ένα άτομο συντηρεί οικονομικά στην οικογένεια, αυτό το άτομο συνήθως είναι:	7,5	71,4	21,1
Στα περισσότερα ζευγάρια/οικογένειες:			
το άτομο που «βγάζει» περισσότερα χρήματα είναι:	5,2	48,2	46,6
το άτομο που υποτίθεται ότι πρέπει να «βγάζει» περισσότερα χρήματα είναι:	7,0	67,7	25,3
το καθήκον των δουλειών του σπιτιού είναι κυρίως ευθύνη:	74,2	1,8	24,0

Για κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις, παρακαλώ τσέκαρε το κουτάκι που, σου, περιγράφει καλύτερα την κατάσταση στη ΧΩΡΑ ΜΑΣ

■ Πατέρας/Άνδρας ■ Μητέρα/Γυναίκα ■ Και οι δύο εξίσου

Στα περισσότερα ζευγάρια/οικογένειες:

Διάγραμμα 3. Κατανομή των απαντήσεων των εφήβων αναφορικά με την (άν)ιση κατανομή της εξουσίας μέσα στην οικογένεια (Ερ. 7-προ, N=387-388).

Οι απόψεις κοριτσιών και αγοριών συμπίπτουν σε έξι ερωτήσεις και διαφοροποιούνται μόνο στις παρακάτω δύο (με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα 10):

- *το άτομο που παίρνει τις αποφάσεις σχετικά με τα παιδιά* [χ^2 (2, N=388) = 8,702, p = ,013]: παρόμοια ποσοστά αγοριών και κοριτσιών επιλέγουν τις δύο επικρατέστερες απαντήσεις που είναι «και οι δύο εξίσου» (52,2% των αγοριών και 55,9% των κοριτσιών) και η «μητέρα» (40,2% έναντι 42,6%). Την απάντηση «πατέρας» όμως, φαίνεται να επιλέγει μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών (7,6%) παρά κοριτσιών (1,5%).
- *το άτομο που «βγάλει» περισσότερα χρήματα* [χ^2 (2, N=388) = 8,141, p = ,017]: η επικρατέστερη απάντηση των αγοριών είναι «άνδρας» (55,7%), ακολουθούμενη από το «και οι δύο εξίσου» (40,4%) ενώ οι απαντήσεις των κοριτσιών έχουν την αντίστροφη σειρά (52,2% «εξίσου» και 41,5% «άνδρας»).

Τέλος, από τις απαντήσεις των παιδιών στην τελευταία ομάδα ερωτήσεων για την **ανισότητα των φύλων στην οικογένεια** (βλ. Πίνακα 11) προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι τα παιδιά είναι ήδη πολύ εξοικειωμένα με την ανισότητα των φύλων καθώς 6 στα 10 έχουν αντιληφθεί ξεκάθαρα πως οι άνδρες μπορούν να απαγορεύσουν στη σύζυγό τους ακόμα και να εργάζεται (ενώ το αντίθετο δεν συμβαίνει). Επιπλέον, τα παιδιά αυτής της ηλικίας έχουν ήδη βιώσει την ανισότητα των φύλων μέσω της διακριτικής μεταχείρισης που υφίστανται καθημερινά μέσα στην οικογένειά τους, με τα αγόρια να απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία από ότι τα συνομήλικα κορίτσια και τα κορίτσια να έχουν περισσότερες «οικιακές» υποχρεώσεις από ότι τα συνομήλικά τους αγόρια.

Πίνακας 11. Ποσοστό των απαντήσεων των εφήβων αναφορικά με την (άν)ιση μεταχείριση των κοριτσιών/γυναικών και αγοριών/ανδρών μέσα στην οικογένεια (Ερ. 5-προ, N=386-388)

Για κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις, σημείωσε τι ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΟΥ «ισχύει» ή «δεν ισχύει» στη ΧΩΡΑ ΜΑΣ, τσεκάροντας το αντίστοιχο κουτάκι.	Απάντηση (%)	
	Ισχύει	Δεν ισχύει
Στις περισσότερες οικογένειες τα αγόρια έχουν μεγαλύτερη ελευθερία από τα κορίτσια της ίδιας ηλικίας	64,2	35,8
Στις περισσότερες οικογένειες τα κορίτσια έχουν μεγαλύτερη ελευθερία από τα αγόρια της ίδιας ηλικίας	8,2	91,8
Στις περισσότερες οικογένειες τα αγόρια είναι υποχρεωμένα να κάνουν περισσότερες δουλειές στο σπίτι από τα κορίτσια της ίδιας ηλικίας	13,7	86,3
Στις περισσότερες οικογένειες τα κορίτσια είναι υποχρεωμένα να κάνουν περισσότερες δουλειές στο σπίτι από τα αγόρια της ίδιας ηλικίας	68,5	31,5
Υπάρχουν γυναίκες που δεν εργάζονται γιατί δεν τους το επιτρέπει ο σύζυγός τους	63,7	36,3
Υπάρχουν άνδρες που δεν εργάζονται γιατί δεν τους το επιτρέπει η σύζυγός τους	7,8	92,2

Επίδραση του φύλου παρατηρείται μόνο στις ερωτήσεις σχετικά με τις δουλειές του σπιτιού:

- τα κορίτσια είναι υποχρεωμένα να κάνουν περισσότερες δουλειές στο σπίτι από τα αγόρια της ίδιας ηλικίας [χ^2 (1, N=387) = 23,903, p = ,000]: «ισχύει» απαντούν περισσότερα κορίτσια (79,4%) από ότι αγόρια (56,3%)
- τα αγόρια είναι υποχρεωμένα να κάνουν περισσότερες δουλειές στο σπίτι από τα κορίτσια της ίδιας ηλικίας [χ^2 (1, N=386) = 38,218, p = ,000]: «ισχύει» απαντάει το 25,1% των αγοριών αλλά μόνο το 3,4% των κοριτσιών.

Ανισότητα των φύλων στο σχολείο. Προκειμένου να μετρήσουμε τις αναπαραστάσεις των εφήβων για την ανισότητα των φύλων στο σχολείο, τους ζητήσαμε να αξιολογήσουν μια σειρά δηλώσεων (Ερ. 4-προ) ως προς το εάν κάθε συμπεριφορά απευθύνεται εξίσου συχνά σε αγόρια και κορίτσια ή εάν την «εισπράττει» συχνότερα το ένα από τα δύο φύλα.

Τα ποσοστά των παιδιών που αναφέρουν ότι οι εκπαιδευτικοί τους συμπεριφέρονται διαφορετικά στα αγόρια και στα κορίτσια κυμαίνονται από 36,5% έως 89,2% για τις 14 ερωτήσεις που μετρήθηκαν.

Πίνακας 12. Ποσοστό των απαντήσεων των εφήβων αναφορικά με τη διακριτική μεταχείριση μαθητών και μαθητριών από τους/τις εκπαιδευτικούς (Ερ. 4-προ, N=386-390)

Για κάθε ένα από τα παρακάτω, σημείωσε εάν υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση των αγοριών και των κοριτσιών από τους/τις καθηγητές/-ριες στο σχολείο:	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια και Κορίτσια εξίσου
Τα αγόρια ή τα κορίτσια			
αναμένεται ότι θα έχουν καλύτερη σχολική επίδοση;	2,6	33,9	63,5
τιμωρούνται πιο αυστηρά όταν κάνουν φασαρία;	75,4	3,6	21,0
τους/τις ανατίθενται τα πιο βαρετά καθήκοντα;	29,7	22,5	47,8
τους/τις ανατίθενται τα πιο εύκολα καθήκοντα;	15,4	40,9	43,7
τους/τις υποψιάζονται όταν σπάει κάτι;	73,1	4,6	22,3
ανατίθεται να καθαρίσουν κάτι, αν χρειαστεί;	9,8	45,2	45,0
τους/τις ανατίθενται καθήκοντα που απαιτούν υπευθυνότητα;	13,7	40,4	45,9
τους/τις υποψιάζονται συχνότερα αν κλαπεί κάτι;	61,6	5,4	33,0
τους/τις ανατίθεται να κουβαλήσουν κάτι, αν χρειαστεί;	86,6	2,6	10,8
χρειάζεται να διαβάζουν περισσότερο προκειμένου να πάρουν τους ίδιους βαθμούς με το αντίθετο φύλο;	33,3	7,8	58,9

τα επαινούν περισσότερο όταν έχουν καλή σχολική επίδοση;	16,5	28,9	54,6
τα επαινούν περισσότερο όταν είναι ήσυχοι/-ες στην τάξη;	30,2	27,6	42,1
παίρνουν υψηλότερους βαθμούς για την ίδια επίδοση;	9,0	31,3	59,7
αναμένεται να είναι πιο ήσυχοι/-ες στην τάξη;	7,8	69,3	23,0

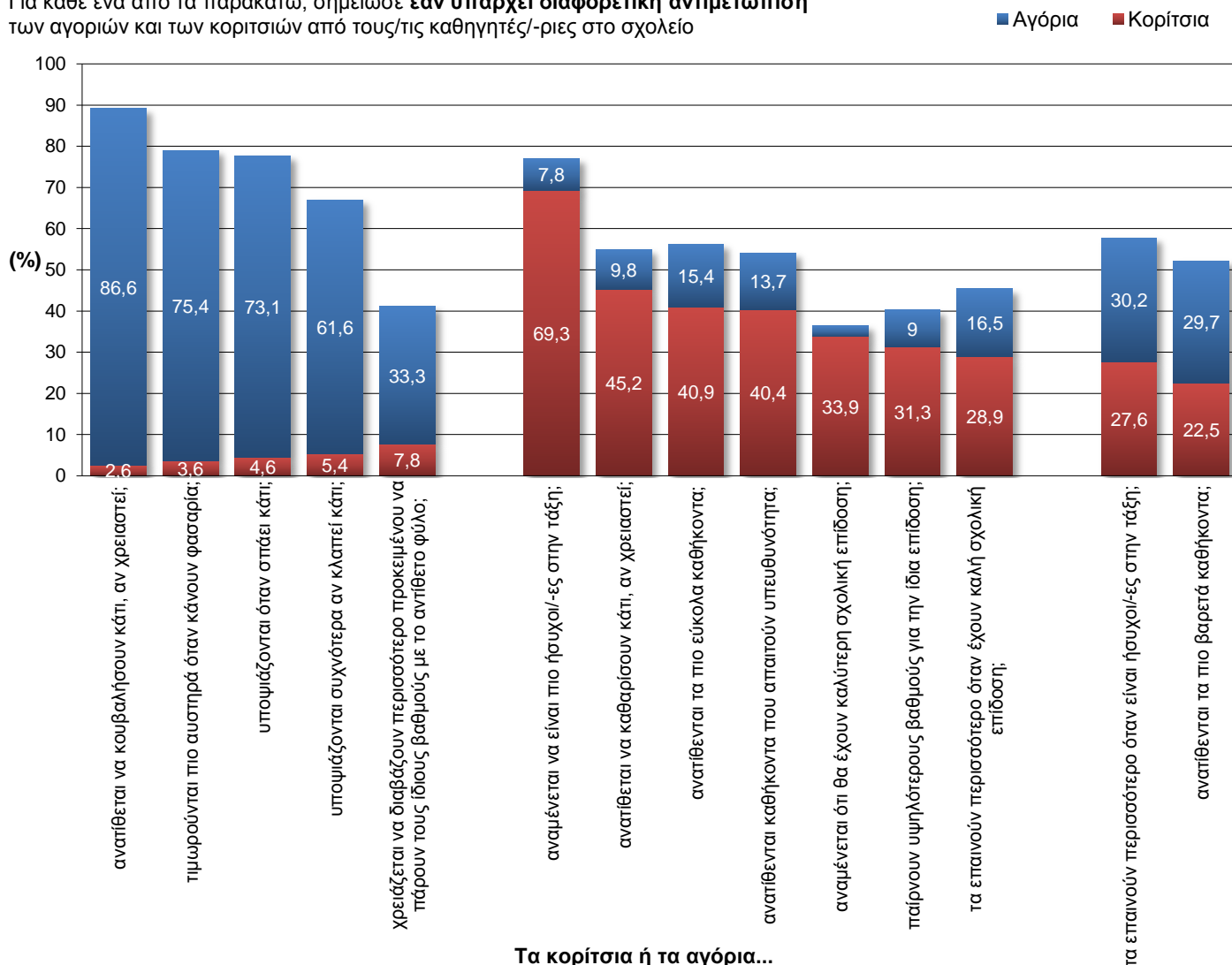
Πιο συγκεκριμένα, από τις απαντήσεις των παιδιών φαίνεται πως οι εκπαιδευτικοί αναθέτουν **στα αγόρια** το κουβάλημα, τα τιμωρούν πιο αυστηρά όταν κάνουν φασαρία, τα υποψιάζονται όταν συμβαίνει κάποια ζημιά ή κλοπή ενώ, ταυτόχρονα, θεωρείται ότι χρειάζεται να διαβάζουν περισσότερο από ότι τα κορίτσια για να πάρουν ίσο βαθμό. Στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών εμφανίστηκε μόνο στην ερώτηση για την κλοπή [χ^2 (2, N=388) = 15,253, p = ,000], καθώς το ποσοστό των αγοριών που πιστεύει ότι τα αγόρια υφίστανται αυτή τη διακριτική συμπεριφορά είναι μεγαλύτερο (70,3%) από το ποσοστό των κοριτσιών (53,7%) που πιστεύει το ίδιο.

Τα κορίτσια, από την άλλη πλευρά, βρίσκονται αντιμέτωπα με εντελώς διαφορετικές συμπεριφορές διακριτικής μεταχείρισης καθώς οι εκπαιδευτικοί περιμένουν από αυτές να είναι πιο ήσυχες στην τάξη και να έχουν καλύτερη σχολική επίδοση, τους αναθέτουν την καθαριότητα, καθήκοντα που απαιτούν υπευθυνότητα αλλά και τα πιο εύκολα καθήκοντα, τις επαινούν περισσότερο όταν έχουν καλή σχολική επίδοση ενώ, ταυτόχρονα, θεωρείται πως παίρνουν υψηλότερους βαθμούς για την ίδια επίδοση. Αντίθετα με την προηγούμενη, σε αυτή την ομάδα ερωτήσεων, παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ κοριτσιών και αγοριών σε 4 από τις 7 ερωτήσεις που σχετίζονται με:

- την προσδοκία για καλύτερη σχολική επίδοση [χ^2 (2, N=389) = 7,659, p = ,022]: τα κορίτσια (35,8%) πιστεύουν ότι τη συγκεκριμένη συμπεριφορά διάκρισης την υφίστανται μόνο κορίτσια και παρότι η πλειονότητα των αγοριών (31,9%) συμφωνεί, ένα 4,9% θεωρεί ότι την υφίστανται τα αγόρια
- την ανάθεση καθηκόντων καθαριότητας [χ^2 (2, N=387) = 9,212, p = ,01]: από το 58,5% των κοριτσιών που αναφέρει ότι αυτή η διακριτική συμπεριφορά παρατηρείται στο σχολείο το 51,7% θεωρεί ότι την υφίστανται κορίτσια ενώ τα αγόρια πιστεύουν ότι την υφίστανται κυρίως κορίτσια (37,9%) αλλά και αγόρια (13,2%)
- την ανάθεση καθηκόντων που απαιτούν υπευθυνότητα [χ^2 (2, N=386) = 21,369, p = ,000]: το 50% των κοριτσιών θεωρούν ότι αυτή τη διακριτική συμπεριφορά την υφίστανται κορίτσια ενώ τα αγόρια πιστεύουν ότι την υφίστανται κυρίως κορίτσια (29,9%) αλλά και αγόρια (20,1%).
- την ανάθεση των πιο εύκολων καθηκόντων [χ^2 (2, N=389) = 12,095, p = ,002]: παρότι περισσότερα κορίτσια πιστεύουν ότι αυτό συμβαίνει σε κορίτσια (33,7%) παρά σε αγόρια (20%), η πλειονότητα των αγοριών θεωρεί ότι αυτό συμβαίνει σε κορίτσια (48,9%) παρά σε αγόρια (10,3%).

Για κάθε ένα από τα παρακάτω, σημείωσε **εάν υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση** των αγοριών και των κοριτσιών από τους/τις καθηγητές/-ριες στο σχολείο

Διάγραμμα 4. Ποσοστό των απαντήσεων των εφήβων αναφορικά με τη διακριτική μεταχείριση μαθητών και μαθητριών από τις/τους εκπαιδευτικούς (Ερ. 4-προ, N=386-390).

Για τις συμπεριφορές των εκπαιδευτικών που περιγράφουν οι υπόλοιπες δύο ερωτήσεις το 52,2% και 57,9% των παιδιών εντοπίζει διακριτική μεταχείριση **χωρίς**, ωστόσο, **να είναι ξεκάθαρο εάν τις υφίστανται περισσότερο τα κορίτσια ή τα αγόρια**: ένα αρκετά υψηλό ποσοστό παιδιών, ανεξαρτήτως φύλου, πιστεύει ότι οι εκπαιδευτικοί επαινούν περισσότερο τα αγόρια όταν είναι ήσυχα στην τάξη (30,2%) και ότι τους αναθέτουν τα πιο βαρετά καθήκοντα (29,7%) ενώ μια άλλη μερίδα παιδιών (27,6%, και 22,5%) πιστεύει ότι αυτά ισχύουν για τα κορίτσια. Σε ότι αφορά στην ανάθεση των βαρετών καθηκόντων, μάλιστα, παρατηρείται κύρια επίδραση του φύλου [χ^2 (2, N=387) = 11,236, $p = ,004$] καθώς τα αγόρια θεωρούν ότι τέτοιου είδους καθήκοντα ανατίθενται κυρίως σε αγόρια (37,8%) παρά σε κορίτσια (19,5%) ενώ οι αντίστοιχες απόψεις των κοριτσιών ισομοιράζονται (22,3% έναντι 25,2%).

Αυτοαναφερόμενη διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου: υφιστάμενη και διαπραττόμενη. Οι μετρήσεις αυτές ελήφθησαν πριν και μετά την υλοποίηση του εργαστηρίου προκειμένου να ελεγχθεί εάν η ευαισθητοποίηση των εφήβων θα τροποποιούσε με κάποιο τρόπο τις απαντήσεις τους. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί, για παράδειγμα, σε περίπτωση που οι έφηβοι/-ες πριν την ευαισθητοποίησή τους έχουν μεγαλύτερη αντίσταση να αποκαλύψουν προσωπικές τους εμπειρίες ή/και δεν αντιλαμβάνονται ότι συγκεκριμένες πράξεις ως συμπεριφορές διάκρισης.

Στις μετρήσεις που έδωσαν τα παιδιά πριν από το Εργαστήριο παρατηρείται επίδραση φύλου μόνο στις αναφερόμενες συμπεριφορές θετικής διάκρισης ($t(382) = -4,229$, $p = ,000$), με τα αγόρια να τις αναφέρουν με μικρότερη μέση συχνότητα (1,5) από ότι τα κορίτσια (2).

Πίνακας 13. Μέση εκτίμηση των εφήβων για τη συχνότητα (σε 5-βάθμια κλίμακα: 0=ποτέ, 1=σπάνια, 2=μερικές φορές, 3=συχνά, 4=πολύ συχνά) με την οποία έχουν γίνει αποδέκτες/-ριες ευνοϊκής ή άδικης διακριτικής μεταχείρισης λόγω φύλου (Ερ. 8α -προ & 8α-μετά)

Σου έχει ποτέ κάποιος/-α μιλήσει ή συμπεριφερθεί:	Φύλο				Σύνολο	
	Αγόρια		Κορίτσια			
	Προ	Μετά	Προ	Μετά	Προ	Μετά
με ευνοϊκό τρόπο μόνο και μόνο επειδή είσαι κορίτσι/αγόρι; ($N_{\text{αγόρια}}=170$, $N_{\text{κορίτσια}}=194$) ²⁴	1,5	1,1	2,0	1,7	1,7	1,4
με άδικο τρόπο μόνο και μόνο επειδή είσαι κορίτσι/αγόρι; ($N_{\text{αγόρια}}=167$, $N_{\text{κορίτσια}}=191$) ²⁵	1,4	1,2	1,6	1,4	1,5	1,3

Οι συγκρίσεις των εκτιμήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο (paired t-tests, βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 13) δείχνουν ότι μετά το Εργαστήριο τα παιδιά, τόσο στο σύνολό τους, όσο και κατά φύλο, αναφέρουν συμπεριφορές ευνοϊκής μεταχείρισης σε χαμηλότερη συχνότητα από ότι στις αρχικές μετρήσεις τους. Το ίδιο συμβαίνει και για τις συμπεριφορές άδικης μεταχείρισης αλλά μόνο στα κορίτσια και στο σύνολο των παιδιών.

Επτά αγόρια και 27 κορίτσια ανέφεραν παραδείγματα στη σχετική ανοιχτή ερώτηση. Τα παραδείγματα που ανέφεραν τα αγόρια ήταν:

Ευνοϊκή μεταχείριση

- καθηγητής μου με ευνόησε βαθμολογικά επειδή θεωρούσε πως τα αγόρια έχουν περισσότερες πιθανότητες στις θετικές επιστήμες και τα μαθηματικά
- όταν ένα αγόρι βρίζει, οι γονείς του δεν το μαλώνουν επειδή είναι αγόρι
- καμιά φορά επειδή είμαι λίγο πιο εύσωμος (μυϊκά) δεν μου κάνουν πολλές πλάκες στο δυναμικό επίπεδο
- επειδή είμαι αγόρι μου μιλάει για τη σχέση του που έχει με ένα κορίτσι

Άδικη μεταχείριση

- στο σχολείο τα αγόρια **χρησιμοποιούνται για να κάνουν μικροδουλειές** όπως να μεταφέρουν βιβλία και καρέκλες
- άδικος τρόπος είναι στο σχολείο γιατί **ότι κι αν γίνει φωνάζουν στα αγόρια/** για παράδειγμα, στην τάξη, όταν κάθω με ένα κορίτσι τις πιο πολλές φορές θα κατηγορήσουν εμένα για φασαρία κι εγώ μην φταίω
- μιλάγανε δυο κορίτσια μεταξύ τους για σεξ και **μου είπαν φύγε από τη συζήτηση**
- όταν ένα **κορίτσι θέλει να παίξει ποδόσφαιρο**, δεν το αφήνουν επειδή είναι κορίτσι

²⁴ **Σύνολο:** $t(363) = 4,749$, $p = ,000$

²⁵ **Σύνολο:** $t(357) = 2,747$, $p = ,006$

αγόρια: $t(169) = 3,493$, $p = ,001$

αγόρια: n.s. $p = ,06$

κορίτσια: $t(193) = 3,212$, $p = ,002$

κορίτσια: $t(190) = 2,002$, $p = ,047$

Τα παραδείγματα που ανέφεραν τα κορίτσια στη σχετική ανοιχτή ερώτηση ήταν:

Ευνοϊκή μεταχείριση

- σε εμένα θα μιλήσουν πιο γλυκά κι ωραία ενώ σε έναν συμμαθητή μου (αγόρι) πιο άγρια
- μου μιλάει ευγενικά και δεν με βρίζει διότι με σέβεται λόγω του φύλου μου
- έχω τσακωθεί με κάποιον και δεν με πρόσβαλε μόνο επειδή είμαι κορίτσι
- μου είχαν δώσει τη σειρά τους σε μια ουρά για το σινεμά επειδή ήμουν κορίτσι
- μου έχουν φερθεί ευνοϊκά στο σχολείο και δεν με έχουν τιμωρήσει όσο ένα αγόρι
- όταν μιλάει κάποιος στην τάξη και ο καθηγητής δεν με κατηγορεί γιατί είμαι ήσυχο κορίτσι, ενώ βγάζει έξω το αγόρι
- πολλές φορές όταν τυχαίνει κάτι ένα αγόρι απαγορεύεται να χτυπήσει ένα κορίτσι διότι είναι αγόρι

Αδίκη μεταχείριση

- δεν με άφηναν να ξεκινήσω **ποδόσφαιρο** γιατί είμαι κορίτσι/ συχνά ένα αγόρι μου λέει να μην παίζω ποδόσφαιρο γιατί είναι ανδρικό άθλημα/ δεν με αφήνουν να παίζω ποδόσφαιρο στο σχολείο γιατί είμαι κορίτσι/ θέλω να παίζω ποδόσφαιρο κι επειδή είμαι κορίτσι δεν με αφήνουν/ όταν ήμουν στο δημοτικό, τα αγόρια της τάξης μας δεν μας άφησαν (εμάς τα κορίτσια) να παίξουμε ποδόσφαιρο επειδή θεωρούσαν ότι το άθλημα αυτό είναι αποκλειστικά μόνο αντρικό/ μου έχουν συμπεριφερθεί με άδικο τρόπο οι συμμαθητές μου όταν δε με άφηναν να παίζω μαζί τους ποδόσφαιρο επειδή είμαι κορίτσι/ πολλές φορές τα αγόρια με κοιτάνε επικριτικά όταν παίζω ποδόσφαιρο και ενώ θέλω να ασχοληθώ με αυτό το άθλημα μέχρι και η μητέρα μου (η οποία δεν έχει τέτοια κολλημάτα γενικά) μου λέει ότι δεν ταιριάζει σε κορίτσια!/ θεωρούσαν ότι δεν μπορώ να παίζω ποδόσφαιρο επειδή είμαι κορίτσι. Αλλά είχαν λάθος!
- επειδή **μου αρέσουν πράγματα που υποτίθεται ότι είναι μόνο για αγόρια** (μπάσκετ, ποδόσφαιρο και ιδίως τα βιντεοπαιχνίδια) οι άλλοι μου συμπεριφέρονται σα να είμαι φρικιό ή κάτι τέτοιο
- συνήθως στα αγόρια ανατίθεται η δουλειά **να κουβαλήσουν κάτι** επειδή έχουν περισσότερη δύναμη/ όταν το σχολείο χρειάζεται παιδιά για να κάνουν μια δουλειά πχ να κουβαλήσουν κάτι προτιμούν αγόρια/ δεν μπορώ να βοηθήσω σε μεταφορές κιβωτίων κλπ «γιατί είμαι κορίτσι»/ στο σχολείο δεν μου ζητείται να βοηθήσω σε εργασίες που απαιτούν μυϊκή δύναμη. Αν και είναι ευνοϊκό απέναντί μου, το βρίσκω απεχθές και ήπια ρατσιστικό/ σε ρατσιστικά θέματα πχ δύναμη ή ανδρικές εργασίες ακούγεται «**δεν μπορείς εσύ, είσαι γυναίκα**»
- οι καθηγητές **αφήνουν πάντα τα κορίτσια να πάνε τουαλέτα εν ώρα μαθήματος**, ενώ τα αγόρια μόνο μερικές φορές, επειδή τα κορίτσια (υποτίθεται) ότι είναι αδύναμα λόγω περιόδου κλπ/ όταν θέλω να πάω στην τουαλέτα εν ώρα μαθήματος, με αφήνουν, σε αντίθεση με τα περισσότερα αγόρια/ εξαιρέσεις στα κορίτσια πχ για το θέμα της τουαλέτας/ με αφήνουν κάποιες φορές να πάω τουαλέτα κατά τη διάρκεια του μαθήματος μόνο και μόνο επειδή είμαι κορίτσι
- ένα παιδί από την τάξη μου (αγόρι) με έδωσε και μου είπε πως «**εδώ μιλάνε τα αγόρια, να φύγεις Τώρα γιατί είσαι κορίτσι**»
- ο μπαμπάς μου, **μου είπε ότι είμαι χαζή** γιατί δεν σκέφτηκα κάτι που εκείνος το θεωρούσε σωστό
- **προσβλητικά σχόλια** (για κορίτσι)
- ήθελα να πάω για καφέ με τις φίλες μου και δεν με άφησαν **επειδή είμαι κορίτσι και πρέπει να προσέχω**

- στη **σχολή** που θέλω να μπω (πολεμική αεροπορία) δεν δέχονται με μεγάλη ευκολία γυναίκες. Το πιο πιθανό είναι να μην μπω μόνο επειδή είμαι κορίτσι. Όταν το ανακοινώνω σε φίλους ή γνωστούς με κοιτάνε σαστισμένοι και ρωτάνε: «δέχονται γυναίκες;» ή «αφού είσαι κορίτσι!»

Εκτός από τις παραπάνω μετρήσεις, ζητήθηκε από τις έφηβες και τους έφηβους να αναφέρουν τυχόν **δική τους διακριτική συμπεριφορά** προς όφελος ή εις βάρος ενός αγοριού ή κοριτσιού, απαντώντας και πάλι σε δυο διαφορετικά χρονικά σημεία (Ερ. 8.β. προ- και μετα-ερωτηματολόγιο).

Στις μετρήσεις που έδωσαν πριν από το Εργαστήριο παρατηρείται σημαντική επίδραση φύλου μόνο στις αναφερόμενες συμπεριφορές θετικής διάκρισης κοριτσιών [$t(381) = -3,471, p = ,001$], με τα αγόρια να τις αναφέρουν με μεγαλύτερη μέση συχνότητα (1,7) από ότι τα κορίτσια (1,4).

Πίνακας 14. Μέση εκτίμηση των εφήβων για τη συχνότητα (σε 5-βάθμια κλίμακα: 0=ποτέ, 1=σπάνια, 2=μερικές φορές, 3=συχνά, 4=πολύ συχνά) με την οποία έχουν συμπεριφερθεί με ευνοϊκό ή άδικο τρόπο σε κάποιο άτομο λόγω του φύλου του (Ερ. 8β-προ & 8β-μετά, $N_{\text{αγόρια}}=162-165$, $N_{\text{κορίτσια}}=188-193$)

Έχεις ποτέ συμπεριφερθεί, μιλήσει ή σκεφτεί με τρόπο που ήταν	Φύλο				Σύνολο	
	Αγόρια		Κορίτσια			
	Προ	Μετά	Προ	Μετά	Προ	Μετά
ευνοϊκός για ένα κορίτσι μόνο και μόνο επειδή ήταν κορίτσι; ²⁶	1,7	1,4	1,4	1,1	1,5	1,2
άδικος για ένα κορίτσι μόνο και μόνο επειδή ήταν κορίτσι; ²⁷	0,8	0,8	0,9	0,6	0,9	0,7
ευνοϊκός για ένα αγόρι μόνο και μόνο επειδή ήταν αγόρι; ²⁸	1,3	1,1	1,3	1,0	1,3	1,1
άδικος για ένα αγόρι μόνο και μόνο επειδή ήταν αγόρι; ²⁹	1,0	0,9	1,2	0,8	1,1	0,9

Οι συγκρίσεις των εκτιμήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο (paired t-tests, βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 14) δείχνουν ότι πριν το εργαστήριο τα παιδιά, τόσο στο σύνολό τους, όσο και κατά φύλο, αναφέρουν συμπεριφορές ευνοϊκής μεταχείρισης κοριτσιών και αγοριών σε υψηλότερη συχνότητα από ότι μετά το Εργαστήριο. Το ίδιο συμβαίνει και για τις συμπεριφορές άδικης μεταχείρισης, των οποίων η συχνότητα επίσης μειώνεται μετά το Εργαστήριο, αλλά μόνο στα κορίτσια και στο σύνολο των παιδιών.

Έξι κορίτσια κι ένα αγόρι ανέφεραν στη σχετική ανοιχτή ερώτηση τα παρακάτω παραδείγματα:

- πολλές φορές τα κορίτσια και τα αγόρια προτιμούν να συνεργάζονται με άτομα του ίδιου φύλου γιατί πιστεύουν ότι οι απόψεις τους είναι κοινές, ταιριάζουν μεταξύ τους και η συνεργασία είναι καλύτερη
- έκρινα ότι το κορίτσι ήταν πιο ευαίσθητο γι αυτό ήμουν πιο ευνοϊκή απέναντί του, ενώ ήμουν πιο άδικη με το αγόρι διότι μου προκαλούσε μια αίσθηση ανταγωνισμού
- φέρομαι καλά στα υπόλοιπα κορίτσια γιατί είναι κάποιες φορές πιο ευαίσθητα ενώ φέρομαι άδικα σε κάποια αγόρια γιατί είναι άδικα και με εμένα διότι είμαι κορίτσι
- δεν εμπιστεύομαι να πω σε ένα αγόρι τα μυστικά μου
- είναι πιο λογικό να πάρει αποβολή ένα αγόρι
- σκέφτηκα μια φορά ότι ένα αγόρι δεν μπορεί να ασχοληθεί με το μπαλέτο γιατί είναι μόνο γυναικείο επάγγελμα. Ή άλλες φορές όταν μαγειρεύει ένας άνδρας είχα πει "μη φάτε, θα πάθετε δηλητηρίαση". Όμως σε όλα διαψεύστηκα, είμαι πολύ χαρούμενη γι αυτό.
- επειδή ήταν ένα κορίτσι όμορφο της έκανα πολλές χάρες

²⁶ **Σύνολο:** $t(357) = 5,119, p = ,000$

²⁷ **Σύνολο:** $t(354) = 2,192, p = ,029$

²⁸ **Σύνολο:** $t(349) = 3,313, p = ,001$

²⁹ **Σύνολο:** $t(352) = 2,958, p = ,003$

αγόρια: $t(164) = 3,984, p = ,000$

αγόρια: n.s. $p = ,846$

αγόρια: $t(161) = 2,250, p = ,026$

αγόρια: n.s. $p = ,756$

κορίτσια: $t(191) = 3,334, p = ,001$

κορίτσια: $t(191) = 2,851, p = ,005$

κορίτσια: $t(187) = 2,432, p = ,016$

κορίτσια: $t(188) = 3,610, p = ,000$

Έναρξη ρομαντικής ή ερωτικής σχέσης

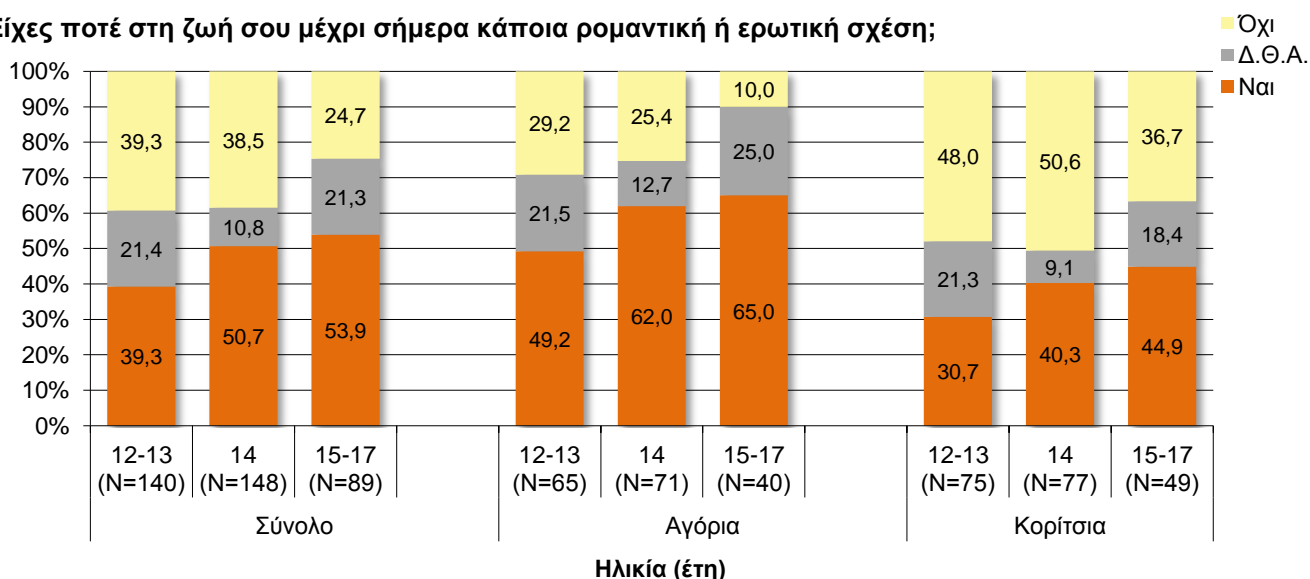
Σε ότι αφορά στην ύπαρξη ρομαντικής ή ερωτικής σχέσης (βλ. Πίνακα 15), όπως μετρήθηκε στο προ-ερωτηματολόγιο (Δ.Ερ.4), το 46,8% των εφήβων (N=178) απαντά καταφατικά και το 36,1% αρνητικά ενώ υπάρχει κι ένα ποσοστό παιδιών (17,1%) που δηλώνει «δεν θέλω να απαντήσω» (Δ.Θ.Α.). Το φύλο φαίνεται να έχει επίδραση [χ^2 (2, N=380) = 21,368, p = ,000] καθώς το ποσοστό των αγοριών (57,3%) που δηλώνουν ότι έχουν ήδη κάνει σχέση είναι υψηλότερο από εκείνο των κοριτσιών (37,6%).

Πίνακας 15. Απαντήσεις των εφήβων σχετικά με την ύπαρξη ρομαντικής ή ερωτικής σχέσης (Δ. Ερ. 4-προ) ανά φύλο.

Είχες ποτέ στη ζωή σου μέχρι σήμερα κάποια ρομαντική ή ερωτική σχέση;	N			%		
	Κορίτσια	Αγόρια	Σύνολο	Κορίτσια	Αγόρια	Σύνολο
Ναι	76	102	178	37,6	57,3	46,8
Δεν θέλω να απαντήσω – Δ.Θ.Α.	32	33	65	15,8	18,5	17,1
Όχι	94	43	137	46,5	24,2	36,1
Άγνωστη τιμή	3	7	10			
Σύνολο	205	185	390	100,00	100,00	100,00

Η διασταύρωση των απαντήσεων για την ύπαρξη σχέσης με την ηλικία των παιδιών (βλ. Διάγραμμα 5) δείχνει ότι το ποσοστό των παιδιών που αναφέρουν ότι έχουν ήδη κάνει σχέση, αυξάνεται καθώς αυξάνεται η ηλικία τους, με τα ποσοστά των αγοριών να είναι συστηματικά μεγαλύτερα από ότι εκείνα των κοριτσιών σε όλες τις ηλικιακές ομάδες.

Είχες ποτέ στη ζωή σου μέχρι σήμερα κάποια ρομαντική ή ερωτική σχέση;

Διάγραμμα 5. Απαντήσεις των εφήβων σχετικά με την ύπαρξη ρομαντικής ή ερωτικής σχέσης (Δ. Ερ. 4-προ), ανά φύλο και ηλικία.

Με βάση τις απαντήσεις των παιδιών που δήλωσαν ότι είχαν ήδη κάνει σχέση και που θέλησαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις που αφορούσαν την ηλικία τους και την ηλικία της/του συντρόφου τους φαίνεται ότι η μέση ηλικία κατά την οποία αρχίζουν τις σχέσεις τους τα παιδιά δεν διαφέρει στατιστικά σημαντικά (t -test n.s.) μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Για τα αγόρια (N=83), η μέση ηλικία έναρξης της πρώτης ρομαντικής τους σχέσης ήταν 12,26 ετών (SD = 1,39) ενώ η σύντροφός τους σε αυτή την πρώτη σχέση

ήταν 12,71 ετών ($SD = 1,75$), με τη διαφορά να είναι στατιστικά σημαντική [paired t-test: $t(82) = -3,632$, $p = ,000$]. Η μέση ηλικία των κοριτσιών ($N=60$) κατά την έναρξη της πρώτης τους σχέσης ήταν 12,58 ετών ($SD = 1,33$) ενώ η ηλικία του συντρόφου τους ήταν επίσης στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη [paired t-test: $t(59) = -3,061$, $p = ,003$] με μέση τιμή τα 13,49 έτη ($SD = 2,87$).

Από τη διασταύρωση της ηλικίας των εφήβων κατά την έναρξη της πρώτης σχέσης τους με την ηλικία της/του πρώτης/-ου συντρόφου (βλ. Πιν. 16) γίνεται εμφανές ότι η πλειονότητα των παιδιών (62,7% των αγοριών και 60% των κοριτσιών) κάνουν την πρώτη τους σχέση με ένα συνομήλικό τους άτομο ενώ περίπου το 1/3 των παιδιών (28,9% των αγοριών και 38,3% των κοριτσιών) με ένα μεγαλύτερό τους άτομο. Τα αγόρια (8,4%) δεν αποκλείεται να επιλέξουν και σύντροφο μικρότερης ηλικίας ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο στα κορίτσια (1,7%). Αξίζει να επισημάνουμε πως, παρότι τα συγκεκριμένα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι πρώτες σχέσεις των εφήβων γίνονται με άτομα που δεν έχουν ακόμα ενηλικιωθεί, αυτό ενδέχεται να μην είναι ακριβές καθώς το 15,3% των αγοριών και το 18,9% των κοριτσιών που δήλωσαν ότι έχουν ήδη κάνει σχέση δεν θέλησαν να απαντήσουν στην ερώτηση για την ηλικία της/του συντρόφου στην πρώτη τους σχέση.

Πίνακας 16. Ποσοστό των εφήβων που έχουν σχέση (Δ. 5 & 6-προ) ανά φύλο και ηλικία του/της εφήβου κατά την έναρξη της πρώτης σχέσης και ανά ηλικία της/του συντρόφου στην πρώτη σχέση

Ηλικία συντρό- φου	Ηλικία εφήβων κατά την έναρξη της πρώτης ρομαντικής σχέσης																			
	Κορίτσια										Αγόρια									
	≤9	10	11	12	13	14	15	16	Δ.Θ.Α.	Σύνολο	9	10	11	12	13	14	15	16	Δ.Θ.Α.	Σύνολο
≤9											1	3								4
10	1	1								2		6								6
11			9							9		1	8							9
12				11						11			1	11	1					13
13				6	7	1				14		1		7	19	3				30
14					3	6				9				1	2	5				8
15			1	1	2	2	1			7		1			5	1	2			9
16				1	2		2	1		6				1	1					2
17														1				1		2
18 ⁺					1		1			2										
Δ.Θ.Α.					2				12	14		1	1	3	1				9	15
Σύνολο	1	1	10	19	17	9	4	1	12	74	1	13	10	23	30	9	2	1	9	98

Έκταση της ΒΕΣ στις σχέσεις των εφήβων στην Ελλάδα

Έμμεσες και άμεσες μετρήσεις της αυτοαναφερόμενης έκθεσης των εφήβων σε ΒΕΣ και της διάπραξης ΒΕΣ πραγματοποιήθηκαν σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές. Συγκεκριμένα, τέθηκαν στους μαθητές και τις μαθήτριες οι ίδιες ακριβώς ερωτήσεις πριν και μετά από την υλοποίηση του Εργαστηρίου προκειμένου να ελεγχθεί εάν η ευαισθητοποίησή τους μέσω του Εργαστηρίου επέφερε κάποια τροποποίηση στις απαντήσεις τους. Αναμενόταν ότι οι αναφορές των εφήβων σχετικά με την έκθεση ή διάπραξη ΒΕΣ θα μπορούσε να αυξηθούν μετά το Εργαστήριο λόγω α) της οξυμένης ικανότητάς τους να αναγνωρίζουν τις βίαιες πράξεις και β) της προσδοκώμενης ενδυνάμωσής τους που θα διευκόλυνε την αποκάλυψη περιστατικών κακοποίησης. Ζητήματα εμπιστευτικότητας³⁰ θα μπορούσαν επίσης να επηρεάσουν τις

³⁰ Τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα και οι εκπαιδευτικοί είχαν σαφείς οδηγίες να συλλέξουν τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια σε ένα μεγάλο φάκελο, τον οποίο σφράγιζαν μπροστά στην τάξη στο τέλος της συμπλήρωσης. Ωστόσο, υπάρχει πάντα η πιθανότητα κάποια παιδιά να μην έχουν πειστεί ότι η/ο εκπαιδευτικός τους δεν θα διαβάσει τις απαντήσεις τους.

απαντήσεις των μαθητών/-ριών στη μία ή και στις δύο μετρήσεις. Για λόγους απλούστερης παρουσίασης στις ενότητες που ακολουθούν θα παρουσιαστεί μόνο η μία από τις δύο μετρήσεις.

Έμμεσες μετρήσεις: Αυτοαναφερόμενη έκθεση σε ΒΕΣ. Ζητήθηκε από τους/τις μαθητές/-ριες να αναφέρουν εάν γνωρίζουν ένα ή περισσότερα ζευγάρια από τον κύκλο των συνομηλίκων ή των συμμαθητών/-ριών τους στα οποία το αγόρι ή το κορίτσι κακοποιεί ψυχολογικά, σωματικά ή σεξουαλικά την/τον σύντροφό του/της (βλ. Πίνακα 17).

Τα ποσοστά των μαθητών/-ριών που δηλώνουν πως γνωρίζουν ένα τέτοιο ζευγάρι είναι ιδιαίτερα υψηλά. Συγκεκριμένα, στο προ-ερωτηματολόγιο, το 16,4% ανέφεραν ότι γνωρίζουν ένα αγόρι που χτυπάει το κορίτσι του, το 21,1% γνωρίζει ένα αγόρι που αναγκάζει το κορίτσι του να κάνει σεξουαλικές πράξεις που εκείνη δεν θέλει και το 29,4% ένα αγόρι που προσβάλλει ή βρίζει το κορίτσι του.

Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις βίαιες πράξεις που ασκούνται από το κορίτσι στο αγόρι είναι 12,4% για τη σωματική βία, 9,2% για τη σεξουαλική βία και 26,8% για την ψυχολογική βία. Εάν, μάλιστα, συνυπολογίσουμε και τα ποσοστά των μαθητών/-ριών που δήλωσαν ότι δεν ήθελαν να απαντήσουν σε αυτές τις ερωτήσεις (9,5%, 15,5% και 11% για σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία εναντίον κοριτσιών και 9,2%, 15,8% και 9,3% αντιστοίχως για τη βία εναντίον αγοριών), τα ποσοστά των παιδιών που δηλώνουν ότι δεν γνωρίζουν τέτοια ζευγάρια μειώνονται ακόμη περισσότερο.

Πίνακας 17. Ποσοστό μαθητών/-ριών που δήλωσαν ότι γνωρίζουν ή όχι ένα ζευγάρι στο οποίο το αγόρι ή το κορίτσι κακοποιεί την/τον σύντροφο του και ποσοστό μαθητών/-ριών που δεν ήθελαν να απαντήσουν (Δ.Θ.Α.), ανά φύλο (Ερ. 16-προ, N_{αγόρια}=178-180, N_{κορίτσια}=199-200)

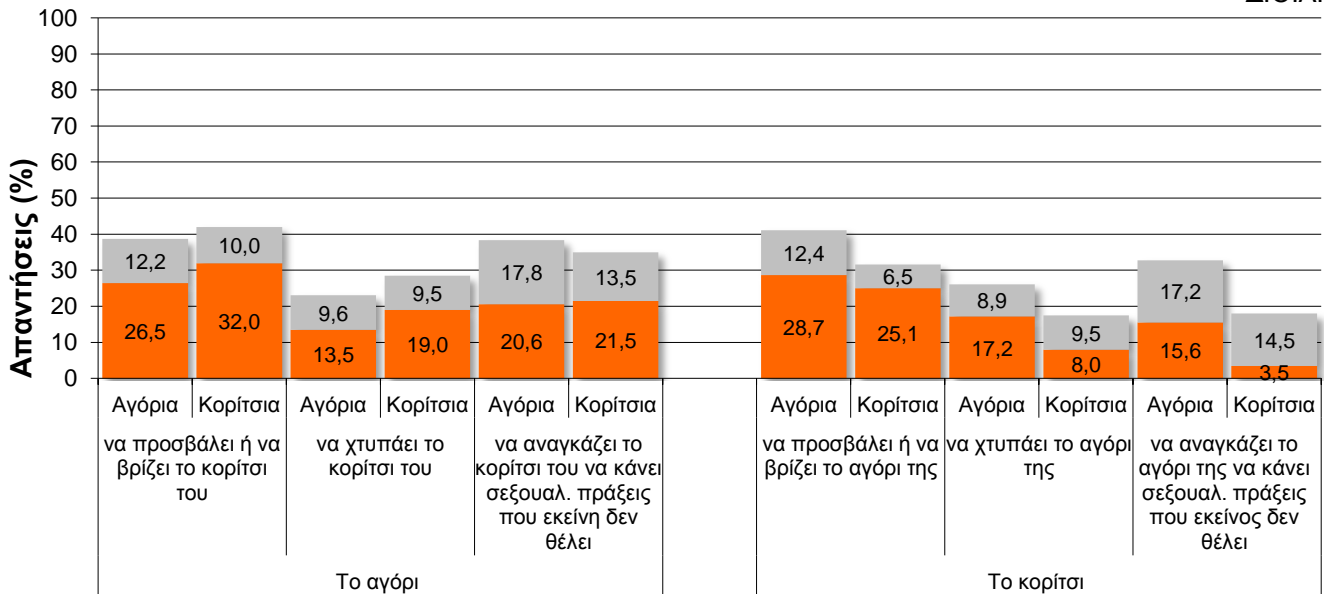
Μεταξύ των γνωστών και φίλων σου, στο σχολείο, στη γειτονιά ή αλλού, γνωρίζεις ένα ή περισσότερα ζευγάρια στα οποία να συμβαίνει κάτι από τα παρακάτω;	Απάντηση	Φύλο		Σύνολο %
		Αγόρια %	Κορίτσια %	
Το αγόρι να προσβάλλει ή να βρίζει το κορίτσι του	Όχι	61,3	58,0	59,6
	Ναι	26,5	32,0	29,4
	Δ.Θ.Α.	12,2	10,0	11,0
Το αγόρι να χτυπάει το κορίτσι του	Όχι	77,0	71,5	74,1
	Ναι	13,5	19,0	16,4
	Δ.Θ.Α.	9,6	9,5	9,5
Το αγόρι να αναγκάζει το κορίτσι του να κάνει σεξουαλικές πράξεις που εκείνη δεν θέλει	Όχι	61,7	65,0	63,4
	Ναι	20,6	21,5	21,1
	Δ.Θ.Α.	17,8	13,5	15,5
Το κορίτσι να προσβάλλει ή να βρίζει το αγόρι της	Όχι	59,0	68,3	63,9
	Ναι	28,7	25,1	26,8
	Δ.Θ.Α.	12,4	6,5	9,3
Το κορίτσι να χτυπάει το αγόρι της	Όχι	73,9	82,5	78,4
	Ναι	17,2	8,0	12,4
	Δ.Θ.Α.	8,9	9,5	9,2
Το κορίτσι να αναγκάζει το αγόρι της να κάνει σεξουαλικές πράξεις που εκείνος δεν θέλει	Όχι	67,2	82,0	75,0
	Ναι	15,6	3,5	9,2
	Δ.Θ.Α.	17,2	14,5	15,8

Τα υψηλά ποσοστά των εφήβων που δήλωσαν «Δεν θέλω να απαντήσω», τα οποία κυμαίνονται για τα κορίτσια από 6,5%, έως 14,5% και για τα αγόρια από 8,9%, έως 17,8%, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ενδείξεις ότι οι έμμεσες εκτιμήσεις του μεγέθους της ΒΕΣ στις σχέσεις των εφήβων ενδέχεται να είναι αρκετά υποεκτιμημένες ακριβώς επειδή η συζήτηση του συγκεκριμένου θέματος αποτελεί ακόμα και σήμερα ζήτημα ταμπού.

Μεταξύ των γνωστών και φίλων σου, στο σχολείο, στη γειτονιά ή αλλού, **γνωρίζεις ένα ή περισσότερα ζευγάρια στα οποία να συμβαίνει κάτι από τα παρακάτω;**

■ Ναι
■ Δ.Θ.Α.

Διάγραμμα 6. Ποσοστό μαθητών/-ριών που δήλωσαν ότι γνωρίζουν ένα ζευγάρι στο οποίο το αγόρι ή το κορίτσι κακοποιεί την/τον σύντροφο του και ποσοστό μαθητών/-ριών που *δεν ήθελαν να απαντήσουν* (Δ.Θ.Α.), ανά φύλο (Ερ. 16-προ, $N_{\text{αγόρια}}=178-180$, $N_{\text{κορίτσια}}=199-200$).

Ως προς την επίδραση του φύλου (βλ. Διάγραμμα 6), παρόλο που παρατηρείται μια τάση οι βίαιες συμπεριφορές που ασκούνται από αγόρι προς κορίτσι να αναφέρονται από μεγαλύτερο ποσοστό κοριτσιών ενώ οι βίαιες συμπεριφορές που ασκούνται από κορίτσι προς αγόρι να αναφέρονται από μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών, οι μόνες διαφορές που είναι στατιστικά σημαντικές αφορούν στις ερωτήσεις *το κορίτσι να χτυπάει το αγόρι της* [χ^2 (2, $N=380$) = 7,449, $p = ,024$] και *το κορίτσι να αναγκάζει το αγόρι της να κάνει σεξουαλικές πράξεις που εκείνος δεν θέλει* [χ^2 (2, $N=380$) = 18,152, $p = ,000$], για τις οποίες το ποσοστό των αγοριών που δίνει καταφατική απάντηση είναι, αντίστοιχα, διπλάσιο και τετραπλάσιο από εκείνο των κοριτσιών.

Άμεσες μετρήσεις: Αυτοαναφερόμενη θυματοποίηση και διάπραξη ΒΕΣ. Τόσο το προ- όσο και το μετα-ερωτηματολόγιο περιελάμβαναν τις δύο ερωτήσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 18 που αποσκοπούσαν να μετρήσουν εάν τα παιδιά έχουν υποστεί ή διαπράξει κάποια μορφή ΒΕΣ.

Από το σύνολο των παιδιών που δήλωσαν ότι έχουν/είχαν σχέση ($N=178$), τα 170 απάντησαν σε αυτές τις ερωτήσεις. Το 14,7% (13,9% των κοριτσιών και 15,3% των αγοριών) αναφέρουν ότι το κορίτσι/αγόρι τους έχει υπάρξει βίαιος/-η απέναντί τους, ενώ το 7,6% (6,9% των κοριτσιών και 8,2% των αγοριών) αναφέρουν ότι έχουν οι ίδιοι/-ες συμπεριφερθεί βίαια απέναντι στην/στον σύντροφό τους. Ο έλεγχος (χ^2) δεν έδειξε να υπάρχει στατιστικά σημαντική επίδραση του φύλου σε καμία από τις δύο ερωτήσεις. Ενδέχεται, ωστόσο, αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι η ερώτηση ήταν γενική και ρωτούσε τα παιδιά εάν έχουν υποστεί οποιαδήποτε μορφή βίας (ψυχολογική, σωματική και σεξουαλική βία).

Πίνακας 18. Ποσοστά απαντήσεων των εφήβων που έχουν/είχαν σχέση στην ερώτηση εάν έχουν υποστεί ή διαπράξει κάποια μορφή κακοποίησης στη συντροφική τους σχέση, ανά φύλο. Το Δ.Θ.Α. αποτελεί ακρωνύμιο του *Δεν Θέλω να Απαντήσω* (Ερ. 17-προ & Ερ. 18-προ) (Ναγόρια=98, Νκορίσια=72)

	Απαντήσεις	Φύλο		Σύνολο
		Αγόρια	Κορίτσια	
Εσένα μήπως σου έχει συμβεί ποτέ το αγόρι/ κορίτσι σου να σου κάνει κάτι από τα παραπάνω;	Όχι	77,6	73,6	75,9
	Ναι	15,3	13,9	14,7
	Δ.Θ.Α.	7,1	12,5	9,4
Εσύ μήπως έχεις κάνει ποτέ κάτι από τα παραπάνω στο αγόρι/ κορίτσι σου;	Όχι	83,7	88,9	85,9
	Ναι	8,2	6,9	7,6
	Δ.Θ.Α.	8,2	4,2	6,5

Ιδιαίτερης προσοχής χρήζει το σχετικά υψηλό ποσοστό (9,4% and 6,5%) των παιδιών που δηλώνει «δεν θέλω να απαντήσω» στις δύο αυτές ερωτήσεις. Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η τάση που παρατηρείται στην ερώτηση θυματοποίησης να αρνείται να απαντήσει μεγαλύτερο ποσοστό κοριτσιών (12,5% έναντι 7,1% των αγοριών) ενώ στην ερώτηση διάπραξης βίας να αρνείται να απαντήσει μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών (8,2% έναντι 4,2% των κοριτσιών), παρότι σε καμία από τις δύο συγκρίσεις η επίδραση του φύλου δεν έφτασε σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο.

B.3.2. Αποτελεσματικότητα του Εργαστηρίου GEAR against IPV

Τροποποίηση των στάσεων των εφήβων

Στάσεις ως προς τα στερεότυπα των φύλων. Δύο ομάδες ερωτήσεων χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να μετρήσουμε πριν από την παρέμβαση εάν και πόσο στερεοτυπικές είναι οι στάσεις των εφήβων για τα δύο φύλα και μετά την παρέμβαση εάν και κατά πόσο τροποποίησαν τις στάσεις τους. Στην πρώτη ομάδα ερωτήσεων (Ερ. 1-προ, Ερ. 6-μετά), οι μαθητές/-ριες έπρεπε να διαβάσουν τις 20 δηλώσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 19 και να απαντήσουν εάν, **κατά τη γνώμη τους**, αυτό που περιγράφει κάθε δήλωση είναι **σωστό** ή **λάθος**.

Οι ερωτήσεις είχαν διατυπωθεί κατά ζεύγη έτσι ώστε, ζευγαρώνοντας συγκεκριμένες ερωτήσεις, να μπορούμε να διερευνήσουμε τόσο το ανδρικό όσο και το γυναικείο στερεότυπο κάθε μετρούμενης διάστασης (π.χ. «οι αληθινοί άνδρες δεν κλαίνε», «οι αληθινές γυναίκες δεν βρίζουν»).

Στις αρχικές μετρήσεις φαίνεται να υπάρχει έντονη επίδραση του φύλου καθώς ο έλεγχος (χ^2) έδειξε ότι σε 15 από τις 20 δηλώσεις οι διαφορές στις απαντήσεις αγοριών-κοριτσιών ήταν στατιστικά σημαντικές (με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα 19), με τα κορίτσια να δίνουν περισσότερες μη-στερεοτυπικές απαντήσεις (54,2% - 95,9%) από ότι τα αγόρια (24,4% - 91,2%) σε όλες τις δηλώσεις πλην της ερώτησης «Η γυναίκα είναι η κεφαλή της οικογένειας» (67% για τα κορίτσια - 90,6% για τα αγόρια).

Πίνακας 19. Ποσοστό απαντήσεων «σωστό» ή «λάθος» σε δηλώσεις που σχετίζονται με στερεότυπα του φύλου, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των μαθητών/-ριών (Ερ. 1-προ, Ερ. 6-μετά, N_{αγόρια}=166-172, N_{κορίτσια}=191-196)

Για κάθε μία από τις ακόλουθες προτάσεις, σημείωσε τι ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΟΥ είναι «σωστό» ή «λάθος»:	Χρόνος	Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
		Σωστό %	Λάθος %	Σωστό %	Λάθος %	Σωστό %	Λάθος %
Οι αληθινοί άνδρες δεν κλαίνε (Λ*) ³¹	Προ	25,9	74,1	10,7	89,3	17,8	82,2
	Μετά	18,8	81,2	4,1	95,9	10,9	89,1
Οι αληθινές γυναίκες δεν βρίζουν (Λ) ³²	Προ	39,5	60,5	28,4	71,6	33,5	66,5
	Μετά	33,5	66,5	19,6	80,4	26,0	74,0
Η επισκευή των ηλεκτρολογικών του σπιτιού είναι καθαρά ανδρική δουλειά (Λ) ³³	Προ	50,6	49,4	35,2	64,8	42,3	57,7
	Μετά	41,2	58,8	28,1	71,9	34,2	65,8
Το καθάρισμα του σπιτιού είναι καθαρά γυναικεία δουλειά (Λ)	Προ	29,5	70,5	17,0	83,0	22,8	77,2
	Μετά	29,5	70,5	16,5	83,5	22,5	77,5
Μηχανικοί αυτοκινήτου μπορούν να γίνουν και οι γυναίκες (Σ*)	Προ	60,2	39,8	79,0	21,0	70,2	29,8
	Μετά	62,0	38,0	81,0	19,0	72,1	27,9
Οικιακοί βοηθοί μπορούν να γίνουν και οι άνδρες (Σ)	Προ	66,1	33,9	69,6	30,4	68,0	32,0
	Μετά	61,9	38,1	76,3	23,7	69,6	30,4
Μια μητέρα δεν πρέπει να εργάζεται (Λ)	Προ	8,8	91,2	4,1	95,9	6,3	93,7
	Μετά	9,9	90,1	1,5	98,5	5,5	94,5
Το καθήκον να φέρνει χρήματα στο σπίτι το έχει ο άνδρας (Λ)	Προ	30,5	69,5	12,5	87,5	20,9	79,1
	Μετά	28,7	71,3	9,4	90,6	18,4	81,6
Τα αγόρια εκφράζουν στους άλλους τα συναισθήματά τους (Σ) ³⁴	Προ	69,8	30,2	64,6	35,4	67,0	33,0
	Μετά	74,0	26,0	75,4	24,6	74,7	25,3
Τα κορίτσια εκφράζουν στους άλλους τα συναισθήματά τους (Σ)	Προ	86,9	13,1	90,1	9,9	88,6	11,4
	Μετά	83,3	16,7	86,5	13,5	85,0	15,0

³¹ McNemar **Σύνολο**: 10,105 (N=366), p = ,001

³² McNemar **Σύνολο**: 7,429 (N=361), p = ,006

³³ McNemar **Σύνολο**: 8,087 (N=366), p = ,004

³⁴ McNemar **Σύνολο**: 7,010 (N=364), p = ,008

Kop: Binomial Distribution used (N=196), p = ,007

Kop: 7,314 (N=194), p = ,007

Αγόρ: 4,500 (N=170), p = ,034

Kop: 7,018 (N=195), p = ,008

Σε ένα ραντεβού αναμένεται το αγόρι να πληρώσει όλα τα έξοδα (Λ) ³⁵	Προ	75,6	24,4	45,8	54,2	59,9	40,1
	Μετά	48,8	51,2	30,7	69,3	39,3	60,7
Σε ένα ραντεβού αναμένεται το κορίτσι να πληρώσει όλα τα έξοδα (Λ) ³⁶	Προ	3,6	96,4	6,2	93,8	5,0	95,0
	Μετά	7,8	92,2	1,5	98,5	4,4	95,6
Τα αγόρια είναι καλύτερα από τα κορίτσια στις θετικές επισημίες και τα μαθηματικά (Λ) ³⁷	Προ	33,7	66,3	13,0	87,0	22,7	77,3
	Μετά	23,3	76,7	7,3	92,7	14,8	85,2
Τα κορίτσια είναι καλύτερα από τα αγόρια στη γλώσσα και στις τέχνες (Λ) ³⁸	Προ	30,1	69,9	32,3	67,7	31,3	68,7
	Μετά	25,3	74,7	16,9	83,1	20,8	79,2
Η γυναίκα είναι η κεφαλή της οικογένειας (Λ) ³⁹	Προ	9,4	90,6	33,0	67,0	21,8	78,2
	Μετά	12,9	87,1	15,2	84,8	14,1	85,9
Ο άνδρας είναι η κεφαλή της οικογένειας (Λ) ⁴⁰	Προ	65,5	34,5	34,9	65,1	49,2	50,8
	Μετά	47,6	52,4	22,4	77,6	34,2	65,8
Τα αγόρια πρέπει να δείχνουν δυνατά και σκληρά (Λ) ⁴¹	Προ	59,2	40,8	37,7	62,3	47,8	52,2
	Μετά	49,7	50,3	22,0	78,0	35,0	65,0
Τα κορίτσια πρέπει να δείχνουν αδύναμα και ευαίσθητα (Λ)	Προ	18,6	81,4	9,4	90,6	13,6	86,4
	Μετά	26,3	73,7	8,3	91,7	16,7	83,3
Το ποδόσφαιρο είναι αποκλειστικά ανδρική δραστηριότητα (Λ)	Προ	25,1	74,9	12,4	87,6	18,4	81,6
	Μετά	29,8	70,2	9,3	90,7	19,0	81,0
Το μπαλέτο είναι αποκλειστικά γυναικεία δραστηριότητα (Λ) ⁴²	Προ	56,9	43,1	25,4	74,6	40,0	60,0
	Μετά	47,9	52,1	19,2	80,8	32,5	67,5

* η επιθυμητή απάντηση, που δείχνει την ύπαρξη μη-στερεοτυπικής στάσης, υποδεικνύεται με (Σ) = Σωστό ή (Λ) = Λάθος, δίπλα από κάθε δήλωση.

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (McNemar.test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Η **επιθυμητή στάση** των παιδιών είναι να δίνουν τη **μη στερεοτυπική απάντηση και στις δύο ερωτήσεις** κάθε ζεύγους εξίσου. Όσο πιο κοντινά είναι τα ποσοστά των μη-στερεοτυπικών απαντήσεων που δίνουν τα παιδιά στις δύο ερωτήσεις κάθε ζεύγους, τόσο πιο παράλληλες προς τον οριζόντιο άξονα θα τείνουν να είναι οι καμπύλες κάθε ζεύγους στα Διαγράμματα 7. Αντίθετα, όσο μεγαλύτερη είναι η κλίση της καμπύλης σε σχέση με τον οριζόντιο άξονα (δηλ. όσο μεγαλύτερη διαφορά στα ποσοστά των δύο ερωτήσεων), τόσο μεγαλύτερη ασυμμετρία υποδεικνύει μεταξύ του ανδρικού και του γυναικείου στερεότυπου, δηλαδή το ένα είναι πολύ πιο ισχυρό από το άλλο.

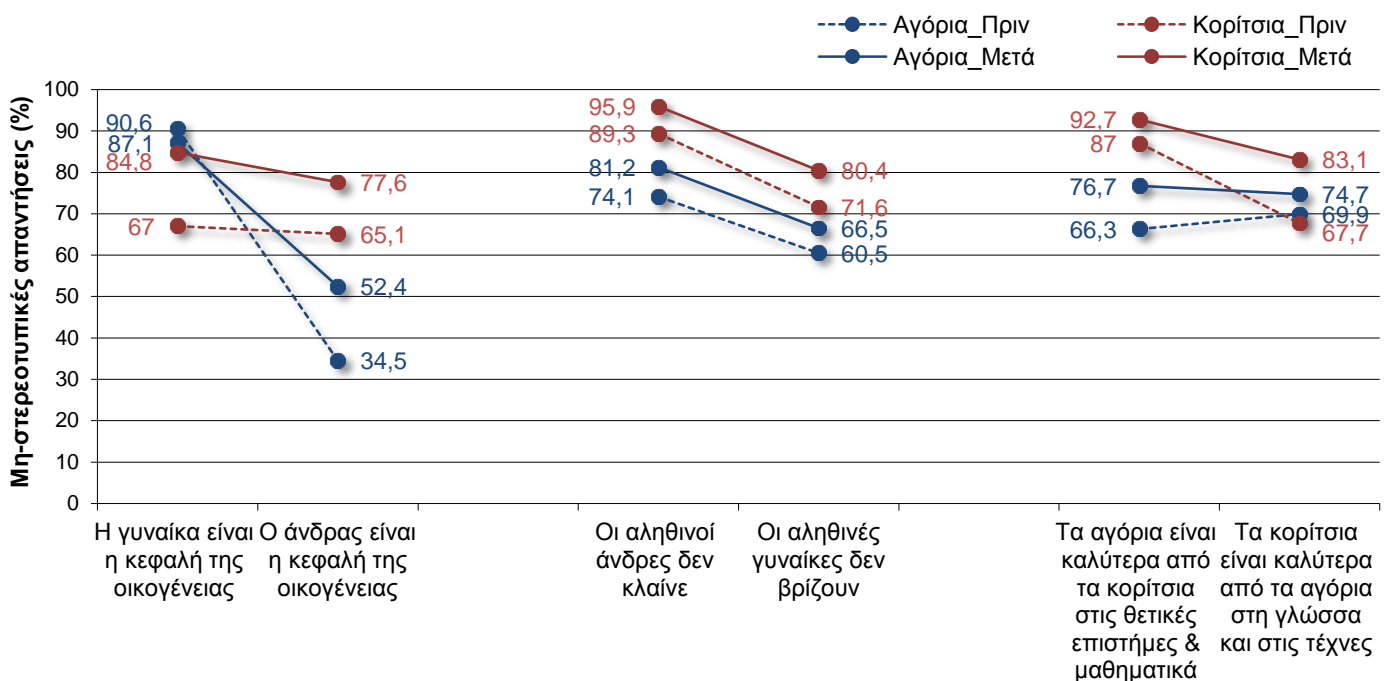
Στο σύνολο των παιδιών, το ποσοστό των μη-στερεοτυπικών απαντήσεων αυξάνεται στατιστικά σημαντικά στη μετα-μέτρηση και για τις δύο ερωτήσεις των ζευγών που απεικονίζονται στο Διάγραμμα 7^α. αλλά παρατηρούνται διαφορετικές τροποποιήσεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Στο ζεύγος ερωτήσεων που αναφέρεται στην «**κεφαλή της οικογένειας**» οι μη-στερεοτυπικές απαντήσεις των κοριτσιών, παρότι αυξάνονται σημαντικά και στις δύο ερωτήσεις, η αύξηση στην ερώτηση για τον άνδρα είναι μικρότερη και για αυτό γίνονται πιο στερεοτυπικές ως προς το ανδρικό στερεότυπο (καμπύλη μη παράλληλη προς τον οριζόντιο άξονα). Στις απαντήσεις των αγοριών, όπου το ανδρικό στερεότυπο ήταν πολύ έντονο αρχικά, μετά το Εργαστήριο αυξάνονται οι μη στερεοτυπικές απαντήσεις στην ερώτηση για τον άνδρα, γεγονός που μειώνει την ασυμμετρία η οποία, όμως, εξακολουθεί να είναι εξαιρετικά έντονη καθώς 1:2 αγόρια συνεχίζει να πιστεύει ότι ο άνδρας είναι η κεφαλή της οικογένειας.

³⁵ McNemar **Σύνολο:** 44,520 (N=364), p = ,000 **Αγόρ:** 33,750 (N=172), p = ,000 **Κορ:** 12,444 (N=192), p = ,000
³⁶ McNemar **Κορ:** Binom. distr(N=194), p = ,022
³⁷ McNemar **Σύνολο:** 9,924 (N=365), p = ,002 **Αγόρ:** 5,558 (N=172), p = ,018
³⁸ McNemar **Σύνολο:** 15,214 (N=361), p = ,000 **Κορ:** 16,173 (N=195), p = ,000
³⁹ McNemar **Σύνολο:** 10,414 (N=362), p = ,001 **Κορ:** 24,750 (N=191), p = ,000
⁴⁰ McNemar **Σύνολο:** 32,663 (N=360), p = ,000 **Αγόρ:** 16,820 (N=168), p = ,000 **Κορ:** 14,694 (N=192), p = ,000
⁴¹ McNemar **Σύνολο:** 21,094 (N=360), p = ,000 **Αγόρ:** 4,688 (N=169), p = ,030 **Κορ:** 17,521 (N=191), p = ,000
⁴² McNemar **Σύνολο:** 9,260 (N=360) p = ,002 **Αγόρ:** 4,356 (N=167), p = ,037 **Κορ:** 4,321 (N=193), p = ,038

Στις ερωτήσεις «**οι αληθινοί άνδρες δεν κλαίνε/οι αληθινές γυναίκες δεν βρίζουν**» αυξάνονται οι μη-στερεοτυπικές απαντήσεις των κοριτσιών και στις δύο ερωτήσεις, όμως το γυναικείο στερεότυπο παραμένει κάπως πιο έντονο από το ανδρικό. Οι απαντήσεις των αγοριών, παρότι μετακινούνται προς την επιθυμητή κατεύθυνση, οι διαφορές δεν φτάνουν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο.

Στις ερωτήσεις που αφορούν τις **επιδόσεις αγοριών/κοριτσιών** στις θετικές επιστήμες/μαθηματικά και στη γλώσσα/τέχνες, μετά το Εργαστήριο τα κορίτσια αυξάνουν σε στατιστικά σημαντικό βαθμό τις μη-στερεοτυπικές τους απαντήσεις ως προς το γυναικείο στερεότυπο ενώ τα αγόρια ως προς το αντρικό, επιτυγχάνοντας μάλιστα συμμετρία μεταξύ ανδρικού-γυναικείου στερεοτύπου. Η αρχική ασυμμετρία των κοριτσιών με πιο έντονο το γυναικείο στερεότυπο, μειώνεται αλλά δεν εξαφανίζεται.

Διάγραμμα 7^α. Ποσοστό μη-στερεοτυπικών απαντήσεων σε δηλώσεις που σχετίζονται με στερεότυπα του φύλου, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 1-πριν, Ερ. 6-μετά).

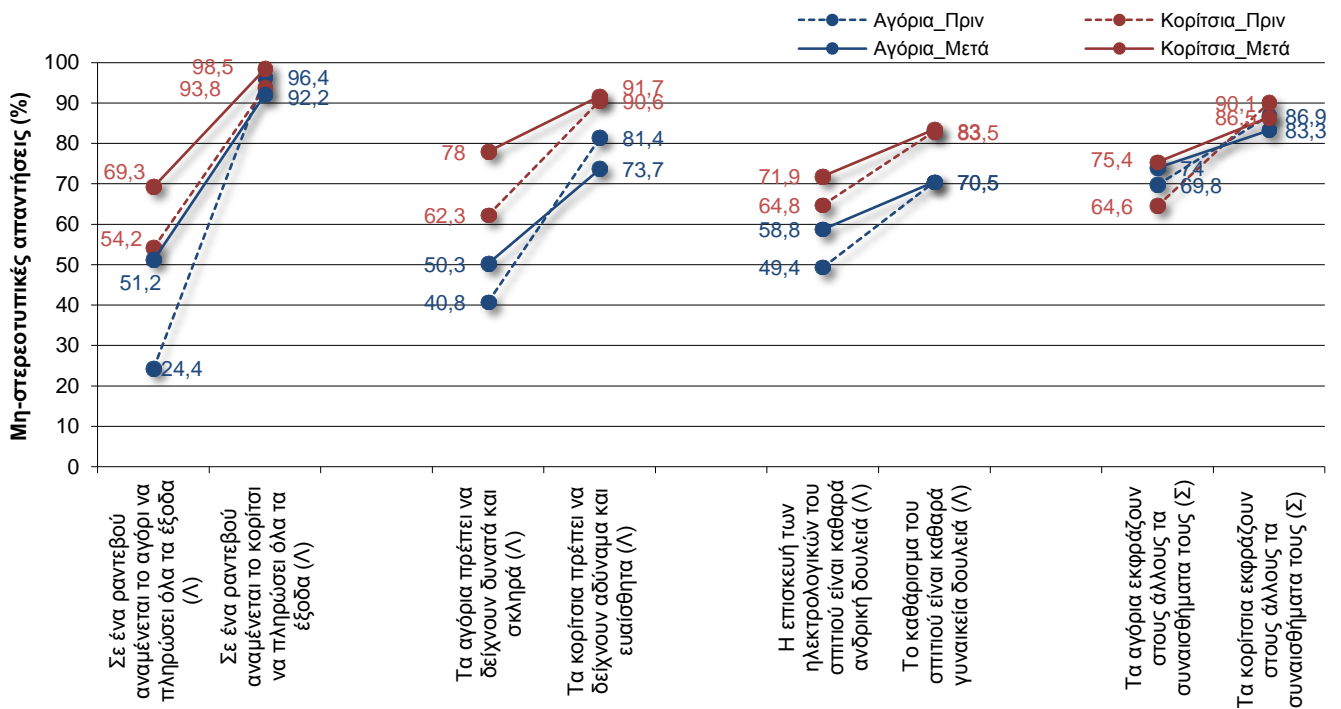
Στα επόμενα 4 ζεύγη ερωτήσεων (βλ. Διάγραμμα 7^β), στο σύνολο των παιδιών, το ποσοστό των μη-στερεοτυπικών απαντήσεων αυξάνεται στατιστικά σημαντικά στη μετα-μέτρηση μόνο στην ερώτηση που αφορά το ανδρικό στερεότυπο μειώνοντας, έτσι, την έντονη ασυμμετρία που υπήρχε στην αρχική μέτρηση. Στο ζεύγος ερωτήσεων που αναφέρεται στο ποιο μέλος του ζευγαριού **αναμένεται να πληρώσει όλα τα έξοδα ενός ραντεβού** τα κορίτσια αυξάνουν τις μη-στερεοτυπικές απαντήσεις τους και για τις δύο ερωτήσεις ενώ τα αγόρια μόνο για την ερώτηση που αφορά στο αγόρι. Η ασυμμετρία, παρότι μειώνεται πολύ περισσότερο στα αγόρια, εξακολουθεί να είναι πιο έντονη καθώς 5:10 αγόρια (έναντι 3:10 κορίτσια) συνεχίζει να θεωρεί ότι το αγόρι πρέπει να πληρώσει τα έξοδα.

Στις ερωτήσεις «**Τα αγόρια πρέπει να δείχνουν δυνατά και σκληρά/τα κορίτσια πρέπει να δείχνουν αδύναμα και ευαίσθητα**» αυξάνονται οι μη-στερεοτυπικές απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών μόνο για το ανδρικό στερεότυπο, το οποίο όμως εξακολουθεί να παραμένει έντονο και στα δύο φύλα (μειώνεται η ασυμμετρία αλλά δεν εξαφανίζεται).

Το ίδιο πρότυπο παρατηρείται και στο επόμενο ζεύγος ερωτήσεων («**Η επισκευή των ηλεκτρολογικών του σπιτιού είναι καθαρά ανδρική δουλειά/Το καθάρισμα του σπιτιού είναι καθαρά γυναικεία δουλειά**») αλλά μόνο για τα αγόρια, τα οποία αυξάνουν τις μη-στερεοτυπικές απαντήσεις τους μετά το Εργαστήριο για την ερώτηση που αφορά στο ανδρικό στερεότυπο, μειώνοντας κάπως την αρχική ασυμμετρία.

Παρόμοια, τα κορίτσια αυξάνουν τις μη-στερεοτυπικές απαντήσεις τους μετά το Εργαστήριο για την ερώτηση που αφορά στο ανδρικό στερεότυπο στο ζεύγος «**Τα αγόρια/κορίτσια εκφράζουν στους άλλους τα συναισθήματά τους**».

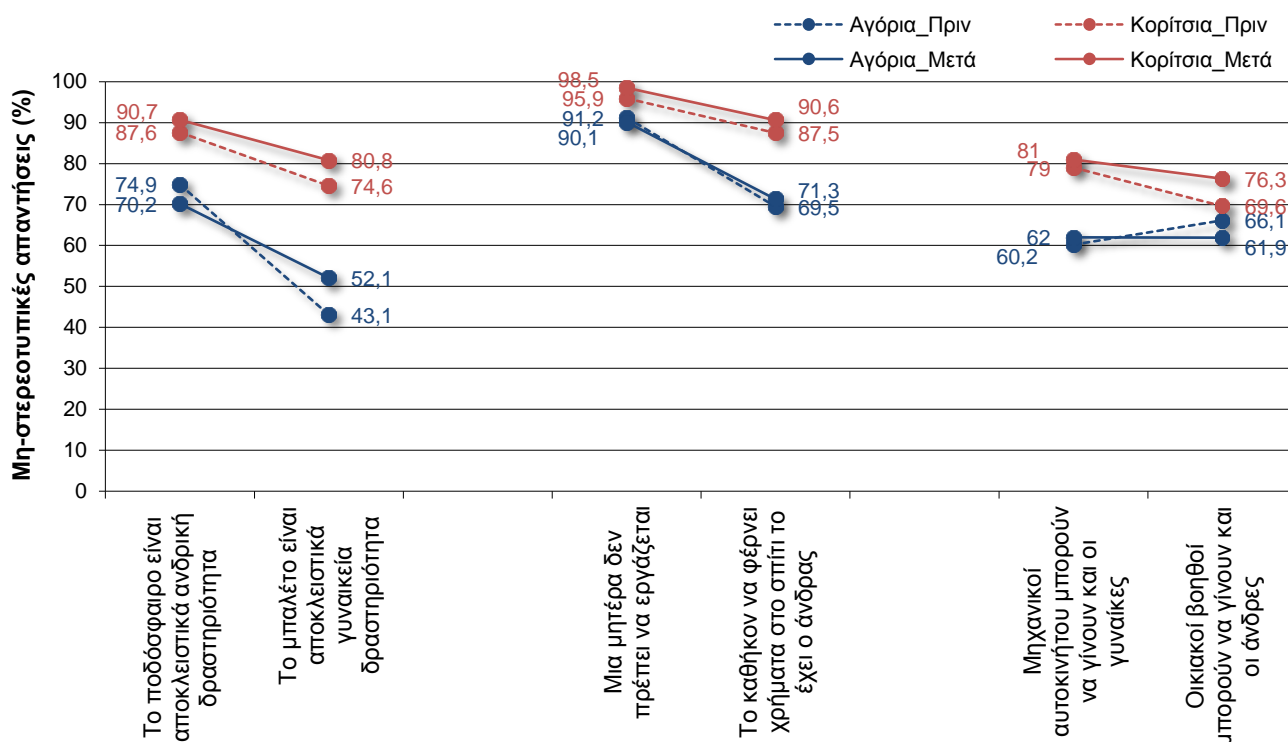
Διάγραμμα 7β. Ποσοστό μη-στερεοτυπικών απαντήσεων σε δηλώσεις που σχετίζονται με στερεότυπα του φύλου, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 1-προ, Ερ. 6-μετά).

Στα ζεύγη ερωτήσεων που απεικονίζονται στο Διάγραμμα 7γ, στο σύνολο των παιδιών, το ποσοστό των μη-στερεοτυπικών απαντήσεων αυξάνεται στατιστικά σημαντικά στη μετα-μέτρηση μόνο για την ερώτηση που αφορά το γυναικείο στερεότυπο «**το μπαλέτο είναι αποκλειστικά γυναικεία δραστηριότητα**» ενώ στις υπόλοιπες ερωτήσεις δεν παρατηρείται καμία στατιστικά σημαντική μεταβολή. Στατιστικά σημαντική αύξηση των μη-στερεοτυπικών απαντήσεων παρατηρείται σε αυτή την ερώτηση και για τα δύο φύλα η οποία, ωστόσο, δεν καταφέρνει να εξαφανίσει την παρατηρούμενη ασυμμετρία.

Σε ότι αφορά στο ζεύγος ερωτήσεων «**μια μητέρα δεν πρέπει να εργάζεται/το καθήκον να φέρνει χρήματα στο σπίτι το έχει ο άνδρας**», όπου το ανδρικό στερεότυπο φαίνεται να είναι αρκετά ισχυρό ιδιαίτερα στα αγόρια αλλά και ανθεκτικό καθώς δεν τροποποιείται καθόλου μετά το Εργαστήριο, με 3:10 αγόρια να εξακολουθούν να έχουν την άποψη ότι το καθήκον να φέρνει χρήματα στο σπίτι το έχει ο άνδρας και αυτό παρά το γεγονός ότι 9:10 αγόρια απορρίπτουν το στερεότυπο της μη-εργαζόμενης μητέρας. Τέλος, στις ερωτήσεις που αφορούν στα **επαγγέλματα**, όπου δεν εμφανίζεται ιδιαίτερη ασυμμετρία, τα ποσοστά των μη στερεοτυπικών απαντήσεων δεν τροποποιούνται μετά το Εργαστήριο παρά την τάση τροποποίησης του γυναικείου στερεότυπου προς την επιθυμητή κατεύθυνση που παρατηρείται στα κορίτσια, με 4:10 αγόρια και 2:10 κορίτσια να θεωρούν τα αντίστοιχα επαγγέλματα «άβατο» για το ένα ή το άλλο φύλο.

Αξίζει να επισημάνουμε το γεγονός ότι, σε όλες τις περιπτώσεις, οι απόψεις των κοριτσιών είναι λιγότερο στερεοτυπικές από ότι των αγοριών.

Διάγραμμα 7^Υ. Ποσοστό μη-στερεοτυπικών απαντήσεων σε δηλώσεις που σχετίζονται με στερεότυπα του φύλου, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 1-προ, Ερ. 6-μετά).

Στην **δεύτερη ομάδα ερωτήσεων** που στόχευε να μετρήσει τις **στερεοτυπικές στάσεις των εφήβων για τα δύο φύλα** (Ερ. 2-προ, Ερ. 7-μετά) οι έφηβοι/-ες καλούνταν να βαθμολογήσουν με βάση μια 5-βάθμια κλίμακα (1 = Διαφωνώ απόλυτα – Διαφωνώ- Δεν είμαι σίγουρος/-η – Συμφωνώ – Συμφωνώ απόλυτα = 5) την έκταση στην οποία συμφωνούν ή διαφωνούν με κάθε μία από τις 14 δηλώσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 20.

Η επιθυμητή, μη στερεοτυπική, στάση των παιδιών είναι να δίνουν απαντήσεις όσο το δυνατόν πιο κοντά στο 1 (διαφωνώ απόλυτα) για τις 6 μεμονωμένες ερωτήσεις, ενώ για τα 4 ζεύγη ερωτήσεων μη στερεοτυπική στάση δηλώνει η απόδοση της ίδια απάντησης και στις δύο ερωτήσεις ανεξάρτητα από το ποια απάντηση επιλέγουν (καμπύλες παράλληλες προς τον οριζόντιο άξονα στο Διάγραμμα 8^α).

Πριν από το Εργαστήριο οι αξιολογήσεις αγοριών και κοριτσιών διέφεραν στις 8 από τις 14 ερωτήσεις με τα αγόρια (2,1 – 4,1) να δίνουν συστηματικά υψηλότερες (πιο στερεοτυπικές) μέσες αξιολογήσεις από ότι τα κορίτσια (1,5 – 3,8).

Πίνακας 20. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν στερεοτυπικούς ή μη ρόλους για τις γυναίκες και τους άνδρες, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 2-πρω, Ερ. 7-μετά, N_{αγόρια}=165-170, N_{κορίτσια}=190-194, εκτός όπου υποδεικνύεται διαφορετικά)

Αξιολόγησε κατά πόσο συμφωνείς ή διαφωνείς με τις παρακάτω προτάσεις, τσεκάροντας την απάντηση που περιγράφει καλύτερα ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΟΥ.	Φύλο				Σύνολο	
	Αγόρια		Κορίτσια			
	Προ	Μετά	Προ	Μετά	Προ	Μετά
Δεν είναι τόσο σημαντικό για μια γυναίκα να εργάζεται, όσο είναι για τους άνδρες	2,9	2,8	2,0	1,9	2,4	2,3
Το καθήκον να φροντίζει τα παιδιά το έχει η γυναίκα ⁴³	2,9	2,7	2,4	2,2	2,6	2,4
Το καθήκον να φροντίζει τα παιδιά το έχει ο άνδρας (Nαγόρια=148, Nκορίτσια=171)	2,4	2,4	2,2	2,1	2,3	2,2
Δεν πειράζει αν ο πατέρας μένει στο σπίτι και φροντίζει τα παιδιά και η μητέρα πηγαίνει στη δουλειά (Nαγόρια=163, Nκορίτσια=181)	3,5	3,5	3,7	3,8	3,6	3,7
Δεν πειράζει αν η μητέρα μένει στο σπίτι και φροντίζει τα παιδιά και ο πατέρας πηγαίνει στη δουλειά ⁴⁴	4,1	3,8	3,9	3,8	4,0	3,8
Είναι πολύ σημαντικό για τις γυναίκες να παντρεύονται και να κάνουν παιδιά ⁴⁵	3,5	3,2	3,1	2,8	3,3	3,0
Είναι πολύ σημαντικό για τους άνδρες να παντρεύονται και να κάνουν παιδιά ⁴⁶	3,3	3,1	2,9	2,7	3,1	2,9
Οι γυναίκες είναι καλύτερες στη φροντίδα των παιδιών από τους άνδρες ⁴⁷	3,7	3,3	3,6	2,9	3,6	3,1
Οι άνδρες είναι καλύτεροι στη φροντίδα των παιδιών από τις γυναίκες	2,4	2,4	2,3	2,2	2,3	2,3
Είναι πιο αποτελεσματικό όταν ο πατέρας επιβάλει την πειθαρχία σε σύγκριση με τη μητέρα ⁴⁸	3,5	3,2	2,8	2,5	3,1	2,8
Αποτελεί πρόβλημα για ένα ζευγάρι όταν η γυναίκα «βγάζει» περισσότερα χρήματα σε σύγκριση με τον άνδρα	2,1	2,2	2,0	1,9	2,0	2,0
Όταν διαλύεται μια οικογένεια την ευθύνη την έχει η γυναίκα	2,1	2,1	1,5	1,5	1,8	1,8
Είναι περισσότερο αποδεκτό για έναν άνδρα να έχει πολλές ερωτικές σχέσεις σε αντίθεση με μια γυναίκα	2,6	2,5	1,7	1,6	2,1	2,1
Τα κορίτσια περιμένουν από τα αγόρια να τις προστατέψουν όταν χρειαστεί ⁴⁹	4,1	3,6	3,8	3,0	3,9	3,3

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (paired t-test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Σε ότι αφορά στα ζεύγη (**Διάγραμμα 8^α**), η μεγαλύτερη ασυμμετρία στις απαντήσεις, η οποία μάλιστα δεν διαφέρει μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, εμφανίζεται στις ερωτήσεις σχετικά με το ποιο από τα δύο φύλα είναι «**καλύτερο στη φροντίδα των παιδιών**»: στις αρχικές μετρήσεις τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια φαίνεται ότι θεωρούν καλύτερες τις γυναίκες (3,7 και 3,6) παρά τους άνδρες (2,4 και 2,3). Στις μετα-μετρήσεις, τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια μειώνουν τη συμφωνία τους σε στατιστικά σημαντικό βαθμό στην ερώτηση που αφορά στις γυναίκες (3,3 και 2,9) γεγονός που, παρότι δεν εξαφανίζει την ασυμμετρία, την μειώνει αρκετά.

⁴³ **Σύνολο:** t(356) = 2,555, p = ,011

⁴⁴ **Σύνολο:** t(361) = 2,648, p = ,008

⁴⁵ **Σύνολο:** t(361) = 4,464, p = ,000

⁴⁶ **Σύνολο:** t(363) = 3,218, p = ,001

⁴⁷ **Σύνολο:** t(358) = 7,981, p = ,000

⁴⁸ **Σύνολο:** t(359) = 4,642, p = ,000

⁴⁹ **Σύνολο:** t(359) = 9,220, p = ,000

αγόρια: t(167) = 2,548, p = ,012

αγόρια: t(167) = 2,550, p = ,012

αγόρια: t(165) = 3,466, p = ,001

αγόρια: t(165) = 3,412, p = ,001

αγόρια: t(168) = 5,039, p = ,000

κορίτσια: t(191) = 2,423, p = ,016

κορίτσια: t(193) = 3,775, p = ,000

κορίτσια: t(193) = 2,776, p = ,006

κορίτσια: t(192) = 7,899, p = ,000

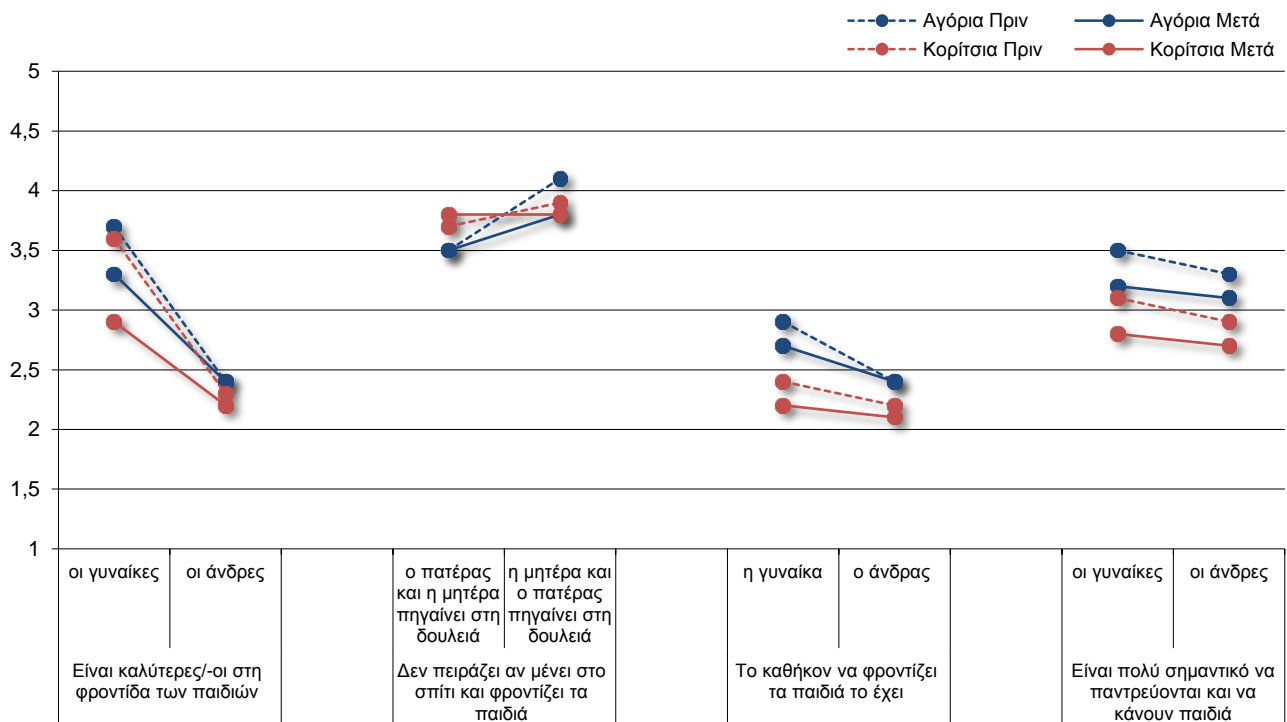
κορίτσια: t(193) = 3,168, p = ,002

κορίτσια: t(190) = 7,964, p = ,000

Ασύμμετρες απαντήσεις εμφανίζονται επίσης στις αξιολογήσεις των αγοριών για τα ζεύγη ερωτήσεων: «**Δεν πειράζει αν ο/η πατέρας/μητέρα μένει στο σπίτι και φροντίζει τα παιδιά και η μητέρα/πατέρας πηγαίνει στη δουλειά**» και «**Το καθήκον να φροντίζει τα παιδιά το έχει η/ο γυναίκα/άνδρας**», καθώς συμφωνούν περισσότερο ότι το άτομο που δεν πειράζει να μένει στο σπίτι να φροντίζει τα παιδιά είναι η μητέρα (4,1) σε σύγκριση με τον πατέρα (3,5) καθώς είναι περισσότερο δικό της καθήκον (2,9) παρά του πατέρα (2,4). Μετά το Εργαστήριο, η ασυμμετρία μειώνεται κάπως στο πρώτο ζεύγος επειδή μειώνεται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό η συμφωνία τους στην ερώτηση που αφορά στη μητέρα. Οι απαντήσεις των κοριτσιών στο πρώτο ζεύγος ερωτήσεων ήταν συμμετρικές και πριν από το Εργαστήριο με μια ελαφρά ασυμμετρία στο δεύτερο ζεύγος ερωτήσεων, η οποία εξαφανίζεται μετά το Εργαστήριο καθώς μειώνουν τη συμφωνία τους στην ερώτηση που αφορά στη γυναίκα.

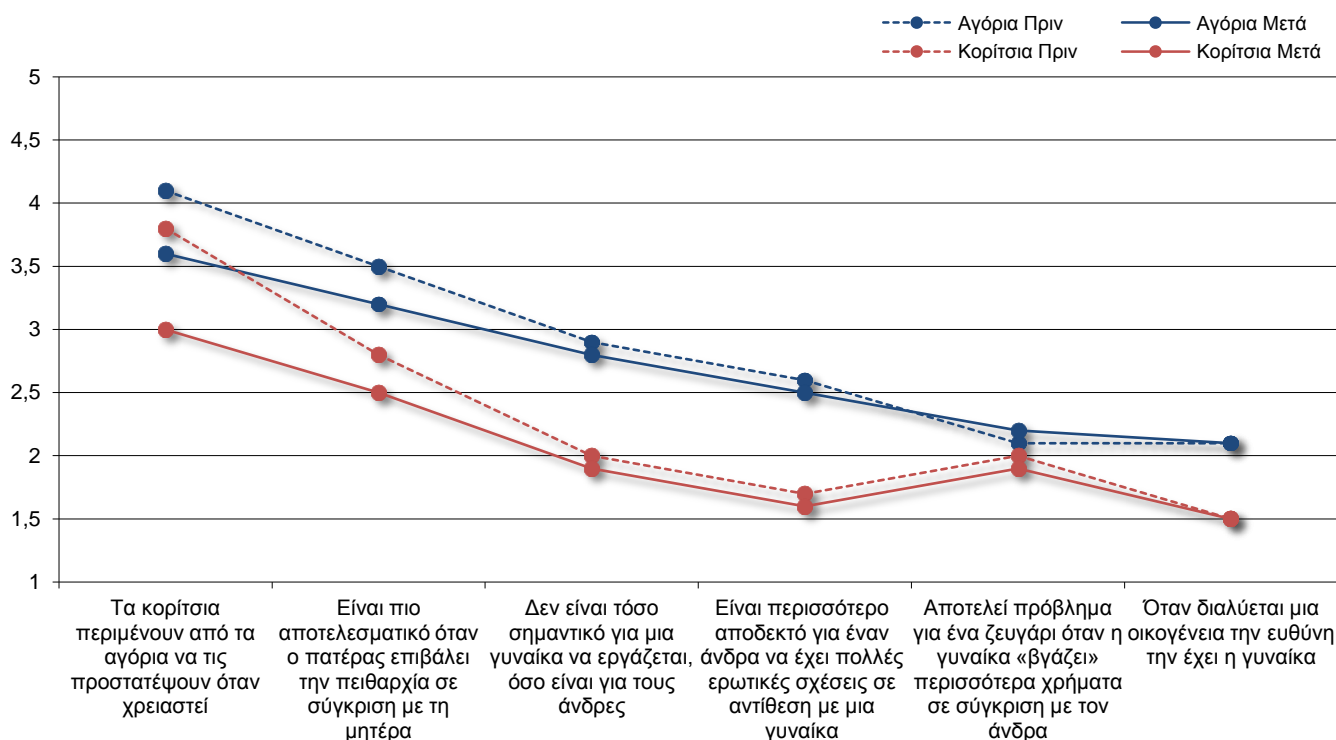
Τέλος στο ζεύγος «**Είναι πολύ σημαντικό για τις/τους γυναίκες/άνδρες να παντρεύονται και να κάνουν παιδιά**», η μικρή ασυμμετρία που παρατηρείται και στα δύο φύλα πριν από το εργαστήριο σχεδόν εξαφανίζεται μετά από αυτό καθώς αγόρια και κορίτσια μειώνουν σε στατιστικά σημαντικό βαθμό τη συμφωνία τους στην ερώτηση που αφορά στις γυναίκες.

Διάγραμμα 8^α. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν στερεοτυπικούς ή μη ρόλους για τις γυναίκες και τους άνδρες, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 2-προ, Ερ. 7-μετά).

Σε ότι αφορά στις μεμονωμένες ερωτήσεις (**Διάγραμμα 8^β**), αγόρια και κορίτσια τροποποιούν τις δύο πιο στερεοτυπικές τους απόψεις μετά το Εργαστήριο, καθώς συμφωνούν λιγότερο ότι «**τα κορίτσια περιμένουν από τα αγόρια να τις προστατέψουν όταν χρειαστεί**» και «**είναι πιο αποτελεσματικό όταν ο πατέρας επιβάλλει την πειθαρχία** σε σύγκριση με τη μητέρα». Οι απαντήσεις στις υπόλοιπες ερωτήσεις δεν τροποποιούνται καθόλου. Οι απόψεις των αγοριών έχουν την τάση να είναι πιο στερεοτυπικές από ότι των κοριτσιών σε όλες τις ερωτήσεις εκτός από το ότι «αποτελεί πρόβλημα για ένα ζευγάρι όταν η γυναίκα «βγάζει» περισσότερα χρήματα σε σύγκριση με τον άνδρα», όπου τα δύο φύλα εκφράζουν την ίδια άποψη.

Διάγραμμα 8^β. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν στερεοτυπικούς ή μη ρόλους για τις γυναίκες και τους άνδρες, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 2-προ, Ερ. 7-μετά).

Στάσεις απέναντι στη βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων (ΒΕΣ). Αρκετές ομάδες ερωτήσεων στόχευαν να μετρήσουν την ανεκτικότητα των στάσεων που είχαν οι έφηβοι/-ες απέναντι στη ΒΕΣ πριν την παρέμβαση καθώς και την τροποποίησή τους (εφόσον υπάρχει) μετά την παρέμβαση.

Χρησιμοποιώντας δύο πανομοιότυπες ομάδες ερωτήσεων, ζητήσαμε από τους/τις έφηβους/-ες να βαθμολογήσουν κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με δηλώσεις που αναφέρονται στις **συνθήκες υπό τις οποίες ένα αγόρι** (Ερ. 14α-προ και 14α –μετά, βλ. Πίνακα 21) ή **ένα κορίτσι** (Ερ. 14β-προ και 14β-μετά, βλ. Πίνακα 22) **έχει δικαίωμα να χτυπήσει το κορίτσι του/αγόρι της**. Σε μία τρίτη ομάδα ερωτήσεων (Ερ. 15-προ και Ερ. 15-μετά, βλ. Πίνακα 23) οι έφηβοι/-ες βαθμολόγησαν κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με δηλώσεις που αναφέρονται στις συνθήκες υπό τις οποίες ένα αγόρι έχει το δικαίωμα να πιέσει ένα κορίτσι να κάνει σεξ μαζί του.

Η επιθυμητή στάση είναι οι έφηβες/-οι να επιλέγουν την απάντηση «διαφωνώ απόλυτα» για όλες τις δηλώσεις που, για οποιοδήποτε λόγο, δίνουν το δικαίωμα σε ένα αγόρι (ή κορίτσι) να χτυπήσει το κορίτσι του (ή το αγόρι της): δηλαδή, στην 5-βάθμια κλίμακα (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) που χρησιμοποιήθηκε, όσο πιο κοντά στο 1 είναι η βαθμολογία, τόσο λιγότερο ανεκτική στη βία είναι η στάση που αποτυπώνεται και το αντίστροφο, όσο περισσότερο πλησιάζει το 5 τόσο πιο ανεκτική στη βία είναι η στάση που διατυπώνεται. Με άλλα λόγια, μια μείωση στις μέσες βαθμολογίες από το προ- στο μετα-ερωτηματολόγιο θα αποτελεί ένδειξη ότι οι στάσεις των εφήβων τροποποιούνται προς την επιθυμητή κατεύθυνση, καθώς θα δείχνει πως οι έφηβοι/-ες απορρίπτουν πιο έντονα την άσκηση σωματικής βίας (Ερ. 14α και 14β) και σεξουαλικής πίεσης (Ερ. 15).

Στις **ερωτήσεις σωματικής βίας**, στο σύνολο των παιδιών, οι αρχικές μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας όταν η βίαιη πράξη γίνεται από αγόρι προς κορίτσι (βλ. Πίνακα 21), κυμαίνονται από 1,8 έως 2,5 και μετά το Εργαστήριο από 1,8 έως 2,2. Όταν την βίαιη πράξη την κάνει κορίτσι (βλ. Πίνακα 22), παρατηρείται λίγο μεγαλύτερη ανεκτικότητα στις αρχικές μετρήσεις καθώς οι αντίστοιχες μέσες αξιολογήσεις είναι 1,9 - 2,6.

Στις μετα-μετρήσεις όμως, η ανεκτικότητα μειώνεται (1,8 έως 2,2) και φτάνει στο ίδιο επίπεδο με εκείνη όταν ο δράστης ήταν αγόρι. Στις αρχικές τους μετρήσεις τα παιδιά, στο σύνολό τους, εμφανίζουν **αρκετά υψηλή ανεκτικότητα** (αξιολογήσεις > 2) στη σωματική βία για κάποιες συγκεκριμένες **συμπεριφορές που σχετίζονται κυρίως με την απιστία και το σεβασμό**. Με άλλα λόγια, πριν από το Εργαστήριο θεωρούν ότι η άσκηση σωματικής βίας είναι δικαιολογημένη εάν το αγόρι μάθει ότι το κορίτσι του τον απάτησε (2,5), αν υποψιάζεται ότι τον απατάει ή αν δεν τον σέβεται (2,1). Το ίδιο δικαίωμα αναγνωρίζουν και σε ένα κορίτσι εάν μάθει ότι το αγόρι της την απάτησε (2,6), αν υποψιάζεται ότι την απατάει (2,2) και αν δεν την σέβεται (2,3) αλλά και αν η συμπεριφορά του την νευριάζει (2,1).

Τα **κορίτσια** εμφανίζουν **χαμηλότερη ανεκτικότητα από τα αγόρια**: οι **αρχικές αξιολογήσεις** τους είναι χαμηλότερες του 2 σε 9 από τις 10 ερωτήσεις όταν τη βία ασκεί αγόρι και σε 7 από τις 10 όταν τη βία ασκεί κορίτσι, ενώ καμία από τις αρχικές αξιολογήσεις των αγοριών δεν είναι μικρότερη του 2. Επιπλέον, οι αρχικές αξιολογήσεις των κοριτσιών είναι στατιστικά σημαντικά χαμηλότερες από των αγοριών σε όλες τις ερωτήσεις όταν τη βία ασκεί αγόρι⁵⁰ και σε 7 από τις 10 ερωτήσεις όταν τη βία ασκεί κορίτσι⁵¹. Οι μόνες ερωτήσεις στις οποίες οι απόψεις αγοριών και κοριτσιών δεν διέφεραν ήταν οι ερωτήσεις 3, 5 και 6 που δήλωναν ότι *ένα κορίτσι έχει δικαίωμα να χτυπήσει το αγόρι της: αν μάθει ότι την απάτησε* (2,7 για τα αγόρια έναντι 2,6 για τα κορίτσια), *αν δεν την σέβεται* (2,4 έναντι 2,2) και *αν δεν την φροντίζει «όπως θα έπρεπε»* (2,0 έναντι 1,8). Στις μετρήσεις **μετά το Εργαστήριο** οι μόνες συνθήκες που υπερβαίνουν την τιμή του 2 στο σύνολο των παιδιών είναι «αν εκείνος μάθει ότι τον απάτησε» (2,2) ή «αν εκείνη μάθει ότι την απάτησε» (2,2). Και πάλι τα κορίτσια εμφανίζουν χαμηλότερη ανεκτικότητα (1,5-1,9) από ότι τα αγόρια (2,0-2,5) σε όλες τις ερωτήσεις.

Πίνακας 21. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν συνθήκες υπό τις οποίες ένα αγόρι έχει δικαίωμα να χτυπήσει το κορίτσι του, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 14α-προ, Ερ. 14α-μετά, N_{αγόρια}=160-164, N_{κορίτσια}=186-191)

Ένα αγόρι έχει δικαίωμα να χτυπήσει το κορίτσι του:	Χρόνος	Φύλο		Σύνολο
		Αγόρια	Κορίτσια	
1. αν η συμπεριφορά της τον νευριάζει	Προ	2,2	1,7	1,9
	Μετά	2,3	1,7	2,0
2. αν δεν τον υπακούει	Προ	2,1	1,6	1,8
	Μετά	2,1	1,6	1,8
3. αν μάθει ότι τον απάτησε ⁵²	Προ	3,0	2,2	2,6
	Μετά	2,5	1,9	2,2
4. αν υποψιάζεται ότι τον απατάει ⁵³	Προ	2,4	1,9	2,1
	Μετά	2,1	1,7	1,9
5. αν δεν τον φροντίζει «όπως θα έπρεπε»	Προ	2,0	1,6	1,8
	Μετά	2,0	1,5	1,8
6. αν δεν τον σέβεται ⁵⁴	Προ	2,4	1,9	2,1
	Μετά	2,3	1,7	2,0
7. αν ασχολείται περισσότερο με τις φίλες της απ' ό,τι μ' αυτόν ⁵⁵	Προ	2,2	1,6	1,9
	Μετά	2,2	1,5	1,8
8. αν θέλει να τον χωρίσει	Προ	2,1	1,7	1,9
	Μετά	2,1	1,6	1,8
9. αν τη ζηλεύει	Προ	2,0	1,7	1,9
	Μετά	2,1	1,6	1,8

⁵⁰ Όλες οι συγκρίσεις (t-test) ήταν στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο $\leq ,001$

⁵¹ Όλες οι συγκρίσεις (t-test) ήταν στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο $\leq ,01$ ή $,05$

⁵² **Σύνολο:** t(351) = 5,929, p = ,000 **αγόρια:** t(163) = 4,396, p = ,000 **κορίτσια:** t(187) = 3,991, p = ,000

⁵³ **Σύνολο:** t(345) = 4,279, p = ,000 **αγόρια:** t(159) = 3,150, p = ,002 **κορίτσια:** t(185) = 2,892, p = ,004

⁵⁴ **Σύνολο:** t(350) = 1,972, p = ,049 **κορίτσια:** t(189) = 2,375, p = ,019

⁵⁵ **Σύνολο:** t(349) = 1,989, p = ,048 **κορίτσια:** t(186) = 2,440, p = ,016

10. αν εκείνη τον ζηλεύει	Προ	2,0	1,7	1,8
	Μετά	2,1	1,6	1,8

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (paired t-test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Μετά το Εργαστήριο, στατιστικά σημαντική μείωση της ανεκτικότητας για βίαιες πράξεις που γίνονται από αγόρι (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 21) παρατηρείται, στο σύνολο των παιδιών, για τις ακόλουθες 4 καταστάσεις: *αν μάθει ότι τον απάτησε, αν υποψιάζεται ότι τον απατάει, αν δεν τον σέβεται και αν ασχολείται περισσότερο με τις φίλες της απ' ό,τι μ' αυτόν.* Ωστόσο, η μείωση που παρατηρείται στις δύο τελευταίες προτάσεις οφείλεται σε στατιστικά σημαντική μείωση της ανεκτικότητας των κοριτσιών.

Στατιστικά σημαντική μείωση της ανεκτικότητας για βίαιες πράξεις που γίνονται από κορίτσι (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 22) παρατηρείται, στο σύνολο των παιδιών για τις ίδιες 4 καταστάσεις (*αν μάθει ότι την απάτησε, αν υποψιάζεται ότι την απατάει, αν δεν την σέβεται, αν ασχολείται περισσότερο με τους φίλους του απ' ό,τι μ' αυτή*) και για μία επιπλέον (*αν θέλει να την χωρίσει*). Σε αυτή την ομάδα ερωτήσεων, όλες οι μειώσεις που παρατηρούνται στο σύνολο των παιδιών οφείλονται σε στατιστικά σημαντική μείωση της ανεκτικότητας των κοριτσιών. Στατιστικά σημαντική μείωση της ανεκτικότητας των κοριτσιών παρατηρείται επιπλέον στην ερώτηση αν δεν την φροντίζει «όπως θα έπρεπε».

Πίνακας 22. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν συνθήκες υπό τις οποίες ένα κορίτσι έχει δικαίωμα να χτυπήσει το κορίτσι του, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 14β-προ, Ερ. 14β-μετά, N_{αγόρια}=156-163, N_{κορίτσια}=186-190)

Ένα κορίτσι έχει δικαίωμα να χτυπήσει το αγόρι της:	Χρόνος	Φύλο		Σύνολο
		Αγόρια	Κορίτσια	
1. αν η συμπεριφορά του την νευριάζει	Προ	2,3	1,9	2,1
	Μετά	2,3	1,8	2,0
2. αν δεν την υπακούει	Προ	2,1	1,8	1,9
	Μετά	2,1	1,6	1,9
3. αν μάθει ότι την απάτησε ⁵⁶	Προ	2,7	2,6	2,6
	Μετά	2,5	1,9	2,2
4. αν υποψιάζεται ότι την απατάει ⁵⁷	Προ	2,4	2,1	2,2
	Μετά	2,2	1,8	2,0
5. αν δεν την φροντίζει «όπως θα έπρεπε» ⁵⁸	Προ	2,0	1,8	1,9
	Μετά	2,1	1,6	1,8
6. αν δεν την σέβεται ⁵⁹	Προ	2,4	2,2	2,3
	Μετά	2,3	1,8	2,0
7. αν ασχολείται περισσότερο με τους φίλους του απ' ό,τι μ' αυτή ⁶⁰	Προ	2,1	1,9	2,0
	Μετά	2,0	1,7	1,8
8. αν θέλει να την χωρίσει ⁶¹	Προ	2,1	1,8	2,0
	Μετά	2,1	1,6	1,8
9. αν τον ζηλεύει	Προ	2,1	1,8	1,9
	Μετά	2,1	1,6	1,8
10. αν εκείνος την ζηλεύει	Προ	2,0	1,8	1,9
	Μετά	2,1	1,7	1,9

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (paired t-test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

⁵⁶ **Σύνολο:** t(342) = 5,490, p = ,000

⁵⁷ **Σύνολο:** t(349) = 3,508, p = ,001

⁵⁸

⁵⁹ **Σύνολο:** t(346) = 3,425, p = ,001

⁶⁰ **Σύνολο:** t(346) = 2,331, p = ,002

⁶¹ **Σύνολο:** t(348) = 2,171, p = ,031

κορίτσια: t(186) = 6,428, p = ,000

κορίτσια: t(187) = 3,485, p = ,001

κορίτσια: t(188) = 2,053, p = ,041

κορίτσια: t(187) = 4,185, p = ,000

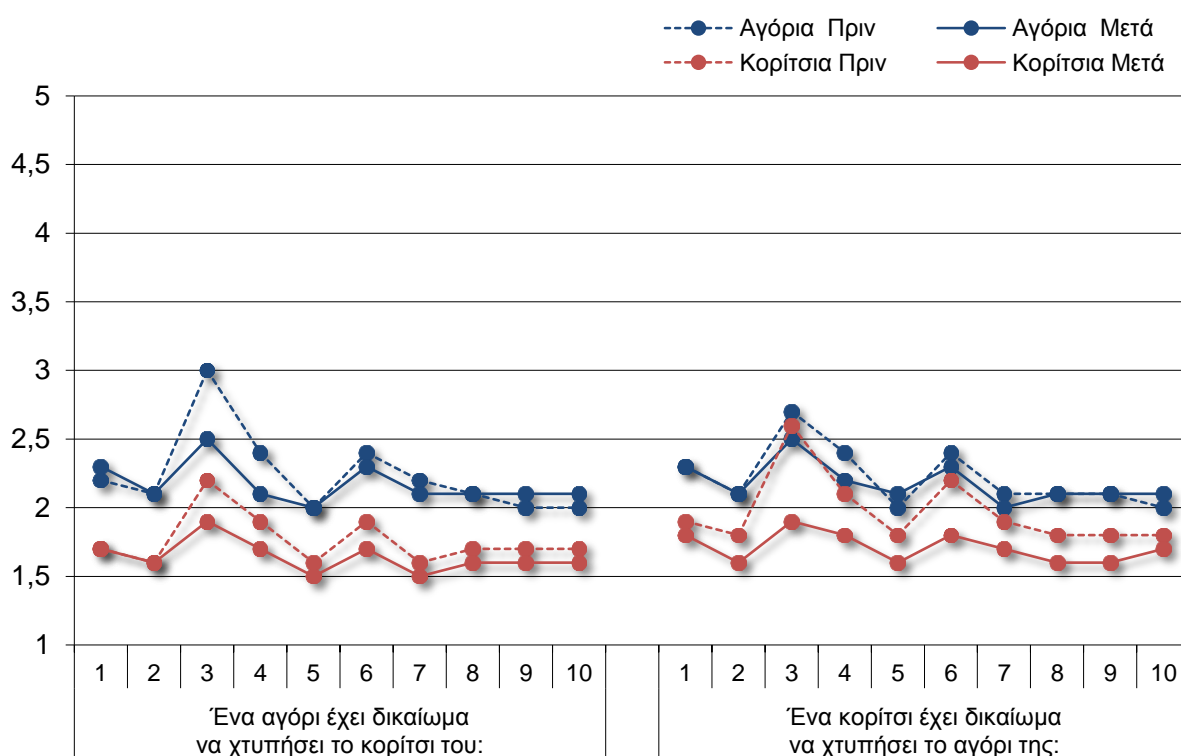
κορίτσια: t(186) = 2,584, p = ,011

κορίτσια: t(185) = 3,173, p = ,002

Συνδυάζοντας τα δεδομένα από τους Πίνακες 21 και 22 στο **Διάγραμμα 9**, προκύπτει ένα ακόμα ενδιαφέρον εύρημα που δείχνει ότι **τα κορίτσια** στις αρχικές τους μετρήσεις εμφανίζουν **ασύμμετρη ανεκτικότητα ανάλογα με το φύλο του ατόμου που ασκεί τη σωματική βία**. Οι αρχικές μέσες αξιολογήσεις των κοριτσιών όταν η βίαιη πράξη γίνεται από αγόρι προς κορίτσι, κυμαίνονται από 1,6 έως 2,2 ενώ όταν την βίαιη πράξη την κάνει κορίτσι, οι αρχικές τους μετρήσεις είναι πιο ανεκτικές (1,8 - 2,6). **Μετά το Εργαστήριο η ασυμμετρία αυτή σχεδόν εξαφανίζεται** καθώς οι μέσες τιμές των κοριτσιών για τη βία που ασκείται από αγόρι κυμαίνονται από 1,5 έως 1,9 και για τη βία που ασκείται από κορίτσι από 1,6 έως 1,9.

Τα **αγόρια**, από την άλλη πλευρά, παρότι είναι **πιο ανεκτικά στη βία** από τα κορίτσια, **δεν εμφανίζουν την ασυμμετρία των κοριτσιών** καθώς οι αρχικές μέσες αξιολογήσεις τους όταν η βίαιη πράξη γίνεται από αγόρι προς κορίτσι, κυμαίνονται από 2,0 έως 3,0 ενώ μετά το Εργαστήριο μειώνονται σε 2,0 έως 2,5. Όταν την βίαιη πράξη την κάνει κορίτσι, οι αντίστοιχες μέσες αξιολογήσεις είναι 2,0 - 2,7 πριν από το Εργαστήριο και 2,0 - 2,5 μετά το Εργαστήριο.

Διάγραμμα 9. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν συνθήκες υπό τις οποίες ένα αγόρι ή ένα κορίτσι έχει δικαίωμα να χτυπήσει το κορίτσι/αγόρι του, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 14α+β-προ, Ερ. 14α+β-μετά).

Σε ότι αφορά στην **ανεκτικότητα** των παιδιών στη **σεξουαλική βία** (βλ. Πίνακα 23 και Διάγραμμα 10) φαίνεται να είναι μεγαλύτερη από εκείνη που παρατηρήσαμε στις δύο ομάδες ερωτήσεων **για τη σωματική βία** καθώς, στο σύνολο των παιδιών, όλες οι αρχικές μέσες αξιολογήσεις (2,1 - 2,8) είναι υψηλότερες του 2 και καμία από αυτές δεν μειώνεται κάτω του 2 μετά το Εργαστήριο (2,0 έως 2,4). Τα **κορίτσια** και πάλι εμφανίζουν **χαμηλότερη ανεκτικότητα** από ότι τα αγόρια **τόσο πριν** (1,9 – 2,3 για τα κορίτσια και 2,3 – 3,4 για τα αγόρια) **όσο και μετά** το Εργαστήριο (1,7 – 2,0 για τα κορίτσια και 2,2 – 2,9 για τα αγόρια).

Στις **αρχικές τους μετρήσεις** τα παιδιά, στο σύνολό τους, εμφανίζουν **από αρκετά έως υψηλή ανεκτικότητα** στη σεξουαλική πίεση **για όλες τις συνθήκες που μετρήθηκαν**, δηλαδή θεωρούν πως κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες ένα αγόρι έχει δικαίωμα να πιέσει ένα κορίτσι για σεξ.

Πίνακας 23. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν συνθήκες υπό τις οποίες ένα αγόρι έχει δικαίωμα να πιέσει ένα κορίτσι να κάνει σεξ μαζί του, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 15-προ, Ερ. 15-μετά, N_{αγόρια}=163-168, N_{κορίτσια}=189-192)

Ένα αγόρι έχει δικαίωμα να πιέσει ένα κορίτσι να κάνει σεξ μαζί του:	Χρόνος	Φύλο		Σύνολο
		Αγόρια	Κορίτσια	
αν εκείνη φοράει σέξι ρούχα ⁶²	Προ	3,4	2,3	2,8
	Μετά	2,9	2,0	2,4
αν εκείνη είναι μεθυσμένη ή υπό την επήρεια άλλων ουσιών	Προ	2,3	1,9	2,1
	Μετά	2,3	1,8	2,0
αν εκείνη του λέει «όχι» αλλά εκείνος πιστεύει πως, κατά βάθος, εννοεί «ναι» ⁶³	Προ	2,7	2,2	2,5
	Μετά	2,4	1,7	2,0
αν εκείνη βγαίνει μαζί του ένα μήνα αλλά αρνείται να ολοκληρώσουν τη σχέση τους ⁶⁴	Προ	2,7	2,1	2,4
	Μετά	2,4	1,8	2,1
αν εκείνη είχε στο παρελθόν σεξουαλική σχέση μαζί του ή με κάποιο άλλο αγόρι ⁶⁵	Προ	2,9	2,2	2,6
	Μετά	2,6	1,9	2,2
αν εκείνη έχει δεχτεί να τη φιλήσει ή να τη χαιδέψει ⁶⁶	Προ	3,2	2,3	2,7
	Μετά	2,6	1,9	2,3
αν εκείνη δέχεται τα δώρα που της κάνει ⁶⁷	Προ	2,8	2,0	2,4
	Μετά	2,4	1,8	2,1
αν εκείνος πληρώνει πάντα όταν βγαίνουν μαζί ⁶⁸	Προ	2,6	1,9	2,2
	Μετά	2,3	1,7	2,0
αν εκείνος είναι μεθυσμένος ή υπό την επήρεια άλλων ουσιών ⁶⁹	Προ	2,4	1,9	2,1
	Μετά	2,2	1,8	2,0

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (paired t-test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Στις μετρήσεις **μετά το Εργαστήριο**, παρότι η ανεκτικότητα των παιδιών, στο σύνολό τους, **μειώνεται** σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 23) για τις 8 από τις 9 συνθήκες που μετρήθηκαν εκτός από την περίπτωση που *εκείνη είναι μεθυσμένη ή υπό την επήρεια άλλων ουσιών*, καμία μέτρηση δεν γίνεται μικρότερη του 2 αλλά κυμαίνονται από 2,0 έως 2,4 (το οποίο, ωστόσο, οφείλεται στις αξιολογήσεις των αγοριών, όπως εξηγείται παρακάτω).

Σε ότι αφορά στην **τροποποίηση της ανεκτικότητας κατά φύλο**, δεν παρατηρείται καμία στη συνθήκη όπου *εκείνη είναι μεθυσμένη ή υπό την επήρεια άλλων ουσιών* ενώ στη συνθήκη όταν *εκείνος είναι μεθυσμένος ή υπό την επήρεια άλλων ουσιών* παρατηρείται μια οριακά στατιστικά σημαντική μείωση της ανεκτικότητας μόνο των αγοριών. Για τις υπόλοιπες 7 συνθήκες, μετά το Εργαστήριο μειώνεται σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο η ανεκτικότητα τόσο των κοριτσιών όσο και των αγοριών.

Επιπλέον, αξίζει να επισημάνουμε ότι **τα αγόρια, παρότι εμφάνισαν ίσες ή και μεγαλύτερες μειώσεις από τα κορίτσια** ως προς την ανεκτικότητά τους σε 8 από τις 9 ερωτήσεις, εξακολουθούν μετά το Εργαστήριο να δίνουν μέσες αξιολογήσεις που κυμαίνονται από αρκετά υψηλές (2,2 – 2,4) για 6 από τις

⁶² **Σύνολο:** t(357) = 5,580, p = ,000

⁶³ **Σύνολο:** t(353) = 7,123, p = ,000

⁶⁴ **Σύνολο:** t(352) = 5,135, p = ,000

⁶⁵ **Σύνολο:** t(349) = 5,095, p = ,000

⁶⁶ **Σύνολο:** t(352) = 7,039, p = ,000

⁶⁷ **Σύνολο:** t(354) = 5,137, p = ,000

⁶⁸ **Σύνολο:** t(356) = 3,855, p = ,000

⁶⁹ **Σύνολο:** t(357) = 2,263, p = ,024

αγόρια: t(165) = 5,059, p = ,000

αγόρια: t(162) = 4,044, p = ,000

αγόρια: t(163) = 3,186, p = ,002

αγόρια: t(159) = 3,593, p = ,000

αγόρια: t(163) = 6,025, p = ,000

αγόρια: t(164) = 4,229, p = ,000

αγόρια: t(167) = 3,407, p = ,001

αγόρια: t(166) = 1,958, p = ,052

κορίτσια: t(191) = 2,953, p = ,004

κορίτσια: t(190) = 5,996, p = ,000

κορίτσια: t(188) = 4,073, p = ,000

κορίτσια: t(189) = 3,603, p = ,000

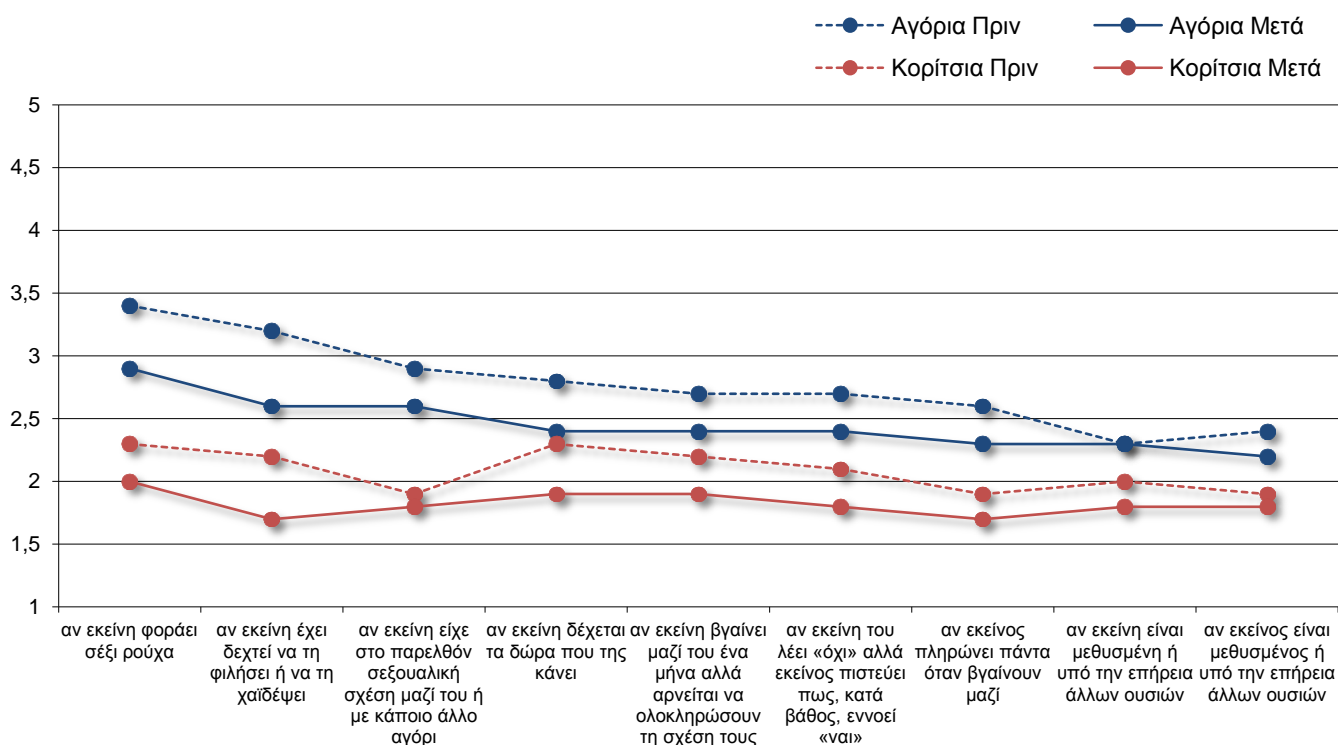
κορίτσια: t(188) = 4,046, p = ,000

κορίτσια: t(189) = 2,996, p = ,003

κορίτσια: t(188) = 2,003, p = ,047

συνθήκες έως υψηλές (2,6 - 2,9) για 3 συνθήκες που όλες σχετίζονται με το ζήτημα της συναίνεσης (αν εκείνη φοράει σέξι ρούχα, αν έχει δεχτεί να τη φιλήσει ή να τη χαϊδέψει, αν εκείνη είχε στο παρελθόν σεξουαλική σχέση μαζί του), ενώ οι τιμές των κοριτσιών μετά το Εργαστήριο κυμαίνονται μεταξύ 1,7 – 1,9 για όλες τις ερωτήσεις εκτός από τα σέξι ρούχα (2).

Διάγραμμα 10. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν συνθήκες υπό τις οποίες ένα αγόρι έχει δικαίωμα να πιέσει ένα κορίτσι να κάνει σεξ μαζί του, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 15-προ, Ερ. 15-μετά).

Επιπρόσθετα ζητήθηκε από τα παιδιά να εκφράσουν τη γνώμη τους για τις 5 δηλώσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 24, στη βάση μιας 5-βάθμιας κλίμακας (1=Διαφωνώ απόλυτα, 2=Διαφωνώ, 3=Δεν είμαι σίγουρος/-η, 4=Συμφωνώ, 5=Συμφωνώ απόλυτα). Η επιθυμητή στάση που υποδεικνύει χαμηλή ανεκτικότητα στη βία είναι να απαντούν διαφωνώ απόλυτα σε όλες τις ερωτήσεις και να εμφανίζεται συμμετρία απαντήσεων στα δύο ζεύγη ερωτήσεων.

Στις αρχικές μετρήσεις τους, αγόρια και κορίτσια διαφέρουν μόνο σε δύο ερωτήσεις (με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα 24), με τα αγόρια να εμφανίζουν και πάλι πιο ανεκτικές στη βία στάση.

Πίνακας 24. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν στάσεις ανεκτικές στη βία, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 10-προ, Ερ. 10-μετά, N_{αγόρια}=161-167, N_{κορίτσια}=193-195)

Αξιολόγησε κατά πόσο συμφωνείς ή διαφωνείς με τις παρακάτω προτάσεις, τσεκάροντας την απάντηση που περιγράφει καλύτερα ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΟΥ.	Χρόνος	Φύλο		Σύνολο
		Αγόρια	Κορίτσια	
Ένα κορίτσι που, ενώ βρίσκεται με το αγόρι της, φλερτάρει με άλλους είναι σαν να τον προκαλεί να τη χτυπήσει ⁷⁰	Προ	2,9	2,6	2,8
	Μετά	2,9	2,3	2,6
Ένα αγόρι που, ενώ βρίσκεται με το κορίτσι του, φλερτάρει με άλλες είναι σαν να την προκαλεί να τον χτυπήσει ⁷¹	Προ	2,9	2,9	2,9
	Μετά	2,7	2,4	2,5

⁷⁰ Σύνολο: $t(358) = 2,544, p = ,011$

⁷¹ Σύνολο: $t(360) = 4,497, p = ,000$

κορίτσια: $t(193) = 3,253, p = ,001$

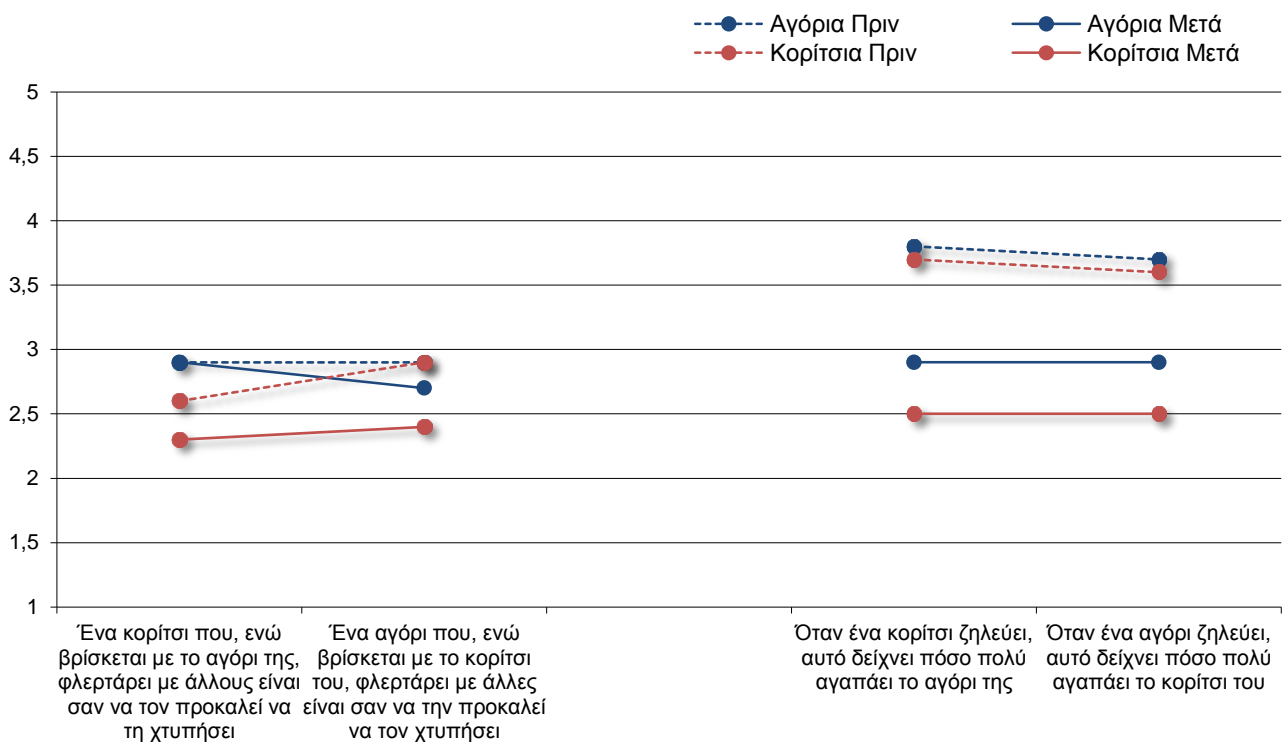
κορίτσια: $t(194) = 5,123, p = ,000$

Όταν ένα κορίτσι ζηλεύει, αυτό δείχνει πόσο πολύ αγαπάει το αγόρι της ⁷²	Προ	3,8	3,7	3,7
	Μετά	2,9	2,5	2,7
Όταν ένα αγόρι ζηλεύει, αυτό δείχνει πόσο πολύ αγαπάει το κορίτσι του ⁷³	Προ	3,7	3,6	3,6
	Μετά	2,9	2,5	2,7
Για να την/τον χτυπάει ο/η σύντροφός της/του θα πρέπει να έχει κάνει κάτι που τον/την προκάλεσε ⁷⁴	Προ	3,1	2,7	2,9
	Μετά	2,8	2,0	2,3

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (paired t-test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Οι συγκεκριμένες απόψεις φαίνεται να είναι πολύ ανθεκτικές στην τροποποίηση καθώς, παρά τις στατιστικά σημαντικές μειώσεις (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 24) που παρατηρούνται σε όλες τις ερωτήσεις μετά το Εργαστήριο, οι αξιολογήσεις των παιδιών, στο σύνολό τους, εξακολουθούν να είναι αρκετά υψηλές (2,3-2,7) σε σημείο που ακόμα και τα κορίτσια έχουν τιμές υψηλότερες του 2 στην μετα-μέτρηση. Τα κορίτσια μειώνουν την ανεκτικότητα τους για όλες τις ερωτήσεις (2,0-2,5 από 2,6-3,7 στην προ-μέτρηση) ενώ τα αγόρια τροποποιούν τη στάση τους προς την επιθυμητή κατεύθυνση για τις δύο ερωτήσεις που αφορούν στη ζήλια (2,9 από 3,7 και 3,8 στην προ-μέτρηση) και για την τελευταία ερώτηση που αποδίδει την ευθύνη για την κακοποίηση στο ίδιο το θύμα (2,8 από 3,1).

Διάγραμμα 11. Μέσες αξιολογήσεις της συμφωνίας (1 = διαφωνώ απόλυτα ... 5 = συμφωνώ απόλυτα) των εφήβων με δηλώσεις που περιγράφουν στάσεις ανεκτικές στη βία, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 10-προ, Ερ. 10-μετά).

Τέλος, οι έφηβοι/-ες αξιολόγησαν εάν καθεμία από τις 7 δηλώσεις που περιλαμβάνονται στους Πίνακες 25.1 και 25.2 είναι *σωστή* ή *λάθος*. Κάθε δήλωση αξιολογήθηκε δύο φορές, μία φορά για την περίπτωση που η συμπεριφορά διαπράττεται από το αγόρι προς το κορίτσι και μια φορά για το αντίστροφο. Η πρώτη ομάδα ερωτήσεων (Ερ. 11α+β) αφορά στις **πεποινήσεις** των εφήβων σχετικά με τις **βίαιες συμπεριφορές ως**

⁷² **Σύνολο:** $t(353) = 14,477$, $p = ,000$

⁷³ **Σύνολο:** $t(360) = 13,084$, $p = ,000$

⁷⁴ **Σύνολο:** $t(361) = 7,102$, $p = ,000$

αγόρια: $t(160) = 8,237$, $p = ,000$

αγόρια: $t(165) = 6,872$, $p = ,000$

αγόρια: $t(166) = 2,726$, $p = ,007$

κορίτσια: $t(192) = 12,159$, $p = ,000$

κορίτσια: $t(194) = 11,682$, $p = ,000$

κορίτσια: $t(194) = 7,205$, $p = ,000$

αιτία χωρισμού, ενώ η δεύτερη (Ερ. 12α+β) εξετάζει κατά πόσο οι έφηβοι/-ες αποδίδουν την ευθύνη για την κακοποίηση στο ίδιο το θύμα..

Στις αρχικές μετρήσεις για τις αιτίες χωρισμού, αγόρια και κορίτσια διαφέρουν σημαντικά μόνο στις τρεις ερωτήσεις που εμφανίζονται με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα 25.1.

Τα παιδιά αναγνωρίζουν ακόμα και πριν από το Εργαστήριο ότι η ψυχολογική βία είναι αιτία χωρισμού τόσο για τα κορίτσια (90,8%) όσο και για τα αγόρια (84,8%) ενώ τη σωματική και τη σεξουαλική βία περισσότερα παιδιά την θεωρούν αιτία χωρισμού για τα κορίτσια (94,4% και 76,9%) παρά για τα αγόρια (75,8% και 61,8%). Τέλος μόνο 77,6% και 64,1% των παιδιών πιστεύει ορθώς ότι ένα κορίτσι/αγόρι δεν πρέπει να χωρίσει αν ο/η σύντροφός της/του δεν θέλει να κάνουν σεξ.

Πίνακας 25.1. Κατανομή των απαντήσεων των εφήβων σε δηλώσεις αναφορικά με συμπεριφορές του/της συντρόφου που ένα κορίτσι/αγόρι πρέπει να θεωρήσει ως αιτία χωρισμού, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 11α+β-προ, Ερ. 11α+β-μετά, N_{αγόρια}=162-166, N_{κορίτσια}=193-195)

		Χρόνος	Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο		
			Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος	
α. ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ ΠΡΕΠΕΙ να χωρίσει:	αν το αγόρι της τη δέρνει (Σ*)	Προ	92,8	7,2	95,9	4,1	94,4	5,6	
		Μετά	92,2	7,8	97,4	2,6	95,0	5,0	
	αν το αγόρι της την προσβάλλει συνεχώς (Σ)	Προ	89,7	10,3	91,8	8,2	90,8	9,2	
		Μετά	88,5	11,5	93,3	6,7	91,1	8,9	
	αν το αγόρι της την πιέζει να κάνουν σεξ ενώ εκείνη δε θέλει (Σ) ⁷⁵	Προ	67,3	32,7	85,1	14,9	76,9	23,1	
		Μετά	81,2	18,8	91,3	8,7	86,7	13,3	
	αν το αγόρι της δε θέλει να κάνουν σεξ (Λ)	Προ	22,0	78,0	22,8	77,2	22,4	77,6	
		Μετά	25,0	75,0	23,3	76,7	24,1	75,9	
	β. ΕΝΑ ΑΓΟΡΙ ΠΡΕΠΕΙ να χωρίσει:	αν το κορίτσι του τον δέρνει (Σ) ⁷⁶	Προ	76,1	23,9	75,6	24,4	75,8	24,2
			Μετά	84,7	15,3	91,2	8,8	88,2	11,8
αν το κορίτσι του τον προσβάλλει συνεχώς (Σ)		Προ	83,4	16,6	86,0	14,0	84,8	15,2	
		Μετά	84,7	15,3	90,7	9,3	87,9	12,1	
αν το κορίτσι του τον πιέζει να κάνουν σεξ ενώ εκείνος δε θέλει (Σ) ⁷⁷		Προ	49,4	50,6	72,2	27,8	61,8	38,2	
		Μετά	73,5	26,5	86,1	13,9	80,3	19,7	
αν το κορίτσι του δε θέλει να κάνουν σεξ (Λ) ⁷⁸		Προ	42,3	57,7	30,4	69,6	35,9	64,1	
		Μετά	28,8	71,2	24,7	75,3	26,6	73,4	

* η επιθυμητή απάντηση, που δείχνει την ύπαρξη μη-ανεκτικής στάσης απέναντι στη βία, υποδεικνύεται με (Σ) = Σωστό ή (Λ) = Λάθος, δίπλα σε κάθε δήλωση.

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (McNemar.test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Μετά το Εργαστήριο, σε ότι αφορά τις αιτίες για τις οποίες πρέπει να χωρίσει ένα κορίτσι αυξάνονται σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 25.1 και Διάγραμμα 12) τα ποσοστά των μη ανεκτικών απαντήσεων μόνο για την ερώτηση *αν το αγόρι της την πιέζει να κάνουν σεξ ενώ εκείνη δε θέλει*, στα αγόρια (από 67,3% σε 81,2%) και στο σύνολο των παιδιών (από 76,9% σε 86,7%) ενώ η αύξηση που παρατηρείται στα κορίτσια είναι οριακά σημαντική. Ως προς τις αιτίες για τις οποίες πρέπει να χωρίσει

⁷⁵ McNemar **Σύνολο:** 16,282 (N=360), p = ,000 **Αγόρ:** 12,410 (N=165), p = ,000 **Κορ:** 3,781 (N=195), p = ,052

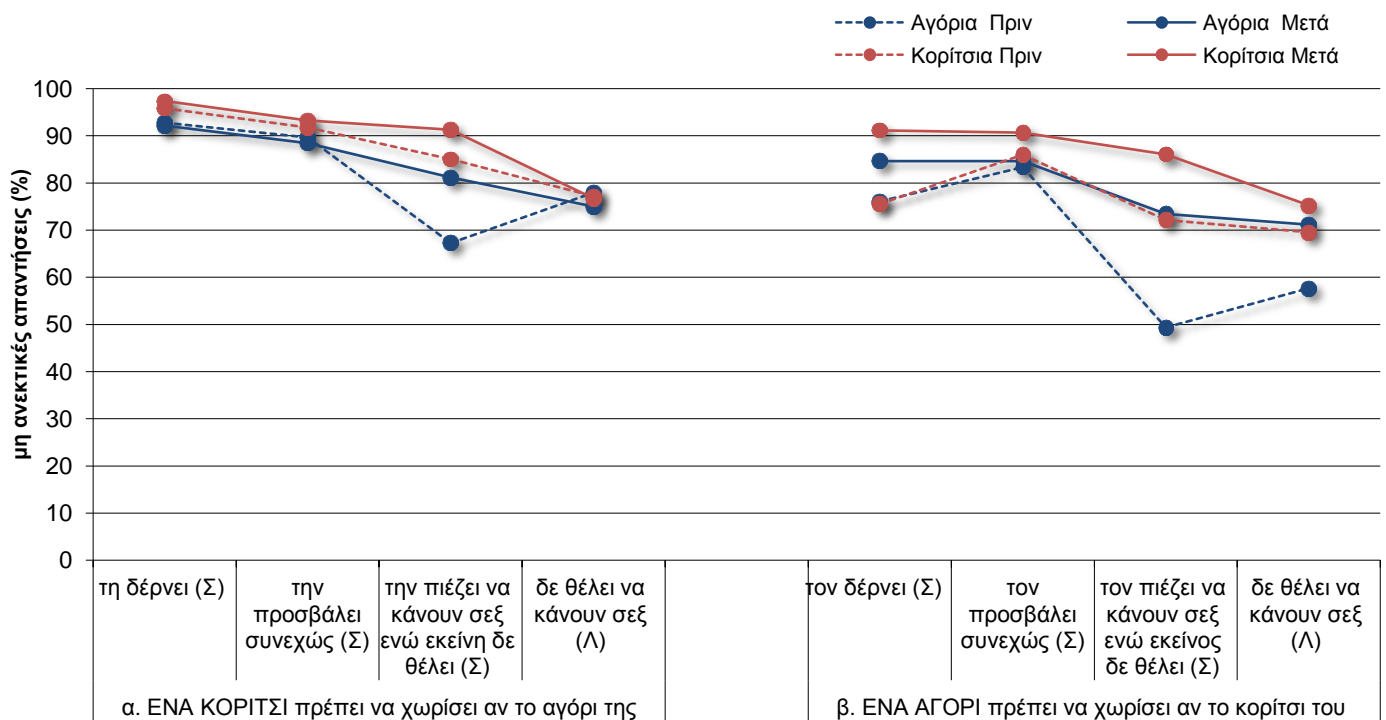
⁷⁶ McNemar **Σύνολο:** 26,414 (N=356), p = ,000 **Αγόρ:** 5,633 (N=163), p = ,018 **Κορ:** 21,025 (N=193), p = ,000

⁷⁷ McNemar **Σύνολο:** 35,208 (N=356), p = ,000 **Αγόρ:** 23,672 (N=162), p = ,000 **Κορ:** 11,458 (N=194), p = ,001

⁷⁸ McNemar **Σύνολο:** 9,394 (N=357), p = ,002 **Αγόρ:** 7,875 (N=163), p = ,005

ένα αγόρι αυξάνονται τα ποσοστά μη ανεκτικών απαντήσεων όλων των ερωτήσεων εκτός από την ψυχολογική βία: στις ερωτήσεις σωματικής και σεξουαλικής βίας οι στατιστικά σημαντικές αυξήσεις παρατηρούνται τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια ενώ για την ερώτηση που αφορά στην επιθυμία για σεξ μόνο για τα αγόρια και για το σύνολο των παιδιών.

Διάγραμμα 12. Ποσοστά μη-ανεκτικών απαντήσεων των εφήβων σε δηλώσεις αναφορικά με συμπεριφορές του/της συντρόφου που ένα κορίτσι/αγόρι πρέπει να θεωρήσει ως αιτία χωρισμού, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 11α+β-προ, Ερ. 11α+β-μετά).

Σε ότι αφορά στην **ευθύνη του θύματος που παραμένει σε μια βίαιη σχέση** (βλ. Πίνακα 25.2 και Διάγραμμα 13), μεγάλο ποσοστό παιδιών κατανοεί ακόμα και πριν το Εργαστήριο ότι το να παραμένει ένα άτομο σε μια σχέση όπου κακοποιείται σωματικά (9 στα 10 παιδιά) ή ψυχολογικά (8 στα 10 παιδιά) δεν γίνεται επειδή «της/του αρέσει». Τα πράγματα, ωστόσο, δεν δείχνουν να είναι τόσο ξεκάθαρα για τα παιδιά στο ζήτημα του ελέγχου καθώς μόνο 7:10 παιδιά πιστεύουν το ίδιο.

Πίνακας 25.2. Κατανομή των απαντήσεων των εφήβων σε δηλώσεις αναφορικά με τους λόγους για τη μη διάλυση μιας βίαιης σχέσης ανά χρόνο μέτρησης (πριν – μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 12α+β-προ, Ερ. 12α+β-μετά, N_{αγόρια}=163-165, N_{κορίτσια}=193)

		Χρόνος	Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
			Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος
α. Για να μην ΤΟΝ χωρίζει	παρόλο που εκείνος την προσβάλλει διαρκώς, σημαίνει ότι αυτό της αρέσει (Λ*) ⁷⁹	Προ	29,4	70,6	16,6	83,4	22,5	77,5
		Μετά	20,9	79,1	14,0	86,0	17,1	82,9
	παρόλο που εκείνος ελέγχει κάθε της κίνηση, σημαίνει ότι αυτό της αρέσει (Λ) ⁸⁰	Προ	39,3	60,7	29,5	70,5	34,0	66,0
		Μετά	19,0	81,0	11,4	88,6	14,9	85,1
	παρόλο που εκείνος τη χτυπάει, σημαίνει ότι αυτό της αρέσει (Λ)	Προ	16,5	83,5	6,7	93,3	11,2	88,8
		Μετά	15,2	84,8	9,8	90,2	12,3	87,7

⁷⁹ McNemar **Σύνολο:** 4,101 (N=356), p = ,043 **Αγόρ:** 4,225 (N=163), p = ,040

⁸⁰ McNemar **Σύνολο:** 40,080 (N=356), p = ,000 **Αγόρ:** 17,356 (N=163), p = ,000 **Κορ:** 21,811 (N=193), p = ,000

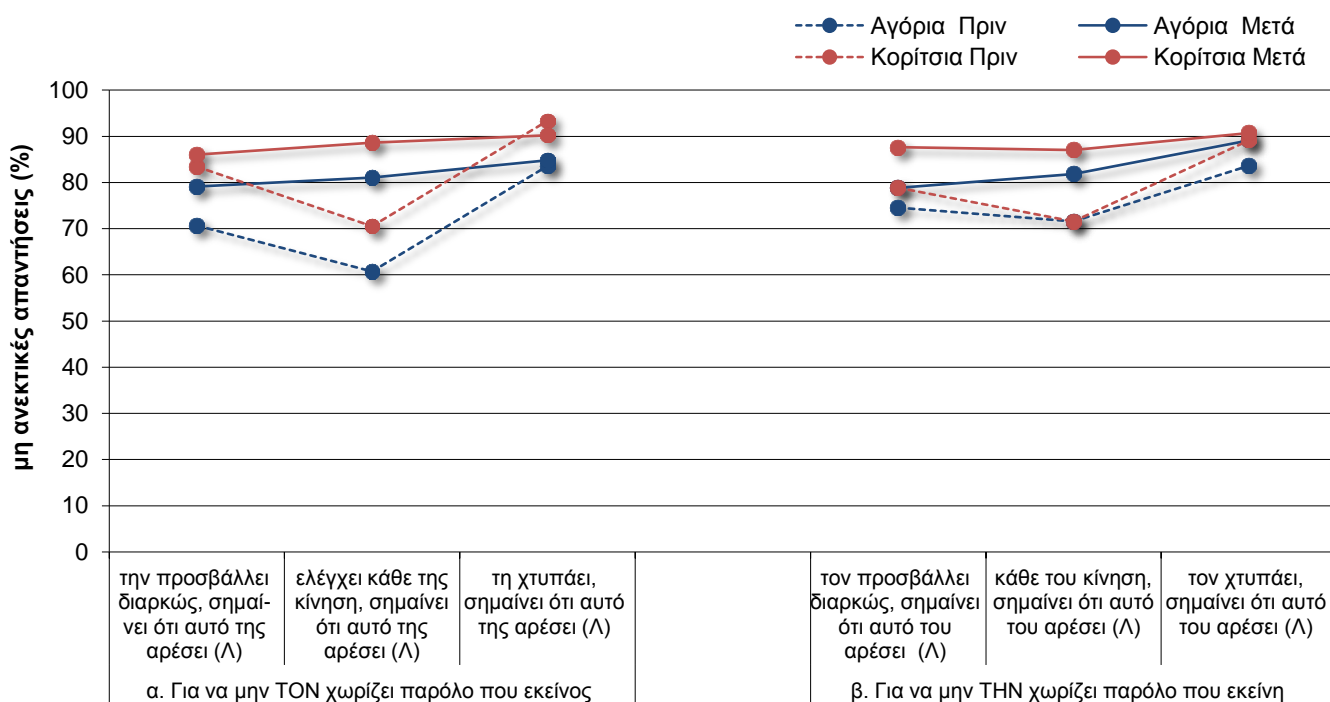

β. Για να μην ΤΗΝ χωρίζει	παρόλο που εκείνη τον προσβάλλει διαρκώς, σημαίνει ότι αυτό του αρέσει (Λ) ⁸¹	Προ	25,5	74,5	21,2	78,8	23,2	76,8
		Μετά	21,2	78,8	12,4	87,6	16,5	83,5
	παρόλο που εκείνη ελέγχει κάθε του κίνηση, σημαίνει ότι αυτό του αρέσει (Λ) ⁸²	Προ	28,5	71,5	28,5	71,5	28,5	71,5
		Μετά	18,2	81,8	13,0	87,0	15,4	84,6
	παρόλο που εκείνη τον χτυπάει, σημαίνει ότι αυτό του αρέσει (Λ)	Προ	16,4	83,6	10,9	89,1	13,4	86,6
		Μετά	10,9	89,1	9,3	90,7	10,1	89,9

* Η επιθυμητή απάντηση, που δείχνει την ύπαρξη μη-ανεκτικής στάσης απέναντι στη βία, υποδεικνύεται με (Σ) = Σωστό ή (Λ) = Λάθος, δίπλα σε κάθε δήλωση

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (McNemar.test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Μετά το Εργαστήριο, αυξάνονται σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 25.1 και Διάγραμμα 13) τα ποσοστά των μη ανεκτικών απαντήσεων στις ερωτήσεις που αφορούν τον έλεγχο τόσο όταν το θύμα είναι κορίτσι όσο και όταν είναι αγόρι (8:10 αγόρια και 9:10 κορίτσια απαντούν ότι το θύμα δεν μένει στη σχέση επειδή της/του αρέσει). Παρόμοια, αυξάνονται και τα ποσοστά στις ερωτήσεις ψυχολογικής βίας, όμως σε αυτή την περίπτωση η αύξηση παρατηρείται στα αγόρια όταν το θύμα είναι κορίτσι και στα κορίτσια όταν το θύμα είναι αγόρι.

Διάγραμμα 13. Ποσοστά μη-ανεκτικών απαντήσεων των εφήβων σε δηλώσεις αναφορικά με τους λόγους για τη μη διάλυση μιας βίαιης σχέσης ανά χρόνο μέτρησης (πριν – μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 12α+β-προ, Ερ. 12α+β-μετά).

⁸¹ McNemar **Σύνολο:** 5,878 (N=358), p = ,015

⁸² McNemar **Σύνολο:** 20,544 (N=358), p = ,000

Αγόρ: 5,953 (N=165), p = ,015

Κορ: 6,919 (N=193), p = ,009

Κορ: 14,017 (N=193), p = ,000

Τροποποίηση των γνώσεων των εφήβων

Γνώσεις για τις μορφές της ΒΕΣ. Σε σχέση με τις μορφές της ΒΕΣ, ζητήθηκε από τους/τις εφήβους/-ες να αξιολογήσουν εάν καθεμία από 10 συμπεριφορές αποτελεί μορφή βίας (σωστό) ή όχι (λάθος). Τα παιδιά έπρεπε να αξιολογήσουν κάθε συμπεριφορά δύο φορές, μία για την περίπτωση που την διαπράττει άνδρας με αποδέκτρια τη σύντροφό του (Πίνακας 26^α) και μία για την περίπτωση που διαπράττεται από τη γυναίκα προς τον σύντροφό της (Πίνακας 26^β). Παρότι στους Πίνακες παρουσιάζονται όλες οι συμπεριφορές (7 βίαιες και 3 μη βίαιες) στα Διαγράμματα παρουσιάζονται μόνο οι απαντήσεις για τις βίαιες συμπεριφορές στις οποίες επικεντρώνεται και ο σχολιασμός αυτής της ενότητας.

Πίνακας 26^α. Κατανομή των απαντήσεων των μαθητών/-ριών που θεωρούν καθεμία από 10 συμπεριφορές ενός άνδρα προς τη σύντροφό του ως βίαιη («σωστό») ή όχι («λάθος»), ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 9α-προ, Ερ. 9α-μετά, Ν_{αγόρια}=165-168, Ν_{κορίτσια}=191-193)

Είναι μια μορφή βίας όταν, σε μια σχέση ΕΚΕΙΝΟΣ:	Χρόνος	Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
		Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος
της βάζει συνέχεια τις φωνές (Σ*) ⁸³	Προ	75,0	25,0	83,8	16,2	79,7	20,3
	Μετά	83,9	16,1	86,9	13,1	85,5	14,5
δεν θέλει να την παίρνει μαζί του όλες τις φορές που βγαίνει με τους φίλους του (Λ*)	Προ	30,5	69,5	23,4	76,6	26,7	73,3
	Μετά	28,7	71,3	26,0	74,0	27,3	72,7
της λέει πως, αν ποτέ τον αφήσει, θα πεθάνει χωρίς αυτήν (Σ) ⁸⁴	Προ	39,4	60,6	31,8	68,2	35,3	64,7
	Μετά	66,1	33,9	71,9	28,1	69,2	30,8
την βρίζει και την υποβιβάζει (Σ) ⁸⁵	Προ	80,8	19,2	90,7	9,3	86,1	13,9
	Μετά	88,6	11,4	95,3	4,7	92,2	7,8
θυμώνει όταν «τον στήνει» στα ραντεβού (Λ) ⁸⁶	Προ	36,3	63,7	25,1	74,9	30,4	69,6
	Μετά	41,1	58,9	35,1	64,9	37,9	62,1
τη συνοδεύει παντού και πάντα, όπου και να πηγαίνει (Σ) ⁸⁷	Προ	27,1	72,9	33,7	66,3	30,6	69,4
	Μετά	62,7	37,3	63,7	36,3	63,2	36,8
θέλει, όταν βγαίνουν έξω, να πληρώνουν μισά-μισά τα έξοδα (Λ) ⁸⁸	Προ	18,0	82,0	11,5	88,5	14,5	85,5
	Μετά	25,7	74,3	14,1	85,9	19,5	80,5
της λέει ποια άτομα μπορεί να βλέπει και ποια όχι (Σ) ⁸⁹	Προ	64,7	35,3	80,3	19,7	73,1	26,9
	Μετά	82,6	17,4	88,1	11,9	85,6	14,4
της λέει τι πρέπει να φοράει και τι όχι (Σ) ⁹⁰	Προ	53,3	46,7	73,8	26,2	64,2	35,8
	Μετά	75,4	24,6	82,7	17,3	79,3	20,7
την απειλεί ότι θα την βλάψει σωματικά (Σ)	Προ	78,0	22,0	90,1	9,9	84,4	15,6
	Μετά	82,1	17,9	92,1	7,9	87,5	12,5

* Η σωστή απάντηση υποδεικνύεται με (Σ) = Σωστό ή (Λ) = Λάθος, δίπλα σε κάθε δήλωση

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (McNemar.test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

⁸³ McNemar **Σύνολο:** 5,797 (N=359), p = ,016

⁸⁴ McNemar **Σύνολο:** 82,286 (N=357), p = ,000

⁸⁵ McNemar **Σύνολο:** 9,587 (N=360), p = ,002

⁸⁶ McNemar **Σύνολο:** 5,240 (N=359), p = ,022

⁸⁷ McNemar **Σύνολο:** 75,173 (N=359), p = ,000

⁸⁸ McNemar **Σύνολο:** 4,014 (N=359), p = ,045

⁸⁹ McNemar **Σύνολο:** 19,959 (N=360), p = ,000

⁹⁰ McNemar **Σύνολο:** 26,500 (N=358), p = ,000

Αγόρ: 4,356 (N=168), p = ,037

Αγόρ: 22,549 (N=165), p = ,000 **Κορ:** 62,108 (N=192), p = ,000

Αγόρ: Bin.Distr. (N=167), p = ,015

Κορ: 5,143 (N=191), p = ,023

Αγόρ: 39,576 (N=166), p = ,000 **Κορ:** 34,564 (N=193), p = ,000

Αγόρ: 3,512 (N=167), p = ,061

Αγόρ: 14,500 (N=167), p = ,000 **Κορ:** 5,026 (N=193), p = ,025

Αγόρ: 21,966 (N=167), p = ,000 **Κορ:** 5,447 (N=191), p = ,020

Σχετικά με τις πράξεις που διαπράττονται από αγόρι/άνδρα προς κορίτσι/γυναίκα (βλ. Πίνακα 26^α και μπλε διακεκομμένη καμπύλη στο Διάγραμμα 14), **πριν από το Εργαστήριο**, μόνο 3 στα 10 παιδιά αναγνωρίζουν ότι ο συναισθηματικός εκβιασμός και ο έλεγχος μέσω συνεχούς φυσικής παρουσίας αποτελούν μορφές βίας ενώ τον έλεγχο της εξωτερικής εμφάνισης και των συναναστροφών της συντρόφου μέσω λεκτικής επιβολής τον αναγνωρίζουν κάπως ευκολότερα (6 και 7 στα 10 παιδιά). Τις συμπεριφορές ψυχολογικής κακοποίησης (φωνές, βρισιές και υποβιβασμοί) τις αναγνωρίζουν 8 και 9 στα 10 παιδιά και το ίδιο ισχύει για τις απειλές σωματικής βλάβης που τις ως βίαιη συμπεριφορά 8 στα 10 παιδιά. Πριν από το Εργαστήριο τα κορίτσια δίνουν στατιστικά σημαντικά περισσότερες σωστές απαντήσεις για τις συμπεριφορές που εμφανίζονται με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα 26^α.

Πίνακας 26^β. Κατανομή των απαντήσεων των μαθητών/-ριών που θεωρούν καθεμία από 10 συμπεριφορές μιας γυναίκας προς τον σύντροφό της ως βίαιη («σωστό») ή όχι («λάθος»), ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 9β-πρo, Ερ. 9β-μετά, N_{αγόρια}=161-165, N_{κορίτσια}=190-193)

Είναι μια μορφή βίας όταν, σε μια σχέση, ΕΚΕΙΝΗ:	Χρόνος	Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
		Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος
του βάζει συνέχεια τις φωνές (Σ*) ⁹¹	Προ	65,5	34,5	63,7	36,3	64,5	35,5
	Μετά	77,0	23,0	83,9	16,1	80,7	19,3
δεν θέλει να τον παίρνει μαζί της όλες τις φορές που βγαίνει με τις φίλες της (Λ*)	Προ	32,3	67,7	20,9	79,1	26,2	73,8
	Μετά	31,1	68,9	22,5	77,5	26,5	73,5
του λέει πως, αν ποτέ την αφήσει, θα πεθάνει χωρίς αυτόν (Σ) ⁹²	Προ	43,3	56,7	32,6	67,4	37,5	62,5
	Μετά	67,7	32,3	71,5	28,5	69,7	30,3
τον βρίζει και τον υποβιβάζει (Σ) ⁹³	Προ	74,2	25,8	81,2	18,8	78,0	22,0
	Μετά	82,2	17,8	92,7	7,3	87,9	12,1
θυμώνει όταν «την στήνει» στα ραντεβού (Λ) ⁹⁴	Προ	32,9	67,1	23,7	76,3	28,0	72,0
	Μετά	40,2	59,8	31,6	68,4	35,6	64,4
τον συνοδεύει παντού και πάντα, όπου και να πηγαίνει (Σ) ⁹⁵	Προ	28,2	71,8	30,2	69,8	29,3	70,7
	Μετά	61,3	38,7	62,5	37,5	62,0	38,0
θέλει, όταν βγαίνουν έξω, να πληρώνουν μισά-μισά τα έξοδα (Λ)	Προ	20,1	79,9	15,3	84,7	17,5	82,5
	Μετά	25,6	74,4	14,7	85,3	19,8	80,2
του λέει ποια άτομα μπορεί να βλέπει και ποια όχι (Σ) ⁹⁶	Προ	62,7	37,3	73,6	26,4	68,6	31,4
	Μετά	72,0	28,0	86,0	14,0	79,7	20,3
του λέει τι πρέπει να φοράει και τι όχι (Σ) ⁹⁷	Προ	51,8	48,2	57,0	43,0	54,6	45,4
	Μετά	67,7	32,3	80,8	19,2	74,8	25,2
τον απειλεί ότι θα τον βλάψει σωματικά (Σ) ⁹⁸	Προ	72,0	28,0	79,8	20,2	76,2	23,8
	Μετά	78,0	22,0	91,2	8,8	85,2	14,8

* Η σωστή απάντηση υποδεικνύεται με (Σ) = Σωστό ή (Λ) = Λάθος, δίπλα σε κάθε δήλωση

Σημείωση: Οι στατιστικές σημαντικές διαφορές (McNemar.test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

⁹¹ McNemar **Σύνολο:** 29,009 (N=358), p = ,000

⁹² McNemar **Σύνολο:** 73,424 (N=357), p = ,000

⁹³ McNemar **Σύνολο:** 15,413 (N=355), p = ,000

⁹⁴ McNemar **Σύνολο:** 5,160 (N=354), p = ,023

⁹⁵ McNemar **Σύνολο:** 75,142 (N=355), p = ,000

⁹⁶ McNemar **Σύνολο:** 14,297 (N=354), p = ,000

⁹⁷ McNemar **Σύνολο:** 36,529 (N=357), p = ,000

⁹⁸ McNemar **Σύνολο:** 12,321 (N=357), p = ,000

Αγόρ: 6,113 (N=165), p = ,013

Αγόρ: 19,012 (N=164), p = ,000

Αγόρ: 3,692 (N=163), p = ,055

Αγόρ: 32,663 (N=163), p = ,000

Αγόρ: 3,698 (N=161), p = ,054

Αγόρ: 9,766 (N=164), p = ,002

Κορ: 24,475 (N=193), p = ,000

Κορ: 56,454 (N=193), p = ,000

Κορ: 12,250 (N=192), p = ,000

Κορ: 41,344 (N=192), p = ,000

Κορ: 11,021 (N=193), p = ,001

Κορ: 27,365 (N=193), p = ,000

Κορ: 11,605 (N=193), p = ,001

Όταν οι ίδιες πράξεις γίνονται από «εκείνη» προς «εκείνον» (βλ. Πίνακα 26^β), εμφανίζονται παρόμοια ποσοστά σωστής αναγνώρισης του ελέγχου μέσω συνεχούς φυσικής παρουσίας (3:10), του ελέγχου των συναναστροφών του συντρόφου (7:10) καθώς και των απειλών σωματικής βλάβης (σχεδόν 8:10). Μικρότερα ποσοστά παιδιών όμως αντιλαμβάνονται ως βία τον έλεγχο της εξωτερικής εμφάνισης (5:10) του συντρόφου και τις συμπεριφορές ψυχολογικής κακοποίησης (6:10 παιδιά τις φωνές και 8:10 παιδιά τις βρισιές και υποβιβασμούς). Αντίθετα από ότι στην προηγούμενη ομάδα ερωτήσεων, λίγο περισσότερα παιδιά (4:10) αντιλαμβάνονται ότι ο συναισθηματικός εκβιασμός είναι βίαιη συμπεριφορά. Οι απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών διαφοροποιούνται μόνο για τις δύο ερωτήσεις που εμφανίζονται με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα, με τα κορίτσια να δίνουν στατιστικά σημαντικά περισσότερες σωστές απαντήσεις.

Μετά το Εργαστήριο, τα **κορίτσια** αυξάνουν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο τη σωστή αναγνώριση για όλες τις βίαιες συμπεριφορές που διαπράττονται από κορίτσι προς αγόρι (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 26^β) και για 4 από τις 7 βίαιες συμπεριφορές που διαπράττονται από αγόρι προς κορίτσι (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 26^α). Οι τρεις συμπεριφορές για τις οποίες δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική τροποποίηση (της βάζει συνέχεια τις φωνές/την βρίζει και την υποβιβάζει/την απειλεί ότι θα την βλάψει σωματικά) εμφανίζουν μια τάση βελτίωσης (86,9 – 95,3%) η οποία, ωστόσο, δεν φτάνει σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο επειδή αναγνωρίζονταν σωστά ως βίαιες από πολύ υψηλό ποσοστό κοριτσιών ήδη από την αρχική μέτρηση (83,8 – 90,7%).

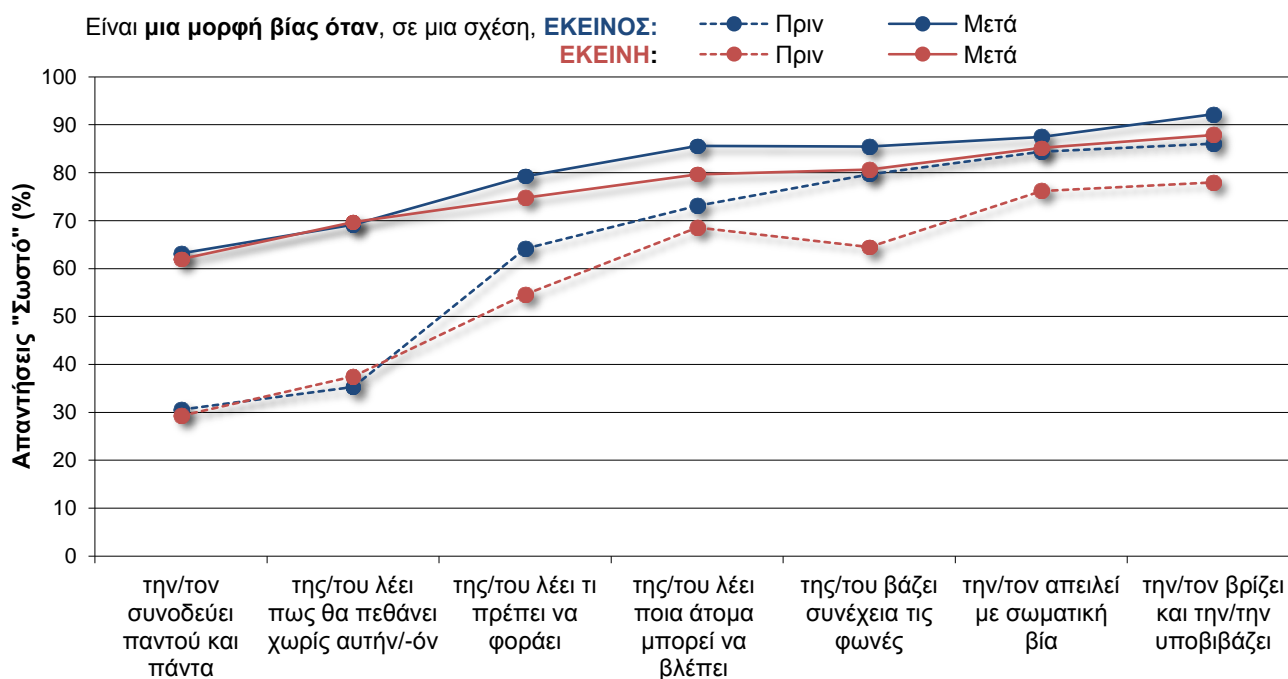
Με εξαίρεση τις ερωτήσεις *την/τον απειλεί ότι θα την/τον βλάψει σωματικά*, που δεν εμφανίζουν σημαντική τροποποίηση, τα **αγόρια** αυξάνουν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο τη σωστή αναγνώριση για τις υπόλοιπες 6 βίαιες συμπεριφορές που διαπράττονται από αγόρι προς κορίτσι (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 26^α) και για 4 από τις βίαιες συμπεριφορές που διαπράττονται από κορίτσι προς αγόρι (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 26^β), ενώ δύο επιπλέον συμπεριφορές (*τον βρίζει και τον υποβιβάζει/του λέει ποια άτομα μπορεί να βλέπει και ποια όχι*) εμφανίζουν τάση βελτίωσης (72%-82,2% από 62,7%-74,2%) με οριακή στατιστική σημαντικότητα.

Οι συγκεκριμένες παρατηρήσεις, που δείχνουν ότι οι απαντήσεις των παιδιών διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο του ατόμου που ασκεί τη βίαιη συμπεριφορά, **οδήγησαν σε συνδυαστική εξέταση** των δεδομένων από αυτές τις δύο ομάδες ερωτήσεων. Στο **σύνολο των παιδιών**, τα ποσοστά των σωστών απαντήσεων **πριν από το Εργαστήριο**, κυμαίνονται από 30,6% έως 86,1% όταν οι βίαιες πράξεις γίνονται από αγόρι προς κορίτσι (βλ. Πίνακα 26^α και μπλε καμπύλες στα Διαγράμματα 14 και 14^α) ενώ είναι λίγο χαμηλότερα (από 29,3% έως 78,0%) όταν οι ίδιες βίαιες πράξεις διαπράττονται από κορίτσι (βλ. Πίνακα 26^β και κόκκινες καμπύλες στα Διαγράμματα 14 και 14^α), υποδεικνύοντας την **ύπαρξη μιας ασυμμετρίας** (βλ. διακεκομμένες καμπύλες στο Διάγραμμα 14), η οποία πιθανότητα συνδέεται με την στερεοτυπική άποψη ότι τα αγόρια είναι πιο βίαια από τα κορίτσια: συγκεκριμένα, πέντε από τις επτά συμπεριφορές που μετρήθηκαν αναγνωρίζονται ως βίαιες από περισσότερα παιδιά⁹⁹ όταν τις διαπράττει αγόρι (64,2% - 86,1%) παρά όταν τις διαπράττει κορίτσι (54,6% - 78%). Οι δύο συμπεριφορές που δεν εμφάνισαν την παραπάνω ασυμμετρία στις αρχικές μετρήσεις είναι το *να την/τον συνοδεύει παντού και πάντα, όπου και να πηγαίνει και να της/του λέει πως, αν*

⁹⁹ Έλεγχος McNemar: *της/του λέει τι πρέπει να φοράει και τι όχι* [14,329 (N=362), $p = ,000$], *της/του λέει ποια άτομα μπορεί να βλέπει και ποια όχι* [5,224 (N=360), $p = ,022$], *της/του βάζει συνέχεια τις φωνές* [32,880 (N=362), $p = ,000$], *την/τον απειλεί ότι θα την/τον βλάψει σωματικά* [19,114 (N=364), $p = ,000$] και *την/τον βρίζει και να την/τον υποβιβάζει* [16,000 (N=361), $p = ,000$].

ποτέ τον/την αφήσει, θα πεθάνει χωρίς αυτήν/αυτόν τις οποίες, όμως, πολύ λίγα παιδιά αναγνωρίζουν ως βίαιη συμπεριφορά είτε διαπράττονται από αγόρι (30,6% και 35,3%) είτε από κορίτσι (29,3% και 37,5%), προφανώς επειδή τα παιδιά τις θεωρούν εσφαλμένα ως ενδείξεις αγάπης και ενδιαφέροντος.

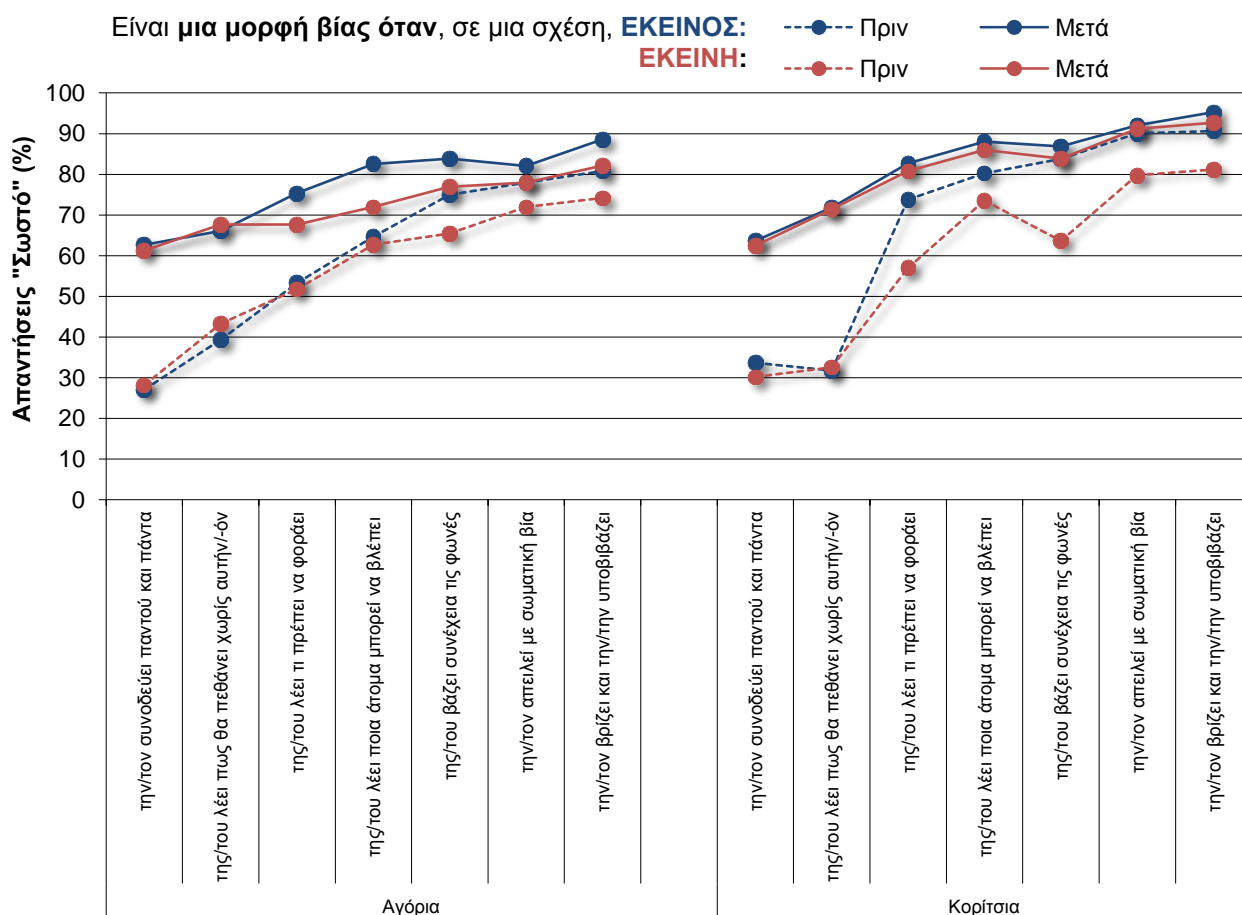
Διάγραμμα 14. Ποσοστό μαθητών/-ριών που αναγνωρίζουν σωστά καθεμία από 7 βίαιες συμπεριφορές ενός άνδρα ή μιας γυναίκας προς την/τον σύντροφό του/της, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) [Ερ. 9α+β-προ, Ερ. 9^α+β-μετά].

Μετά το Εργαστήριο, τα ποσοστά των σωστών απαντήσεων στο **σύνολο των παιδιών** αυξάνονται και κυμαίνονται από 63,2% έως 92,2% όταν η βίαιη πράξη γίνεται από αγόρι προς κορίτσι και από 62,0% έως 87,9%) όταν την βίαιη πράξη την κάνει κορίτσι, ενώ και μόνο η απλή επισκόπηση του Διαγράμματος 14 (συνεχόμενες καμπύλες), υποδεικνύει ότι η ασυμμετρία έχει εξαφανιστεί στην ερώτηση για τις απειλές, έχει ελαφρώς αυξηθεί στην ερώτηση για τον έλεγχο των συννααστροφών και έχει μειωθεί στις υπόλοιπες τρεις ερωτήσεις¹⁰⁰.

Αυτή η **στερεοτυπική ασυμμετρία γίνεται ακόμα πιο ενδιαφέρουσα** αν εξετάσουμε τα δεδομένα κατά φύλο καθώς προκύπτει το εύρημα ότι η αρχική ασυμμετρία, **πριν από το Εργαστήριο** (βλ. διακεκομμένες καμπύλες του Διαγράμματος 14^α), **οφείλεται αποκλειστικά ή κυρίως στις απαντήσεις των κοριτσιών** ενώ η μικρότερη ασυμμετρία **μετά το Εργαστήριο** (βλ. συνεχόμενες καμπύλες του Διαγράμματος 14^α) οφείλεται αποκλειστικά **στις απαντήσεις των αγοριών**.

¹⁰⁰ Έλεγχος McNemar: της/του λέει τι πρέπει να φοράει και τι όχι [6,568 (N=360), $p = ,01$], της/του λέει ποια άτομα μπορεί να βλέπει και ποια όχι [13,829 (N=360), $p = ,000$], της/του βάζει συνέχεια τις φωνές [5,224 (N=362), $p = ,022$] και την/τον βρίζει και να την/τον υποβιβάζει [8,500 (N=360), $p = ,004$].

Διάγραμμα 14^α. Ποσοστό μαθητών/-ριών που αναγνωρίζουν σωστά καθεμία από 7 βίαιες συμπεριφορές ενός άνδρα ή μιας γυναίκας προς την/τον σύντροφό του/της, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 9α+β-προ, Ερ. 9^α+β-μετά).

Πιο αναλυτικά, **στις αρχικές μετρήσεις** τα κορίτσια εμφανίζουν έντονη ασυμμετρία ως προς την ορθότητα των απαντήσεών τους για 5 συμπεριφορές ενώ τα αγόρια εμφανίζουν ελαφρά ασύμμετρες απαντήσεις μόνο για τις δυο συμπεριφορές που εμφανίζονται με έντονη γραμματοσειρά στην ακόλουθη λίστα:

- να της/του λέει τι πρέπει να φοράει και τι όχι¹⁰¹
- να της/του λέει ποια άτομα μπορεί να βλέπει και ποια όχι¹⁰²
- να της/του βάζει συνέχεια τις φωνές¹⁰³
- να την/τον απειλεί ότι θα την/τον βλάψει σωματικά¹⁰⁴
- να την/τον βρίζει και να την/τον υποβιβάζει¹⁰⁵

Στις **μετρήσεις μετά το Εργαστήριο**, τα κορίτσια δεν εμφανίζουν ασυμμετρία σε καμία από τις ερωτήσεις καθώς δίνουν ακριβώς ίδια ποσοστά σωστών απαντήσεων είτε η βίαιη πράξη γίνεται από αγόρι είτε από κορίτσι ενώ τα αγόρια εμφανίζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές για τρεις¹⁰⁶ από τις 7 ερωτήσεις, όπου μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών αναγνωρίζει ως βίαιη μια συμπεριφορά εάν διαπράττεται από αγόρι παρά από κορίτσι.

¹⁰¹ McNemar **Κορίτσια:** 20,021 (N=194), p = ,000

¹⁰² McNemar **Κορίτσια:** 4,033 (N=195), p = ,045

¹⁰³ McNemar **Κορίτσια:** 29,469 (N=193), p = ,000

¹⁰⁴ McNemar **Κορίτσια:** 12,893 (N=195), p = ,000

¹⁰⁵ McNemar **Κορίτσια:** Binomial distribution used (N=195), p = ,000

¹⁰⁶ Έλεγχος McNemar: της/του λέει τι πρέπει να φοράει και τι όχι [6,036 (N=166), p = ,014], της/του λέει ποια άτομα μπορεί να βλέπει και ποια όχι [Binomial distribution used, (N=166), p = ,000], και την/τον βρίζει και να την/τον υποβιβάζει [5,333 (N=167), p = ,021]

Αγόρια: 5,953 (N=169), p = ,015

Αγόρια: Binomial distribution used (N=169), p = ,021

Γενικές γνώσεις για την ΒΕΣ. Προκειμένου να αξιολογήσουμε τις γενικές γνώσεις για τη ΒΕΣ ζητήσαμε από τις/τους έφηβες/-ους να αξιολογήσουν μία σειρά 19 προτάσεων (βλ. Πίνακα 27) που περιελάμβανε τους πιο κοινούς μύθους για τη ΒΕΣ και να δηλώσουν εάν, κατά τη γνώμη τους, κάθε πρόταση είναι *σωστή* ή *λάθος*.

Πριν από το Εργαστήριο φαίνεται ότι αγόρια και κορίτσια έχουν αρκετά κοντινές απόψεις καθώς οι απαντήσεις τους διέφεραν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο (χ^2) σε 8 από τις 19 ερωτήσεις (με μπλε γραμματοσειρά στον Πίνακα 27), για τις οποίες τα κορίτσια (41,5% - 96,9%) έχουν μεγαλύτερο ποσοστό σωστών απαντήσεων από ότι τα αγόρια (33,1% - 91,0%).

Πίνακας 27. Κατανομή των απαντήσεων (σωστό – λάθος) των μαθητών/-ριών σε δηλώσεις αναφορικά με ζητήματα που σχετίζονται με την ΒΕΣ, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 13-προ, Ερ. 13-μετά, $N_{\text{αγόρια}}=160-167$, $N_{\text{κορίτσια}}=188-193$)

Για κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις, σημείωσε τι ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΟΥ είναι «σωστό» ή «λάθος»:	Χρόνος	Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
		Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος
Βία στη σχέση υπάρχει μόνο στα άτομα που είναι φτωχά (Λ^*)	Προ	9,0	91,0	3,1	96,9	5,8	94,2
	Μετά	10,8	89,2	4,1	95,9	7,2	92,8
Βία στη σχέση υπάρχει μόνο στα άτομα που έχουν χαμηλή μόρφωση (Λ) ¹⁰⁷	Προ	27,7	72,3	17,6	82,4	22,3	77,7
	Μετά	20,5	79,5	7,3	92,7	13,4	86,6
Θύματα βίας στις σχέσεις είναι κυρίως οι γυναίκες (Σ^*) ¹⁰⁸	Προ	75,9	24,1	85,3	14,7	81,0	19,0
	Μετά	59,6	40,4	72,3	27,7	66,4	33,6
Ένα άτομο είναι κακοποιημένο μόνο όταν υφίσταται σωματική βία (Λ) ¹⁰⁹	Προ	25,9	74,1	18,8	81,2	22,1	77,9
	Μετά	21,7	78,3	12,0	88,0	16,5	83,5
Η καταστροφή προσωπικών αντικειμένων και ιδιοκτησίας δεν είναι μορφή βίας (Λ)	Προ	31,5	68,5	27,4	72,6	29,3	70,7
	Μετά	29,7	70,3	26,8	73,2	28,2	71,8
Βίαια είναι εκείνα τα άτομα που δεν μπορούν να ελέγξουν τα νεύρα τους (Λ) ¹¹⁰	Προ	65,1	34,9	68,8	31,2	67,0	33,0
	Μετά	51,8	48,2	42,3	57,7	46,8	53,2
Αν εκείνη δεν τον προκαλούσε, εκείνος δεν θα την κακοποιούσε (Λ) ¹¹¹	Προ	45,2	54,8	24,1	75,9	33,9	66,1
	Μετά	31,9	68,1	14,7	85,3	22,7	77,3
Από την εμφάνιση ενός ατόμου και μόνο μπορείς να καταλάβεις αν είναι βίαιο ή όχι (Λ) ¹¹²	Προ	25,9	74,1	25,3	74,7	25,6	74,4
	Μετά	22,9	77,1	12,6	87,4	17,4	82,6
Η ζήλεια είναι ένδειξη αγάπης (Λ) ¹¹³	Προ	63,4	36,6	58,7	41,3	60,9	39,1
	Μετά	34,1	65,9	23,8	76,2	28,6	71,4
Τα κορίτσια δεν ασκούν ποτέ σωματική βία στους συντρόφους τους (Λ) ¹¹⁴	Προ	31,7	68,3	28,6	71,4	30,0	70,0
	Μετά	25,6	74,4	18,0	82,0	21,5	78,5
Όταν ένα αγόρι χαϊδεύει ένα κορίτσι κι εκείνη λέει «όχι», συνήθως εννοεί «ναι» (Λ) ¹¹⁵	Προ	47,0	53,0	46,8	53,2	46,9	53,1
	Μετά	29,3	70,7	17,4	82,6	22,9	77,1
Αν ένα άτομο κακοποιείται στην ερωτική του/της σχέση, είναι εύκολο απλά να φύγει (Λ) ¹¹⁶	Προ	44,5	55,5	42,0	58,0	43,2	56,8
	Μετά	42,1	57,9	29,3	70,7	35,2	64,8

¹⁰⁷ McNemar **Σύνολο:** 11,174 (N=359), p = ,001

¹⁰⁸ McNemar **Σύνολο:** 22,422 (N=357), p = ,000 **Αγόρ:** 9,521 (N=166), p = ,002

¹⁰⁹ McNemar **Σύνολο:** 4,512 (N=358), p = ,034

¹¹⁰ McNemar **Σύνολο:** 33,164 (N=355), p = ,000 **Αγόρ:** 7,350 (N=166), p = ,007

¹¹¹ McNemar **Σύνολο:** 14,349 (N=357), p = ,000 **Αγόρ:** 7,113 (N=166), p = ,008

¹¹² McNemar **Σύνολο:** 8,253 (N=356), p = ,004

¹¹³ McNemar **Σύνολο:** 87,459 (N=353), p = ,000 **Αγόρ:** 31,557 (N=164), p = ,000

¹¹⁴ McNemar **Σύνολο:** 7,509 (N=353), p = ,006

¹¹⁵ McNemar **Σύνολο:** 48,000 (N=354), p = ,000 **Αγόρ:** 11,362 (N=164), p = ,001

¹¹⁶ McNemar **Σύνολο:** 5,608 (N=352), p = ,018

Κορ: 9,500 (N=193), p = ,002

Κορ: 12,800 (N=191), p = ,000

Κορ: 4,114 (N=192), p = ,043

Κορ: 26,098 (N=189), p = ,000

Κορ: 6,568 (N=191), p = ,010

Κορ: 11,500 (N=190), p = ,001

Κορ: 55,592 (N=189), p = ,000

Κορ: 6,446 (N=189), p = ,011

Κορ: 38,782 (N=190), p = ,000

Κορ: 8,532 (N=188), p = ,003

Η βίαιη συμπεριφορά ενός ατόμου μπορεί να αλλάξει αν ο/η σύντροφός του το αγαπάει αρκετά (Λ) ¹¹⁷	Προ	66,9	33,1	58,5	41,5	62,4	37,6
	Μετά	48,8	51,2	37,2	62,8	42,7	57,3
Οι άνδρες είναι εκ φύσεως βίαιοι (Λ)	Προ	24,6	75,4	23,3	76,7	23,9	76,1
	Μετά	22,8	77,2	15,3	84,7	18,8	81,2
Οι γυναίκες είναι εκ φύσεως βίαιες (Λ) ¹¹⁸	Προ	13,3	86,7	7,4	92,6	10,1	89,9
	Μετά	20,5	79,5	9,5	90,5	14,6	85,4
Τα περισσότερα κορίτσια πιστεύουν ότι πρέπει να «κάνουν τις δύσκολες» πριν δεχτούν να κάνουν σεξ (Λ) ¹¹⁹	Προ	61,2	38,8	60,8	39,2	61,0	39,0
	Μετά	49,4	50,6	33,3	66,7	40,7	59,3
Τα περισσότερα αγόρια πιστεύουν πως όταν ένα κορίτσι αρνείται να κάνει σεξ μαζί τους, απλώς «κάνει τη δύσκολη» (Λ) ¹²⁰	Προ	58,2	41,8	66,7	33,3	62,7	37,3
	Μετά	40,0	60,0	41,3	58,7	40,7	59,3
Η κατάχρηση ουσιών είναι η αιτία για τη βία σε μια σχέση (Λ) ¹²¹	Προ	57,2	42,8	54,7	45,3	55,9	44,1
	Μετά	44,6	55,4	37,9	62,1	41,0	59,0
Τα περισσότερα κακοποιημένα άτομα πιστεύουν ότι εκείνα φταίνε γι' αυτό που τους συμβαίνει (Σ)	Προ	38,2	61,8	58,0	42,0	48,7	51,3
	Μετά	46,1	53,9	60,1	39,9	53,5	46,5

* Η σωστή απάντηση υποδεικνύεται με (Σ) = Σωστό ή (Λ) = Λάθος, δίπλα σε κάθε δήλωση

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (McNemar.test) μεταξύ των μετρήσεων πριν-μετά το Εργαστήριο αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Πριν από το Εργαστήριο, ποσοστό χαμηλότερο του 50% (33% - 48,7%) δίνει τις σωστές απαντήσεις στις ακόλουθες 7 ερωτήσεις:

1. Η ζήλια είναι ένδειξη αγάπης
2. Τα περισσότερα κορίτσια πιστεύουν ότι πρέπει να «κάνουν τις δύσκολες» πριν δεχτούν να κάνουν σεξ
3. Η βίαιη συμπεριφορά ενός ατόμου μπορεί να αλλάξει αν ο/η σύντροφός του το αγαπάει αρκετά
4. Η κατάχρηση ουσιών είναι η αιτία για τη βία σε μια σχέση
5. Τα περισσότερα αγόρια πιστεύουν πως όταν ένα κορίτσι αρνείται να κάνει σεξ μαζί τους, απλώς «κάνει τη δύσκολη»
6. Βίαια είναι εκείνα τα άτομα που δεν μπορούν να ελέγξουν τα νεύρα τους
7. Τα περισσότερα κακοποιημένα άτομα πιστεύουν ότι εκείνα φταίνε γι' αυτό που τους συμβαίνει

Οι αρχικές απόψεις αγοριών και κοριτσιών διαφέρουν μόνο στην τελευταία ερώτηση (την απάντηση «σωστό επιλέγει 38,2% των αγοριών και 58% των κοριτσιών»). Αυτή είναι και η μόνη ερώτηση για την οποία δεν παρατηρείται καμία στατιστικά σημαντική αύξηση των σωστών απαντήσεων μετά το Εργαστήριο. Στις υπόλοιπες 6 ερωτήσεις οι σωστές απαντήσεις αυξάνονται σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 27) μετά το Εργαστήριο τόσο για τα αγόρια (κατά 11,8%-29,3%) όσο και για τα κορίτσια (κατά 16,8%-34,9%) και πλέον κυμαίνονται από 48,2% έως 65,9% για τα αγόρια και από 57,7% έως 76,2,7% για τα κορίτσια (βλ. Διάγραμμα 15^a).

¹¹⁷ McNemar **Σύνολο:** 31,322 (N=354), p = ,000 **Αγόρ:** 11,365 (N=166), p = ,001 **Κορ:** 19,500 (N=188), p = ,000

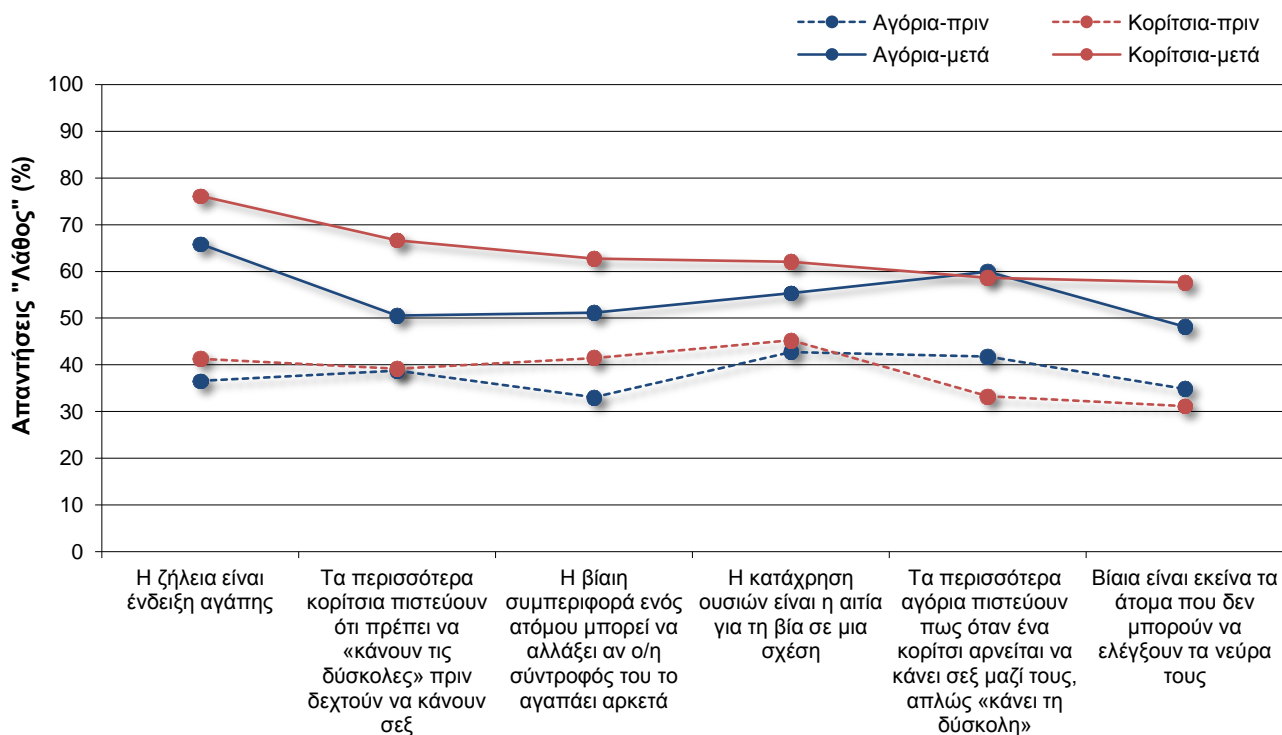
¹¹⁸ McNemar **Σύνολο:** 4,167 (N=355), p = ,041

¹¹⁹ McNemar **Σύνολο:** 35,252 (N=349), p = ,000 **Αγόρ:** 5,311 (N=160), p = ,021 **Κορ:** 33,346 (N=189), p = ,000

¹²⁰ McNemar **Σύνολο:** 40,610 (N=354), p = ,000 **Αγόρ:** 13,565 (N=166), p = ,000 **Κορ:** 26,298 (N=189), p = ,000

¹²¹ McNemar **Σύνολο:** 18,648 (N=356), p = ,000 **Αγόρ:** 5,634 (N=166), p = ,018 **Κορ:** 12,986 (N=190), p = ,000

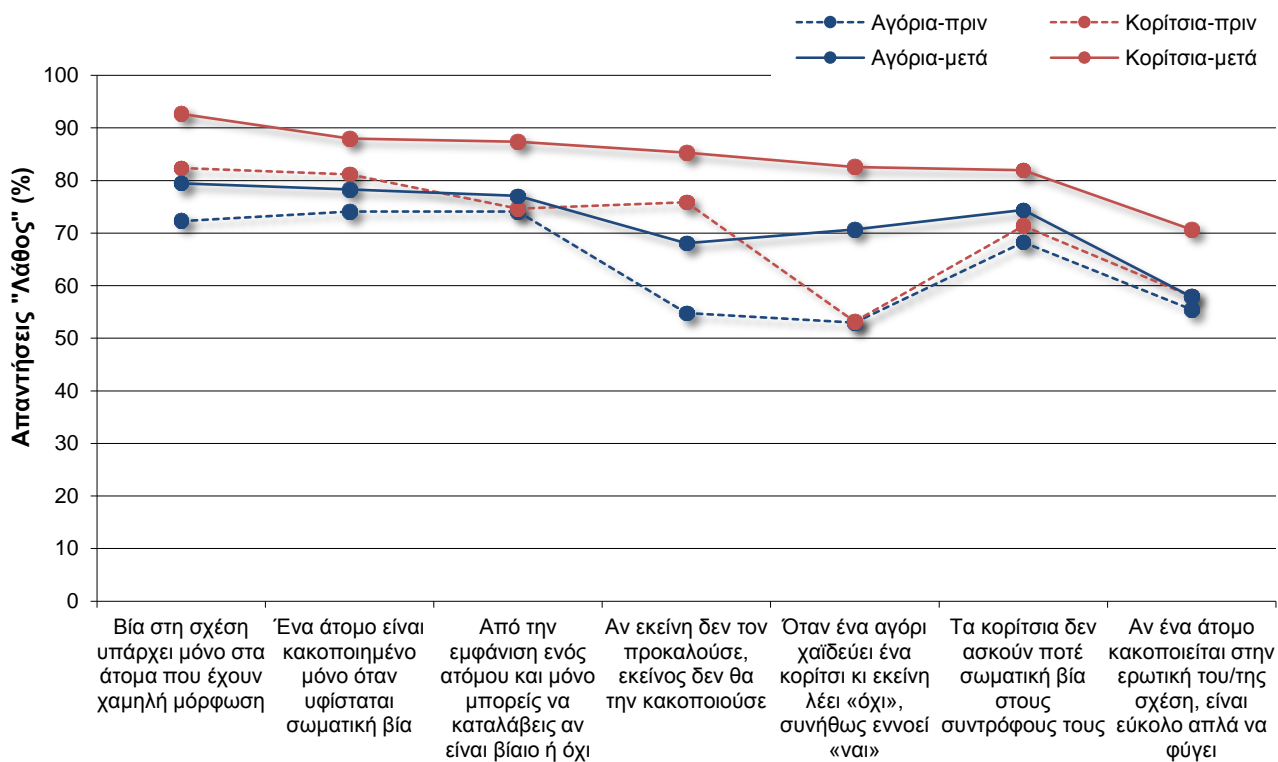
Διάγραμμα 15^α. Ποσοστό σωστών απαντήσεων («λάθος») των μαθητών/-ριών σε δηλώσεις αναφορικά με ζητήματα που σχετίζονται με την ΒΕΣ, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 13-προ, Ερ. 13-μετά).

Οι ακόλουθες επτά ερωτήσεις, στις οποίες το ποσοστό σωστών απαντήσεων κυμαινόταν από 53,1% έως 77,9% (53,0%-74,1% για τα αγόρια και 53,2%-82,4% για τα κορίτσια) στις αρχικές μετρήσεις, εμφανίζουν στατιστικά σημαντική αύξηση (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 27) των σωστών απαντήσεων μετά το Εργαστήριο στο σύνολο των παιδιών. Οι αναλύσεις κατά φύλο δείχνουν στατιστικά σημαντική αύξηση των ορθών απαντήσεων των κοριτσιών σε όλες τις ερωτήσεις ενώ οι σωστές απαντήσεις των αγοριών αυξάνονται μόνο στις δύο πρώτες ερωτήσεις της παρακάτω λίστας:

1. Όταν ένα αγόρι χαϊδεύει ένα κορίτσι κι εκείνη λέει «όχι», συνήθως εννοεί «ναι»
2. Αν εκείνη δεν τον προκαλούσε, εκείνος δεν θα την κακοποιούσε
3. Αν ένα άτομο κακοποιείται στην ερωτική του/της σχέση, είναι εύκολο απλά να φύγει
4. Τα κορίτσια δεν ασκούν ποτέ σωματική βία στους συντρόφους τους
5. Από την εμφάνιση ενός ατόμου και μόνο μπορείς να καταλάβεις αν είναι βίαιο ή όχι
6. Βία στη σχέση υπάρχει μόνο στα άτομα που έχουν χαμηλή μόρφωση
7. Ένα άτομο είναι κακοποιημένο μόνο όταν υφίσταται σωματική βία

Στις τελικές μετρήσεις, τα αγόρια αυξάνουν τις σωστές απαντήσεις τους κατά 2,4%-17,7% ενώ τα κορίτσια κατά 6,8%-29,4% και έτσι οι σωστές απαντήσεις των αγοριών κυμαίνονται μεταξύ 57,9%-79,5% ενώ των κοριτσιών μεταξύ 70,7% - 92,7% (βλ. Διάγραμμα 15^β).

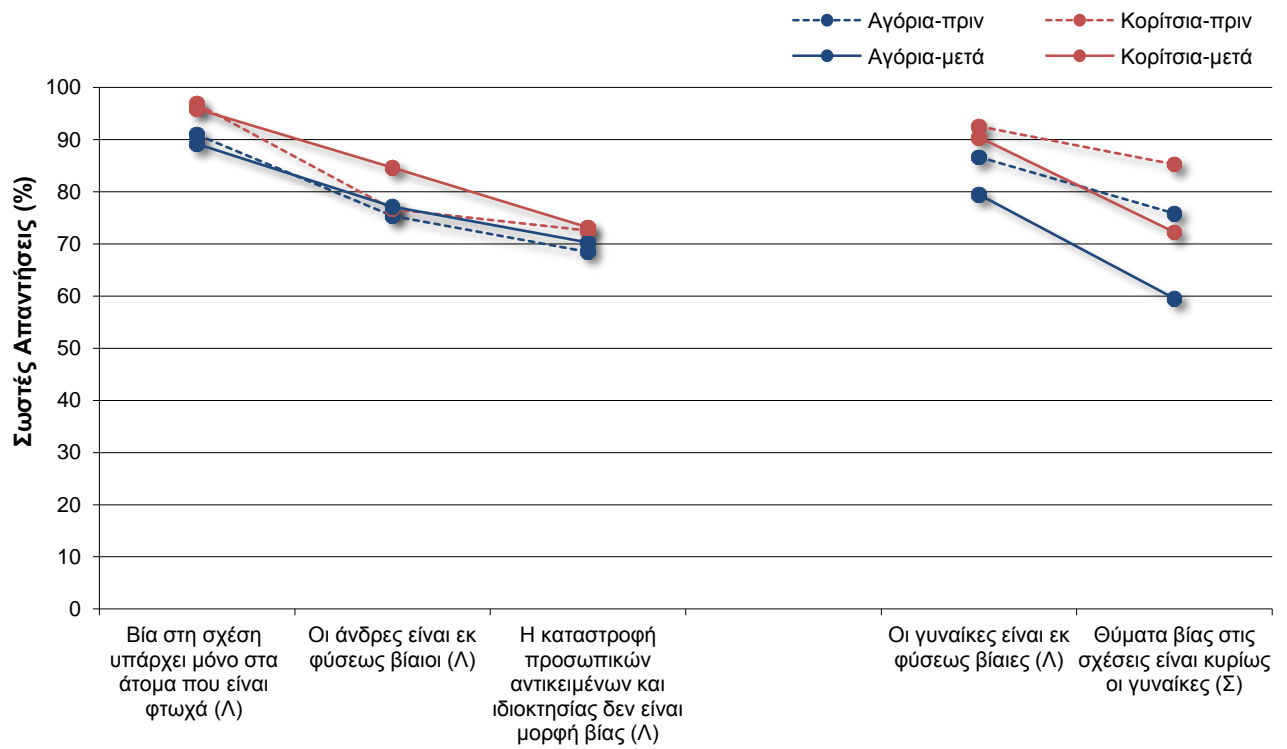
Διάγραμμα 15^β. Ποσοστό σωστών απαντήσεων («λάθος») των μαθητών/-ριών σε δηλώσεις αναφορικά με ζητήματα που σχετίζονται με την ΒΕΣ, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 13-προ, Ερ. 13-μετά).

Για τις υπόλοιπες πέντε ερωτήσεις του Πίνακα 27, στις 3 πρώτες δεν παρατηρείται καμία στατιστικά σημαντική μεταβολή των σωστών απαντήσεων, ενώ στις δύο τελευταίες οι σωστές απαντήσεις μειώθηκαν:

1. Η καταστροφή προσωπικών αντικειμένων και ιδιοκτησίας δεν είναι μορφή βίας
2. Οι άνδρες είναι εκ φύσεως βίαιοι
3. Βία στη σχέση υπάρχει μόνο στα άτομα που είναι φτωχά
4. Οι γυναίκες είναι εκ φύσεως βίαιες: μειώνονται οι σωστές απαντήσεις στο σύνολο των παιδιών αλλά στις αναλύσεις κατά φύλο οι διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντικές
5. Θύματα βίας στις σχέσεις είναι κυρίως οι γυναίκες: μειώνονται οι σωστές απαντήσεις τόσο στο σύνολο των παιδιών όσο και κατά φύλο.

Αξίζει, ωστόσο, να σημειώσουμε ότι σε αυτές τις ερωτήσεις (βλ. Διάγραμμα 15^γ) τα ποσοστά σωστών απαντήσεων ήταν από αρκετά έως πολύ υψηλά τόσο πριν από το Εργαστήριο (70,7% - 94,2% για το σύνολο των παιδιών, 68,5% - 91,0% για τα αγόρια και 72,6% - 96,9% για τα κορίτσια) όσο και μετά από αυτό (66,4% - 92,8% για το σύνολο των παιδιών, 59,6% - 89,2% για τα αγόρια και 72,3% - 95,9% για τα κορίτσια).

Διάγραμμα 15^Υ. Ποσοστό σωστών απαντήσεων («λάθος») των μαθητών/-ριών σε δηλώσεις αναφορικά με ζητήματα που σχετίζονται με την ΒΕΣ, ανά χρόνο μέτρησης (πριν - μετά το Εργαστήριο) και φύλο των εφήβων (Ερ. 13-προ, Ερ. 13-μετά).

B.3.3. Υποκειμενική Αξιολόγηση Εφήβων

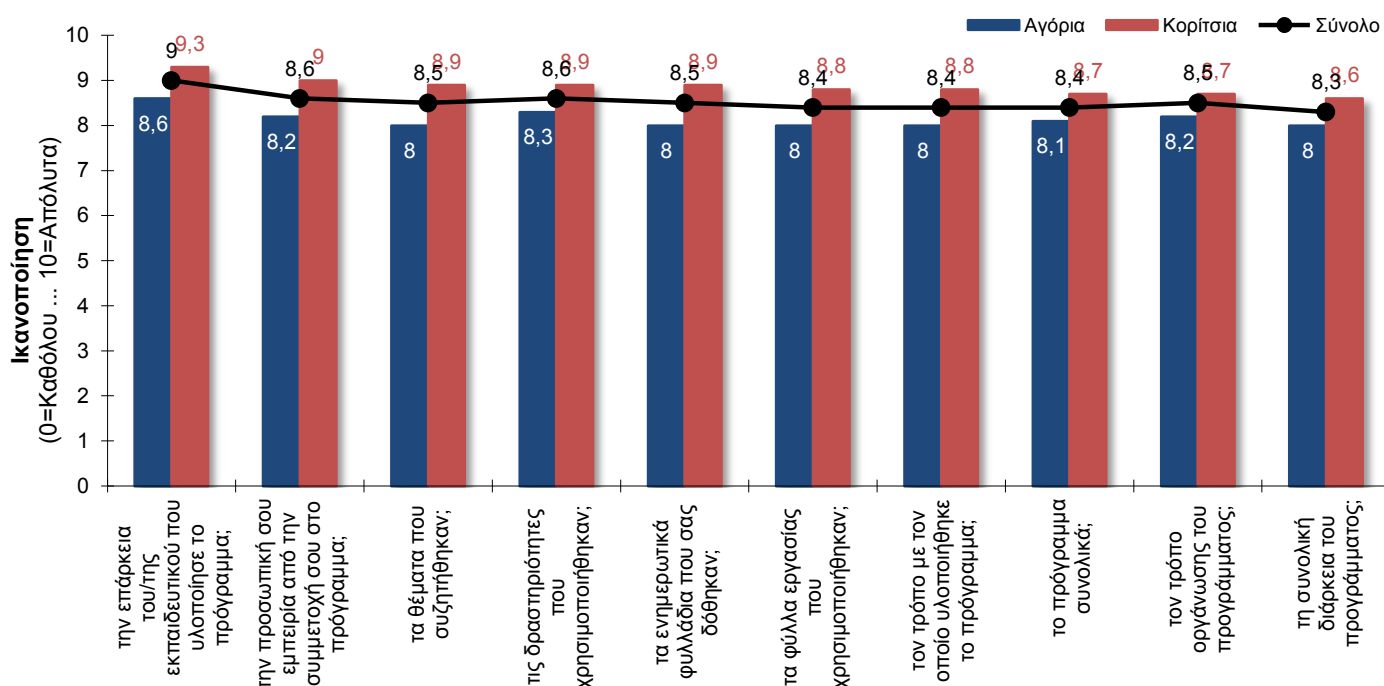
Οι έφηβοι/-ες κλήθηκαν, να αξιολογήσουν διάφορες πτυχές του Εργαστηρίου μέσω ερωτήσεων που περιλαμβάνονταν στο μετα-ερωτηματολόγιο [Ε(μετά)]. Συγκεκριμένα, τα παιδιά που συμμετείχαν έπρεπε να αξιολογήσουν:

- την **προσωπική τους ικανοποίηση** (Ερ. 1.1-μετά, βλ. Πίνακα 28) από το Εργαστήριο καθώς και τον βαθμό εκπλήρωσης των **προσδοκιών** τους από αυτό και τα **οφέλη** που αποκόμισαν από το Εργαστήριο (Ερ. 1.3-μετά, βλ. Πίνακα 29).
Επιπλέον, η προσωπική ικανοποίηση μετρήθηκε και με **έμμεσο τρόπο** (Πίνακας 30), ζητώντας από τις μαθήτριες και τους μαθητές να **εκτιμήσουν την πιθανότητα** να συμμετέχουν ξανά σε ένα παρόμοιο εργαστήριο στο μέλλον (Ερ. 5.1-μετά) ή να συστήσουν σε έναν φίλο ή μια φίλη τους να λάβει μέρος σε ένα τέτοιο πρόγραμμα (Ερ. 5.4-μετά) καθώς και μέσω τριών ανοιχτών ερωτήσεων (Ερ. 2-μετά) που ζητούσαν από τα παιδιά να υποδείξουν **τι τους άρεσε περισσότερο** και **τι δεν τους άρεσε** στο εργαστήριο που συμμετείχαν καθώς και να καταγράψουν **θέματα** που θα ήθελαν να είχαν συζητηθεί στο εργαστήριο αλλά δεν συζητήθηκαν.
- την **αυτο-αντιλαμβανόμενη χρησιμότητα** του εργαστηρίου (Ερ. 1.2-μετά) για τον εαυτό τους και για άλλα άτομα (βλ. Πίνακα 32) και τις **γνώσεις** (Ερ. 3 και Ερ. 4-μετά) που θεωρούν ότι αποκόμισαν κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου (βλ. Πίνακες 33 και 34)
- την **καταλληλότητα** της υλοποίησης των Εργαστηρίων στο **σχολικό περιβάλλον** (Ερ. 5.2-μετά), από **τις/τους εκπαιδευτικούς τους** (Ερ. 5.3-μετά), καθώς και την **επάρκεια της/του εκπαιδευτικού** (Ερ. 1.4-μετά) που υλοποίησε το εργαστήριο (βλ. Πίνακες 35 - 36).

Προσωπική ικανοποίηση από το Εργαστήριο

Οι μέσες βαθμολογίες των εφήβων για την ικανοποίησή τους από τις πλευρές του Εργαστηρίου που παρουσιάζονται στον Πίνακα 28, ήταν εξαιρετικά υψηλές. Την υψηλότερη βαθμολογία (βλ. Διάγραμμα 16) έλαβε η επάρκεια της/του εκπαιδευτικού που υλοποίησε το πρόγραμμα (9,0) και τη χαμηλότερη η διάρκεια του Εργαστηρίου (8,3) την οποία θα ήθελαν να είναι μεγαλύτερη, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις τους στις ανοιχτές ερωτήσεις. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η Δεσπόζουσα είναι το 10 για όλες τις ερωτήσεις και η Διάμεσος το 9 για τις εννέα ερωτήσεις και το 10 για την ερώτηση που αφορά στην επάρκεια της/του εκπαιδευτικού που συντόνισε το Εργαστήριο.

Πόσο ικανοποιημένος/-η έμεινες από:

Διάγραμμα 16. Μέσες βαθμολογίες της ικανοποίησης (0=καθόλου...10=απόλυτα) των μαθητών/-ριών από το Εργαστήριο, ανά φύλο (Ερ. 1.1-μετά, N_{αγόρια}=170-175, N_{κορίτσια}=196-200)

Στατιστικά σημαντική **επίδραση του φύλου** υπήρχε σε όλες τις ερωτήσεις (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 28), με τις αξιολογήσεις των κοριτσιών (8,7 – 9,3) να είναι συστηματικά υψηλότερες σε σύγκριση με εκείνες των αγοριών (8,0 – 8,6), οι οποίες όμως είναι επίσης πολύ υψηλές.

Πίνακας 28. Μέσες βαθμολογίες της ικανοποίησης (0=καθόλου...10=απόλυτα) των μαθητών/-ριών από το Εργαστήριο, ανά φύλο (Ερ. 1.1-μετά, N_{αγόρια}=170-175, N_{κορίτσια}=196-200)

Πόσο ικανοποιημένος/-η έμεινες από:	Φύλο		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
το πρόγραμμα συνολικά; ¹²²	8,1	8,7	8,4
τα θέματα που συζητήθηκαν; ¹²³	8,0	8,9	8,5
τις δραστηριότητες που χρησιμοποιήθηκαν; ¹²⁴	8,3	8,9	8,6
τα φύλλα εργασίας που χρησιμοποιήθηκαν; ¹²⁵	8,0	8,8	8,4
τα ενημερωτικά φυλλάδια που σας δόθηκαν; ¹²⁶	8,0	8,9	8,5
τον τρόπο με τον οποίο υλοποιήθηκε το πρόγραμμα; ¹²⁷	8,0	8,8	8,4
τον τρόπο οργάνωσης του προγράμματος; ¹²⁸	8,2	8,7	8,5
την επάρκεια του/της εκπαιδευτικού που υλοποίησε το πρόγραμμα; ¹²⁹	8,6	9,3	9,0
την προσωπική σου εμπειρία από την συμμετοχή σου στο πρόγραμμα; ¹³⁰	8,2	9,0	8,6
τη συνολική διάρκεια του προγράμματος; ¹³¹	8,0	8,6	8,3

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (t-test) μεταξύ αγοριών-κοριτσιών αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

¹²² t(372) = -3,532, p = ,000, ¹²³ t(371) = -5,562, p = ,000, ¹²⁴ t(372) = -3,448, p = ,001, ¹²⁵ t(372) = -4,383, p = ,000, ¹²⁶ t(364) = -5,117, p = ,000, ¹²⁷ t(372) = -4,140, p = ,000, ¹²⁸ t(373) = -3,047, p = ,002, ¹²⁹ t(371) = -3,870, p = ,000, ¹³⁰ t(372) = -4,367, p = ,000, ¹³¹ t(371) = -3,486, p = ,001.

Επιπλέον φαίνεται ότι το Εργαστήριο **εκπλήρωσε σε μεγάλο βαθμό τις προσδοκίες** των παιδιών καθώς, στο σύνολο των παιδιών έλαβε μέση αξιολόγηση 8,1. Παρόμοια υψηλές αξιολογήσεις, που κυμαίνονταν από 7,9 έως 8,7, έλαβαν και οι υπόλοιπες διαστάσεις που μετρούσαν την **καταλληλότητα** των δραστηριοτήτων για τις/τους έφηβες/-ους, κατά **πόσο τους άρεσαν** και εάν **ωφελήθηκαν**. Η Δεσπόζουσα είναι το 10 για όλες τις ερωτήσεις εκτός από την εκπλήρωση των προσδοκιών που ήταν 9 και η Διάμεσος το 9 για όλες τις ερωτήσεις. Τα κορίτσια δίνουν και πάλι συστηματικά υψηλότερες αξιολογήσεις (8,5 - 9,1) από ότι τα αγόρια (7,6 – 8,3) σε τέσσερις από τις πέντε ερωτήσεις (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 29).

Πίνακας 29. Μέσες βαθμολογίες (0=καθόλου...10=απόλυτα) των εφήβων ως προς την εκπλήρωση των προσδοκιών τους, την καταλληλότητα του εργαστηρίου, τις δραστηριότητες και τα οφέλη που αποκόμισαν ανά φύλο των εφήβων (Ερ. 1.3-μετά, N_{αγόρια}=174, N_{κορίτσια}=196-200)

Γενικά, σε ποιο βαθμό:	Φύλο		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
το πρόγραμμα εκπλήρωσε τις προσδοκίες που είχες; ¹³²	7,6	8,5	8,1
σου άρεσαν οι δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχες; ¹³³	8,3	9,1	8,7
τα θέματα που συζητήθηκαν σε αφορούν στην καθημερινή σου ζωή;	7,6	8,1	7,9
ωφελήθηκες από το πρόγραμμα; ¹³⁴	7,8	8,9	8,4
ήταν το πρόγραμμα μια ευχάριστη έκπληξη για σένα; ¹³⁵	7,9	8,7	8,4

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (t-test) μεταξύ αγοριών-κοριτσιών αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Οι έμμεσες μετρήσεις της ικανοποίησης των μαθητών/-ριών από το Εργαστήριο (Ερ. 5.1+4-μετά), όπως εκτιμήθηκε μέσα από τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις: i) «**Θα ήθελες να λάβεις μέρος σε ένα παρόμοιο Πρόγραμμα στο μέλλον;**» και ii) «**Θα συνιστούσες σε έναν φίλο/μία φίλη σου να λάβει μέρος σε ένα τέτοιο πρόγραμμα;**» ήταν επίσης **εξαιρετικά υψηλές**, και ιδιαίτερα για τα κορίτσια.

Συγκεκριμένα, στο σύνολο των παιδιών, το 85,7% (90,9% των κοριτσιών και 79,8% των αγοριών) απαντάει ότι θα ήθελαν («σίγουρα ναι» και «μάλλον ναι») να λάβουν μέρος και στο μέλλον σε ένα παρόμοιο πρόγραμμα και το 84,5% (95% των κοριτσιών και 81,3% των αγοριών) ότι θα σύστηναν σε έναν φίλο ή μια φίλη τους να λάβει μέρος σε ένα τέτοιο πρόγραμμα.

Η ανάλυση έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις κοριτσιών και αγοριών τόσο στην ερώτηση της προσωπικής συμμετοχής [χ^2 (3, N=377) = 14,689, p = ,002] όσο και στην ερώτηση της σύστασης σε φίλους και φίλες [χ^2 (3, N=375) = 24,622, p = ,000], με τις απαντήσεις «σίγουρα ναι» να είναι περισσότερες στα κορίτσια (48,7% και 63,8%) παρά στα αγόρια (32,6% και 43,8%).

Πίνακας 30. Ποσοστό των απαντήσεων των εφήβων σχετικά με τις έμμεσες μετρήσεις της ικανοποίησης από το εργαστήριο, ανά φύλο (Ερ. 5.1+4-μετά, N_{αγόρια}=178, N_{κορίτσια}=199, εκτός όπου υποδεικνύεται διαφορετικά)

Παρακαλώ, πες μας την γνώμη σου για τα παρακάτω:	Φύλο		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
Θα ήθελες να λάβεις μέρος σε ένα παρόμοιο Πρόγραμμα στο μέλλον;			
Σίγουρα ναι	32,6	48,7	41,1
Μάλλον ναι	47,2	42,2	44,6
Μάλλον όχι	16,9	7,5	11,9
Σίγουρα όχι	3,4	1,5	2,4

¹³² t(371) = -4,152, p = ,000, ¹³³ t(372) = -4,528, p = ,000, ¹³⁴ t(368) = -4,707, p = ,000, ¹³⁵ t(371) = -3,588, p = ,000.

Θα συνιστούσες σε έναν φίλο/μία φίλη σου να λάβει μέρος σε ένα τέτοιο πρόγραμμα; [N_{αγόρια}=176]

Σίγουρα ναι	43,8	63,8	54,4
Μάλλον ναι	37,5	31,2	34,1
Μάλλον όχι	11,9	2,0	6,7
Σίγουρα όχι	6,8	3,0	4,8

Και οι δύο αυτές ερωτήσεις συνοδεύονταν από ανοιχτές ερωτήσεις που ζητούσαν από τις μαθήτριες και τους μαθητές να αιτιολογήσουν τις επιλογές τους.

Αναφορικά με την προθυμία τους **να λάβουν μέρος ξανά σε ένα παρόμοιο πρόγραμμα** στο μέλλον, θα πρέπει καταρχήν να σημειωθεί ότι, από τους/τις 377 μαθητές/-ριες που απάντησαν σε αυτήν την ερώτηση, 270 (71,6%) συμπλήρωσαν και την συνοδευτική ανοιχτή ερώτηση για να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Οι συχνότερα αναφερόμενοι **λόγοι υπέρ της συμμετοχής τους σε παρόμοιο εργαστήριο στο μέλλον** ήταν:

- Το πρόγραμμα ήταν **ωφέλιμο/ βοηθητικό για την καθημερινότητά μας και το μέλλον/ Έμαθα πολλές βοηθητικές και αναγκαίες πληροφορίες για τις σχέσεις/ σε βοηθάει να ξεκαθαρίσεις πράγματα/ έμαθα πολλά και μπορώ να αναγνωρίζω αν μια σχέση είναι υγιής/ θα με βοηθήσει να έχω υγιείς σχέσεις/ η βία είναι ένα πολύ συχνό πρόβλημα και θέλω να μάθω πώς να το αντιμετωπίζω / θέλω να μάθω τι να κάνω όταν ένας άνθρωπος κακοποιείται / θέλω να μάθω πώς να σταματήσω τη βία/ με βοήθησε στη ζωή μου/ γιατί είναι μάθημα ζωής/ μας βοηθάει στη ζωή μας/ για να γνωρίζουμε τι να κάνουμε σε τέτοιες βίαιες καταστάσεις / είναι ένα θέμα που μας αφορά/ να μάθουμε περισσότερα για να σταματήσουμε αυτό το φαινόμενο** (54 έφηβοι/έφηβες)
- **Για να μάθουμε περισσότερα** (46 έφηβοι/έφηβες)
- Πολύ ευχάριστη **εμπειρία/ ωραία εμπειρία/ γιατί ήταν ωραία/ γιατί έμαθα πολλές πληροφορίες/ έμαθα πολλές καινούριες πληροφορίες με έναν ευχάριστο/ διασκεδαστικό τρόπο** (41 έφηβοι/έφηβες)
- **Μου άρεσε το εργαστήριο/ Μου άρεσε το θέμα** (38 έφηβοι/έφηβες)
- Ήταν ένα **ενδιαφέρον πρόγραμμα/ εποικοδομητικό** (28 έφηβοι/έφηβες)
- Προκειμένου να μπορέσουμε **να βοηθήσουμε άλλους** (9 έφηβοι/έφηβες)
- Άλλοι λόγοι π.χ. ήταν διασκεδαστικό, ακολουθούσαμε τους κανόνες, ακούγαμε τους άλλους και τους σεβόμασταν, είχε πλάκα (7 έφηβοι/έφηβες)
- **Ομαδικότητα/ συνεργασία** (4 έφηβοι/έφηβες)
- **Για να χάνουμε μάθημα** (4 έφηβοι/έφηβες)

Γιατί είναι μάθημα ζωής

Οι λόγοι που αναφέρθηκαν **κατά της συμμετοχής τους σε παρόμοιο εργαστήριο στο μέλλον** ήταν:

- Έχω μάθει τα πάντα/ **έχω ήδη μάθει αρκετά/ έχω μάθει τα βασικά** (13 έφηβοι/έφηβες)
- **Είναι βαρετό/ βαρέθηκα** (6 έφηβοι/έφηβες)
- Το έχω ήδη κάνει μια φορά/ **θα ήταν καλύτερα να κάνω κάτι άλλο – να μην κάνω πάλι το ίδιο/ Δεν θα μάθω κάτι καινούριο** (5 έφηβοι/έφηβες)
- Δεν μου άρεσαν πάρα πολύ τέτοια εργαστήρια/ δεν μου άρεσε ο τρόπος που παρουσιάστηκε το πρόγραμμα (4 έφηβοι/έφηβες)
- Δεν μου άρεσε η **συμπεριφορά των συμμαθητών μου** (2 έφηβοι/έφηβες)
- Δεν ήταν πολύ ενδιαφέρον/ **Θα ήθελα κάτι πιο ενδιαφέρον** (2 έφηβοι/έφηβες)

- **Δεν έχω ελεύθερο χρόνο** (2 έφηβοι/έφηβες)
- **Δεν θέλω να απαντήσω** (5 έφηβοι/έφηβες)

Αναφορικά με την προθυμία των μαθητών/-ριών **να συστήσουν σε έναν φίλο/μία φίλη τους να λάβει μέρος** σε ένα παρόμοιο εργαστήριο, από τους/τις 375 συμμετέχοντες/συμμετέχουσες που είχαν απαντήσει, 227 (60,5%) συμπλήρωσαν και την ανοιχτή ερώτηση που ζητούσε να καταγράψουν τους λόγους για την επιλογή τους. Οι λόγοι που αναφέρθηκαν από τα παιδιά **υπέρ** ή **κατά** της σύστασης του εργαστηρίου στους φίλους και στις φίλες τους αναφέρονται στη συνέχεια.

*Γιατί μάθαμε πολύ
χρήσιμες
πληροφορίες που θα
μας ωφελήσουν στο
μέλλον*

Θα συνιστούσαν το εργαστήριο στους φίλους/στις φίλες τους επειδή:

- **Για να μάθουν/ενημερωθούν (για την βία και την ισότητα)/ για να μάθει ο φίλος μου/η φίλη μου όσα έμαθα κι εγώ/ για να μάθουν κάτι που δεν γνωρίζουν/ για να μάθει σημαντικά πράγματα/ για να λάβει χρήσιμες γνώσεις/ για να μάθουν χρήσιμες πληροφορίες για τη ζωή τους/ είναι ενημερωτικό/ πρέπει όλοι να είμαστε ενημερωμένοι για αυτό το θέμα (βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων, σχέσεις και ισότητα)/ για να είναι ενημερωμένοι για τις σχέσεις/ μαθαίνεις πολλά** (78 έφηβοι/έφηβες)
- **Γιατί θα τους είναι χρήσιμο/βοηθητικό στο μέλλον/ είναι ωφέλιμο/ είναι απαραίτητο/ είναι καλό/ είναι πολύ βοηθητικό και ωφέλιμο/ μας βοήθησε να ξέρουμε τι να κάνουμε/ πώς να χειριζόμαστε τέτοιες καταστάσεις/ παίρνεις πολλά από αυτό το πρόγραμμα/ μάθαμε πολύ χρήσιμες πληροφορίες που θα μας ωφελήσουν στο μέλλον/ σε βοηθάει να καταλάβεις τις υγιείς και μη υγιείς σχέσεις/ γιατί έμαθα πολύ σημαντικά πράγματα/ μαθαίνεις πολλά για τη ζωή και τον κόσμο** (44 έφηβοι/έφηβες)
- **Θα του ήταν βοηθητικό/ θα ήταν βοηθητικό για τις σχέσεις του/ το πρόγραμμα σε βοηθάει, εάν αντιμετωπίζεις ένα πρόβλημα στη ζωή σου, να το ξεπεράσεις/ για να μην γίνει θύμα/ για να μην γίνει βίαιος στο μέλλον/ για να έχουμε καλές και υγιείς σχέσεις/ για να ξέρουμε πώς να αντιδράσουμε/ σε βοηθάει αν είσαι θύμα βίας/ μπορεί να βοηθήσει όσους αγαπάς/ θα βοηθήσει το άτομο να αναφέρει το περιστατικό και να το διαχειριστεί** (35 έφηβοι/έφηβες)
- **Θα τους ενδιέφερε / είναι (πολύ) ενδιαφέρον/ απασχολεί τους μαθητές / μας αφορά στην προσωπική μας ζωή / είναι σημαντικό/ νομίζω ότι όλοι θα θέλαμε να είμαστε ενημερωμένοι/-ες για τέτοια θέματα** (20 έφηβοι/έφηβες)
- **Γιατί μου άρεσε πάρα πολύ/ είναι διασκεδαστικό/ είναι ωραίο/συναρπαστικό/μοναδική εμπειρία/ ενημερωτικό, χρήσιμο και διασκεδαστικό** (13 έφηβοι/έφηβες)
- **Σε βοηθάει να χτίζεις έναν καλό χαρακτήρα/ πώς να συμπεριφέρεσαι στις σχέσεις σου/ πώς να χειρίζεσαι τις σχέσεις/ μέσω του προγράμματος γίνεσαι καλύτερος άνθρωπος/ σε βοηθάει να καταλάβεις πότε αδικείς και πότε σε αδικούν / σε βοηθάει να διαμορφώσεις τη δική σου γνώμη και συμπεράσματα/ σου ανοίγει διαφορετικές οπτικές/ θα την βοηθούσε να αναπτύξει σχέσεις αγάπης και αλληλεγγύης με τους συμμαθητές της** (10 έφηβοι/έφηβες)
- **Άλλοι λόγοι** π.χ. να κατανοήσει κάποια θέματα και να τα διαδώσει στους υπόλοιπους, για να ενημερωθούν κι άλλοι άνθρωποι (5 έφηβοι/έφηβες)

*Μέσω του
προγράμματος
μαθαίνεις πολλά και
γίνεσαι καλύτερος
άνθρωπος*

- Δεν θέλω να πω (3 έφηβοι/έφηβες)

Οι λόγοι για τους οποίους **δεν θα πρότειναν** στον φιλικό τους κύκλο να συμμετέχει σε παρόμοιο εργαστήριο ήταν:

- Πιστεύω πως δεν θα τον/την ενδιέφερε/ δεν θα ήθελε (5 έφηβοι/έφηβες)
- Θα βαριόντουσαν (3 έφηβοι/έφηβες)
- Δεν μαθαίνεις τίποτα καινούριο (3 έφηβοι/έφηβες)
- Πιστεύω πως δεν είναι ένα απαραίτητο πρόγραμμα (2 έφηβοι/έφηβες)
- Δεν θέλω να πω (2 έφηβοι/έφηβες)
- Άλλοι λόγοι π.χ. θα τον ενημερώσω εγώ/ γιατί δεν έμεινα ικανοποιημένος από το εργαστήριο (3 έφηβοι/έφηβες)

Επιπλέον, ένα ακόμα εντυπωσιακό εύρημα είναι ότι πολλοί/-ές μαθητές/-ριες που συμπλήρωσαν τις ανοιχτές ερωτήσεις του μετα-ερωτηματολογίου χρησιμοποίησαν **μη-σεξιστική γλώσσα** στον γραπτό τους λόγο, χρησιμοποιώντας και τα δύο γένη κι όχι μόνο το αρσενικό, όταν αναφέρονταν σε κάποιον άνθρωπο γενικά ή σε πολλούς ανθρώπους και των δύο φύλων (π.χ. χρησιμοποιώντας αντωνυμίες και των δύο φύλων όπως αυτήν/αυτόν). Λαμβάνοντας υπόψη ότι αυτός ο τύπος έκφρασης διέπνεε τόσο ολόκληρη την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (σεμινάρια επιμόρφωσης εκπαιδευτικών) που υλοποίησαν τα Εργαστήρια (το γεγονός αυτό, μάλιστα, συχνά σχολιαζόταν από τους/τις εκπαιδευόμενες/-ους) και το *Εγχειρίδιο Εκπαιδευτικού* (Τεύχος III), όσο και το υλικό με το οποίο ήρθαν σε επαφή τα παιδιά [*Βιβλίο Δραστηριοτήτων για Μαθητές και Μαθήτριες* (Τεύχος IV) και τα ερωτηματολόγια], είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική η παρατήρηση του αντίκτυπου της χρήσης μη-σεξιστικής γλώσσας στην γραφή των μαθητών και μαθητριών! Παρόμοια, αρκετοί/-ές εκπαιδευτικοί, μετά το πέρας των σεμιναρίων και την υλοποίηση των εργαστηρίων στην τάξη, ανέφεραν ότι χρησιμοποιούν ή προσπαθούν να χρησιμοποιούν μη-σεξιστική γλώσσα. Παρόλα αυτά, χρειάζεται να υπάρχει ένα υποστηρικτικό περιβάλλον (οικογένεια, ΜΜΕ, προσωπικό σχολείου και σχολικά εγχειρίδια) προκειμένου τα παιδιά να εξοικειωθούν και να υιοθετήσουν τη συστηματική χρήση μη-σεξιστικής γλώσσας στον γραπτό και προφορικό τους λόγο, πράγμα μάλλον φιλόδοξο στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας!

Επιπροσθέτως, με βάση τις απαντήσεις των εφήβων στις ανοιχτές ερωτήσεις **«Αυτό που μου άρεσε περισσότερο από όλα ήταν...»** και **«Κάτι που δεν μου άρεσε ήταν...»**, προκύπτει το συμπέρασμα ότι **αυτά που τους άρεσαν περισσότερο** (βλ. Πίνακα 31) **ήταν:** α) οι δραστηριότητες, β) η συνεργασία και η ομαδική δουλειά/ η ομαδικότητα και η συμμετοχή των παιδιών, γ) η αίσθηση ότι αυτό που έμαθαν ήταν ωφέλιμο και χρήσιμο για τη ζωή τους, δ) οι συζητήσεις/ ο διάλογος, ε) τα θέματα του εργαστηρίου και στ) συγκεκριμένες δραστηριότητες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των μαθητών/-ιών που συμπλήρωσαν τη συγκεκριμένη ανοιχτή ερώτηση ήταν **361 από**

Αυτό που μου άρεσε περισσότερο ήταν ότι ωφελήθηκα από τα θέματα που συζητήσαμε. Ότι συζητήσαμε με βοήθησε να ξεκαθαρίσω ζητήματα, όπως π.χ. η ζήλεια.

Αυτό που δεν μου άρεσε ήταν ότι γινόταν μόνο μια φορά την εβδομάδα, παρόλο που το εργαστήριο αυτό σου μαθαίνει πράγματα πολύ σημαντικά.

το σύνολο των 381 μαθητών/-ριών που συμπλήρωσαν το μετα-ερωτηματολόγιο (δηλαδή, 94,7% των συμμετεχόντων/-ουσών!!!), αριθμός που προκαλεί μεγάλη εντύπωση αν αναλογιστούμε ότι συνήθως τα άτομα που συμπληρώνουν ερωτηματολόγια –και ιδιαίτερα τα παιδιά- δεν αρέσκονται να απαντούν σε ανοιχτές ερωτήσεις.

Παρόμοια, 333 μαθητές/-ριες (87,4% των συμμετεχόντων/-ουσών) συμπλήρωσαν την ανοιχτή ερώτηση «Κάτι που δεν μου άρεσε ήταν...», εκ των οποίων το 49,2% απάντησε μόνο και μόνο για να δηλώσει ότι δεν υπήρχε κάτι που δεν τους άρεσε (40,2%) ή για να αναφέρει ότι αυτό που δεν τους άρεσε ήταν η μικρή διάρκεια του εργαστηρίου (9%). .

Πίνακας 31. Απαντήσεις και αριθμός των εφήβων που απάντησαν στις ερωτήσεις: «αυτό που μου άρεσε περισσότερο ήταν...» και «κάτι που δεν μου άρεσε ήταν...» (Ερ. 2-μετά)

Αυτό που μου άρεσε περισσότερο από όλα ήταν...	N	Κάτι που δεν μου άρεσε ήταν...	N
Οι δραστηριότητες / τα παιχνίδια / η δουλειά στην τάξη/ το να μαθαίνω και να διασκεδάζω	66	Τίποτα/ Μου άρεσαν όλα / δεν υπήρχε κάτι που να μην μου άρεσε / τίποτα αρνητικό/ ό,τι ζήσαμε θα μας μείνει αξέχαστο	134
Η συνεργασία μεταξύ μας / η ομαδική δουλειά / οι ομαδικές συζητήσεις / η ατμόσφαιρα / η ομαδικότητα - ήρθαμε πιο κοντά μεταξύ μας / ότι όλα τα παιδιά συμμετείχαν / η ανταλλαγή απόψεων σε σημαντικά θέματα / η συνεργασία με τους καθηγητές μας / η συμμετοχή / η αφοσίωση	55	Έλλειψη συνεργασίας/ κατανόησης/ ανώριμες συμπεριφορές από κάποια παιδιά / οι αντιδράσεις κάποιων συμμαθητών μου / οι διαφωνίες μας / έλλειψη συμμετοχής από κάποια παιδιά / οι απαντήσεις που εκφράστηκαν για κάποιες απόψεις/ οι στάσεις κάποιων ατόμων	49
Αυτά που μάθαμε/ πολύ χρήσιμο πρόγραμμα/ έμαθα πολλές καινούριες πληροφορίες/ σημαντικές πληροφορίες/ ό,τι μάθαμε θα μας είναι χρήσιμο / μάθαμε πολλά για τις σχέσεις που δεν γνωρίζαμε / συζητήσαμε θέματα που θα μας ωφελήσουν στην καθημερινή μας ζωή / μάθαμε περισσότερα για το άλλο φύλο / για τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων / μάθαμε πως είναι μια υγιής σχέση / καταλάβαμε τι είναι πραγματική ισότητα / μάθαμε τον σωστό τρόπο να αντιμετωπίζουμε την βία κατά των γυναικών / οι συζητήσεις για τις σχέσεις μεταξύ των φύλων , περιστατικά που αντιμετωπίζουμε στην καθημερινή μας ζωή και πώς να τα διαχειριζόμαστε / έμαθα πολλά για τις σχέσεις που θα μας φανούν χρήσιμα στο μέλλον / οι πληροφορίες σχετικά με το πώς να χειριζόμαστε μία κατάσταση όπου κάποιος φίλος/-η μας κακοποιείται / οι συζητήσεις για θέματα που μας αφορούν και θα είναι χρήσιμα στη ζωή μας / μέσω της συζήτησης συνειδητοποίησα πολλά πράγματα που με ωφέλησαν / έμαθα πολλά για το φύλο μου και για το άλλο φύλο / έμαθα πως σκέφτονται οι γυναίκες και πώς να συμπεριφερόμαι σε μια σχέση / μάθαμε να μιλάμε με το άλλο φύλο/ μάθαμε για τα δικαιώματά μας μέσα στη σχέση , για τις υγιείς και μη υγιείς σχέσεις και πώς να παρεμβαίνουμε σε μια βίαιη σχέση / οι συμβουλές που πήραμε/ έμαθα πώς να διαχειρίζομαι μερικές καταστάσεις/ με βοήθησε να αναγνωρίζω αν μια σχέση μου είναι υγιής ή όχι / έμαθα να χτίζω υγιείς σχέσεις και να σέβομαι το άλλο φύλο/ μάθαμε πότε μια σχέση είναι υγιής και πότε όχι / μάθαμε πώς να αποφεύγουμε επώδυνες καταστάσεις στο μέλλον / όλα όσα κάναμε θα μας φανούν χρήσιμα στη ζωή μας / με βοήθησε πολύ στην καθημερινή μου ζωή	54	Η φασαρία / η έλλειψη σεβασμού στους κανόνες της ομάδας	33
		Η έλλειψη χρόνου/ η πίεση χρόνου / δεν αφιερώσαμε αρκετές ώρες / τελείωσε γρήγορα / δεν είχαμε συχνές συναντήσεις / δεν είχαμε αρκετό χρόνο να τελειώσουμε τις δραστηριότητες / αφιερώναμε μία ώρα αντί για δυο κάθε εβδομάδα / θα μπορούσαμε να αφιερώσουμε περισσότερο χρόνο/ γινόταν μόνο μια φορά την εβδομάδα παρόλο που είναι ένα εργαστήριο που σου μαθαίνει κάτι πολύ σημαντικό	30
		Οι ώρες που υλοποιήθηκε το πρόγραμμα δεν ήταν οι κατάλληλες (π.χ. σε μη διδακτικές ώρες ή όταν είχαμε εκδρομή)/ δεν βγαίναμε διάλειμμα	21
		Κάποιες δραστηριότητες (π.χ. πως θα νιώθαμε αν ήμασταν το αντίθετο φύλο, πρόσωπα και πράγματα, παροιμίες και αποφθέγματα) / κάποιες δραστηριότητες ήταν κουραστικές	15
		Το πρόγραμμα, τα στερεότυπα του φύλου, τα θέματα συζήτησης , έπρεπε να συζητάμε πολύ, οι ιστορίες	12
		Τα φύλλα εργασίας/ τα φυλλάδια	9
		Δεν ήταν τόσο ζωντανό, δεν υπήρχαν πολλά παιχνίδια ρόλων/ θεατρικά παιχνίδια, οι περισσότερες από τις δραστηριότητες υλοποιήθηκαν μόνο μέσα στην τάξη	6
		Υπερβολική έμφαση σε κάποια θέματα ή έκφραση μεροληπτικών στάσεων (π.χ. επικεντρωθήκαμε πολύ στις γυναίκες με αποτέλεσμα οι άνδρες να παρουσιάζονται ως οι κακοί και οι γυναίκες ως τα θύματα / αφιερώσαμε πολύ χρόνο στα στερεότυπα του φύλου / μάθαμε περισσότερα πράγματα μόνο για τα δικαιώματα των γυναικών)	5
		Θέματα που δεν συζητήθηκαν (π.χ. η κακοποίηση των γυναικών προς τους άνδρες / οι δραστηριότητες στις ομάδες εργασίας/ δεν εμβαθύνουμε στο τι μπορούμε να κάνουμε όταν κάποιο άτομο χρειάζεται βοήθεια) / θα ήθελα να είχαμε συζητήσει περισσότερα θέματα	4
		Οι συζητήσεις/ ο διάλογος / που κάναμε ερωτήσεις / όλοι εκφράζαμε τη γνώμη μας / μπορούσαμε να μιλήσουμε ανοιχτά , χωρίς ντροπή και να εκφράζουμε ελεύθερα τη γνώμη μας/ συζητούσαμε σε καλή ατμόσφαιρα/ όλα τα παιδιά σέβονταν αυτό που κάναμε/ ήταν ειλικρινείς/ οι κανόνες που θέσαμε στην αρχή/	40

πήρα απαντήσεις σε όλα μου τα ερωτήματα/ που συζητούσαμε για όλα όσα μας απασχολούν στην καθημερινή μας ζωή (οι στάσεις μας, τα πρέπει, κ.ά.)		Τα ερωτηματολόγια	3
Το πρόγραμμα/ το θέμα του προγράμματος / τα θέματα που συζητήσαμε / το ότι συζητούσαμε για θέματα που μας αφορούν / το θέμα των διαφορών ανάμεσα στα δυο φύλα / τα θέματα που συζητήθηκαν πιστεύω πως θα με βοηθήσουν στη ζωή μου , το ίδιο και τους φίλους μου (π.χ. τα σενάρια που συζητήσαμε στην τάξη)/ που συζητούσαμε για τις σχέσεις ανάμεσα στα δυο φύλα / κατάλαβα ότι συμπεριφερόμαστε στις γυναίκες σαν να είναι κατώτερες από τους άνδρες / η ισότητα / ήταν ένα διαφορετικό μάθημα / η βία στις σχέσεις	32	Ο τρόπος που ήταν οργανωμένο το πρόγραμμα/ η κακή οργάνωση	2
		Άλλοι λόγοι	10
Συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ. η φυλακή του φύλου, Η Άννα και ο Δημήτρης, η παντομίμα, τα πρόσωπα και πράγματα, μύθοι και πραγματικότητα, τα σενάρια, η άσκηση παίρνοντας θέση)	25		
Τα σενάρια / τα θεατρικά / τα σενάρια για τις υγιείς και μη υγιείς σχέσεις / τα παιχνίδια ρόλων	22		
Όλα μου άρεσαν / όλα ήταν τέλεια/ ήταν ωραίο	13		
Τα φύλλα εργασίας/ τα τεστ / τα φυλλάδια / τα ερωτηματολόγια	12		
Οι δραστηριότητες που κάναμε εκτός σχολείου / άλλες δραστηριότητες (π.χ. η φωτογράφιση, επισκέψεις, η εκδρομή και η ραδιοφωνική εκπομπή για το πρόγραμμα, η ζωγραφική, τα κολάζ, οι καλλιτεχνικές δημιουργίες, όταν κάναμε το πρόγραμμα εκτός σχολείου)	17		
Τίποτα	8		
Το ότι χάναμε μάθημα για να κάνουμε το πρόγραμμα	5		
Ο τρόπος που υλοποιήθηκε το πρόγραμμα	4		
Άλλοι λόγοι (π.χ. το υλικό που δημιουργήσαμε για την εκστρατεία, ο χρόνος περνούσε ευχάριστα, η καθηγήτρια ήταν πολύ εξηγηματική)	8		

Αναφορικά με τα θέματα που θα ήθελαν να είχαν συζητηθεί αλλά δεν έγινε, από τα 303 παιδιά που απάντησαν σε αυτή την ανοιχτή ερώτηση, τα 230 (75,9%) δήλωσαν πως όλα τα θέματα που θα ήθελαν να συζητηθούν καλύφθηκαν από το εργαστήριο και 73 μαθητές/-ριες (24,1%) απάντησαν ότι θα ήθελαν να έχουν συζητηθεί τα παρακάτω θέματα:

- περισσότερα για τις σχέσεις των δύο φύλων/ τον εκφοβισμό του ανδρός προς τη γυναίκα / πως ξεκινά μια βίαιη σχέση/ περισσότερα για τη βία ανάμεσα στα δυο φύλα/ να συζητήσουμε περισσότερο για την βία κατά των γυναικών/ προβλήματα στις σχέσεις/ η σοβαρότητα της προσβολής από άλλους / γενικότερα για την κακοποίηση ενός ανθρώπου/ τι μπορούμε να κάνουμε για να εξαλείψουμε την βία κατά των γυναικών/ περισσότερη ανάλυση στο τι πρέπει να κάνουμε για να βοηθήσουμε κάποιον γνωστό μας που κακοποιείται/ πως σταματάμε μια βίαιη σχέση (13 έφηβοι/έφηβες)
- (ασφαλές) σεξ/ η σεξουαλική επαφή (αφού από κανένα άλλο μάθημα δεν το διδασκόμαστε)/ το πότε είναι η κατάλληλη ηλικία για να κάνεις σεξ (8 έφηβοι/έφηβες)
- τις πρώτες "κινήσεις", για το πώς να ξεκινήσει η σχέση και πως θα πρέπει να συμπεριφερθώ απέναντι σε ένα αγόρι που με ενδιαφέρει / πως μπορούμε να συμπεριφερθούμε στο αντίθετο φύλο στο 1ο ραντεβού / περισσότερα για τις υγιείς σχέσεις/ για τις μη ρομαντικές σχέσεις/ πως θα μπορούσες να συζητήσεις με τον/την σύντροφο σου, για κάτι που μας ενοχλεί σε μια σχέση / ποιος είναι ο σωστός τρόπος συμπεριφοράς σε μια σχέση/ πώς να διατηρήσεις καλές σχέσεις με το οικογενειακό περιβάλλον του/της συντρόφου σου (9 έφηβοι/έφηβες)
- ισότητα/ ισότητα στις υπανάπτυκτες χώρες/ η σύγκριση των δυο φύλων/ αν τα επαγγέλματα μπορούν να ασκούνται και από τα δύο φύλα/ γιατί οι γυναίκες είναι υποτιμημένες / διαφορές μεταξύ των δυο φύλων/

πώς αντιδρούν τα δυο φύλα όταν πρόκειται να αποκτήσουν παιδί - ποια είναι η αφοσίωση τους/ η άνιση μεταχείριση των αγοριών (9 έφηβοι/έφηβες)

- **η ομοφυλοφιλία** / οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις / σχετικά με το 3^ο φύλο (6 έφηβοι/έφηβες)
- η βία κατά των ανδρών από τις γυναίκες/ **άνδρες θύματα βίας**/ αν τα κορίτσια είναι/μπορούν να είναι/ γίνουν βίαιες (5 έφηβοι/έφηβες)
- **σχολικός εκφοβισμός** / bullying ανάμεσα στα δυο φύλα/ διαδικτυακός εκφοβισμός (4 έφηβοι/έφηβες)
- **αθλητισμός**/ φύλο και αθλητισμός (3 έφηβοι/έφηβες)
- **φιλία** ανάμεσα στα δυο φύλα/ πώς να συζητάμε μεταξύ μας με ηρεμία, να ακούμε ο ένας τον άλλον, να επιλύουμε τις διαφωνίες και τους καβγάδες και να σεβόμαστε τους κανόνες και την ώρα (2 έφηβοι/έφηβες)
- **δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι/-ες** / πώς να χειριζόμαστε τα προβλήματα της καθημερινότητας (2 έφηβοι/έφηβες)
- **ρατσισμός** (2 έφηβοι/έφηβες)
- **ενδοοικογενειακή βία και σχέσεις μέσα στην οικογένεια** (2 έφηβοι/έφηβες)
- Άλλο (8 έφηβοι/έφηβες)

Στις περιπτώσεις των μαθητών/-ριών που ανέφεραν ότι θα ήθελαν να είχαν συζητήσει πιο εκτεταμένα θέματα όπως η βία στις σχέσεις ή τις μη υγιείς σχέσεις, συνέβη το εξής: οι δραστηριότητες σχετικά με τις μη υγιείς σχέσεις και τη βία περιλαμβάνονταν στις τελευταίες ενότητες του Εγχειριδίου ΙΙΙ, επομένως υλοποιούνταν προς το τέλος του εργαστηρίου. Οι εκπαιδευτικοί που είχαν προγραμματίσει αρχικά να κάνουν περισσότερες συναντήσεις με τους/τις μαθητές/-ριες αλλά στην πορεία αναγκάστηκαν να ολοκληρώσουν νωρίτερα το εργαστήριο, είτε παρέλειψαν κάποιες από τις δραστηριότητες που αναφέρονταν στις μη υγιείς σχέσεις και τη βία είτε τις υλοποίησαν με βιασύνη και χωρίς να εμβαθύνουν.

Σας ευχαριστώ για το πρόγραμμα αυτό το οποίο οργανώσατε και σας είμαι ευγνώμων γιατί με βοήθησε σημαντικά και πολύ

Ολοκληρώνοντας με το μετα-Ερωτηματολόγιο των μαθητών/-ριών που συμμετείχαν στο εργαστήριο, στην τελευταία ερώτηση τα παιδιά καλούνταν να καταγράψουν αν υπήρχε κάτι άλλο που θα ήθελαν να πουν αλλά δεν ερωτήθηκαν. Εκτός από τους 123 μαθητές/μαθήτριες που απάντησαν ότι δεν υπήρχε κάτι άλλο που θα ήθελαν να πουν, 5 παιδιά απάντησαν: **σας ευχαριστώ για το πρόγραμμα αυτό το οποίο οργανώσατε και σας είμαι ευγνώμων γιατί με βοήθησε σημαντικά και πολύ**, «**βρίσκω αυτό το πρόγραμμα πολύ χρήσιμο και πιστεύω ότι θα έπρεπε να υπάρχει μάθημα όπου να διδάσκεται όπως όλα τα υπόλοιπα**», «**ευχαριστώ πολύ γι αυτό το πρόγραμμα με έχει βοηθήσει σε μερικά πράγματα**», «**όλοι πρέπει να είμαστε ίσοι και να σεβόμαστε τα δικαιώματα των συντρόφων μας**» και «**είμαστε ίσοι τα αγόρια και τα κορίτσια**». .

Βρίσκω αυτό το πρόγραμμα πολύ χρήσιμο και πιστεύω ότι θα έπρεπε να υπάρχει μάθημα όπου να διδάσκεται όπως όλα τα υπόλοιπα

Αυτοαντιλαμβανόμενη χρησιμότητα του Εργαστηρίου και γνώσεις που αποκτήθηκαν

Οι μέσες αξιολογήσεις των εφήβων για την **αυτοαντιλαμβανόμενη χρησιμότητα** του Εργαστηρίου για τον εαυτό τους και για άλλα άτομα ως προς τις 4 διαστάσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 32 είναι υψηλές

καθώς, στο σύνολο των παιδιών, κυμαίνονται από 8,5 έως 8,8. Η Δεσπόζουσα είναι το 10 για όλες τις ερωτήσεις και η Διάμεσος το 9 για τις τρεις ερωτήσεις και το 10 για την ερώτηση που αφορά στη χρησιμότητα για τις προσωπικές σχέσεις. Όπως και στις προηγούμενες ερωτήσεις, οι αξιολογήσεις των κοριτσιών (8,9 – 9,1) ήταν στατιστικά σημαντικά υψηλότερες (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 32) από τις αξιολογήσεις των αγοριών (8,0 – 8,4).

Πίνακας 32. Μέσες βαθμολογίες της αυτοαντιλαμβανόμενης χρησιμότητας (0=καθόλου...10=απόλυτα) των Εργαστηρίων, ανά φύλο των εφήβων (Ερ. 1.2-μετά, N_{αγόρια}=175-176, N_{κορίτσια}=199-200)

Πόσο ΧΡΗΣΙΜΟ νομίζεις ότι θα είναι το πρόγραμμα αυτό στο οποίο συμμετείχες:	Φύλο		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
στην καθημερινή σου ζωή γενικά; ¹³⁶	8,1	8,9	8,5
στις προσωπικές σου σχέσεις; ¹³⁷	8,4	9,1	8,8
στην περίπτωση που μια γυναίκα/ ένα κορίτσι που γνωρίζεις κακοποιείται στην σχέση της; ¹³⁸	8,1	9,1	8,6
στην περίπτωση που ένας άνδρας/ ένα αγόρι που γνωρίζεις κακοποιεί τη σύντροφό του; ¹³⁹	8,0	9,1	8,6

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (t-test) μεταξύ αγοριών-κοριτσιών αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Επιπλέον, ζητήθηκε από τα παιδιά να αξιολογήσουν την ποσότητα **των γνώσεων** που αποκόμισαν από το Εργαστήριο σε σχέση με την **Ανισότητα των Φύλων** και τη **Βία στις Σχέσεις** (Ερ. 3-μετά, Πίνακας 33) καθώς και να υποδείξουν, σε μία κλίμακα 0%-100% (Ερ.4-μετά, Πίνακας 34) τον βαθμό στον οποίο θεωρούν ότι το Εργαστήριο τα βοήθησε να αναγνωρίζουν αν μια σχέση τους είναι υγιής ή όχι, βίαιη ή μη αλλά και να γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν αν τα ίδια ή κάποιο αγαπημένο τους άτομο κακοποιείται.

Ως προς την **Ανισότητα των Φύλων**, **71,9% των μαθητών/-ριών** απάντησαν ότι **έμαθαν πολλά καινούρια πράγματα** (37,7%) ή **όλα όσα χρειάζονται να γνωρίζουν** (34,2%), 23,2% απάντησε ότι έμαθε τουλάχιστον μια καινούρια πληροφορία και 4,9% ότι δεν έμαθαν τίποτα καινούριο.

Αναφορικά με τη **Βία στις Σχέσεις**, **73,9% των μαθητών/-ριών** απάντησαν ότι **έμαθαν πολλά καινούρια πράγματα** (44,3%) ή **όλα όσα χρειάζονται να γνωρίζουν** (29,6%), 19,8% απάντησε ότι έμαθε τουλάχιστον μια καινούρια πληροφορία και 6,2% ότι δεν έμαθαν τίποτα καινούριο.

Ο έλεγχος (χ^2) έδειξε ότι **οι αξιολογήσεις αγοριών και κοριτσιών δεν διέφεραν** σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο σε καμία από τις δύο ερωτήσεις.

Πίνακας 33. Κατανομή των απαντήσεων ως προς την αυτοαξιολογούμενη γνώση που αποκόμισαν από τη συμμετοχή τους στα Εργαστήρια για την Ανισότητα των Φύλων και τη Βία στις Σχέσεις, ανά φύλο των εφήβων (Ερ. 3-μετά, N_{αγόρια}=169-170, N_{κορίτσια}=197-198)

Από τη συμμετοχή σου στο πρόγραμμα, έμαθες κάτι που δεν ήξερες ήδη;	Θεματική					
	Ανισότητα των Φύλων			Βία στις Σχέσεις		
	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
Δεν έμαθα τίποτα καινούριο	7,1	3,0	4,9	9,4	3,5	6,2
Έμαθα τουλάχιστον μία καινούρια πληροφορία	21,9	24,4	23,2	19,4	20,2	19,8
Έμαθα πολλά καινούρια πράγματα	42,0	34,0	37,7	42,9	45,5	44,3
Έμαθα όλα όσα μου χρειάζεται να γνωρίζω	29,0	38,6	34,2	28,2	30,8	29,6

¹³⁶ t(373) = -4,069, p = ,000, ¹³⁷ t(372) = -3,334, p = ,001, ¹³⁸ t(373) = -4,135, p = ,000, ¹³⁹ t(373) = -4,455, p = ,001

Οι συνολικές μέσες βαθμολογίες των εφήβων (Πίνακας 34) για τον βαθμό (από 0% έως 100%) στον οποίο το Εργαστήριο τις/τους βοήθησε:

- να αναγνωρίζουν αν μια σχέση τους είναι υγιής ή όχι
- να αναγνωρίζουν αν μια σχέση τους είναι βίαιη ή όχι
- να γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν αν τα ίδια ή ένα άλλο πρόσωπο κακοποιείται

κυμαίνονται από 80% ($SD = 20,74$) έως 83,4% ($SD = 20,64$). Παρόμοιο είναι το πρότυπο με τις προηγούμενες ομάδες ως προς τη Δεσπόζουσα που είναι το 100 σε όλες τις ερωτήσεις και τη Διάμεσο που είναι 85 για την πρώτη ερώτηση και 90 για τις άλλες δύο.

Τα κορίτσια (83,4 – 87,4) δίνουν και σε αυτές τις ερωτήσεις στατιστικά σημαντικά υψηλότερες αξιολογήσεις (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 34) από ότι τα αγόρια (75,4 – 78,7).

Πίνακας 34. Μέσες βαθμολογίες της αυτοαξιολογούμενης επίδρασης (σε κλίμακα 0%-100%) του Εργαστηρίου, ανά φύλο των εφήβων (Ερ. 4-μετά, $N_{\text{αγόρια}}=175$, $N_{\text{κορίτσια}}=200-201$)

Το εργαστήριο με βοήθησε να:	Φύλο		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
αναγνωρίζω εάν μια σχέση μου είναι υγιής ή όχι ¹⁴⁰	75,4	84,0	80,0
αναγνωρίζω εάν μια σχέση μου είναι βίαιη ή όχι ¹⁴¹	76,6	83,4	80,2
ξέρω τι πρέπει να κάνω, εάν εγώ ή ένα αγαπημένο μου πρόσωπο κακοποιείται ¹⁴²	78,7	87,4	83,4

Σημείωση: Οι στατιστικές διαφορές (t-test) μεταξύ αγοριών-κοριτσιών αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

¹⁴⁰ $t(373) = -4,104$, $p = ,000$, ¹⁴¹ $t(374) = -2,927$, $p = ,004$, ¹⁴² $t(374) = -4,161$, $p = ,000$

Η άποψη των εφήβων αναφορικά με την υλοποίηση των Εργαστηρίων από τους/τις εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο του σχολείου

Μεταξύ των ερωτήσεων που στόχευαν να μετρήσουν έμμεσα την ικανοποίηση (Ερ. 5-μετά) των εφήβων από το Εργαστήριο, συμπεριλήφθησαν δύο ερωτήσεις με στόχο τη διερεύνηση της γνώμης των μαθητριών/-τών σχετικά με την καταλληλότητα α) του σχολικού περιβάλλοντος για την υλοποίηση των Εργαστηρίων (Ερ. 5.2-μετά) και β) των εκπαιδευτικών τους στο ρόλο του ατόμου που συντονίζει το Εργαστήριο (Ερ. 5.3-μετά). Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις συνοδεύονταν από μία ανοιχτή ερώτηση, στην οποία τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να αιτιολογήσουν την απάντηση που έδωσαν στις κλειστές ερωτήσεις.

Στην ερώτηση αν **πρέπει να γίνονται τέτοιου είδους προγράμματα στο πλαίσιο του σχολείου**, το **93,1%** των μαθητών/-τριών απάντησε σίγουρα ναι και μάλλον ναι, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην ερώτηση για το αν **πρέπει να υλοποιούνται τέτοιου είδους προγράμματα από εκπαιδευτικούς**, ήταν **89,3%**.

Η ανάλυση έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις κοριτσιών και αγοριών και στις δύο ερωτήσεις: στην ερώτηση σχετικά με το σχολείο ως πλαίσιο υλοποίησης [χ^2 (3, N=378) = 11,442, $p = ,01$] τα κορίτσια δίνουν περισσότερες απαντήσεις «σίγουρα ναι» από ότι τα αγόρια (81% έναντι 67,4%) ενώ στην ερώτηση των εκπαιδευτικών ως συντονιστών/-ριών [χ^2 (3, N=375) = 9,716, $p = ,021$], οι απαντήσεις «σίγουρα ναι» και «μάλλον ναι» είναι λίγο περισσότερες στα κορίτσια (52,3% και 41,7%) παρά στα αγόρια (47,7% και 36,4%).

Πίνακας 35. Κατανομή των απαντήσεων για την καταλληλότητα της υλοποίησης των Εργαστηρίων στο σχολικό περιβάλλον και από εκπαιδευτικούς, ανά φύλο των εφήβων (Ερ. 5.2+3-μετά, N_{αγόρια}=178, N_{κορίτσια}=200)

Παρακαλώ, πες μας την γνώμη σου για τα παρακάτω:	Φύλο		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
Νομίζεις ότι πρέπει να γίνονται τέτοιου είδους προγράμματα στο πλαίσιο του σχολείου;			
Σίγουρα ναι	67,4	81,0	74,6
Μάλλον ναι	22,5	15,0	18,5
Μάλλον όχι	8,4	2,5	5,3
Σίγουρα όχι	1,7	1,5	1,6
Νομίζεις ότι πρέπει να υλοποιούνται τέτοιου είδους προγράμματα από εκπαιδευτικούς;			
Σίγουρα ναι	47,7	52,3	50,1
Μάλλον ναι	36,4	41,7	39,2
Μάλλον όχι	9,7	4,0	6,7
Σίγουρα όχι	6,2	2,0	4,0

Οι λόγοι που αναφέρθηκαν από 241 μαθητές/-ριες **υπέρ της υλοποίησης** τέτοιων εργαστηρίων **στο πλαίσιο του σχολείου** στην συνοδευτική ανοιχτή ερώτηση ήταν:

- για να μπορούν να ενημερώνονται όλοι οι μαθητές/-ριες/ για να μάθουν για τη ζωή και τις σχέσεις – την ισότητα των φύλων και τη βία όσο το δυνατόν πιο νωρίς/ για να γνωρίζουμε όσο το δυνατόν νωρίτερα πώς να συμπεριφερόμαστε στις σχέσεις/ για να γνωρίζουμε τα βασικά/ για να μάθουν τα παιδιά (αγόρια και κορίτσια) τα βασικά/ για τις σχέσεις/ τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν τα θέματα που τα αφορούν/ μαθαίνουμε όλοι μαζί/ για να γνωρίζουμε τι είναι υγιείς και μη υγιείς σχέσεις/ μας αγγίζει το θέμα / διότι

Γιατί ο καθένας μπορεί να βρεθεί σε αυτή τη θέση και πρέπει να ξέρει πως θα αντιδράσει

τα παιδιά θα πρέπει να διαπαιδαγωγούνται κατάλληλα από νωρίς και να προετοιμάζονται κατάλληλα για τις σχέσεις τους στο μέλλον και τη σωστή ένταξή τους στην κοινωνία/ όλοι πρέπει να γνωρίζουμε για την βία και τα δικαιώματά μας/ τα παιδιά μαθαίνουν να προσέχουν (93 έφηβοι/έφηβες)

- Για το καλό των μαθητών/-ριών/ για να έχουμε υγιείς σχέσεις/ θα είναι πολύ χρήσιμο και βοηθητικό για τους/τις μαθητές/-ριες (στο μέλλον)/ για να βοηθήσει τα παιδιά να έχουν υγιείς σχέσεις/ σίγουρα θα βοηθήσει όλα τα παιδιά στη ζωή τους/ είναι σημαντικό και χρήσιμο και όλοι θα χρειαστούμε αυτές τις πληροφορίες/ **μας βοηθάει να χτίζουμε υγιείς σχέσεις/** τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν **από νεαρή ηλικία** πως να χτίζουν υγιείς σχέσεις όπως η φιλία για να μπορούν να το μεταδώσουν στη ζωή και τις οικογένειές τους/ μας βοηθάει να είμαστε ασφαλείς στις μελλοντικές μας σχέσεις/ μαθαίνουμε πληροφορίες που μπορεί να φανούν χρήσιμες/ βοηθάει τους νέους να χτίζουν υγιείς σχέσεις και να επιλέγουν τους σωστούς συντρόφους/ μας βοηθάει να αναπτύσσουμε υγιείς σχέσεις/ σε αυτήν την ηλικία, αρχίζουν οι πιο προσωπικές σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων και, μέσα από αυτό το πρόγραμμα, (τα παιδιά) μαθαίνουν πράγματα που δεν γνωρίζουν και που θα τα βοηθήσουν (38 έφηβοι/έφηβες)
- Είναι **εκπαιδευτικό/** μαθαίνουμε/ σε **διδάσκει** (πράγματα) για τις σχέσεις/ είναι ένα σημαντικό μάθημα για κάθε παιδί/ **όλα τα παιδιά** και των δύο φύλων **θα έπρεπε να είναι ενημερωμένα** για αυτό το θέμα που είναι πολύ σημαντικό για τις ζωές όλων μας/ με αυτόν τον τρόπο περισσότεροι άνθρωποι μαθαίνουν πληροφορίες που δεν γνωρίζουν/ γιατί αυτά τα προγράμματα είναι **«μαθήματα ζωής»/** είναι σημαντικό για το μέλλον όλων μας / μας βοηθάει στο μέλλον/ είναι ένα σημαντικό μάθημα/ είναι σημαντικό για τα παιδιά να είναι ενημερωμένα για αυτά τα θέματα/ μαθαίνουμε την αλήθεια/ γιατί με αυτόν τον τρόπο μαθαίνεις/ βοηθάει τα παιδιά να καταλάβουν ότι μια σχέση μπορεί καμιά φορά να γίνει βίαιη (34 έφηβοι/έφηβες)
- Για να γνωρίζουμε πώς να προστατεύουμε τον εαυτό μας/ για **να γνωρίζουν** τα παιδιά **πώς να αντιδρούν σε τέτοιες σχέσεις/ αυτό μπορεί να συμβεί στον καθένα μας και θα πρέπει να ξέρουμε πώς να αντιδράσουμε/** γιατί θα πρέπει να ξέρουμε –εάν μας συμβεί στο μέλλον- πώς να το αντιμετωπίσουμε/ **για να γνωρίζουμε από πριν τι μπορεί να μας συμβεί στο μέλλον/ γιατί μαθαίνουμε πώς να διαχειριζόμαστε τέτοιες καταστάσεις/ πώς να διαχειριζόμαστε τον φόβο/** για να είμαστε ενήμεροι από πριν για να μην γίνουμε θύματα στο μέλλον/ γιατί προετοιμάζονται τα παιδιά για το μέλλον και αποκτούν εμπειρία, χωρίς να τη βιώσουν (πράγμα καλό) / γιατί η βία ξεκινά από μικρή ηλικία και πρέπει να είμαστε ενήμεροι/-ες / γιατί σε αυτές τις ηλικίες αναπτύσσονται σχέσεις που καμιά φορά δεν είναι υγιείς/ γιατί μαθαίνουν (τα παιδιά) πώς να χειρίζονται τις βίαιες σχέσεις και ότι **ΔΕΝ** πρέπει να είμαστε βίαιοι/-ες σε μια σχέση (22 έφηβοι/έφηβες)
- **δεν υπάρχει πληροφόρηση γι αυτά τα θέματα εκτός σχολείου/** μπορεί ποτέ να μην μάθουμε γι αυτά (τα θέματα) από κάποια άλλη πηγή πληροφόρησης/ κάποια παιδιά δεν έχουν **σωστές πληροφόρηση/** κάποια παιδιά δεν έχουν έγκυρες πηγές πληροφόρησης στο κοινωνικό τους περιβάλλον/ **υπάρχουν κι άλλα θέματα που πρέπει να συζητούνται στην τάξη εκτός από το μάθημα/** γιατί τα παιδιά πρέπει, εκτός από το μάθημα, να γνωρίζουν και κάτι χρήσιμο για τη ζωή / **τα στερεότυπα των φύλων μπορούν να αλλάξουν αν ξεκινήσουμε από το σχολείο/** το πρόγραμμα αλλάζει

Όλα τα παιδιά και των δύο φύλων πρέπει να είναι ενημερωμένα για αυτό το θέμα που είναι πολύ σημαντικό για τη ζωή όλων μας

Γιατί τα παιδιά, νομίζω, μπορούν να ανοιχτούν σε έναν εκπαιδευτικό που εμπιστεύονται αν έχουν απορίες κι ακόμα μαθαίνουν πολλά πράγματα

λανθασμένες αντιλήψεις/ γιατί τα παιδιά, νομίζω, μπορούν να ανοιχτούν σε έναν εκπαιδευτικό που εμπιστεύονται αν έχουν απορίες κι ακόμα μαθαίνουν πολλά πράγματα / βοηθάει πολύ πιστεύω και ειδικότερα στο σχολείο που συνέχεια βρισκόμαστε με το άλλο φύλο/ τα παιδιά μαθαίνουν πράγματα που δεν θα είχαν την ευκαιρία να μάθουν διαφορετικά (12 έφηβοι/έφηβες)

- Γιατί υπάρχουν **πολλές βίαιες σχέσεις**/ είναι πολύ σημαντικό να ξέρεις πότε μια σχέση είναι υγιής, μη υγιής και βίαιη/ μας βοηθάει να ξεκαθαρίσουμε κάποια πράγματα τα οποία έχουμε μπερδέψει/ **για να κατανοήσουμε την βία μέσα στις σχέσεις**/ για να μπορούμε να αναγνωρίζουμε τις προειδοποιητικές ενδείξεις/ για να αναγνωρίζουν τα παιδιά ποιες σχέσεις είναι υγιείς και ποιες βίαιες (10 έφηβοι/έφηβες)
- Για να σταματήσουμε τη βία στο μέλλον/ για να **καταργηθούν τα στερεότυπα των φύλων**/ για να είναι τα παιδιά ενημερωμένα και να προλαμβάνουν προβλήματα/ γιατί κάποια παιδιά μπορεί στο μέλλον να γίνουν θύματα ή θύτες/ για να μην γίνουμε θύματα ή θύτες στο μέλλον (7 έφηβοι/έφηβες)
- Θα είναι ωφέλιμο για τα κορίτσια που κακοποιούνται/ πολλά **παιδιά χρειάζονται συμβουλή** γι αυτά τα θέματα/ γιατί **μερικά παιδιά μπορεί ήδη να έχουν μια σχέση και να κακοποιούνται/ για να βοηθηθούν κι άλλοι που αντιμετωπίζουν προβλήματα** (6 έφηβοι/έφηβες)
- Γιατί βοηθάει τα παιδιά **να βελτιώσουν τη συμπεριφορά τους**/ βελτιώνει τη **συνεργασία** (6 έφηβοι/έφηβες)
- Άλλο π.χ. για διάφορους λόγους (4 έφηβοι/έφηβες)
- Είναι ενδιαφέρον για τα παιδιά/ είναι ωραίο πρόγραμμα (4 έφηβοι/έφηβες)
- **Για να έχουν κι άλλοι-ες τη δυνατότητα να συμμετέχουν**/ για να ζήσουν κι άλλα παιδιά αυτήν τη μοναδική εμπειρία (3 έφηβοι/έφηβες)
- **Για να χάνουμε μάθημα** (2 έφηβοι/έφηβες)

Γιατί προετοιμάζονται τα παιδιά για το μέλλον και αποκτούν εμπειρία, χωρίς να τη βιώσουν (πράγμα καλό)

Οκτώ μαθητές/-ριες ανέφεραν λόγους κατά της υλοποίησης τέτοιων εργαστηρίων στο πλαίσιο του σχολείου, οι οποίοι ήταν οι εξής: «Δεν μου άρεσε» (2 έφηβοι/ες), «Δεν είναι απαραίτητο/κατάλληλο» (2 έφηβοι/-ες), «είναι απαραίτητες οι εκπαιδευτικές εκδρομές», «δεν νομίζω ότι τέτοια θέματα θα έπρεπε να συζητούνται στο σχολείο», «γιατί τα παιδιά ήδη γνωρίζουν», «γιατί μέχρι να μεγαλώσουμε, θα τα έχουμε ξεχάσει».

Οι λόγοι που αναφέρθηκαν από 160 μαθητές/-ριες υπέρ της υλοποίησης τέτοιων εργαστηρίων από εκπαιδευτικούς ήταν:

- είναι **πιο έμπειροι**/ γνωρίζουν καλύτερα/ **είναι εκπαιδευτικοί και μπορούν να τα διδάξουν αποτελεσματικά**/ μόνο εκπαιδευτικοί μπορούν να τα υλοποιήσουν/ επεξηγούν τα πάντα/ μπορούν να συντονίσουν το πρόγραμμα/ **μπορούν να μας επηρεάσουν**/ ξέρουν την δουλειά τους και προσπαθούν να μας βοηθήσουν (41 έφηβοι/έφηβες)
- **Για να ενημερώνονται οι μαθητές/-ριες**/ μας μαθαίνουν πράγματα που δεν γνωρίζουμε/ **είναι και αυτό μια μορφή εκπαίδευσης, επομένως πρέπει να εμπλέκονται**/ με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές/-ριες ενημερώνονται για θέματα

Γιατί ενώ μας μαθαίνουν, μαθαίνουν κι αυτοί

Διότι αυτοί είναι πιο κοντά στα παιδιά

που δεν θα είχαν την ευκαιρία να πληροφορηθούν αλλιώς/ για να πληροφορούμαστε όλοι/ εκτός από την οικογένεια, και το σχολείο θα πρέπει να εμπλέκεται σε αυτήν την εκπαίδευση/ αυτό είναι το πιο ωφέλιμο μάθημα για εμάς/ αυτή είναι η καλύτερη εκπαίδευση (28 έφηβοι/έφηβες)

- Για να **βοηθούν τα παιδιά/ μας βοηθούν/ μας συμβουλευούν/** για να είμαστε προετοιμασμένοι/-ες για τέτοιες καταστάσεις/ για να ξέρουμε πώς να χειριζόμαστε τέτοιες καταστάσεις και πώς να προστατεύουμε τους εαυτούς μας (17 έφηβοι/έφηβες)
- Είναι **πιο κοντά** στους μαθητές και είναι πιο «φιλικό»/ οι εκπαιδευτικοί είναι επίσης οι κοινωνικοί μας γονείς/ το περιβάλλον είναι πιο φιλικό/ έχουν **συχνή επαφή με τα παιδιά/** μας γνωρίζουν καλύτερα/ **έχουν εμπειρία με εφήβους** / έχουν ήδη μια εδραιωμένη σχέση με τα παιδιά (17 έφηβοι/έφηβες)
- Είναι χρήσιμο/ωφέλιμο για όλους εμάς/ γινόμαστε πιο συνεργάσιμοι/ μαθαίνουμε πώς να συμπεριφερόμαστε/ ενισχύεται η ομαδικότητα (14 έφηβοι/έφηβες)
- **Βελτιώνεται η σχέση μαθητών-εκπαιδευτικών** και μοιράζονται σκέψεις και συναισθήματα/ οι εκπαιδευτικοί μας γνωρίζουν καλύτερα μετά από το πρόγραμμα αυτό/ με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια πιο στενή σύνδεση μεταξύ εκπαιδευτικών-μαθητών/ αναπτύσσεται διάλογος μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών / αν τα παιδιά τους εμπιστεύονται, μπορούν να τους ρωτήσουν ό,τι θέλουν (13 έφηβοι/έφηβες)
- Με αυτόν τον τρόπο, **πληροφορούνται/ μαθαίνουν και οι ίδιοι** (οι εκπαιδευτικοί) / οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι ενήμεροι για τα ζητήματα φύλου (9 έφηβοι/έφηβες)
- **Εάν γνωρίζουν** τα ζητήματα αυτά, τότε μπορούν / γιατί και αυτοί παρακολουθούν τέτοια προγράμματα/ θα πρέπει να υλοποιούνται από κατάλληλους εκπαιδευτικούς (8 έφηβοι/έφηβες)
- Είναι ενδιαφέρον/ σημαντικό / είναι σημαντικό για την καθημερινή μας ζωή/ για να έχουμε υγιείς σχέσεις (8 έφηβοι/έφηβες)
- Άλλοι λόγοι π.χ. δεν υπάρχει λόγος για να μην το κάνουν, για να χάνουμε τα μαθήματά τους (5 έφηβοι/έφηβες)

Γιατί τα παιδιά, αν τους εμπιστεύονται, μπορούν να τους ρωτήσουν ό,τι θέλουν

είναι και αυτό μια μορφή εκπαίδευσης, επομένως πρέπει να εμπλέκονται

Οι λόγοι που αναφέρθηκαν από 14 μαθητές/-ριες κατά της υλοποίησης τέτοιων εργαστηρίων από εκπαιδευτικούς ήταν: «θα πρέπει να γίνονται από ειδικούς» (7 έφηβοι/έφηβες), «για να μην γίνεται φασαρία», «γιατί έχουν τα δικά τους προβλήματα και δεν βοηθούν τα παιδιά», «δεν ξέρουν πως να τα υλοποιούν». «τα παιδιά μπορεί να αισθάνονται άβολα», «αλλάζει τη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού -μαθητή», «μπορεί να έχουν φορτωμένο πρόγραμμα», «δεν τους είναι απαραίτητο».

Τέλος, όταν ζητήθηκε από τις μαθήτριες και τους μαθητές να **αξιολογήσουν την/τον εκπαιδευτικό που συντόνισε το εργαστήριο**, οι μέσες βαθμολογίες τους για τις 3 διαστάσεις που περιγράφονται στον Πίνακα 36 ήταν πολύ υψηλές, καθώς κυμαίνονταν από 8,8 έως 9,3. Αξίζει να αναφέρουμε για μία ακόμα φορά ότι η Δεσπόζουσα είναι το 10 για όλες τις ερωτήσεις και η Διάμεσος το 10 για τις δύο ερωτήσεις και το 9 για την ερώτηση που αφορά στην καλή κατανομή του χρόνου.

Παρότι σε αυτές τις ερωτήσεις τα αγόρια δίνουν πολύ υψηλές αξιολογήσεις (8,6 – 9,1), τα κορίτσια δίνουν και πάλι ακόμα υψηλότερες (9,0 – 9,4) με όλες τις διαφορές να είναι στατιστικά σημαντικές (βλ. υποσημειώσεις του Πίνακα 36).

Πίνακας 36. Μέσες βαθμολογίες της επάρκειας (0=καθόλου...10=απόλυτα) της/του εκπαιδευτικού που συντόνισε το Εργαστήριο, ανά φύλο των εφήβων (Ερ. 1.4-μετά, N_{αγόρια}=172, N_{κορίτσια}=194-195)

Σε ποιο βαθμό νομίζεις ότι ο/η εκπαιδευτικός που συντόνισε το πρόγραμμα:	Φύλο		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
ήταν καλά προετοιμασμένος/-η ¹⁴³	9,1	9,4	9,3
κατένειμε καλά το χρόνο ¹⁴⁴	8,6	9,0	8,8
απάντησε ικανοποιητικά στις ερωτήσεις σου ¹⁴⁵	8,8	9,4	9,1

Σημείωση: Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (t-test) μεταξύ αγοριών-κοριτσιών αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Πίνακα.

Οι πολύ υψηλές βαθμολογίες των παιδιών σε όλες τις πλευρές που τους ζητήθηκε να αξιολογήσουν καθώς και η προθυμία τους να απαντήσουν στις ανοιχτές ερωτήσεις υποδεικνύουν την μεγάλη ενεργοποίησή τους καθώς και το κίνητρό τους να συνεισφέρουν στην αξιολόγηση ενός προγράμματος που θεωρούν ότι τους είναι χρήσιμο και που επιθυμούν να συνεχίσει να εφαρμόζεται στα σχολεία τους.

¹⁴³ t(365) = -2,296, p = ,022, ¹⁴⁴ t(364) = -2,437, p = ,015, ¹⁴⁵ t(364) = -3,167, p = ,002

B.4. Αποτελέσματα από την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών

Οι εκπαιδευτικοί μετά από κάθε συνάντηση με την ομάδα των μαθητών/-ριών συμπλήρωναν μια Φόρμα Αναφοράς Γ2¹⁴⁶, περιγράφοντας τη διαδικασία και τυχόν προτάσεις βελτίωσης του υλικού και/ή της διαδικασίας.

Επιπλέον ζητήθηκε από κάθε συντονιστή/-ρια, μετά την τελευταία συνάντηση με την ομάδα της/του να συμπληρώσει την Φόρμα Αναφοράς Γ3¹⁴⁷ προκειμένου να καταγράψει τα συνολικά αποτελέσματα του Εργαστηρίου που υλοποίησε και να αξιολογήσει το Εργαστήριό της/του, στο σύνολό του. Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων 22 εκπαιδευτικών που συντόνισαν 21 Εργαστήρια.

B.4.1. Διευκολυντικοί παράγοντες και εμπόδια

Οι συντονίστριες/-τές εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να καταγράψουν στην Φόρμα Αναφοράς Γ3 τους διευκολυντικούς παράγοντες και τα εμπόδια που συνάντησαν κατά την υλοποίηση των Εργαστηρίων.

Εμπόδια

Από τις 21 Φόρμες Αναφοράς Γ3 που παρελήφθησαν συνολικά, οι 12 περιελάμβαναν 13 αναφορές σε εμπόδια ενώ στις υπόλοιπες 9 οι εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι δεν συνάντησαν κανένα εμπόδιο κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των Εργαστηρίων. Τα εμπόδια που καταγράφηκαν από τους/τις εκπαιδευτικούς ήταν τα εξής:

- **χρονικοί περιορισμοί:** χρονικοί περιορισμοί που οφείλονται στην καθυστέρηση της έκδοσης της επίσημης έγκρισης από το Υπουργείο – πολλές φορές, οι μαθητές/-ριες έμεναν δύο ώρες επιπλέον μετά το πέρας του σχολικού ωραρίου για να συμμετέχουν στο πρόγραμμα – υλοποιήθηκαν λιγότερες δραστηριότητες από όσες είχαν αρχικά σχεδιαστεί (N=6)
- **δυσκολίες (π.χ. απουσίες) λόγω της υλοποίησης του προγράμματος εκτός ωρολογίου προγράμματος** N=2)
- **δυσκολίες λόγω της πραγματοποίησης του προγράμματος εντός σχολικού ωραρίου** (π.χ. «ο χρόνος για το πρόγραμμα ήταν περιορισμένος, επομένως έπρεπε να ολοκληρώσουμε νωρίτερα και να υλοποιήσουμε λιγότερες δραστηριότητες από όσες είχαμε αρχικά σχεδιάσει») (N=2)
- **οι δυσκολίες στα δυναμικά συγκεκριμένων ομάδων** - προσωπική αποθάρρυνση (N=2)
- **η νεαρή ηλικία των συμμετεχόντων/-ουσών** (12-13 ετών) – «πιστεύω πως οι δεξιότητες των παιδιών σε αυτήν την ηλικία δεν επέτρεψαν να αναπτυχθεί η δυναμική κάποιων δραστηριοτήτων όπως θα γινόταν με μαθητές/-ριες μεγαλύτερων ηλικιών που έχουν μεγαλύτερη ωριμότητα». (N=1)

Θεωρήσαμε ενδιαφέρον να συγκρίνουμε τα πραγματικά εμπόδια που συνάντησαν οι εκπαιδευτικοί κατά την υλοποίηση των Εργαστηρίων με τα αναμενόμενα εμπόδια, όπως τα είχαν καταγράψει στη σχετική ερώτηση του ερωτηματολογίου που συμπλήρωσαν στο τέλος του Σεμιναρίου Εκπαίδευσής τους. Με βάση τις απαντήσεις 57 εκπαιδευτικών, σχεδόν οι μισοί θεώρησαν ότι το βασικό εμπόδιο για την ομαλή υλοποίηση του Εργαστηρίου θα ήταν η **αρνητική στάση** ορισμένων **μαθητών/-ριών, γονέων, της Διεύθυνσης του σχολείου, άλλων συναδέλφων εκπαιδευτικών**. Δευτερευόντως, ανέφεραν εμπόδια όπως:

¹⁴⁶ Περιγράφεται στην ενότητα *Εποπτεία, Παρακολούθηση και Αναφορά των αποτελεσμάτων των Εργαστηρίων* του Κεφαλαίου Α.1. και στο *Στάδιο 5* του Κεφαλαίου Α.2.2, της παρούσας Έκθεσης.

¹⁴⁷ Περιγράφεται στην ενότητα *Εποπτεία, Παρακολούθηση και Αναφορά των αποτελεσμάτων των Εργαστηρίων* του Κεφαλαίου Α.1. και στο *Στάδιο 6* του Κεφαλαίου Α.2.2., καθώς και στην ενότητα *Αξιολόγηση από τους/τις εκπαιδευτικούς* του Κεφαλαίου Β.1 της παρούσας Έκθεσης.

- χαμηλή αυτοπεποίθηση των εκπαιδευτικών να αναλάβουν το ρόλο της/του συντονίστριας/-τή Εργαστηρίου
- έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας
- το νεαρό της ηλικίας των μαθητών/-ριών ή το γεγονός ότι διανύουν την περίοδο της εφηβείας
- ανησυχίες σχετικά με το πώς θα χειριστούν παιδιά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά
- πρακτικά θέματα όπως οι χρονικοί περιορισμοί των παιδιών και των εκπαιδευτικών, η δυνατότητα υλοποίησης του Εργαστηρίου εντός ή εκτός του σχολικού προγράμματος, εάν θα ενδιαφερθούν αρκετά παιδιά να συμμετέχουν και εάν θα υπάρχει ίση εκπροσώπηση αγοριών και κοριτσιών.
- η συμμετοχή παιδιών που οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν ότι έχουν εμπειρίες κακοποίησης

Όμως, μετά την υλοποίηση του Εργαστηρίου, τα εμπόδια που αναφέρθηκαν από τις/τους εκπαιδευτικούς ήταν πολύ λιγότερα και πολύ πιο συγκεκριμένα καθώς, στην πραγματικότητα αντιμετώπισαν πολύ λιγότερα εμπόδια από αυτά που περίμεναν. Για παράδειγμα, **δεν υπήρχε καμία αναφορά αρνητικών αντιδράσεων** από παιδιά, γονείς, τη σχολική κοινότητα ή την τοπική κοινότητα ενώ σε ότι αφορά στην ηλικία και την ωριμότητα των παιδιών αναφέρθηκε μόνο μία δυσκολία σε υλοποίηση με παιδιά 12-13 ετών. Οι **χρονικοί περιορισμοί** αναφέρθηκαν πράγματι ως εμπόδιο, όμως αξίζει να σημειωθεί ότι τα 20 από τα 21 Εργαστήρια είχαν διάρκεια μεγαλύτερη από αυτήν που είχε οριστεί ως ελάχιστη απαιτούμενη (13 διδακτικές ώρες), η οποία κυμάνθηκε από 14 έως 26 διδακτικές ώρες (βλ. Πίνακα 3 στο Κεφάλαιο Α.2.4.). Αν λάβουμε μάλιστα υπόψη μας ότι η συγκεκριμένη διάρκεια επετεύχθη από τον Νοέμβριο έως τον Απρίλιο, γίνεται εμφανές ότι οι εκπαιδευτικοί όταν αναφέρονται στους χρονικούς περιορισμούς εννοούν την επιθυμία τους να επεκτείνουν ακόμα περισσότερο τη διάρκειά του Εργαστηρίου.

Διευκολυντικοί παράγοντες

Οι 19 από τις 21 Φόρμες Αναφοράς Γ3 που παρελήφθησαν συνολικά, περιελάμβαναν 32 αναφορές για διευκολυντικούς παράγοντες, οι οποίοι ήταν:

- Η **συνεργασία**, η συνεχής **βοήθεια**, η **τακτική επικοινωνία και υποστήριξη από το προσωπικό του Ε.Δ.κ.Β.** (N=10)
- Τα **Εγχειρίδια III και IV** (με λεπτομερή περιγραφή των δραστηριοτήτων και της διαδικασίας/ οι δραστηριότητες ήταν συγκεκριμένες και δόθηκε υλικό για την υλοποίησή τους) (N=8)
- Το ενδιαφέρον θέμα/ η **επιθυμία των παιδιών να μάθουν περισσότερα** για αυτό το θέμα/ η συνεργασία με τους/τις μαθητές/-ριες/ η **θετική ανατροφοδότηση από τους/τις μαθητές/-ριες** (N=5)
- Η **υποστήριξη της Διεύθυνσης του σχολείου** για την υλοποίηση του προγράμματος από την αρχή/ η υποστήριξη των συναδέλφων - εκπαιδευτικών του σχολείου (N=5)
- Το ότι το πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε **εντός ωρολογίου προγράμματος** (ως ερευνητική εργασία) αποτέλεσε διευκολυντικό παράγοντα για τους/τις μαθητές/-ριες (N=2)
- Το **σεμινάριο επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών** που προσφέρει τις δεξιότητες για την υλοποίηση του προγράμματος (N=1)
- Η **συμπλήρωση των Φορμών Αναφοράς ανά συνάντηση** ήταν βοηθητικές για τον αναστοχασμό κάθε συνάντησης (N=1)

Παρόμοια με τα εμπόδια, στο τέλος της εκπαίδευσής τους, είχε ζητηθεί από τους εκπαιδευτικούς να καταγράψουν τους αναμενόμενους διευκολυντικούς παράγοντες. Με βάση τις απαντήσεις από 65 εκπαιδευτικούς οι παράγοντες που περίμεναν ότι θα διευκόλυναν την υλοποίηση του Εργαστηρίου ήταν:

- η υποστήριξη/καθοδήγηση από το **Ε.Δ.Κ.Β.** (36 άτομα)
- το υλικό που τους δόθηκε, δηλαδή τα Τεύχη ΙΙΙ και ΙV (12 άτομα)
- το ενδιαφέρον/ενεργητική συμμετοχή των παιδιών (11 άτομα)
- η υποστήριξη από το **Σύλλογο Διδασκόντων** και/ή τη **Διεύθυνση του σχολείου** (8 άτομα)
- η υποστήριξη από άλλους, σχετικούς, φορείς (π.χ. από την Υπεύθυνη Αγωγής Υγείας, την Σχολική Σύμβουλο, τον Συμβουλευτικό Σταθμό Νέων) (5 άτομα)
- το Σεμινάριο που παρακολούθησαν/η γνώση που απέκτησαν (3 άτομα)
- άλλοι παράγοντες (4 άτομα).

Αντίθετα από ότι συνέβη με τα εμπόδια, οι τέσσερις παράγοντες που πράγματι διευκόλυναν την υλοποίηση των Εργαστηρίων συνέπιπταν με τους αναμενόμενους, όπως τους είχαν αναφέρει οι εκπαιδευτικοί στο τέλος της εκπαίδευσής τους.

B.4.2. Ικανοποίηση από τα Εργαστήρια και αυτο-αξιολόγηση της επάρκειας ως συντονίστριες/-στές

Μέσω της Φόρμας Αναφοράς Γ3 ζητήθηκε από τις/τους εκπαιδευτικούς να αξιολογήσουν, χρησιμοποιώντας μια 11-βάθμια κλίμακα (0=καθόλου ... 10=απόλυτα), διάφορες πτυχές του προγράμματος που αφορούσαν α) στην ικανοποίησή τους από το εργαστήριο, β) την επάρκεια τους ως συντονίστριες/-στές του εργαστηρίου και γ) την ικανοποίηση των μαθητών/-ριών τους από το Εργαστήριο, σύμφωνα με την προσωπική τους εκτίμηση. Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 37, εκτός τεσσάρων εξαιρέσεων, οι μέσες βαθμολογίες των εκπαιδευτικών σε όλες τις προαναφερθείσες διαστάσεις ήταν πολύ υψηλές (8,0-9,2).

Σχετικά με την ικανοποίησή τους από τα Εργαστήρια, η χαμηλότερη μέση βαθμολογία δόθηκε στη συνολική διάρκεια του εργαστηρίου (7,2) διότι θα προτιμούσαν να είχαν περισσότερο διαθέσιμο χρόνο για την υλοποίηση του. Οι βαθμολογίες των εκπαιδευτικών σε όλες τις υπόλοιπες ερωτήσεις που αφορούσαν την ικανοποίησή τους ήταν πολύ υψηλές, καθώς κυμαίνονταν από 7,9 για την ικανοποίηση από «τον εαυτό σας ως συντονίστρια/-τή του εργαστηρίου») ως 8,9 για την ικανοποίηση από «τη συνολική υλοποίηση του εργαστηρίου», που ήταν η υψηλότερη μέση βαθμολογία.

Ως προς την επάρκειά τους, ως συντονίστριες/-στές των εργαστηρίων, η χαμηλότερη μέση βαθμολογία δόθηκε στο πόσο καλά κατένειμαν τον χρόνο κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου (7,6). Στις υπόλοιπες ερωτήσεις αυτής της διάστασης, οι μέσες βαθμολογίες τους κυμάνθηκαν από 8,0 («Ανταποκρίθηκα κατάλληλα στις ανάγκες της ομάδας») ως 8,7 («Απάντησα επαρκώς στις ερωτήσεις τους») που ήταν η υψηλότερη μέση βαθμολογία.

Αναφορικά με τις αντιδράσεις των μαθητών/-ριών στο εργαστήριο, η χαμηλότερη μέση βαθμολογία δόθηκε στο αν αφιέρωσαν οι μαθητές/-ριες τον ελεύθερό τους χρόνο σε κάποιες δραστηριότητες (6,7). Οι υπόλοιπες ερωτήσεις αυτής της διάστασης που αφορούσαν στην ικανοποίηση των μαθητών/-ριών από το εργαστήριο κατά την άποψη των εκπαιδευτικών τους, βαθμολογήθηκαν, κατά μέσο όρο, από 8,5 («Αντιμετώπισαν με σοβαρότητα τα θέματα με τα οποία ασχοληθήκαμε») έως 9,2 («το πρόγραμμα ήταν μια ευχάριστη έκπληξη») που ήταν η υψηλότερη μέση βαθμολογία.

Πίνακας 37. Μέσες βαθμολογίες (0=καθόλου ... 10 = απόλυτα) των εκπαιδευτικών για την ικανοποίησή τους από το Εργαστήριο, την επάρκειά τους ως συντονίστριες/-ές και την ικανοποίηση των μαθητών/-ριών τους από το Εργαστήριο (N=21)

Σε μια κλίμακα από το 0 ως το 10 (0 = Καθόλου ... 10 = Απόλυτα), παρακαλούμε βαθμολογήστε	
1. Πόσο ικανοποιημένος/-η είστε από:	M
τη συνολική εφαρμογή του Προγράμματος “GEAR against IPV”;	8,9
τη συμμετοχή των μαθητών/-τριών σας στο Πρόγραμμα;	8,4
τον εαυτό σας ως συντονιστή/-ρια στο Πρόγραμμα;	7,9
τον τρόπο που οργανώσατε το Πρόγραμμα;	8,2
τον τρόπο που υλοποιήσατε το Πρόγραμμα;	8,0
τα θέματα με τα οποία ασχοληθήκατε;	8,8
τη συνολική διάρκεια του Προγράμματος;	7,2
τα αποτελέσματα του Προγράμματος;	8,4
2. Πόσο καλά συντονίσατε το πρόγραμμα στους ακόλουθους τομείς:	
Ήμουν καλά προετοιμασμένος/-η	8,3
Κατένειμα το χρόνο πολύ καλά	7,6
Κατόρθωσα να συγκρατήσω την προσοχή της ομάδας	8,5
Απάντησα επαρκώς στις ερωτήσεις	8,7
Κατόρθωσα να παρακινήσω την ενεργή συμμετοχή	8,5
Κατόρθωσα να αναγνωρίσω τις ανάγκες της ομάδας	8,2
Κατόρθωσα να ανταποκριθώ κατάλληλα στις ανάγκες της ομάδας	8,0
3. Τις αντιδράσεις των μαθητών/-τριών σας για το Πρόγραμμα:	
Τους άρεσαν οι δραστηριότητες	9,0
Αντιμετώπισαν με σοβαρότητα τα θέματα με τα οποία ασχοληθήκαμε	8,5
Τα θέματα με τα οποία ασχοληθήκαμε τους/τις απασχολούν στην καθημερινή τους ζωή	8,7
Θεωρούν τα θέματα με τα οποία ασχοληθήκαμε χρήσιμα για την καθημερινή τους ζωή	9,0
Επωφελήθηκαν από το Πρόγραμμα	9,1
Θεώρησαν το Πρόγραμμα ως μια ευχάριστη έκπληξη	9,2
Οι σχέσεις μεταξύ τους βελτιώθηκαν	8,5
Οι σχέσεις τους με μένα βελτιώθηκαν	9,0
Αφιέρωσαν ελεύθερο χρόνο τους σε ορισμένες δραστηριότητες	6,7

B.4.3. Οφέλη για εκπαιδευτικούς, μαθητές/-ριες και για το σχολείο

Ζητήθηκε από τις/τους εκπαιδευτικούς που συντόνισαν Εργαστήρια να καταγράψουν στη Φόρμα Αναφοράς Γ3 τα οφέλη που, κατά τη γνώμη τους, αποκόμισαν από το Εργαστήριο «Χτίζοντας υγιείς σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα» οι ίδιες/-οι, οι μαθητές και οι μαθήτριες που συμμετείχαν καθώς και το σχολείο στο πλαίσιο του οποίου υλοποιήθηκε. Οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών συνοψίζονται στις ενότητες που ακολουθούν.

Οφέλη για μαθητές και μαθήτριες

Σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών, τα οφέλη που αποκόμισαν οι μαθητές και οι μαθήτριες που συμμετείχαν στα Εργαστήρια ήταν πολλαπλά. Συγκεκριμένα ανέφεραν ότι:

- Κάποια παιδιά **συνειδητοποίησαν θέματα ισότητας και διαφορών** μεταξύ των δυο φύλων.
- 1. **Συμμετοχή στη διαδικασία** 2. **Ομαδική δουλειά** 3. **Ενημέρωση σχετικά με το θέμα** 4. **Ενδιαφέρον για τον διαγωνισμό – συναγωνισμός, άμιλλα, συνεργασία.**
- Πιστεύω πως **όλοι οι μαθητές** που συμμετείχαν, άλλος περισσότερο και άλλος λιγότερο, **κέρδισαν** και από την ενημέρωση για έννοιες που δεν ήταν οικείες μέχρι εκείνη τη στιγμή, αλλά και **από την ελεύθερη έκφραση και ανταλλαγή απόψεων με τους συμμαθητές τους. Ευαισθητοποιήθηκαν** για το ζωτικής σημασίας θέμα των **υγιών σχέσεων ανάμεσα στα δύο φύλα.**
- Οι μαθήτριες/-ές θεωρώ πως άρχισαν να **κατανοούν σε βάθος συμπεριφορές που μέχρι τότε θεωρούσαν αυτονόητες** και να ανακαλύπτουν τα αίτια τους, όπως επίσης και να τις συζητούν - **αμφισβητούν - αναθεωρούν.**
- **Βελτιώθηκαν οι μεταξύ τους σχέσεις** και ωρίμασαν κατά κάτι σε θέματα σχέσεων.
- **Ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, γνώσεις, εκπαίδευση στην ενσυναίσθηση, εκμάθηση τρόπων διαχείρισης της βίας, επικοινωνιακές δεξιότητες.**
- **Ευαισθητοποίηση σε θέματα Βίας** ανάμεσα στα δύο φύλα, συνεργατικότητα, αξιοποίηση δεξιοτήτων, **ανάπτυξη ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, αυτοπεποίθηση, δημιουργικότητα.**
- Οποσδήποτε ναι. Η φιλοσοφία της **συνειδητοποίησης και απόρριψης των στερεοτύπων** άνοιξε το μυαλό τους και τους βοήθησε να αρχίσουν να σκέφτονται **διαφορετικά.**
- Τα **οφέλη πολλά για τα παιδιά αλλά και για το άμεσο περιβάλλον τους, τις οικογένειές τους, κυρίως. Πολλοί**

Τα οφέλη πολλά για τα παιδιά αλλά και για το άμεσο περιβάλλον τους, τις οικογένειές τους κυρίως. Πολλοί γονείς ζήτησαν να μου μιλήσουν εντυπωσιασμένοι από το θέμα του προγράμματος και τις δραστηριότητές του. Έγιναν πολλές οικογενειακές συζητήσεις με αφορμή το πρόγραμμα

Πολλά!!! Ήταν κυριολεκτικά ένα φως στο σκοτάδι που επικρατούσε στο κεφάλι των παιδιών αλλά και των οικογενειών και του περιβάλλοντός τους γενικότερα. Συνειδητοποίησαν πως πράγματα που έχουμε συνηθίσει να κάνουμε και να αποδεχόμαστε ως 'φυσιολογικά' δημιουργούν ένα εν δυνάμει επικίνδυνο περιβάλλον για τις γυναίκες στην κοινωνία μας αλλά και δύσκολες συνθήκες για τη διατήρηση σχέσεων ισότιμων και αξιοπρεπών και για τα δύο φύλα.

- Οι μαθητές και οι μαθήτριες είχαν την ευκαιρία να αναγνωρίσουν τα στερεότυπα του φύλου και την επίδραση που αυτά έχουν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους, αλλά και στην ανοχή της βίας. Πήραν σημαντικά μηνύματα για τις σχέσεις τους με το άλλο φύλο, βοηθήθηκαν στο να αναγνωρίζουν τη βία και τις μορφές της από όποια πηγή κι αν προέρχονται. Μαθήτριες (κυρίως) και μαθητές, παιδιά μεταναστών που προέρχονται από πιο οπισθοδρομικές κοινωνίες (πχ <XX> εθνικότητα), εξέφρασαν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν από την άσκηση βίας αλλά και από τη διαφορετική αντιμετώπιση που επικρατεί μεταξύ ανδρών και γυναικών στις οικογένειες τους και σε άλλες κοινωνικές ομάδες.
- Η επιμονή τους να συνεχίσουμε παρά τα προβλήματα, η συζήτηση για θέματα που αφορούν τις ζωές τους, ενδεχομένως όχι τόσο τώρα, όσο αργότερα. Και κάτι άλλο ακόμα, ωραίο και ελπιδοφόρο που θα το πω στο τέλος της ανακοίνωσής μου στην ημερίδα.
- **Απίστευτη συνεργασία! Δεν έχω λόγια...** Ίσως να είμαι επηρεασμένη από τα μηνύματα που λαμβάνουμε αυτές τις ημέρες, με όλους τους τρόπους, που συγχαίρουν την προσπάθεια των παιδιών. Οι μαθητές ευαισθητοποιήθηκαν οι ίδιοι σε αυτά τα ζητήματα και έκαναν αγώνα να μεταδώσουν την εμπειρία τους και σε άλλους νέους!
- Πιστεύω ότι άλλαξαν κάποιες στερεοτυπικές αντιλήψεις τους.
- Κατανόησαν πως πολλές από τις «φυσιολογικές» συμπεριφορές είναι απόρροια των στερεότυπων αντιλήψεων. Επίσης πως στις σχέσεις μας εμείς καθορίζουμε τα όρια. Το συμπέρασμα αυτό προέκυψε κυρίως έπειτα την δουλειά επάνω στα υποθετικά σενάρια.
- Πολλά!!! Ήταν κυριολεκτικά ένα φως στο σκοτάδι που επικρατούσε στο κεφάλι των παιδιών αλλά και των οικογενειών και του περιβάλλοντός τους γενικότερα. Συνειδητοποίησαν πως πράγματα που έχουμε συνηθίσει να κάνουμε και να αποδεχόμαστε ως «φυσιολογικά» δημιουργούν ένα εν δυνάμει επικίνδυνο περιβάλλον για τις γυναίκες στην κοινωνία μας αλλά και δύσκολες συνθήκες για τη διατήρηση σχέσεων ισότιμων και αξιοπρεπών και για τα δύο φύλα.
- Συνεργασία, γνώσεις, προβληματισμός.
- Ενημερώθηκαν για πολλά θέματα γύρω από τα στερεότυπα των φύλων και τις σχέσεις των δυο φύλων.
- Συνεργασία, τροφή για σκέψη, συζήτηση, εργασία σε ομάδες, έκφραση απόψεων και ανταλλαγή απόψεων.
- Δόθηκε η ευκαιρία στα παιδιά να προβληματιστούν, ίσως για πρώτη φορά, σχετικά με τα στερεότυπα των φύλων και ταυτόχρονα να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους τ' αγόρια με τα κορίτσια, δηλ. ν' ακούσουν (ίσως για πρώτη φορά) οι μεν πώς αισθάνονται οι δε. Ασκήθηκαν στην ανάγκη να μάθουν ν' ακούνε και ν' ακούγονται όταν συζητούν. Επίσης, ευαισθητοποιήθηκαν γύρω από το θέμα της βίας μεταξύ ερωτικών συντρόφων, που έμοιαζαν να αγνοούν πόσο διαδεδομένη είναι.
- Ελπίζω ότι προβληματίστηκαν κυρίως γύρω από την επίδραση των στερεοτύπων.
- Τα παιδιά συνειδητοποίησαν: πως λειτουργούν τα στερεότυπα, τι πρέπει να δέχονται σε μια σχέση και τι όχι, πως είναι μια υγιής σχέση, ποιες μορφές βίας υπάρχουν, τι πρέπει να κάνουν σε περίπτωση που υποστούν κάποια μορφή βίας στη σχέση τα ίδια ή κάποιος φίλος τους.

Απίστευτη συνεργασία! Δεν έχω λόγια... ίσως να είμαι επηρεασμένη από τα μηνύματα που λαμβάνουμε αυτές τις ημέρες, με όλους τους τρόπους, που συγχαίρουν την προσπάθεια των παιδιών. Οι μαθητές ευαισθητοποιήθηκαν οι ίδιοι σε αυτά τα ζητήματα και έκαναν αγώνα να μεταδώσουν την εμπειρία τους και σε άλλους νέους!

- Πολλοί από τους μαθητές μας **απέκτησαν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση στο να εκφράζουν την άποψή τους**. Υπήρξε ευαισθητοποίηση στα θέματα της ισότητας των δύο φύλων και της βίας μεταξύ ερωτικών συντρόφων. Ίσως, το πιο εμφανές όφελος είναι ότι έδωσε θάρρος, λόγο και **τρόπους παρέμβασης** στους ήδη ευαισθητοποιημένους/ες και, κυρίως, στα κορίτσια. Νομίζω ότι στα κορίτσια άρεσε ιδιαίτερα ότι υπάρχουν θεσμοί, βιβλία, καθηγητές, προγράμματα που αγγίζουν τέτοια ζητήματα.

Οφέλη για εκπαιδευτικούς

Στις φόρμες αναφοράς που συμπλήρωσαν οι εκπαιδευτικοί επισήμαναν ότι η υλοποίηση των εργαστηρίων ωφέλησε τόσο τους μαθητές και τις μαθήτριες όσο και τους ίδιους/τις ίδιες, ιδιαίτερα ως προς τα σημεία που αναφέρονται στη συνέχεια:

- Γνώση και εμπειρία.
- 1. Συμμετοχή στην ομάδα 2. **Επαφή με τους μαθητές/-ριες** 3. Ενημέρωση, γνώσεις.
- Βγαίνοντας από το στενό και περιοριστικό κλίμα της σχολικής τάξης, μπόρεσα **να επικοινωνήσω σε άλλο επίπεδο με τους μαθητές και τις μαθήτριές μου**. Ήταν, τις περισσότερες φορές, **μια απολαυστική εμπειρία**.
- **Ανακάλυψα** τόσο στο σεμινάριο όσο και κατά τη διάρκεια του προγράμματος, **πόσες αυτονότητες και στερεοτυπικές συνήθειες έχουμε τελικά και οι ενήλικες**.
- Πήρα ιδέες για παιχνίδια και βιωματική μάθηση που θα χρησιμοποιήσω και σε άλλα διδακτικά αντικείμενα και **μεγάλη ηθική ικανοποίηση και ευχαρίστηση γιατί βοήθησα, έστω και στο ελάχιστο, να κάνουν στο μέλλον υγιείς σχέσεις**.
- **Η εμπειρία του βιωματικού εργαστηρίου**, οι γνώσεις, η **επικοινωνία με τους/τις μαθητές/-ριες μου**.
- Η εμπλοκή σε τέτοια προγράμματα πάντα είναι μια πρόκληση για ευαισθητοποίηση σε θέματα όπως η Βία και **η ανακάλυψη δεξιοτήτων των μαθητών/τριών** που δε μπορούν να ανακαλυφθούν μέσα στην τάξη στο μάθημα.
- **Η στενότερη γνωριμία και επαφή με τους μαθητές μου**.
- Ήταν **μοναδική εμπειρία, είδα τα παιδιά με άλλο μάτι. Νομίζουμε πως ξέρουμε τον τρόπο που σκέφτονται** κρίνοντας από τον εαυτό μας στην αντίστοιχη ηλικία, όμως έχουν αλλάξει όλα.... **Έκπληξη, που με βοήθησε να καταλάβω, να παρατηρώ καλύτερα και να αντιδρώ αλλιώς**. Τέλος, **με βοήθησε αυτή η εμπειρία στη γενικότερη συμπεριφορά μου απέναντι στα παιδιά** αλλά και **στις προσωπικές μου σχέσεις**.
- Η συζήτηση με τα παιδιά και η επαφή μαζί τους, σε επίπεδο πιο προσωπικό και διαφορετικό από τη σχέση μαθητή – καθηγητή, ωφελεί πάντα τον/την εκπαιδευτικό. Έρχεται πιο κοντά στα παιδιά, **αφουγκράζεται τις δυσκολίες και τις ανησυχίες τους και διαμορφώνει πιο επιεική στάση απέναντί τους**. Συνάμα, η προσφορά κι άλλων γνώσεων στα παιδιά, πέρα από το γνωστικό μας αντικείμενο, **και η ενίσχυση της προσωπικότητάς τους ενισχύουν σημαντικά την παιδαγωγική μας επάρκεια**.

Δεν ξέρω πώς να περιγράψω με λόγια την εμπειρία μου. Θεωρώ ότι βοήθησα όσο μπορούσα τα παιδιά κατά τη διάρκεια του προγράμματος να αντιληφθούν κάποια πράγματα. Είδα απόψεις να εκφράζονται με παρηρησία, μαθητές να συνεργάζονται, αδύναμοι μαθητές να συμμετέχουν με σθένος, απόψεις παγιωμένες να συζητιούνται - αν μη τι άλλο - μια κοινωνία να προωθεί τη δουλειά των παιδιών με πολλή χαρά (μια κοινωνία, που αν και αγροτική, αντιλαμβάνεται τη σημασία αυτής της δράσης!). Τι άλλο να πω; Τα λόγια είναι περιττά...

- Δούλεψα με μια ανομοιογενή ομάδα και **κάθε φορά «έφτανα στο αμήν»...** **Σπουδαία εμπειρία**, γιατί δεν μπορώ να φανταστώ τι άλλο θα μπορούσε να γίνει για να μετανιώνει κανείς την ώρα και τη στιγμή που αποφάσισε να πραγματοποιήσει το πρόγραμμα υπό ανεξέλεγκτες συνθήκες. Αν ανταλλάσσαμε απόψεις και οι επικεφαλές των διαφόρων ομάδων από την Ελλάδα και αν είχαμε και μια επιτόπια ζωντανή υποστήριξη, ίσως να μην δυσκολευόμουνά τόσο. **Θέλω να το ξαναεπιχειρήσω** και μίλησα ήδη στον Διευθυντή μου για του χρόνου. Να δούμε!
- **Δεν ξέρω πώς να περιγράψω με λόγια την εμπειρία μου.** Θεωρώ ότι βοήθησα όσο μπορούσα τα παιδιά κατά τη διάρκεια του προγράμματος να αντιληφθούν κάποια πράγματα. **Είδα απόψεις να εκφράζονται με παρρησία, μαθητές να συνεργάζονται, αδύναμοι μαθητές να συμμετέχουν με σθένος, απόψεις παγιωμένες να συζητούνται** - αν μη τι άλλο - **μια κοινωνία να προωθεί τη δουλειά των παιδιών με πολλή χαρά** (μια κοινωνία, που αν και αγροτική, αντιλαμβάνεται τη σημασία αυτής της δράσης!). Τι άλλο να πω; **Τα λόγια είναι περιττά...**
- Τα **οφέλη** που αποκόμισα ήταν **πολλαπλά: γνώρισα βαθύτερα τους μαθητές μου, απέκτησα εμπειρία για την διεξαγωγή βιωματικών ασκήσεων και ενωθήκαμε πολύ σαν ομάδα.**
- **Επεξεργασία και αναγνώριση και των δικών μου στερεοτύπων αντιλήψεων**
- **Έμαθα πολλά για τα παιδιά και τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς τους που με βοήθησαν και θα συνεχίσουν (να με βοηθούν) να τα αντιμετωπίζω αλλιώς.** Ακόμα, **πολλά για τον εαυτό μου και τις σχέσεις μου, ένα είδος απολογισμού και αιτιολόγησης πολλών περιστατικών της ζωής μου.**
- Γνώρισα καλύτερα τους μαθητές.
- **Μίλησα για πρώτη φορά με μαθητές και μαθήτριες για ένα θέμα που δεν συζητείται στα σχολεία.**
- Υλοποίησα ένα **διαφορετικό «μάθημα»** εξ' ολοκλήρου **μαθητοκεντρικό.** Ένα πρόγραμμα καινούριο για μένα που με βοήθησε να γνωρίσω καταστάσεις και στοιχεία πάνω σε μια θεματολογία που την γνώριζα επιφανειακά.
- **Ασκήθηκα στην υπομονή και στην αποδοχή των ορίων μου** ως εκπαιδευτικού και ως ανθρώπου. Ευαισθητοποιήθηκα ακόμα περισσότερο στα θέματα ισότητας των φύλων - **καθιερώνοντας για πρώτη φορά**, μετά από τόσα χρόνια εκπαιδευτικού έργου, **τη χρήση και του αρσενικού και του θηλυκού γένους στην επικοινωνία μου με τα παιδιά, αλλά και με τις/τους συναδέλφους.**
- Η εμπειρία του συγκεκριμένου προγράμματος με δίδαξε αρκετά γύρω από την επιλογή της ομάδας, του χρόνου και του τρόπου διεξαγωγής των βιωματικών δράσεων.
- **Συνειδητοποίησα ακριβώς τα ίδια πράγματα με τα παιδιά και δημιούργησα μαζί τους μια ιδιαίτερη σχέση.**
- **Ένιωσα ότι συμμετέχω σε κάτι που αφήνει αληθινό αποτύπωμα στη ζωή των μαθητών μου.** Ότι **συμβάλλω στο να μειωθούν επώδυνες καταστάσεις** στην ζωή των μαθητών μου και των οικογενειών τους αλλά και στις ζωές άλλων, εφόσον οι πρακτικές και οι γνώσεις των μαθητών διαχέονται και στο περιβάλλον τους. Απέκτησα **γνώσεις πιο ειδικές αλλά και τεχνικές για την αντιμετώπιση μύθων και βίαιων συμπεριφορών.** Έχω ένα **πλαίσιο και ανεκτίμητο υλικό** στο οποίο μπορώ να ανατρέχω και με το οποίο πια μπορώ να συνομιλώ. Έμαθα ότι στις βιωματικές «διδασκαλίες» χρειάζεται καλύτερη και πληρέστερη προετοιμασία, χρειάζεται ένα τρέξιμο, μια προσομοίωση πιο ακριβής! **Ευαισθητοποιήθηκα στα ζητήματα και ο ίδιος.** Αν και υπάρχει η παγίδα: «για να επενδύσεις πολύ σε αυτό που κάνεις για πρώτη φορά να επιστρέφεις προς τα μέσα μια υπερευαισθητοποίηση.....».

Οφέλη για τα σχολεία

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών, τα οφέλη που αποκόμισαν τα σχολεία είναι:

- **Ευαισθητοποίηση** μαθητών Λυκείου μέσα από την παρουσίαση της ερευνητικής εργασίας των μαθητών/-τριών της ομάδας.
- 1. Συμμετοχή στον **διαγωνισμό** 2. ενημέρωση, ευαισθητοποίηση σε σχετικά θέματα.
- Η μικρή έστω **αλλαγή συμπεριφορών των μαθητών/-ριών του προγράμματος με τη διάχυσή τους και στους άλλους/ες μαθητές/-τριες** θεωρώ πως θα έχει **όχι μόνο άμεσα αλλά και μακροπρόθεσμα οφέλη**, με την προϋπόθεση βέβαια ότι θα συνεχιστεί το πρόγραμμα.
- Η τελική πολιτιστική εκδήλωση του σχολείου αξιοποίησε τη **δουλειά των παιδιών παρουσιάζοντας την** στα άλλα δυο τμήματα της Β΄ τάξης και **οι συνάδελφοι πληροφορήθηκαν** στη διάρκεια του προγράμματος για το τι είναι αυτό και τι κάνουμε και **κάποιοι έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον**.
- Θέλω να πιστεύω ότι θα φανούν στην πορεία όλα αυτά που αποκόμισαν οι μαθητές/-ριες.
- Νομίζω ναι αλλά θα μπορούμε να πούμε και με την ολοκλήρωση της ημερίδας.
- Από και άμεσο **όφελος** όχι, αλλά **έμμεσο** από συζητήσεις των συμμετεχόντων με συμμαθητές τους.
- Ήταν το **μόνιμο θέμα συζήτησης**. Δηλώνουν επιθυμία πολλοί μαθητές για συμμετοχή την επόμενη χρονιά.
- Η δράση αυτή, **μέσα από τις συζητήσεις των μαθητών και μαθητριών** αλλά και **μέσω της διαδικτυακής καμπάνιας, διαδόθηκε στο σχολείο**. Πιθανόν, λοιπόν, **κι άλλα παιδιά να ωφεληθήκαν** από τα μηνύματα του προγράμματος.
- Έχουμε παιδιά της περιφέρειας <XXX> και στο Λύκειο εκ των πραγμάτων δεν μπορούν να γίνουν και πολλά λόγω εξετασιοκεντρικού προσανατολισμού. **Πολλά παιδιά, όχι μόνο από την ομάδα ελέγχου, ήθελαν να μπουν κι αυτά στο πρόγραμμα**. Όλα τα παιδιά του σχολείου έμαθαν τι γινότανε, αφού διαρκώς ανακοίνωνα στα μεγάφωνα «η ομάδα αυτή την ώρα (να μαζευτεί) εδώ» και «η ομάδα την άλλη ώρα (να μαζευτεί) εκεί». Είδαν και τα παιδιά της Μακεδονίας να έρχονται, θα τους πω αύριο ή μεθαύριο για τον διαγωνισμό».
- Πέρα από τα **προφανή οφέλη** από την όλη δράση (ναι, νομίζω ότι κάποιο καμπανάκι ήχησε στους μαθητές/-τριες για τα θέματα βίας μεταξύ των δύο φύλων), υπήρξαν **και πολλά που προέκυψαν έμμεσα**. **Συνεργασία μαθητών, μαθητών-εκπαιδευτικών, συνεργασία σχολείου με γονείς, άνοιγμα στην κοινωνία, προβολή της δουλειάς μας** με ανιδιοτελή χαρά και ειλικρινή σχόλια, ενθουσιασμός, υποστήριξη φορέων, αναγνώριση του κόπου των παιδιών, συζήτηση για το πώς προέκυψε η συνεργασία του σχολείου με τον εν λόγω φορέα, διάχυση των ιδεών μας, **ενδιαφέρον και άλλων σχολείων να ενταχθούν στη δράση** κλπ.
- Το πρόγραμμα **έγινε γνωστό και στα υπόλοιπα παιδιά του σχολείου καθώς και στους γονείς τους και όλοι ρωτούσαν αν θα ξαναγίνει και αν μπορούν να λάβουν μέρος**.
- Ενημέρωση της σχολικής κοινότητας με παρουσίαση του προγράμματος. Επιπλέον, το όφελος προκύπτει από τις **συζητήσεις μεταξύ μαθητών-φίλων από διαφορετικά τμήματα**.

Ήταν το μόνιμο θέμα συζήτησης στο σχολείο όλη τη χρονιά. Παιδιά που δεν ήταν στο πρόγραμμα ρωτούσαν γι' αυτό, γονείς απευθύνθηκαν σε μένα αρκετές φορές και πάντα με θετικά σχόλια. Κυρίως όμως θεωρώ ότι δημιουργήθηκε μια καλή σπορά, που ευελπιστώ να βλαστήσει και να ανθίσει στο μέλλον

- Ήταν το μόνιμο θέμα συζήτησης στο σχολείο όλη τη χρονιά. Παιδιά που δεν ήταν στο πρόγραμμα ρωτούσαν γι αυτό, γονείς απευθύνθηκαν σε μένα αρκετές φορές και πάντα με θετικά σχόλια. Κυρίως, όμως, θεωρώ ότι δημιουργήθηκε μια καλή σπορά, που ευελπιστώ να βλαστήσει και να ανθίσει στο μέλλον.
- Θέλω να πιστεύω ότι ο προβληματισμός που προέκυψε μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα στα συγκεκριμένα παιδιά θα διαδοθεί και στα υπόλοιπα παιδιά του σχολείου, μέσα από την αλλαγή στάσης τους απέναντι σε ορισμένα θέματα, καθώς και τις συζητήσεις μεταξύ τους.
- Πιστεύω ότι αρκετά παιδιά που είχαν προβλήματα συμπεριφοράς μείωσαν την επιθετικότητά τους μέσα και έξω από τον χώρο του σχολείου. Επίσης, όλη η ομάδα ένιωσε ξεχωριστή καθώς διαδόθηκε σε όλο το σχολείο ότι ασχολείται με ένα «διαφορετικό» πρόγραμμα. Εκδηλώθηκε, δε, η επιθυμία να υλοποιηθεί το πρόγραμμα την επόμενη χρονιά και με άλλες ομάδες.
- Το ότι ήταν γνωστό και περιβεβλημένο με το κύρος του σχολείου ένα τέτοιο πρόγραμμα από-νομιμοποιούσε αντιλήψεις και συμπεριφορές λανθασμένες. Έδινε θάρρος στα παιδιά και κυρίως στα κορίτσια που πριν μπορεί να άκουγαν τα στερεότυπα με το κεφάλι χαμηλά, να έχουν τώρα λόγο. Το διδακτικό προσωπικό τώρα σκέφτεται πιο ολοκληρωμένα σε περιπτώσεις κακοποιήσεων, υπάρχουν περισσότερες απαιτήσεις από το ίδιο - χωρίς να έχουμε αντιστροφή της προηγούμενης και δεδομένης αδράνειας! **Βέβαια, τα οφέλη στο σχολείο για να υπάρξουν και να εδραιωθούν χρειάζεται η επαναληπτικότητα στην εφαρμογή του προγράμματος!**

B.4.4. Προτάσεις των εκπαιδευτικών για τροποποιήσεις και «μαθήματα» μέσα από την εμπειρία

Οι εκπαιδευτικοί που συντόνισαν τα εργαστήρια κλήθηκαν να συμπληρώσουν στις Φόρμες Αναφοράς Γ2 και Γ3 α) «χρήσιμες συμβουλές» για συναδέλφους τους που σκοπεύουν να πραγματοποιήσουν το εργαστήριο στην τάξη τους (Φόρμα Αναφοράς Γ3 – Ερ. 8), και β) οποιαδήποτε τροποποίηση που θα πρότειναν, με βάση την εμπειρία τους, για τη βελτίωση είτε των δραστηριοτήτων είτε της διαδικασίας της υλοποίησης του εργαστηρίου (Φόρμα Αναφοράς Γ2 – Ερ. 14).

Συμβουλές εκπαιδευτικών προς συναδέλφους που θα υλοποιήσουν το Εργαστήριο

Στη βάση της εμπειρίας τους, οι εκπαιδευτικοί κατέγραψαν «χρήσιμες συμβουλές» προς τους/τις συναδέλφους τους που σχεδιάζουν να πραγματοποιήσουν το εργαστήριο «GEAR against IPV» στις τάξεις τους. Συγκεκριμένα, οι συμβουλές τους είναι:

- **Να έχουν χρόνο** ώστε να αφουγκράζονται τους μαθητές τους.
- 1. Να το δουλέψουν συστηματικά χωρίς κενά 2. Να επιτρέψουν στην ομάδα να αυτοσχεδιάσει 3. Να ακούνε τα παιδιά τι έχουν να πουν, τι σκέφτονται 4. Να είναι πάντα δίπλα τους στη διάρκεια του προγράμματος, να μην προσπαθήσουν να τα καθοδηγήσουν, αλλά να αφεθούν να καθοδηγηθούν από αυτά 5. Να «έχουν Ευαγγέλια» τα βιβλία – Εγχειρίδια από το πρόγραμμα.
- Να το κάνουν με αγάπη και πάθος και θα πετύχει!
- Να υπολογίσουν επακριβώς τα χρονικά περιθώρια του προγράμματος, να μελετήσουν πολύ καλά τις ενότητες, να επιλέξουν ποιες από αυτές είναι οι πλέον ενδιαφέρουσες για τις ηλικίες των μαθητών/τριών και να επιλέξουν από το πλήθος των δραστηριοτήτων αυτές στις οποίες θα ανταποκριθούν οι μαθητές/-ριες με περισσότερο ενδιαφέρον.
- Αν έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν, να το υλοποιήσουν με μεγαλύτερη ηλικιακή τάξη και πάλι, αν το σχολείο έχει χώρους, να έχουν μια ξεχωριστή αίθουσα, όπου και οι καρέκλες θα είναι σταθερά σε κύκλο και το υλικό καλύτερα οργανωμένο στους τοίχους.
- Με το εγχειρίδιο του εκπαιδευτικού δεν έχουν να ανησυχούν για τίποτα. Το μόνο που θα συμβούλευα είναι να έχουν στη διάθεσή τους όλη την σχολική χρονιά. Εννοώ από Σεπτέμβριο μέχρι Μάιο.
- Να το απολαύσουν το πρόγραμμα και να μη διστάσουν να εμπλέκονται σε τέτοια προγράμματα.
- Να μη διστάζουν να είναι ανοιχτοί σε ερωτήσεις... δύσκολες. Να δίνουν παραπάνω πληροφορίες σε τυχόν απορίες των παιδιών μόνο αν είναι σίγουροι ότι γνωρίζουν καλά τι θα πουν. Να μην εμπλέκονται σε ατομικές εξομολογήσεις. Να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των παιδιών με το να είναι ειλικρινείς.
- Ποτέ μόνοι! Λιγότερες δραστηριότητες στην πρώτη ενότητα.
- Να φροντίσουν ώστε να έχουν, όσο το δυνατόν, περισσότερο χρόνο για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων. Εάν υπάρχει η δυνατότητα, η δράση να πραγματοποιηθεί μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα κι όχι με τη

Πρώτα - πρώτα να το τολμήσουν και να το χαρούν γιατί αφήνει ουσιώδη (πράγματα) σε αυτούς και τους μαθητές τους. Καλή προετοιμασία και μελέτη του υλικού από τους ίδιους, από το εγχειρίδιο του εκπαιδευτικού.... Εμπιστοσύνη σε όλους τους μαθητές. Αριθμητική ισορροπία αγοριών-κοριτσιών...

Θα έλεγα σε όλους να το τολμήσουν γιατί είναι ένα θέμα που ενδιαφέρει πολύ τα παιδιά.

μορφή προαιρετικού προγράμματος, καθώς είναι μεγαλύτερη η συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών.

- Ομοιογενείς ομάδες, αμιγή τμήματα, διαφορετικά να αναλάβουν το πρόγραμμα δυο καθηγητές ή να έρχονται μερικές φορές και να το συνεχίζουν κατατοπισμένοι ψυχολόγοι ή κοινωνικοί λειτουργοί. Ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών με άλλες ομάδες όσο «τρέχει» το πρόγραμμα.
- Να είναι ανοιχτοί στις απόψεις των παιδιών, να συζητήσουν μαζί τους και να μην τους υποβάλουν τη δική τους γνώμη. Να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο στις δραστηριότητες για τη βία (εμείς κάναμε λίγες και θεωρώ ότι θα έπρεπε να κάνουμε κι άλλες.) Να είναι σχολαστικοί με την εφαρμογή των δράσεων. Όσο πιο «διαβασμένος», είσαι τόσο καλύτερο. Να δημιουργήσουν κάτι από κοινού με τους μαθητές. Ο ενθουσιασμός τους με το αποτέλεσμα θα δικαιώσει όλες τις πλευρές. Να κρατούν και προσωπικό ημερολόγιο (απουσίες, αναστοχασμός, ημερομηνίες κλπ.).
- Θα έλεγα σε όλους να το τολμήσουν γιατί είναι ένα θέμα που ενδιαφέρει πολύ τα παιδιά.
- Οι μονώρες συναντήσεις ανά εβδομάδα - έτσι υλοποίησα εγώ τη δράση- δεν είναι αρκετές. Πιστεύω ότι κάθε συνάντηση πρέπει να διαρκεί δύο διδακτικές ώρες ώστε να υπάρχει άνεση χρόνου.
- Μην το ξεκινήσετε ποτέ μόνοι! Έχει αρκετή δουλειά και ένας μόνος του ΔΕΝ τα προλαβαίνει όλα.... Όσο και αν προσπάθησα ένιωσα στο τέλος να τρέχω ασθμαίνοντας να προλάβω, κάποια πράγματα δεν τα έκανα ποτέ και λυπάμαι γι αυτό. Επίσης, λιγότερες δραστηριότητες στην αρχή ώστε να υπάρχει χρόνος στο τέλος να γίνουν όλα ομαλά.
- Να ασχοληθούν
- Θα χρειαστούν αρκετές ώρες στις πρώτες δραστηριότητες για να πετύχουν την εμπιστευτικότητα και την επιστημονικότητα που απαιτείται.
- Να είναι έτοιμοι για μια μοναδική εμπειρία, να αφήσουν χώρο και χρόνο στα παιδιά να μιλήσουν και να δράσουν, να «κάτσουν κάτω» και να ακούν, να είναι καλά προετοιμασμένοι με τις ασκήσεις ώστε να κρατούν τα παιδιά σε εγρήγορση.
- Να το ξεκινήσουν έγκαιρα, δηλαδή από την αρχή της σχολικής χρονιάς, ώστε να μη δοκιμάσουν την πίεση του χρόνου που δοκίμασα εγώ.
- Τα παιδιά να είναι από Β' Γυμνασίου και πάνω, αν είναι δυνατό να υπάρχουν συναντήσεις που να γίνονται σε χρόνο μεγαλύτερο της 1 διδακτικής ώρας. Να υπάρχει συμμετοχή παιδιών από περισσότερα του ενός τμήματος (γιατί αν η δυναμική του τμήματος δεν είναι καλή όλη την υπόλοιπη ημέρα, ο χρόνος που διατίθεται δεν είναι αρκετός για να το αντιστρέψει).
- Να είναι «ανοιχτοί» σε όλες τις απόψεις και προετοιμασμένοι να ακούσουν πράγματα μη αναμενόμενα, να τονίσουν στα παιδιά να μην αναφέρονται σε προσωπικές ιστορίες, να μιλούν ελάχιστα και να ακούνε πολύ.
- Πρώτα - πρώτα να το τολμήσουν και να το χαρούν γιατί αφήνει ουσιώδη (πράγματα) σε αυτούς και τους μαθητές τους. Καλή προετοιμασία και μελέτη του υλικού από τους ίδιους, από το εγχειρίδιο του εκπαιδευτικού. Χρήση των μεγάλων χαρτιών. Διάθεση 1 ολόκληρης ώρας. Εμπιστοσύνη σε όλους τους μαθητές. Αριθμητική ισορροπία αγοριών-κοριτσιών. ΌΧΙ παγίωση των ομάδων, αλλά ρολάρισμα των συνδυασμών των μαθητών. Να εξασφαλίζουν χρόνο για τα φυλλάδια και να σιγουρεύονται ότι δουλεύονται. Να συμπληρώνουν την φόρμα την ίδια μέρα και να κρατούν σημειώσεις.

Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στις Φόρμες Αναφοράς Γ2 (Ερ. 14), όπου μπορούσαν να καταγράψουν **προτεινόμενες τροποποιήσεις** για τη βελτίωση των δραστηριοτήτων ή της διαδικασίας των Εργαστηρίων, **δεν προέκυψαν προτάσεις**. Σχεδόν σε όλες τις φόρμες οι εκπαιδευτικοί απαντούσαν

αρνητικά και στις ελάχιστες περιπτώσεις που διατύπωναν κάποιο σχόλιο αυτό σχετιζόταν με την δυσκολία που είχαν να ολοκληρώσουν μια δραστηριότητα σε μία συνάντηση εξαιτίας του χρονικού περιορισμού της διδακτικής ώρας. Η απουσία προτάσεων ενδεχομένως οφείλεται στο γεγονός ότι το Ελληνικό GEAR against IPV είχε ήδη ελεγχθεί πιλοτικά σε προηγούμενη υλοποίηση και οι προτάσεις βελτίωσης που είχαν προκύψει είχαν ήδη ενσωματωθεί στην αναθεωρημένη έκδοσή του.

Τέλος, στην ερώτηση εάν σχεδιάζουν να συνεχίσουν να υλοποιούν το Εργαστήριο στο μέλλον, το 35% των εκπαιδευτικών απάντησε «ναι» και το 65% «μάλλον ναι», ενώ καμία/κανένας εξ αυτών δεν απάντησε «όχι» και «μάλλον όχι». Η αιτιολόγηση των απαντήσεών τους ήταν:

Από εκπαιδευτικούς που απάντησαν «Ναι»

- Είναι από τα προγράμματα που, κατά την γνώμη μου, θα πρέπει να ενταχθούν στο ωρολόγιο πρόγραμμα των μαθημάτων, ίσως με την μορφή του project, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη χρονική άνεση και να μην γίνεται πιεστικά εκτός προγράμματος, με όλες τις δυσκολίες που ενέχει η έλλειψη χρόνου.
- Θα μπορέσω να δράσω καλύτερα και να κατανείμω τον χρόνο πιο δημιουργικά. Επίσης, θα ωφεληθούν περισσότερα παιδιά του σχολείου.
- Θεωρώ ότι η θεματολογία του προγράμματος είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους εφήβους και κρίνω αναγκαίο να ευαισθητοποιηθούν όσο το δυνατόν περισσότερα παιδιά στο θέμα της βίας μεταξύ των ερωτικών συντρόφων.
- Θεωρώ ότι κάθε τάξη έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται για τόσο σοβαρά ζητήματα και με τόσο ενδιαφέρον και εποικοδομητικό τρόπο. Για να είμαι ειλικρινής: το γεγονός ότι υπήρχαν έτοιμα τα φύλλα εργασίας ήταν σωτήριο. Σε συνδυασμό με την επιμόρφωση που μας έγινε μου έδωσε μια ασφάλεια στο να εφαρμόσω το πρόγραμμα.
- Θεωρώ ότι τέτοιες δράσεις πρέπει να ενταχθούν στο κανονικό ωρολόγιο πρόγραμμα.
- Για να το οργανώσω πολύ καλύτερα και να ξεκινήσω την εφαρμογή του νωρίτερα.

Είναι από τα προγράμματα που, κατά την γνώμη μου, θα πρέπει να ενταχθούν στο ωρολόγιο πρόγραμμα των μαθημάτων

Θεωρώ ότι η θεματολογία του προγράμματος είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους εφήβους και κρίνω αναγκαίο να ευαισθητοποιηθούν όσο το δυνατόν περισσότερα παιδιά στο θέμα της βίας μεταξύ των ερωτικών συντρόφων.

Από εκπαιδευτικούς που απάντησαν «Μάλλον ναι»

- Μου άρεσε και θέλω να βελτιώσω το όλο εγχείρημά μου
- Αν μου δοθεί η ευκαιρία
- Θα προτιμούσα να το υλοποιήσω με την Γ' Γυμνασίου.
- Θέλω πολύ, αλλά όχι υπό τις ίδιες συνθήκες. Μίλησα ήδη στον Διευθυντή για του χρόνου, δε φάνηκε να έχει αντίρρηση αλλά όλα θα εξαρτηθούν από το μοίρασμα του προγράμματος μεταξύ των φιλολόγων του σχολείου.
- Μόνο αν βρω συνεργάτη!!
- Επειδή αισθάνθηκα πολύ μεγάλη πίεση, προκειμένου να προλάβω να βγάλω το πρόγραμμα μέσα στις ώρες του ωρολογίου προγράμματος, αναρωτιέμαι μήπως θα ήταν προτιμότερο να δοκιμάσω να υλοποιήσω επιλεκτικά κάποιες από τις ενότητές του. Εκτός αν ξεκινήσω την υλοποίησή του από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

- Πιστεύω ότι το πρόγραμμα αυτό μπορεί να λειτουργήσει καλύτερα από αυτό που πέτυχα φέτος. Θα ήθελα να το δοκιμάσω με μια μεικτή ομάδα παιδιών της Γ' Γυμνασίου που θα συμμετέχουν εθελοντικά εκτός ωρών διδασκαλίας (π.χ. σε ένα πρόγραμμα αγωγής υγείας).
- Ήταν ξεχωριστή εμπειρία αλλά θέλει αρκετό χρόνο.
- Ναι, γιατί οι λόγοι οι υποκειμενικοί και οι αντικειμενικοί προφανώς παραμένουν. Ναι, γιατί τώρα υπάρχει μεγαλύτερη ωριμότητα. Λογικά - όπως και σε κάθε μάθημα - θα υπάρχει μεγαλύτερη αποδοτικότητα.

Στην ανοιχτού τύπου ερώτηση στο τέλος της Φόρμας, οι εκπαιδευτικοί είχαν τη δυνατότητα να γράψουν ελεύθερα ό,τι σχόλιο ήθελαν. Κάποια από αυτά παραθέτονται αυτούσια:

- *Τόσο για μένα προσωπικά όσο και τους/τις μαθητές/-ριες ήταν ένα από τα προγράμματα που θεωρώ πως βελτίωσαν την αντιμετώπιση συμπεριφορών της καθημερινότητας και την θεώρηση με διαφορετική ματιά αντιδράσεων και "προσλήψεων" που μέχρι τότε ήταν "αυτόματες"*
- *Ευχαριστώ πολύ για όλα!!!!*
- *Σας ευχαριστώ που μου δώσατε την ευκαιρία να έρθω πιο κοντά με τους μαθητές μου, να μου ανοίξουν την καρδιά τους, να ανταλλάξουμε απόψεις και να μπορέσω να τους ευαισθητοποιήσω σε ένα τόσο σημαντικό ζήτημα της μελλοντικής τους ζωής.*
- *Περιμένω με ανυπομονησία το συνέδριο, για να δω τους μαθητές/-τριές μου να ανταμείβονται για τον κόπο τους. Τους το οφείλω για όσα κι αυτοί/-ές μου πρόσφεραν αυτήν τη χρονιά, σε αυτή τη δράση!*
- *Σας ευχαριστούμε βαθύτατα - όλο το team του Ε.Δ.Κ.Β - για την ολόπλευρη στήριξη! Νομίζω ότι αυτό το πρόγραμμα είναι τόσο δομημένο και τόσο ωφέλιμο, όπου θα έπρεπε να δοθεί η δυνατότητα, να το «διδασχθούν» όλοι οι μαθητές. Γι' αυτό πρεσβεύω ότι πρέπει να εισαχθεί ως αυτόνομο μάθημα στην σημερινή Α' Λυκείου.*

Γ. «Μαθήματα» μέσα από την Εμπειρία, Παράγοντες Επιτυχίας και Προτάσεις Βελτίωσης

Με βάση τα όσα περιγράφηκαν σε αυτή την Έκθεση και λαμβάνοντας υπόψη την εμπειρία του Ε.Δ.Κ.Β. από την οργάνωση, υλοποίηση και αξιολόγηση των Εργαστηρίων “GEAR against IPV” στην Ελλάδα, εμφανής ήταν **ο ενθουσιασμός** τόσο των **εκπαιδευτικών** όσο και των **εφήβων** με τα εργαστήρια. Από τη μία πλευρά, οι **εκπαιδευτικοί** ήταν **εξαιρετικά ικανοποιημένες/-οι** από την υλοποίηση των εργαστηρίων και –όπως ανέφεραν – και οι ίδιοι/-ες ωφελήθηκαν πολύπλευρα τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο, καθώς πολλές φορές ανέφεραν ότι οι σχέσεις τους με τους/τις μαθητές/-ριές τους βελτιώθηκαν μέσω των εργαστηρίων καθώς και ότι το σεμινάριο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και η εμπειρία που αποκόμισαν από την υλοποίηση των εργαστηρίων τους/τις βοήθησε να αναγνωρίζουν στην προσωπική τους ζωή την ανισότητα και/ή τη βία.

Παρόλο που πριν την έναρξη των εργαστηρίων αρκετοί/-ές εκπαιδευτικοί ανησυχούσαν εάν θα κατορθώσουν να υλοποιήσουν ένα τέτοιο εργαστήριο (π.χ. ανασφάλεια σχετικά με το θέμα, έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας υλοποίησης αντίστοιχων προγραμμάτων), ή για τις ερωτήσεις και τις αντιδράσεις των παιδιών (π.χ. πόσο άνετα θα ένιωθαν να συζητήσουν τα θέματα αυτά) ή ακόμα και φόβο για τις αντιδράσεις των γονιών, κατά τη διάρκεια και στο τέλος των εργαστηρίων όλες αυτές οι αρχικές αναστολές εξαφανίστηκαν!!! Αντιθέτως, όπως ανέφεραν, **η υλοποίηση των εργαστηρίων ήταν μια μοναδική εμπειρία** όχι μόνο για τους/τις μαθητές/-ριες αλλά και τους/τις ίδιους/-ες τους/τις εκπαιδευτικούς και πέρα από τα οφέλη που αποκόμισαν οι ίδιοι/-ες και οι μαθητές/-ριές τους, τα εργαστήρια φάνηκε να έχουν θετικό αντίκτυπο και στο σχολείο τους και οι γονείς των μαθητών/-ριών επαίνεσαν τους/τις εκπαιδευτικούς για το γεγονός ότι υλοποίησαν ένα τέτοιο εργαστήριο στο σχολείο τους.

Επιπλέον, στις «χρήσιμες συμβουλές» που θα έδιναν οι εκπαιδευτικοί σε συναδέλφους που προγραμματίζουν να υλοποιήσουν ένα εργαστήριο στο μέλλον συμπεριλαμβάνονταν και φράσεις όπως: *«να ετοιμαστούν για μια μοναδική εμπειρία», «να μη διστάσουν να το υλοποιήσουν», «με το εγχειρίδιο εκπαιδευτικού στα χέρια δεν έχουν τίποτα να φοβηθούν», «να το τολμήσουν και να το χαρούν γιατί αφήνει ουσιώδη (πράγματα) σε αυτούς και τους μαθητές τους»*. Επίσης, κατά κύριο λόγο το μόνο εμπόδιο που συνάντησαν ήταν ο παράγοντας «χρόνος» καθώς θα ήθελαν να είχαν στη διάθεσή τους περισσότερο χρόνο για την υλοποίηση περισσότερων δραστηριοτήτων.

Στο τέλος των εργαστηρίων και πριν την έναρξη του νέου σχολικού έτους (Σεπτέμβριος 2016) α) τρεις εκπαιδευτικοί ενημέρωσαν το Ε.Δ.Κ.Β. ότι προετοιμάζουν την υλοποίηση του εργαστηρίου ξανά κατά τη διάρκεια του τρέχοντος σχολικού έτους (2016-2017), β) δύο Δήμοι της Αττικής και ένας Δήμος της Περιφέρειας σε συνεργασία με ένα Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναικών εκδήλωσαν το ενδιαφέρον τους να επιμορφωθούν εκπαιδευτικοί στην περιοχή τους με στόχο την υλοποίηση των εργαστηρίων στα σχολεία των περιοχών της αρμοδιότητάς τους και γ) υπάρχει ενδιαφέρον από σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να υλοποιήσουν τις πρώτες ενότητες του εργαστηρίου.

Παρακάτω παρατίθενται ορισμένα από τα σχόλια των εκπαιδευτικών μετά το τέλος των εργαστηρίων:

- Τα οφέλη πολλά για τα παιδιά αλλά και για το άμεσο περιβάλλον τους, τις οικογένειές τους κυρίως. Πολλοί γονείς ζήτησαν να μου μιλήσουν εντυπωσιασμένοι από το θέμα του προγράμματος και τις δραστηριότητές του. Έγιναν πολλές οικογενειακές συζητήσεις με αφορμή το πρόγραμμα
- Ήταν κυριολεκτικά ένα φως στο σκοτάδι που επικρατούσε στο κεφάλι των παιδιών αλλά και των οικογενειών και του περιβάλλοντός τους γενικότερα. Συνειδητοποίησαν πως πράγματα που έχουμε συνηθίσει να κάνουμε και να αποδεχόμαστε ως 'φυσιολογικά' δημιουργούν ένα εν δυνάμει επικίνδυνο περιβάλλον για τις γυναίκες στην κοινωνία μας αλλά και δύσκολες συνθήκες για τη διατήρηση σχέσεων ισότιμων και αξιοπρεπών και για τα δύο φύλα
- Απίστευτη συνεργασία! Δεν έχω λόγια... ίσως να είμαι επηρεασμένη από τα μηνύματα που λαμβάνουμε αυτές τις ημέρες, με όλους τους τρόπους, που συγκαίρουν την προσπάθεια των παιδιών. Οι μαθητές ευαισθητοποιήθηκαν οι ίδιοι σε αυτά τα ζητήματα και έκαναν αγώνα να μεταδώσουν την εμπειρία τους και σε άλλους νέους!
- Δεν ξέρω πώς να περιγράψω με λόγια την εμπειρία μου. Θεωρώ ότι βοήθησα όσο μπορούσα τα παιδιά κατά τη διάρκεια του προγράμματος να αντιληφθούν κάποια πράγματα. Είδα απόψεις να εκφράζονται με παρρησία, μαθητές να συνεργάζονται, αδύναμοι μαθητές να συμμετέχουν με σθένος, απόψεις παγιωμένες να συζητιούνται - αν μη τι άλλο - μια κοινωνία να προωθεί τη δουλειά των παιδιών με πολλή χαρά (μια κοινωνία, που αν και αγροτική, αντιλαμβάνεται τη σημασία αυτής της δράσης!). Τι άλλο να πω; Τα λόγια είναι περιττά...
- Ήταν μοναδική εμπειρία, είδα τα παιδιά με άλλο μάτι. Νομίζουμε πως ξέρουμε τον τρόπο που σκέφτονται κρίνοντας από τον εαυτό μας στην αντίστοιχη ηλικία, όμως έχουν αλλάξει όλα.... Έκπληξη, που με βοήθησε να καταλάβω, να παρατηρώ καλύτερα και να αντιδρώ αλλιώς. Τέλος με βοήθησε αυτή η εμπειρία στη γενικότερη συμπεριφορά μου απέναντι στα παιδιά αλλά και στις προσωπικές μου σχέσεις
- Έμαθα πολλά για τα παιδιά και τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς τους, που με βοήθησαν και θα συνεχίσουν, να τα αντιμετωπίζω αλλιώς. Ακόμα πολλά για τον εαυτό μου και τις σχέσεις μου, ένα είδος απολογισμού και αιτιολόγησης πολλών περιστατικών της ζωής μου
- Ήταν το μόνιμο θέμα συζήτησης στο σχολείο όλη τη χρονιά. Παιδιά που δεν ήταν στο πρόγραμμα ρωτούσαν γι' αυτό, γονείς απευθύνθηκαν σε μένα αρκετές φορές και πάντα με θετικά σχόλια. Κυρίως όμως θεωρώ ότι δημιουργήθηκε μια καλή σπορά, που ευελπιστώ να βλαστήσει και να ανθίσει στο μέλλον

Οι μαθητές/-ριες από την άλλη πλευρά, όχι μόνο ήταν **εξαιρετικά ικανοποιημένοι/-ες** με τα εργαστήρια στα οποία συμμετείχαν αλλά και **επιθυμούσαν τη συνέχισή τους**. Τα οφέλη που αποκόμισαν κατά την γνώμη τους ήταν επίσης πολλαπλά. Φαίνεται σαν τα παιδιά να ήταν έτοιμα από καιρό (παρότι το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας δεν είναι έτοιμο να αποφασίσει την καθολική ένταξη τέτοιων προγραμμάτων στο σχολείο) να συμμετέχουν σε εργαστήρια με στόχο την Ευαισθητοποίηση για την Ισότητα των Φύλων ενάντια στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων, καθώς έχουν πλήρη συναίσθηση ότι τα συγκεκριμένα θέματα επηρεάζουν άμεσα την καθημερινή τους ζωή. Μια μαθήτρια έγραψε: «*σας ευχαριστώ για το πρόγραμμα αυτό το οποίο οργανώσατε και σας είμαι ευγνώμων γιατί με βοήθησε σημαντικά και πολύ*». Ένας άλλος μαθητής πιστεύει ότι τέτοια προγράμματα πρέπει να υλοποιούνται στο σχολείο επειδή «*προετοιμάζονται τα παιδιά για το μέλλον και αποκτούν εμπειρία, χωρίς να τη βιώσουν (πράγμα καλό)*» και μια άλλη μαθήτρια έγραψε στο

ερωτηματολόγιό της «βρίσκω αυτό το πρόγραμμα πολύ χρήσιμο και πιστεύω ότι θα έπρεπε να υπάρχει μάθημα όπου να διδάσκεται όπως όλα τα υπόλοιπα». Το Ε.Δ.Κ.Β., που έχει την ίδια άποψη με τις έφηβες και τους έφηβους, σκοπεύει να προβεί σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες με στόχο την ευρεία διάδοση των Εργαστηρίων “GEAR against IPV” στα σχολεία, συνεχίζοντας να υλοποιεί τα Σεμινάρια Επιμόρφωσης και να ενημερώνει όσο το δυνατόν περισσότερους/-ες επαγγελματίες, εκπαιδευτικούς, σχολεία, φορείς και τις αρμόδιες υπηρεσίες χάραξης πολιτικής για τα εργαστήρια και για τη διαθεσιμότητα του υλικού “GEAR against IPV” με στόχο να φτάσει η πληροφορία σε κάθε σχολείο της Ελλάδας. Η προσπάθεια αυτή έχει ήδη ξεκινήσει και το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών φαίνεται να είναι υψηλό.

Παράγοντες επιτυχίας της παρέμβασης

Στους παράγοντες που κατά τη γνώμη μας συντελούν στην επιτυχία του συγκεκριμένου προγράμματος περιλαμβάνονται:

A. Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών: ο βιωματικός τρόπος υλοποίησης του σεμιναρίου των εκπαιδευτικών (προσομοίωση ενός Εργαστηρίου GEAR against IPV) που παρέχει στους/στις εκπαιδευτικούς:

- ένα «**ασφαλές**» **περιβάλλον** προκειμένου να αναγνωρίσουν και να τροποποιήσουν αποτελεσματικά και χωρίς άμυνα τις προσωπικές τους στερεοτυπικές αντιλήψεις και/ή συμπεριφορές, τυχόν χρήση σεξιστικής γλώσσας και/ή τυχόν αντιλήψεις ή συμπεριφορές ανεκτικές ως προς τη βία
- ένα **υπόδειγμα του τρόπου υλοποίησης ενός εργαστηρίου**. Παρέχεται δηλαδή στους/στις εκπαιδευτικούς η δυνατότητα να παρακολουθήσουν πώς μπορούν να απαλλαγούν από την αυθεντία της διδασκαλίας κατά τη διάρκεια ενός τέτοιου εργαστηρίου (εφόσον υπάρχει), πώς υλοποιούνται δραστηριότητες που θεωρούν ότι δεν θα αισθάνονταν άνετα να τις υλοποιήσουν, καθώς και πώς να χειριστούν τυχόν αντιδράσεις των εφήβων που «φοβούνται» ότι δεν θα μπορούν να τις διαχειριστούν
- τη **δυνατότητα να αποκτήσουν την ίδια εμπειρία με αυτή που βιώνουν οι έφηβοι/-ες** που συμμετέχουν στα εργαστήρια

Συνεπώς, μετά το σεμινάριο α) οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν σθεναρά στην σημαντικότητα του προγράμματος, έχουν βιώσει τα οφέλη της παρέμβασης σε προσωπικό επίπεδο και διαθέτουν το κίνητρο να μεταφέρουν αυτή τη γνώση και την εμπειρία που απέκτησαν στους/στις εφήβους/-ες με στόχο να ωφεληθούν κι αυτοί/-ές και β) αισθάνονται σιγουριά, ασφάλεια και ότι διαθέτουν τις απαιτούμενες δεξιότητες για την υλοποίηση του προγράμματος αν και κάποιοι φόβοι εξακολουθούν να υφίστανται (π.χ. πώς θα αντιδράσουν οι γονείς) που όμως σταδιακά εξαφανίζονται με κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου

B. το Υλικό GEAR against IPV για τους/τις εκπαιδευτικούς (Τεύχη III - IV) το οποίο

- προσφέρει μια **μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων** με αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να μπορούν να επιλέγουν εκείνες που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες της ομάδας τους αλλά και στις δικές τους ανάγκες (δραστηριότητες με τις οποίες αισθάνονται άνετα και επαρκείς να τις υλοποιήσουν)
- είναι **δομημένο και πολύ λεπτομερές** έτσι ώστε να **καθοδηγεί βήμα-προς-βήμα** τους/τις εκπαιδευτικούς που δε διαθέτουν την ανάλογη εμπειρία, αλλά ταυτόχρονα είναι και ευέλικτο παρέχοντας τη δυνατότητα στους/στις εκπαιδευτικούς να προσαρμόσουν τις οδηγίες στο δικό τους προσωπικό στυλ
- παρέχει στους/στις εκπαιδευτικούς **έτοιμο-προς-χρήση υλικό ανά δραστηριότητα** (αυτολεξι οδηγίες, φύλλα εργασίας και ενημερωτικά φυλλάδια) καθώς και **πληροφορίες** και παραδείγματα ως προς τα **αναμενόμενα αποτελέσματα** κάθε δραστηριότητας

- παρέχει στους/στις εκπαιδευτικούς όλες τις απαραίτητες **θεωρητικές και πρακτικές πληροφορίες** που μπορεί να χρειάζονται για την προετοιμασία των παρεμβάσεων τους αλλά και για τον κατάλληλο χειρισμό τυχόν περιστατικών κακοποίησης
- περιλαμβάνει **δραστηριότητες που** οι εκπαιδευτικοί **μπορούν να ενσωματώσουν στην καθημερινή διδασκαλία** των γνωστικών τους αντικειμένων.

Γ. Η συμμετοχή των μαθητών/-ριών είναι ενθουσιώδης και πολύ ενεργητική, και αυτό αποδίδεται στους εξής παράγοντες που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της Προσέγγισης “GEAR against IPV”:

- το **θέμα** (οι σχέσεις των δύο φύλων) είναι **πολύ κοντά στα ενδιαφέροντα των παιδιών και άμεσα σχετιζόμενο με την καθημερινή τους ζωή**
- τέτοιου είδους θέματα ποτέ σχεδόν **δεν συζητούνται ανοιχτά** στο σχολικό ή άλλο πλαίσιο
- οι δραστηριότητες είναι πολύ **ελκυστικές** στον εφηβικό πληθυσμό τόσο ως προς τη **μορφή** τους αλλά κυρίως ως προς τον **αποκλειστικά βιωματικό χαρακτήρα μάθησης** και της παιδοκεντρικής προσέγγισης που χρησιμοποιείται (τεχνικές ενεργητικής μάθησης)
- χρησιμοποιείται η **δύναμη της επιρροής των συνομήλικων** τόσο για την απόκτηση γνώσης όσο και για την τροποποίηση στάσεων (εάν είναι στερεοτυπικές ή ανεκτικές στη βία) των μαθητών/-ριών: με αυτό τον τρόπο οι έφηβοι/-ες νιώθουν ότι «ανακαλύπτουν» τις δικές τους σωστές απαντήσεις και λύσεις, γεγονός το οποίο προσδίδει ένα **έντονο αίσθημα αποδοχής των παραγόμενων αποτελεσμάτων, τα οποία αισθάνονται ότι τους ανήκουν. Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού** είναι α) να δημιουργήσει ένα **ασφαλές πλαίσιο** και να παρέχει υποστήριξη και εποπτεία έτσι ώστε κάθε μαθητής/-ρια να αισθάνεται ότι μπορεί να εκφράζει την άποψή του/της ελεύθερα (ακόμη και εάν αυτή είναι αντίθετη με την άποψη της πλειονότητας των μελών της ομάδας) και β) να **καθοδηγεί διακριτικά την ομάδα** να βρει η ίδια τις δικές της λύσεις και απαντήσεις και ΝΑ ΜΗΝ προσπαθεί να επιβάλλει στην ομάδα «την σωστή» απάντηση (αυτό είναι και το πιο δύσκολο σημείο για την πλειονότητα των εκπαιδευτικών –να απαλλαγούν στο πλαίσιο του εργαστηρίου από την αυθεντία της διδασκαλίας και να εμπιστευτούν την ωριμότητα των μαθητών/-ριών τους). Αυτοί οι παράγοντες θεωρούνται και οι βασικοί λόγοι που εξηγούν το **ισχυρό δέσιμο των ομάδων** που παρατηρείται σε όλα τα εργαστήρια.
- **οι κανόνες της ομάδας τίθενται από τους/τις εφήβους/-ες** στην αρχή του εργαστηρίου (και όχι από τον/την εκπαιδευτικό)
- **εμπλέκει εξίσου τα αγόρια και τα κορίτσια**, επειδή θεωρεί πως τα δύο φύλα έχουν εξίσου την ευθύνη να συμβάλλουν στη δημιουργία υγιών σχέσεων μεταξύ τους και, επιπλέον, επειδή και τα δύο φύλα υφίστανται τις αρνητικές επιδράσεις των στερεοτύπων. Παρόλο που τα αγόρια στην αρχή του εργαστηρίου δεν αποκλείεται να εμφανίσουν αντιστάσεις και να υιοθετήσουν αμυντική στάση, σύντομα συνειδητοποιούν ότι **οι δραστηριότητες του Εργαστηρίου** δεν τάσσονται υπέρ των κοριτσιών και κατά των αγοριών αλλά **υπέρ και των δύο**: ότι, ουσιαστικά, το πρόγραμμα **καθοδηγεί αγόρια και κορίτσια** να αντιληφθούν τις συνέπειες που επιφέρει η πατριαρχική δομή της κοινωνίας και τα ανδρικά προνόμια που αυτή συνεπάγεται και στα δύο φύλα αλλά και στις σχέσεις τους, **με στόχο να ενδυναμώσει τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια** έτσι ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται την κοινωνική πίεση και την πίεση των συνομηλίκων και να αισθάνονται ελεύθεροι/-ες να πάρουν τις δικές τους αποφάσεις και να επιλέξουν τι είδους χαρακτηριστικά επιθυμούν να έχουν αντί να προσπαθούν να «ταιριάξουν» με το είδωλο του «πραγματικού άνδρα» ή της «πραγματικής κυρίας».

- μέσα από τις δραστηριότητες, οι έφηβοι/-ες αρχίζουν σταδιακά να **αντιλαμβάνονται την οπτική γωνία του αντίθετου φύλου** και τους δίνεται η ευκαιρία να **εξετάσουν την οπτική του δικού τους φύλου, να την αξιολογήσουν και να την τροποποιήσουν** σύμφωνα με τις δικές τους προτεραιότητες και επιθυμίες και όχι σύμφωνα με τους κοινωνικά επιβεβλημένους ρόλους των φύλων. Στις περισσότερες περιπτώσεις, **αυτή είναι και η πρώτη φορά που** αγόρια και κορίτσια **συζητούν ανοιχτά τέτοια θέματα**, όπως, τις σχέσεις τους με το άλλο φύλο, τον τρόπο με τον οποίο τα ζευγάρια επικοινωνούν μεταξύ τους τα συναισθήματά τους, τις σκέψεις τους και τις απόψεις τους και τη βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων.

Δ. Άλλοι παράγοντες

- Παρέχεται στους/στις εκπαιδευτικούς που υλοποιούν τα εργαστήρια **υποστήριξη και ανατροφοδότηση** κατά τη διάρκεια της υλοποίησης
- Μετά τη δική τους ευαισθητοποίηση οι έφηβοι/-ες
  - ο αναλαμβάνουν να δημιουργήσουν υλικά για καμπάνιες **ευαισθητοποίησης συνομηλίκων τους**
  - ο **ακούγεται η φωνή τους** σε Ημερίδες/Συνέδρια μιλώντας μετά το τέλος της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα για την εμπειρία τους μαζί με τους/τις εκπαιδευτικούς
- Η υλοποίηση των εργαστηρίων αξιολογείται από τους/τις εφήβους/-ες και η γνώμη τους **λαμβάνεται υπόψη**.
- Όταν το σχολείο συνολικά στηρίζει το πρόγραμμα τότε ο αντίκτυπος της παρέμβασης στο σχολείο και στην τοπική κοινότητα ενισχύεται

Τέλος, κατά την άποψή μας είναι **σημαντικό τα εργαστήρια με μαθητές/-ριες να τα υλοποιούν εκπαιδευτικοί** (και όχι επαγγελματίες/φορείς που δεν σχετίζονται με το σχολείο) **επειδή:**

- **οι εκπαιδευτικοί έχουν ήδη αυτό** το ρόλο και ενδιαφέρονται να αποκτήσουν **δεξιότητες** που θα τους επιτρέψουν **να ανταποκριθούν** σε αυτόν όσο το δυνατόν πιο **αποτελεσματικά**: οι μαθήτριες και οι μαθητές προσεγγίζουν συχνά την/τον εκπαιδευτικό που εμπιστεύονται προκειμένου να ζητήσουν βοήθεια και σχεδόν πάντα οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται ότι δεν έχουν τα κατάλληλα εφόδια για να ανταποκριθούν κατάλληλα στις ανάγκες των παιδιών
- **οι μαθήτριες/-τές αναφέρουν** (στις αξιολογήσεις τους) ότι τέτοιου είδους προγράμματα **πρέπει να υλοποιούνται στο σχολείο από τους/τις καθηγητές/-ριές τους**
- οι εκπαιδευτικοί **έχουν ήδη μια εδραιωμένη σχέση** με τους/τις μαθητές/-ριες, γεγονός το οποίο συμβάλλει στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος
- **οι εκπαιδευμένοι εκπαιδευτικοί μπορούν να αποτελούν μια μόνιμη ομάδα δράσης** για τα επόμενα χρόνια, καθώς μπορούν να υλοποιούν τα εργαστήρια με μαθητές/-ριες κάθε έτος, σε οποιαδήποτε γεωγραφική περιοχή και χωρίς την ανάγκη εξεύρεσης πόρων
- όταν τέτοια εργαστήρια υλοποιούνται από εκπαιδευτικούς, το γεγονός αυτό **σηματοδοτεί τους/τις εκπαιδευτικούς και τα σχολεία ως σημεία αναφοράς** (όπου μπορούν οι μαθητές/-ριες να απευθυνθούν για βοήθεια για θέματα όπως η κακοποίηση). Εκτός από τη στήριξη που μπορούν να λάβουν, και μόνο η ύπαρξη της συγκεκριμένης δράσης **πολλαπλασιάζει την ισχύ του προληπτικού μηνύματος που εκπέμπεται**: ότι το σχολείο ασχολείται με αυτό το θέμα (την πρόληψη της ΒΕΣ) επειδή είναι σημαντικό.

Προτάσεις βελτίωσης

Με βάση την εμπειρία της υλοποίησης των εργαστηρίων στην Ελλάδα προτείνονται τα παρακάτω με στόχο τη βελτίωση των εργαστηρίων:

- τα σεμινάρια εκπαιδευτικών συστήνεται να υλοποιούνται στην αρχή του σχολικού έτους (π.χ. τον Οκτώβριο) έτσι ώστε οι εκπαιδευτικοί να έχουν στη διάθεσή τους τον απαιτούμενο χρόνο για την προετοιμασία και υλοποίηση των εργαστηρίων κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους
- συστήνεται η παροχή συστηματικής **στήριξης και ανατροφοδότησης** των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια της υλοποίησης καθώς η στήριξη που παρείχε το Ε.Δ.Κ.Β. φάνηκε πολύ χρήσιμη στους/στις εκπαιδευτικούς και εκτιμήθηκε σε σημαντικό βαθμό
- η εκδήλωση στο τέλος των εργαστηρίων προτείνεται να έχει διάρκεια 2 ημερών –Διημερίδα- (όταν τα εργαστήρια που έχουν υλοποιηθεί είναι πάνω από 10) προκειμένου οι εκπαιδευτικοί και οι έφηβοι/-ες να έχουν στη διάθεσή τους επαρκή χρόνο για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων και της εμπειρίας τους στο κοινό (και όχι σε παράλληλα πάνελ). Επίσης, με τον τρόπο αυτό παρέχεται ο χρόνος και ο χώρος σε ομάδες διαφορετικών σχολείων να ανταλλάξουν απόψεις και εμπειρίες.

Συμπεράσματα

Καθώς όλα σχεδόν τα παιδιά και οι έφηβοι/-ες πηγαίνουν σχολείο, το **εκπαιδευτικό σύστημα** όλων των βαθμίδων αποτελεί το ιδανικό πλαίσιο όπου **κατάλληλα επιμορφωμένοι/-ες εκπαιδευτικοί** μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην εφαρμογή τέτοιων **παρεμβάσεων στο γενικό πληθυσμό**. Είναι, επομένως, επιτακτική ανάγκη να υπάρχουν στα σχολεία, ακόμα και της Α'βάθμιας εκπαίδευσης, προγράμματα που αφορούν στα στερεότυπα και στην ισότητα των φύλων, ως μέσο πρωτογενούς πρόληψης της έμφυλης βίας.

Επί τη βάση της εμπειρίας που αποκτήθηκε, συστήνεται η **έγκριση και θεσμοθέτηση** της χρήσης της Ελληνικής Έκδοσης GEAR against IPV (Τεύχη II, III και IV) για την υλοποίηση Εργαστηρίων με εφηβικό πληθυσμό από ειδικά επιμορφωμένες/-ους εκπαιδευτικούς και επαγγελματίες που παρέχουν υπηρεσίες σε εφηβικό πληθυσμό.

Επίσης συστήνεται να πραγματοποιείται **συστηματική επιμόρφωση εκπαιδευτικών** στη χρήση του υλικού GEAR against IPV μέσω Σεμιναρίων που θα υλοποιούνται σε ετήσια βάση και με συγκεκριμένη μεθοδολογία προκειμένου, μακροπρόθεσμα, κάθε σχολείο να διαθέτει τουλάχιστον μία/έναν εκπαιδευτικό που μπορεί να υλοποιήσει Εργαστήρια «Χτίζοντας υγιείς σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα».

Προτείνεται η συστηματική υλοποίηση εργαστηρίων GEAR against IPV στην εκπαίδευση μέσω:

- **κατάλληλης χρήσης του εκπαιδευτικού υλικού** GEAR against IPV (Τεύχη III και IV) που παρέχει τη δυνατότητα χρήσης βιωματικών, αλληλεπιδραστικών και ελκυστικών δραστηριοτήτων που προωθούν την εθελοντική και ενεργητική συμμετοχή των παιδιών
- ευαισθητοποίησης μαθητών/-ριών σε όλες τις Ενότητες του υλικού GEAR against IPV
  - ο **κατά τη διάρκεια ενός ολόκληρου σχολικού έτους** (π.χ. ένα συνεχόμενο δίωρο την εβδομάδα) ή
  - ο **κατά τη διάρκεια διαφορετικών σχολικών ετών** σε τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή και μεταξύ εκπαιδευτικών βαθμίδων [π.χ. ενασχόληση με τις Ενότητες 1-2 (Στερεότυπα και ισότητα των φύλων) στο Δημοτικό και τις Ενότητες 3 (Υγιείς και μη υγιείς σχέσεις) και 4 (ΒΕΣ – Ευαισθητοποίηση και τρόποι παρέμβασης) στο Γυμνάσιο και το Λύκειο]
- δημιουργίας συνθηκών που θα διευκολύνουν την υλοποίηση των εργαστηρίων «Χτίζοντας υγιείς σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα» ετησίως, κατά προτίμηση **εντός ωρολογίου προγράμματος** και σε **αμιγή τμήματα** (15-25 ατόμων), με μεικτές ομάδες κοριτσιών και αγοριών (ελάχιστη διάρκεια: 13 διδακτικές ώρες)
- **αξιολόγησης** της αποτελεσματικότητας των Εργαστηρίων από τους/τις εφήβους που συμμετείχαν και τους/τις εκπαιδευτικούς που τα υλοποίησαν, τα αποτελέσματα της οποίας θα χρησιμοποιούνται για τη παρακολούθηση, επικαιροποίηση και βελτίωση του υλικού και της διαδικασίας.
- συστηματικής **στήριξης και ανατροφοδότησης** των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια της υλοποίησης από φορέα εξειδικευμένο στα θέματα της ισότητας των φύλων και της έμφυλης βίας κατά γυναικών και κοριτσιών
- παροχής της δυνατότητας στις μαθήτριες και τους μαθητές, μετά το τέλος της ευαισθητοποίησής τους, για **δημιουργία μηνυμάτων και έργων** με στόχο την **διεξαγωγή καμπάνιας** ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των εφήβων όλης της χώρας **κατά της έμφυλης βίας** (πρωτοβουλίες με τις οποίες τα σχολεία συνεισφέρουν στην ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών μέσω της κινητοποίησης των μαθητών/-ριών)
- διεξαγωγής **Διημερίδας στο τέλος κάθε σχολικού έτους** με προσκεκλημένους/-ες ομιλητές/-ριες εκπροσώπους των μαθητών/-ριών που συμμετείχαν στα εργαστήρια και τους/τις εκπαιδευτικούς που τα υλοποίησαν από διάφορα σχολεία (π.χ. μια διημερίδα ανά 20 ομάδες).

Παραρτήματα

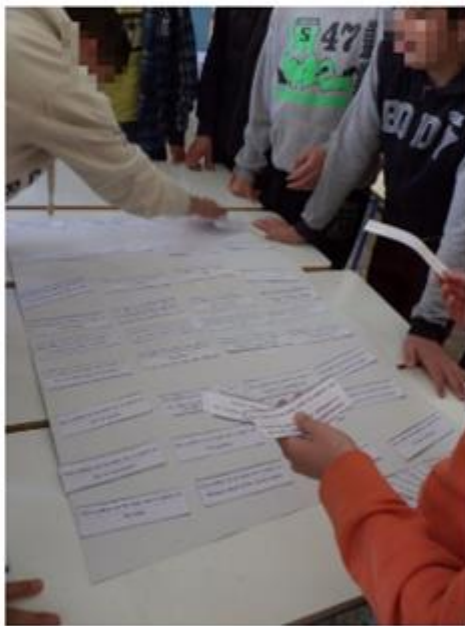

Παράρτημα 1

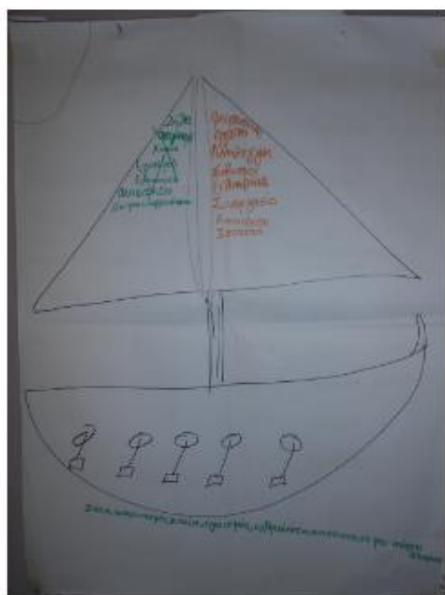

Φωτογραφίες από την υλοποίηση των εργαστηρίων

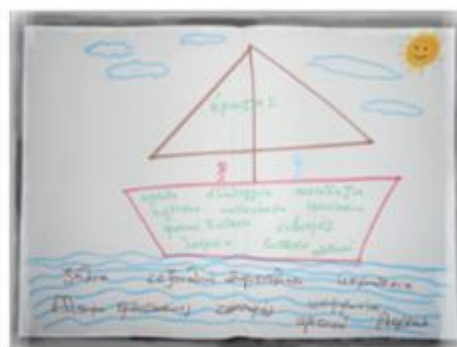

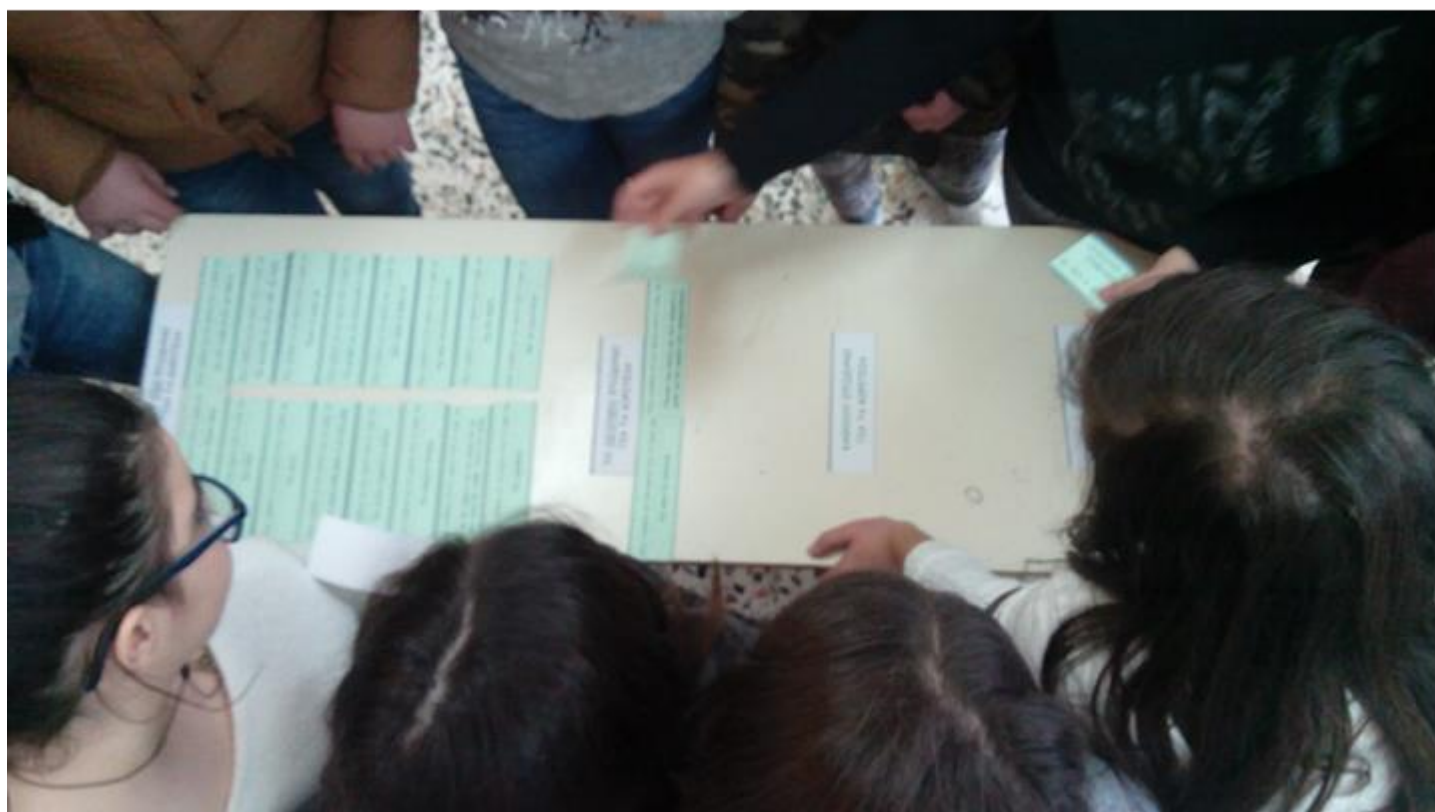

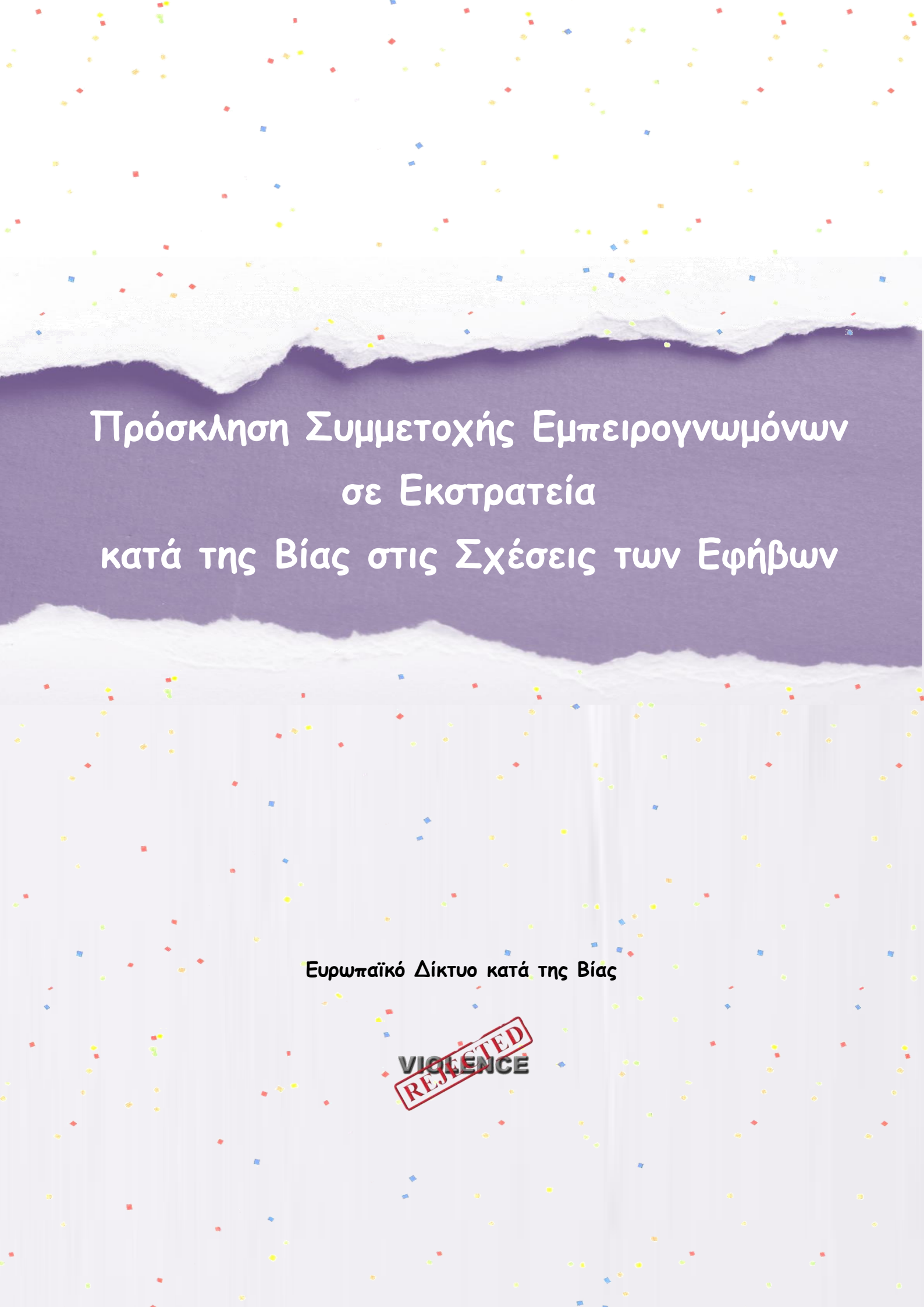

Παράρτημα 2α

Πρόσκληση εφήβων για τη δημιουργία έργων για την καμπάνια

Πρόσκληση Συμμετοχής Εμπειρογνωμόνων σε Εκστρατεία κατά της Βίας στις Σχέσεις των Εφήβων

Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας

**VIOLENCE
REFUSÉ**

Πρόσκληση Συμμετοχής Εμπειρογνωμόνων σε Εκστρατεία κατά της Βίας στις Σχέσεις των Εφήβων

Αγαπητέ Μαθητή,

Αγαπητή Μαθήτριά,

Στο πλαίσιο του Προγράμματος «Χτίζοντας Υγιείς Σχέσεις ανάμεσα στα δύο Φύλα», στο οποίο ήδη συμμετέχεις, θα υλοποιηθεί μια εκστρατεία ευαισθητοποίησης εφήβων.

Στόχος της Εκστρατείας θα είναι η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση όλων των εφήβων της Ελλάδας για ζητήματα σχετικά με τα θέματα με τα οποία ασχολείστε στο συγκεκριμένο πρόγραμμα.

Η εκστρατεία θα πραγματοποιηθεί κυρίως μέσω διαδικτύου, αλλά όχι μόνο. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας και το Χαμόγελο του Παιδιού έχουν αναλάβει την ευθύνη για τα διαδικαστικά θέματα που αφορούν την υλοποίηση της συγκεκριμένης εκστρατείας. Τα μηνύματα όμως που θα περιλαμβάνει, όπως σε κάθε σοβαρή εκστρατεία που «σέβεται τον εαυτό της», πρέπει να προέλθουν από εμπειρογνώμονες: δηλαδή, από άτομα που είναι ειδικές και ειδικοί στο θέμα στο οποίο επιθυμεί να παρέμβει η εκστρατεία.

Επειδή όλες και όλοι εσείς είστε οι αρμοδιότερες/-οι για να μιλήσετε για το θέμα των σχέσεων των εφήβων, **έχουμε την χαρά και την τιμή να σας προσκαλέσουμε**, ως εμπειρογνώμονες, να σχεδιάσετε και να δημιουργήσετε τα έργα, μέσω των οποίων, θα μεταδοθούν σχετικά μηνύματα στα συνομήλικά σας άτομα. Μηνύματα για το πώς μπορούν να χτίζουν υγιείς, ισότιμες σχέσεις, που βασίζονται στον αμοιβαίο σεβασμό και είναι απαλλαγμένες από κάθε μορφής βία καθώς και για το τι μπορούν εκείνοι και εκείνες να κάνουν για να αντισταθούν στη βία (σε όποια μορφή κι αν την συναντούν στη ζωή τους).

Το έργο των εμπειρογνωμόνων

Δημιουργία ενός ή περισσότερων μηνυμάτων που σχετίζονται με ένα ή περισσότερα από τα θέματα που πραγματεύεστε στο Πρόγραμμα «Χτίζοντας υγιείς σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα»: ισότητα των δύο φύλων, ισότιμες και υγιείς σχέσεις, βία στις ρομαντικές και ερωτικές σχέσεις των εφήβων, τρόποι αντίδρασης και απόρριψης κάθε μορφής έμφυλης βίας.

Το μέσο για να περάσετε το μήνυμά σας θα είναι **ένα έργο** που θα δημιουργήσετε όλοι/-ες μαζί, ως ομάδα. Το έργο που θα φτιάξετε μπορεί να έχει οποιαδήποτε μορφή (κείμενο, ζωγραφιά, κολάζ, αφίσα, τραγούδι, θεατρικό δρώμενο, βίντεο ή ότι άλλο επιλέξει η ομάδα σας).

Ανάλογες εκστρατείες θα σχεδιαστούν και θα διεξαχθούν στην Κύπρο, την Κροατία, την Ισπανία και την Ρουμανία από μαθητές και μαθήτριες που, όπως κι εσείς, συμμετέχουν στο ίδιο Πρόγραμμα.

Όροι διεξαγωγής της Εκστρατείας

Όλα τα έργα που θα δημιουργηθούν από τις ομάδες εμπειρογνομόνων θα περιληφθούν στην διαδικτυακή εκστρατεία (εκτός από την απίθανη περίπτωση που τα μηνύματα ενός έργου έρχονται σε αντίθεση με τους σκοπούς της Εκστρατείας).

Επιπλέον, ευελπιστούμε ότι από τα έργα που θα δημιουργηθούν θα προκύψει και ο τίτλος της εκστρατείας.

Το έργο κάθε ομάδας πρέπει να συνδέεται οπωσδήποτε με το όνομα της ομάδας που το δημιούργησε, αλλά μπορεί να έχει και πολύ περισσότερες πληροφορίες: εσείς θα επιλέξετε ποιες από τις παρακάτω πληροφορίες θέλετε να εμφανίζονται μαζί με το έργο σας:

- όνομα της Ομάδας σας (δικής σας επινόησης, πραγματικό ή φανταστικό)
- τα ονόματα όλων των δημιουργών του έργου
- το όνομα της/του εκπαιδευτικού που υλοποίησε το Πρόγραμμα μαζί σας
- το όνομα του τμήματος και του σχολείου σας

Η διαδικτυακή εκστρατεία θα ξεκινήσει μετά τον Απρίλιο του 2016 και θα υλοποιείται από την ιστοσελίδα του Προγράμματος (www.gear-ipv.eu/campaigns), μέσω Facebook και ιστοσελίδων του Ευρωπαϊκού Δικτύου κατά της Βίας και του Συλλόγου Το Χαμόγελο του Παιδιού, ενώ σημαντικό λόγο θα διαδραματίσει και η πλατφόρμα YouSmile του Συλλόγου Το Χαμόγελο του Παιδιού. Τέλος θα προσκληθούν να έχουν ενεργό ρόλο στην διεξαγωγή της Εκστρατείας νεανικοί φορείς αλλά και άλλοι φορείς που σχετίζονται με το εκπαιδευτικό πλαίσιο (π.χ. ιστοσελίδες και FB σχολείων, του Υπουργείου Παιδείας και των εποπτευόμενων δομών του), κλπ.

♦ Διαγωνισμός για επιλογή ενός έργου προς παραγωγή

Αφού συλλεχθούν τα έργα όλων των ομάδων θα επιλεγεί το έργο ή τα έργα που εκπέμπουν τα ισχυρότερα μηνύματα. Ανάλογα με τη φύση των έργων που θα επιλεγούν, ενδέχεται να αποφασιστεί η παραγωγή ενός ή περισσότερων από αυτά (π.χ. αν είναι ζωγραφιά μπορεί να παραχθεί σε αφίσες, μπλουζάκια ή άλλο υλικό, αν είναι τραγούδι ή άλλο οπτικοακουστικό υλικό, μπορεί να επιχειρηθεί η παραγωγή του σε επαγγελματικό στούντιο, κ.α.).

Η επιλογή των ισχυρότερων μηνυμάτων θα προέλθει συνδυαστικά, από το αποτέλεσμα ψηφοφορίας των εφήβων στους/στις οποίους/-ες στοχεύει η καμπάνια και από των μελών μιας επιτροπής, που θα αποτελείται από επιστήμονες των φορέων που συντονίζουν την εκστρατεία.

Κάθε ομάδα μπορεί να λάβει μέρος στο διαγωνισμό με **ένα μόνο έργο**. Σε περίπτωση που η ομάδα σας δημιουργήσει περισσότερα από ένα έργα, παρότι θα τα συμπεριλάβουμε όλα στην καμπάνια, θα χρειαστεί να επιλέξετε ποιο από αυτά θέλετε να συμπεριλάβουμε στο διαγωνισμό.

Ελπίζοντας ότι σας ενδιαφέρει να στηρίξετε, ως εμπειρογνώμονες, τη συγκεκριμένη εκστρατεία που, στην πραγματικότητα, σας ανήκει,

Σας ευχαριστούμε θερμά εκ των προτέρων

Σας ευχόμαστε καλή έμπνευση

και

Περιμένουμε με ανυπομονησία να δούμε τα έργα με τα μηνύματά σας!

Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας

♦ Κική Πετρουλάκη

Παράρτημα 2β

Έργα που δημιουργήθηκαν για την υλοποίηση της καμπάνιας

Τα 26 έργα της Καμπάνιας

Βίντεο

Γυμνάσιο Κρυονερίου Κορινθίας /
Ομάδα: "Σχεδία" / Εκπαιδευτικός:
Βασιλική Μίχα
**ΝΙΚΗΤΗΡΙΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (1^ο – ψηφοφορία
κοινού και ειδικής επιτροπής)**

Βίντεο

1^ο Γυμνάσιο Αγίου Νικολάου
Κρήτης, Τάξη Γ4 / Εκπαιδευτικός:
Μαρία Καρακού
**ΝΙΚΗΤΗΡΙΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (2^ο - ψηφοφορία
κοινού και ειδικής επιτροπής)**

Βίντεο

Το Χαμόγελο του Παιδιού -
Καρέας / Τίτλος: «Παρεμβαίνω
τώρα»
**ΝΙΚΗΤΗΡΙΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (3^ο - ψηφοφορία
κοινού και ειδικής επιτροπής)**

Βίντεο

5^ο Γυμνάσιο Ξάνθης
/ Εκπαιδευτικός: Σταυρούλα
Μπουζιάνη
**ΝΙΚΗΤΗΡΙΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ
(ψηφοφορία του κοινού)**

Ζωγραφιά

4^ο Γυμνάσιο Χίου, Τάξη Β1 /
Ομάδα «Ισότιμα Χαμόγελα» |
Εκπαιδευτικός Έμυ Λαδά

Τέχνημα

3ο Γυμνάσιο Σύρου Τμήμα Β1 |
Μαρία Πολυδώρου

Βίντεο

Γυμνάσιο Κάλαβρυτων, Γ1 & Γ2 |
Ομάδα "εponymous" |
Εκπαιδευτικοί: Εξαρχοπούλου
Μαρία Αθανασίου Παντελής

Ζωγραφιά

Το Χαμόγελο του Παιδιού
Κόρινθος

Βίντεο

9ο Γυμνάσιο Πατρών, Τμήμα Β1 |
Ομάδα: ΑΤΑΙΡΙΑΣΤΟΙ ΑΛΛΑ ΜΑΖΙ
/ Δημιουργία: Καραπαναγιώτης
Δημήτρης, Ανδριόπουλος
Γιώργος, Γεωργακοπούλου
Σοφία, Ανδρικοπούλου
Βασιλική | Εκπαιδευτικός: Μαρία
Κονδύλη

Ζωγραφιά

**Το Χαμόγελο του Παιδιού - Αίγιο /
Δημιουργία: Χριστίνα & Γιώτα/
Εκπαιδευτικός: Δώρα
Τριανταφυλλοπούλου**

Τέχνημα

**Το Χαμόγελο του Παιδιού –
Κυλλίνη | Δημιουργία: Βασίλης,
Παναγιώτης, Μανώλης,
Ευαγγελία, Ντανιέλ, Ανδρέας,
Παναγιώτης | Εκπαιδευτικός:
Κατερίνα Ξένου**

Βίντεο

**Το Χαμόγελο του Παιδιού -
Φοίνικας | Συμμετείχαν Αλή,
Άρτεμις, Φρόσω, Γιάννης,
Άγγελος, | Εκπαιδευτικός
Μελετιλίδου Αναστασία**

Ζωγραφιά

**2ο Γυμνάσιο Χανίων, Τμήμα Β3 |
Δημιουργία: Χρυσούλα
Παπουτσιδάκη, Μιχαέλα
Νικολαράκου | Εκπαιδευτικός:
Χριστίνα Κομπιτσάκη**

Ζωγραφιά

**1ο Γυμνάσιο Μαρκόπουλου
Μεσογαίας | Δημιουργία:
Βιβιάννα Μαρίνη, Μαρία
Φιλίππου | Εκπαιδευτικός:
Αγλαΐα Κούτρα**

Βίντεο

**2ο Γυμνάσιο Καλαμάτας |
Εκπαιδευτικός: Πέρσα
Κοτσονούρη**

Πόστερ

**Γενικό Λύκειο Ελευθερίου
Βενιζέλου | Χανιά, Κρήτη | Α΄
Τάξη | Εκπαιδευτικός: Δημήτρης
Βλαχοδήμος**

Ζωγραφιά

**Το Χαμόγελο του Παιδιού |
Αγρίνιο | Ομάδα «Περπατώντας
μαζί» | Δημιουργία: Ανδρέας,
Βασιλική, Ευαγγελία, Κώστας,
Σπύρος, Χρήστος | Υλοποίηση:
Τσονοπούλου Μαρία**

Ημερολόγιο

**Το Χαμόγελο του Παιδιού |
Κέρκυρα**

4 Κολάζ

Το Χαμόγελο του Παιδιού -

Ζωγραφιά

**4ο Γυμνάσιο Ρεθύμνου, Τμήμα Β1
& Β2 | Δημιουργία: Σμαράγδα
Μακρυπόδη, Λευτέρης**

2 Ζωγραφιές

**1ο Γυμνάσιο Ζακύνθου, Τμήμα
Β4 | Εκπαιδευτικός: Φωτεινή
Δημητροπούλου**

Βίντεο

Εσπερινό Γυμνάσιο , Λ.Τ.
Ελευσίνας | Α' Γυμνασίου |
Υπεύθυνος/-η Καθηγητής/-ρια:
Παίξης Σπυρίδων, Αποστολάκη
Φωτεινή

Ζωγραφιά

Το Χαμόγελο του Παιδιού -
Μοσχάτο

Κολάζ

Το Χαμόγελο του Παιδιού -
Μελίσσια | Ομάδα: «Άλφα»

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία |
Εκπαιδευτικός: Μαριάννα Λούκα

Κολάζ

Το Χαμόγελο του Παιδιού,
Μύτικα Εύβοιας | Δημιουργία:
Αντώνης Καράγκος, Μάριος
Κάκκος, Γιάννης Τσομλεξόγλου,
Παρασκευή Κλειδωνάρη,
Νικολέττα Τσιμπούνη, Μαρία
Περδίκη | Εκπαιδευτικός:
Αναστασία Σπανού,

Επιπρόσθετα υλικά που δημιουργήθηκαν για την Καμπάνια

Ζωγραφιά

1ο Γυμνάσιο Ζακύνθου

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

Γυμνάσιο Πλατέος, Ημαθία

Ζωγραφιά

1ο Γυμνάσιο Ζακύνθου

Ζωγραφιά

1ο Γυμνάσιο Ζακύνθου

Ζωγραφιά

4ο Γυμνάσιο Ρεθύμνου

Ζωγραφιά

Το Χαμόγελο του Παιδιού -
Καρέας

Ζωγραφιά

1ο Γυμνάσιο Ζακύνθου